

*Tuturului meu amic și coleg Ion Bogdan în
sem de aducere aminte.*

R. Ionașcu

SISTEMELE ORTOGRAFICE

In. 76983

CU LITERE CIRILICE ȘI LATINE

ÎN

SCRIEREA LIMBEI ROMÂNE

DE

175039

ROMULUS IONAȘCU

PROFESOR LA ȘCOLA COMERCIALĂ DIN IAȘI.

~~~~~  
EDIȚIUNEA II.  
~~~~~

BUCUREȘCI.

EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŪ & Comp.

21 — Calea Victoriei — 21

1894.

*Töte esemplarele, cari nu vor purta semnătura autorului
vor fi urmărite conform legii.*

Nr. 333.....

R. Tomasa

PREFAȚA EDIȚIUNII I.

Una din chestiunile cele mai importante și tot odată și cea mai agitată, care s'a tractat și se tracteză încă și astăzi, este de sigur chestiunea ortografică.

Mai bine de o sută de ani ne muncim, ca să stabilim o singură ortografie cu litere latine pentru scrierea limbei române; cu toate acestea însă, până în ziua de astăzi, n'am ajuns ca să avem o ortografie generală, din cauză că ortografiștii noștri de la început și până astăzi nu s'aun învoit în principiile și sistemele lor. Din această cauză s'aun creat o mulțime de sisteme ortografice, dintre cari unele au eșit din us, iar altele se mai întrebuințază și astăzi.

În lucrarea de față m'am propus a studia istoricul acestor sisteme, adunând, pe cât m'a fost posibil, toate sistemele ortografice, începând din timpurile cele mai vechi până în ziua de astăzi.

Focșani, 3/15 Maiu 1889.

PREFAȚA EDITIONII II.

În edițiunea acésta am adaus următóarele sisteme ortografice, carí nu erau în edițiunea I, adecă: Sistema lui Teodorovicí, sistema lui Bob, sistemele lui Eliade din 1838 și 1841, sistemele lui Asachi, sistema lui Boer, sistema lui Genilie, sistema lui A. L. Pop, sistema lui V. Pop, sistema lui Atanasiu Șandor, sistemele lui Pumnul din 1845, 1850 și 1855, sistema lui Gaster și sistema lui Tictin. De aseminea am adaus câte-va specimene de „Tatăl nostru“ scrise de Megiser, Müller, Chamberlayn, Hervas și Adelung.

Ortografia Academiei, care este obligatóre în școle, am tractat-o mai pe larg, de cât în edițiunea I. Tot odată am adaus și ortografia cirilică dimpreună cu mai multe bucăți de cetire cu litere cirilice, ca aplicare la ortografia cirilică.

Iași, 25 Septemvre 1894.

Romulus Ionașcu.

PARTEA I.

INTRODUCERE

Urmărind dezvoltarea istorică a scrierii de la început și până astăzi, vedem, că lumea s'a folosit de două sisteme pentru reprezentarea ideilor: de sistema *obiectivă* și de sistema *subiectivă*¹⁾.

I. **Scrierea obiectivă**, care reprezintă ideile și cugetările prin sculptarea sau desemnarea obiectelor. Acesta este de două feluri :

1. **Ideografică**, când ideile și cugetările reprezentate prin obiecte desemnate sau sculptate pot fi înțelese de orî și cine, independent de limba ce o vorbește. Acesta se împarte în :

a) *Figurativă*, care reprezintă imaginile ființelor sau lucrurilor. Așa un individ de orî și ce națiune vădînd desemnată sau sculptată figura unui *lup*, imediat va ști, că această figură reprezintă pe *lup*²⁾.

b) *Simbolică*, care reprezintă ideile abstracte prin imaginile ființelor sau lucrurilor materiale. Așa imaginea *vulpii* reprezintă *viclenia*, iar *frunzele de laur* reprezintă *gloria*.

2. **Lexicografică**, când ideile și cugetările reprezentate prin desemnarea sau sculptarea unor ființe sau lucruri nu pot fi înțelese de cât de cătră aceia,

¹⁾ T. Maiorescu „Critice“, București, 1874, pag. 156.

²⁾ Gaster „Originea alfabetului și ortografia română“, București, 1885, pag. 13.

cară știu o anumită limbă. Această scriere se împarte în :

a) *Silabică*, care reprezintă fie-care silabă din cuvânt prin imaginea unei ființe sau a unui lucru. Așa pentru a scrie cuvântul *bunătate*, va trebui să desemnăm sau să sculptăm un *burete*, un *năvod*, o *tablă* și o *teslă*¹⁾.

b) *Fonetică*, care reprezintă fie-care sunet din cuvânt prin imaginea unei ființe sau a unui lucru. Așa pentru a scrie cuvântul *mare*, va trebui să desemnăm sau să sculptăm un *mac*, un *ac*, un *rac* și un *epure*²⁾.

Scrierea obiectivă cu subîmpărțirile ei s'a întrebuițat de către Egipteni, Asirieni, Babiloneni, Chinezii și Mexicani.

II. **Scrierea subiectivă** arată ideile și cugetările prin neșce semne mici (literile alfabetului), care sunt lipsite de oră și ce formă și înțeles material și care reprezintă sunetele cuvântului. Alfabetul a fost descoperit de către Fenicieni. De la dinșii s'a răspindit la toate popoarele, suferind unele modificări, prin crearea de semne nouă pentru unele sunete, care nu erau în limba feniciană și care trebuiau prezentate în limbile respectivelor popoare. Din această cauză s'au format mai multe alfabete, dintre care cele mai principale sunt: alfabetul grec, latin, german, armean și slavon. Cel mai răspindit din toate este alfabetul latin, fiind cel mai ușor la scris și cetit, și tot odată cel mai estetic și cel mai igienic³⁾.

¹⁾ George P. Pârvulescu „Ortografia limbii române“, Târgul Jiului, 1892, pag. 4.

²⁾ George P. Pârvulescu „Op. cit.“, pag. 5.

³⁾ În timpul mai nou Germanii au început a întrebuița pe o scară destul de întinsă alfabetul latin în scrierea limbii germane.

Acest alfabet l'am adus și noi din Italia, când am venit în Dacia. Se știe din istorie, că la 107 d. Chr. Traian, împăratul Romanilor; învingând pe Daci, prefăcu Dacia în provincie romană, aducând coloniști din întreg imperiul roman, partea cea mai însemnată însă din Italia. Până la 274 Dacia se afla sub administrația Romanilor, însă de la această dată Aurelian retrăgând armata și funcționarii peste Dunăre în Mesia, din cauza invasiunilor popórelor barbare, colonia fu avisată numai la puterile ei. Locuitorii rămași în Dacia au trebuit să îndure toate neajunsurile invasiunilor popórelor barbare. Era deci lucru natural, ca Dacia să decadă treptat din starea cea înfloritoare, în care se afla sub administrația romană, după cum dovedesc inscripțiunile și scriitorii latini. Cea mai mare parte din coloniști au uitat cu timpul scrierea latină, puțini și mai ales cei mai învățați dintre dînșii vor mai fi știut scrie cu litere latine limba, ce-o vorbeau.

Dacă eșaminăm cele mai vechi scrieri românești din secolul al 16 și 17, vedem că toate sunt scrise sau tipărite cu litere slavone (cirilice), afară de câte-va urme sporadice cu litere latine, cari le vom aminti în partea a doua.

Românii vin în atingere cu Slavii prin suta a V-a, când aceștia se așază în părțile de lângă Dunăre. Cam pe la 600 o parte însemnată dintre ei trec în Mesia (Bulgaria de astăzi). Pe la 660 vin Bulgarii, cari așezându-se în Mesia printre Slavi se slavisază. Românii au venit în atingere cu Bulgarii slavisați nu numai de-a dreapta Dunării, ci și de-a stânga; căci după suta a VII-a elementul slav s'a întins și peste Dacia și mai în sus prin Austria (Slovenii), în

Dalmația (Serbi și Croații) și chiar pe la Elba (Cehii)¹⁾.

Bulgarii, cari se așezase în Mesia avură multe lupte cu Bizantinii. Pe la 860 Bogoris, regele Bulgarilor, primește creștinismul, intrând astfel în legături de amicitie cu Mihail al III-lea, împăratul bizantin.

În anul 863 Ratislav, regele Moraviei, roagă pe Mihail al III-lea, împăratul bizantin, ca să-i trimită învățători pentru luminarea poporului său. Împăratul îi trimite pe frații Ciril († 869) și Metod († 883)²⁾, cari introduc în biserică limba slavonă, traducând cărțile bisericesti din limba greacă în limba slavonă. Alfabetul, cu care s'au scris aceste cărți, a fost inventat de către Ciril. Acest alfabet se numește glagolitic³⁾, spre deosebire de cel făcut de episcopul bulgar Clemente († 916)⁴⁾, discipulul lui Ciril și Metod, și care pe nedrept este numit cirilic⁵⁾.

Alfabetul inventat de către Clemente s'a răspândit și în celelalte țări locuite de Slavi. Era deci natural, ca literatura slavonă din timpul imperiului româno-bulgar să fie scrisă cu acest alfabet. Deci Românii puteau foarte ușor să învețe acest alfabet de la Bulgari, cu cari erau aliați și ca unitate politică și ca unitate religioasă.

Domnul Gaster contrar părerii multor învățați

¹⁾ Gh. Ghibănescu „Grafia cirilică la Români“, pag. 9.

²⁾ Vezi Adolphe d'Avril „Saint Cyrille et Saint Methode“, Paris 1885. Aci autorul tratăză pe larg biografie acestor doi frați, de asemenea limba și alfabetul slav.

³⁾ Acest alfabet este întrebuințat și până astăzi în unele părți ale Istriei, pe țărmul croatic, în partea nordică a Dalmației și în insulele învecinate.

⁴⁾ Jiricek „Geschichte der Bulgaren“, pag. 428—9.

⁵⁾ Gaster „Originea alfabetului și ortografia română“, pag. 13.

crede, că hotarul împărăției româno-bulgare în spre mîedă-nópte nu era Dunărea, ci Carpații. De aceea, după cum dice d-sa, se esplică fórté bine introduce-rea elementului slavon ca limbă oficială de stat, ca limba administrației și ca limba documentelor¹⁾.

O cronică bulgară ne relatéză faptul pe cât de important, pe atát însă de neasigurat încă, că împératul Asan (1186—1197), întemeietorul imperiului al doilea româno-bulgar, ar fi chemat de la Achrida, și-ar fi pus patriarch în Tárnova pe Teofilact, la a cărui îndemnare Asan ar fi trecut Dunărea, ar fi cuprins Muntenia și Moldova și ar fi silit pe Vlachi, cari pánă atunci cetiaú în limba latină, se lasă bi-serica romană și să cetéscă în limba bulgară²⁾.

Faptul espus mai sus concórdă cu tradițiunea păstrată la Cantemir (și care în mod greșit este pusă în legătură cu conciliul de la Florența 1438—9) despre arderea cărților scrise cu litere latine, la îndemnul lui Teoctist; de asemenea și cu tradițiunea lui Ignatie de Luca³⁾.

D-nul A. D. Xenopol este de părere, că innainte de creștinismul bulgar era la Români creștinismul roman, care tocmai fusese scos cu violență de către un împérat bulgar, ceea ce însă se petrecu mult innaintea lui Asan, pe timpul tocmai a regelui Bogor saú a urmașului său Simion⁴⁾.

D-nul Ar. Densușanu este de părere, că o mare parte din călugării bulgari, persecutați de cătră Greci,

¹⁾ Gaster, „Op. cit.“, pag. 35.

²⁾ Ar. Densușanu „Istoria limbei și literaturéi române“, pag. 71; asemenea și A. D. Xenopol „Istoria Românilor“, vol. I, pag. 453.

³⁾ I. Lăzărici „Istoria literaturéi române“, pag. 34 și A. D. Xenopol, „Op. cit.“, pag. 452.

⁴⁾ Veđi A. D. Xenopol, Op. cit. vol. I, pag. 454, Iași 1883.

venind la noi au deschis calea influinței literaturii bulgare în biserica de dincóce de Dunăre. Asemenea a mai contribuit la acesta și certele dintre biserica apusului și răsăritului, cari se sfirșesc cu scisiunea definitivă dintre aceste biserici (1283 și 1285)¹⁾.

Introducându-se mai întâiu limba slavonă în biserică, nu era greu ca pe urmă să se introducă și în stat²⁾. Mai ales că biserica în acele timpuri era tot odată mai mult sau mai puțin și stat, de óre-ce totă învățătura era în mâna preoțimii, și aci în părțile noastre, după împrejurările de atunci, nici nu era cu putință să existe alți ómeni cu carte de cât preoții, și iarăși numai de la ei putea învăța cine-va câte ceva; de aci a urmat, că, fiind biserica și preoțimea slavisată, și limba oficială a statului nu putea să fie alta de cât a bisericii, prin urmare aci la noi cea slavonă, întocmai precum în apus limba bisericească latină a fost secolii tot odată și limba oficială a statelor, și în unele state, ca în Ungaria, chiar până la 1848.

Drept aceea, când apar în istorie domniile noastre naționale, apar în stat cu limba slavonă, căci cele mai vechi documente sunt în limba slavonă³⁾.

Alfabetul cirilic în scrierea limbei române.

Alfabetul cirilic în scrierea limbei române cu dată sigură îl întîmpinăm mai întâiu într'un contract de cumpăratura din 1523 descoperit de d-nul A. D. Xenopol, ce se păstrează în arhivul spitalului St. Spiridon

¹⁾ Ar. Densușanu, „Op. cit.“ pag. 69—72.

²⁾ Cele mai vechi documente în limba slavonă la noi datéză de la finea secolului al XII-lea.

³⁾ Ar. Densușanu „Op. cit.“, pag. 72—73.

din Iași¹⁾. De aci înainte urmele aũ început a se înmulți²⁾. Alfabetul cirilic se compune din următoarele 43 de litere :

1) **А**, а = az = a; 2) **Б**, б = buchi = b; 3) **В**, в = vede = v; 4) **Г**, г = glăgoli = g; 5) **Д**, д = dobro = d; 6) **Е**, е = ăesti = e; 7) **Ж**, ж = jivete = j; 8) **З**, з = zelo = d; 9) **З**, з = zenliă = z; 10) **И**, и = ije = i; 11) **І**, і = i = i; 12) **К**, к = caco = c; 13) **Л**, л = liudie = l; 14) **М**, м = mislite = m; 15) **Н**, н = nași = n; 16) **О**, о = on = o; 17) **П**, п = pocoi = p; 18) **Р**, р = rița = r; 19) **С**, с = slovo = s; 20) **Т**, т = tferdo = t; 21) **У**, у = ucü = u; 22) **Ф**, ф = frută, fert = f; 23) **Х**, х = herü = h; 24) **Ц**, ц = ot = o; 25) **Ш**, ш = ști = ște (sce); 26) **Щ**, щ = ti = t; 27) **Ч**, ч = cervu = ce; 28) **Ш**, ш = șa = ș; 29) **Ъ**, ъ = ier = ă; 30) **Ы**, ы = ierî = ü (ca în franc.); 31) **Ь**, ь = irî = ü (ca în meü); 32) **Ѣ**, ѣ = eatî = ea (ca în deal); 33) **Ю**, ю = iü = iu (ca în iute); 34) **Ѧ**, ѧ = iaco = ia (iar); 35) **ІѢ**, іѣ = ie = ie (iertare); 36) **Ѡ**, ѡ = ia = è (lege); 37) **Ѥ**, ѥ = ius = â; 38) **ІѦ**, іѧ = iè = iè (taiè, dialect.); 39) **ІѠ**, іѡ = io = iă (tăiă); 40) **Ѣ**, ѣ = cîsü = cs (χ); 41) **Ѩ**, ѩ = pisü = ps; 42) **Ѧ**, ѧ = ftita = ft; 43) **Ѩ**, ѩ = ijița = y³⁾.

Acest alfabet este o compilațiune și imitație din

¹⁾ Ar. Densușanu „Op. cit.“, pag. 76.

²⁾ D-nul Hăjdău în „Cuvinte din bătrâni“ reproduce mai multe acte private, scrise cu litere cirilice, începând de la 1551.

³⁾ Numirile lor însemneză cuvinte, pr. *Az buchi vede glagol* = Eu cu buchi (în scris) vorbesc legea. *Dobro ăesti jiveti zelo zemliä* = Bine este să vă hrăniți cu ierburile pământului. *Ije i caco liudi meslet naș on* = care, de când își amintesc omenii, al nostru este el. *Pocoi rița slovo sverdo* = Pace să țineți în casă. *Uc fert her ti cerv* = să nu rădici mâna asupra nimenui, nice asupra vermelui. *Șa ștea ior iorî ir iat ius* = de se cêrtă cine-va cu altul și-l acuză, să se prindă și să se lege.

alfabetul grecesc, latinesc, armenesc și glagolitic (vechii slavon) ¹⁾.

Lăsăm să urmeze aci și alfabetul cursiv:

ă . Ѧ . Ѣ . Ѥ . Ѭ . ѭ . Ѯ . ѯ . Ѱ . ѱ . Ѳ . ѳ . Ѵ . ѵ .
і . н . к . х . м . н . о . п . ѣ .
с . м . ѣ . ѧ . Ѩ . ѩ . Ѫ . ѫ . Ѭ . ѭ . Ѯ . ѯ .
Ѱ . ѱ . Ѳ . ѳ . Ѵ . ѵ . Ѷ . ѷ . Ѹ . ѹ .

A B C D E F G H
I N K L M H O P
Q R S T U V X Z
Ѧ ѧ Ѩ ѩ Ѫ ѫ Ѭ ѭ Ѯ ѯ
Ѱ ѱ Ѳ ѳ Ѵ ѵ Ѷ ѷ Ѹ ѹ

În scrierea cirilică (mai cu samă în cea cursivă) vedem adeseori unele litere puse de asupra altora.

¹⁾ A, I latine; B, Γ, Δ, E, Φ, X, P, Z grecesci; C, H, T, A, V coptice; M, Π, S etrusce; F, H, Ж, Ч, Ю, И, И glagolitice. Mai pe larg despre acest alfabet vezi Ghibănescu „Op. cit.,” pag. 23—29 și I. Sbierea „Ortografia limbii române în dezvoltarea sa istorică” publicată în „Folia societății literare din Bucovina” din 1867, pag. 288 Nr. 12; de asemenea și M. Gaster „Op. cit.” pag. 31—35.

La multe cuvinte sfîrșite în consunante, consunanta finală este aruncată de asupra, în cazul acesta vocala, care termină cuvîntul nu se mai scrie. Scrierea acésta are deosebite numiri: „scriere cu cerdacuri, cu scaun, columnară“. Ca exemplu cităm din *Codicele de la Voroneț*: $\text{MOY}^{\wedge}\text{TX}$ (multă), OYPO^{δ} (unul). Adeseori se pune un semicerc sau două puncte de asupra unei consunante pentru a arăta, că cuvîntul s'a scurtat, ca în I° sau I^{e} (Isus), X^{c} sau X^{c} (Hristos); $\text{D}^{\wedge}\text{MNSA}$ sau $\text{D}^{\wedge}\text{MNSA}$ (Domnul). Atât în manuscripte, cât și în tipărituri vedem întrebuițate accentele pentru a arăta vocalele ce trebuiau intonate. Accentul acut (oxia) se pune de asupra vocalei intonate din mijlocul vorbei ca în $\text{K}^{\text{c}}\text{BZIKT}^{\text{c}}\text{C}^{\text{c}}\text{P}^{\text{c}}\text{A}$; accentul grav (caria) se pune de asupra vocalelor finale, cari aveau tonul pe dinsele, ca în $\text{M}^{\text{c}}\text{EPI}^{\text{c}}\text{K}$; dasia (') se pune de asupra vocalelor, cari erau la începutul unui cuvînt ca în $\text{E}^{\text{c}}\text{P}^{\text{c}}\text{A}$; ico (") de asupra vocalei intonate, ce începea un cuvînt, ca în $\text{A}^{\text{c}}\text{P}^{\text{c}}\text{E}$. În unele manuscripte vechi ca în *Codicele de la Voroneț* cuvintele sunt lipite unele de altele, ca în propozițiunea: $\text{HEC}^{\text{c}}\text{E}^{\text{c}}\text{OYPO}^{\text{c}}\text{P}^{\text{c}}\text{E}^{\text{c}}\text{S}^{\text{c}}\text{HOY}^{\text{c}}\text{A}^{\text{c}}\text{P}^{\text{c}}\text{AZ}^{\text{c}}\text{MOY}^{\text{c}}\text{K}^{\text{c}}\text{P}^{\text{c}}\text{O}^{\text{c}}\text{B}^{\text{c}}\text{MOY}^{\text{c}}\text{A}^{\text{c}}\text{C}^{\text{c}}\text{E}^{\text{c}}\text{T}^{\text{c}}\text{A}$ (nici un rău nu aflăm în omul acesta).

Numeratiia.

La cei vechi literile cirilice aveau și valoare numerică. Unimile se puneau înaintea decimilor, iar nu ca la numeratiia cu cifre arabe, unde se pun mai întâiu decimile și apoi unimile, pr. $\text{ai} = 11$. Anii se calculau de la Adam, iar nu de la Christos. Anul bisericesc nu începea întotdeauna la 1 Septemvre, ci de multe ori și la 1 Ianuarie ¹⁾.

¹⁾ Veđi în privința acésta A. D. Xenopol: „Istoria Românilor vol. II pag. 267—269. D-sa tracteză foarte lămurit acésta chestiune, arătând că nu trebuie scădut totdeauna 5509 pentru lunile de la Septemvre până la Ianuarie.

După calculul celor vechi de la Adam până la Christos au trecut 5508 ani. Ca să găsim un anumit an, scădem 5508 din anul dat pentru lunile de la Ianuarie până la Septemvre, iar 5509 pentru lunile de la Septemvre până la Ianuarie. Dăm un exemplu: Stefan cel mare se sui pe tron în **SILSE** (6965) Apr. 12, Joi mari; scăzând 5508 avem: 1457 Apr. 12 Joi mari¹⁾.

Lăsăm să urmeze aci numerația cirilică în comparație cu cea romană și arabă:

Romane	Cirilice	Arabe	Romane	Cirilice	Arabe
I	ⲁ	1	LX	Ⲓ	60
II	Ⲃ	2	LXX	ⲓ	70
III	Ⲅ	3	LXXX	Ⲕ	80
IV	ⲅ	4	LC	ⲕ	90
V	Ⲇ	5	C	Ⲍ	100
VI	Ⲉ	6	CC	ⲍ	200
VII	Ⲋ	7	CCC	Ⲏ	300
VIII	ⲋ	8	CD	ⲏ	400
IX	Ⲍ	9	D	Ⲑ	500
X	ⲍ	10	DC	ⲑ	600
XI	Ⲏ	11	DCC	Ⲓ	700
XII	ⲏ	12	DCCC	ⲓ	800
XIII	Ⲑ	13	DM	Ⲕ	900
XIV	ⲑ	14	M	ⲕ	1000
XV	Ⲓ	15	II	Ⲍ	2000
XVI	ⲓ	16	III	ⲍ	3000
XVII	Ⲕ	17	IV	Ⲏ	4000
XVIII	ⲕ	18	V	ⲏ	5000
XIX	Ⲍ	19	VI	Ⲑ	6000
XX	ⲍ	20	VII	ⲑ	7000
XXI	Ⲏ	21	VIII	Ⲓ	8000
XXX	ⲏ	30	IX	ⲓ	9000
XL	Ⲑ	40	X	Ⲕ	10.000
L	ⲑ	50			

¹⁾ Ghibănescu „Op. cit.”, pag. 53.

Modificările ce a primit alfabetul cirilic aplicat la scrierea limbei române.

Alfabetul citat mai sus îl găsim întrebuițat complet în unele tipărituri din secolul al XVI-lea, precum în *Palia de la Orăștie* (1582).

În manuscriptul de la Voroneț găsim întrebuițate numai 42 de litere, lipsind ψ , care este însemnat cu $\pi\epsilon$.

Românii aplicând alfabetul cirilic la scrierea limbei române au făcut unele modificări, lepădând pe $\iota\alpha$, $\iota\kappa$, $\iota\epsilon$; adăugând litere nouă pentru ψ ¹⁾ și $\uparrow$; însemnând pe $\acute{a}$ cu κ (ius), care în limba slavonă avea valoarea lui *on* nasal; scriind adeseori până la 1683 și 1688 pe $\acute{a}$ și $\acute{i}$ cu τ , care în slavonă avea valoarea lui *ŭ*; însemnând de multe ori pe *u* cu κ (ier), care în slavonă avea valoarea lui *i*, sau cu ψ (ijiță). Pentru unele sunete găsim mai multe litere, așa κ , ι , $\iota\acute{i}$, κ și $\uparrow$ pentru $\acute{a}$ și $\acute{i}$, cari se scrieau fără nici o regulă până la 1683 și 1688; π și ι pentru *i*; $\circ$ și ω pentru *o*; τ , $\iota\alpha$, $\iota\alpha$, ι pentru *ea* și *ia*.

În cele ce urmăză vom arăta întrebuițarea vocalelor κ , κ , $\uparrow$; π , $\acute{i}$; ω , $\circ$; δ , $\circ\psi$; a diftongilor $\iota\alpha$, τ , ι ; $\iota\omega$, $\iota\delta$ și a consunantelor s și z .

---

¹⁾ Litera ψ o găsim pentru prima dată în cuvântul $\psi\alpha\mu\psi\tau\kappa$, ce obvine în un document din 1453. Până atunci se scriea cu τ și κ , pr. $\alpha\rho\gamma\iota\sigma$, $\kappa\alpha\mu\psi\tau\kappa$ (1445). Repausatul Lambrior credea că era făcut din ψ , iar d-nul Neagoie crede că e din ι , mutând codița la mijloc.

Ѡ și ѡ.

Ѡ avea în limba slavonă valoarea lui *ă*, în limba română însă a reprezentat pe *ă* și *i*. Ea a servit împreună cu ѡ, ѣ și ѥ (uneori găsim și pe ѧ, reprezentând pe *ă*) până la 1683 și 1688 pentru scrierea sunetelor *ă* și *i*, când Dosoftei în Sinaxar și traducătorii Bibliei de Bucuresci aleg pentru *ă* litera ѡ, iar pentru *i* litera ѡ¹⁾. Dar în acte, documente și hrisóve nu s'a urmat această regulă, căci vedem pe *ă* și *i* reprezentate când cu ѡ, când cu ѡ, cu semnul din urmă însă mai des, din cauză că era mai ușor de scris. De multe ori ѡ reprezintă pe *ă* scurt, care în tipăriturile de la Buda și Neamț este însemnat cu ѡ²⁾.

Cum vedem sunetele noastre *ă*, *ă* și *ă* se scrieau în limba veche unele pentru altele cu aceleași semne. Așa d. e. ³⁾

Câmpu = ѠѠѠѠ — ѠѠѠѠ — ѠѠѠѠ
 ѠѠѠѠѠ — ѠѠѠѠѠ — ѠѠѠѠѠ
 ѠѠѠѠѠ — ѠѠѠѠѠ — ѠѠѠѠѠ
 ѠѠѠѠѠ — ѠѠѠѠѠ — ѠѠѠѠѠ.

Ѡ.

Acastă literă, nefind în alfabetul cirilic, a fost inventată mai în urmă de către Români, având va-

¹⁾ A. Filipide „Introducere în istoria limbii și literaturii române“ p. 47.

²⁾ Ghibănescu „Op. cit.“ p. 42.

³⁾ I. Manliu „Gramatica istorică și comparativă a limbii române“ Bucuresci 1894, pag. 120.

lărea lui *i*. D-nul Hăjdău este de părere, că *⤵* s'a făcut din *ī* prin întinderea celor două puncte deasupra, până ce a ajuns la forma $\wedge$ ($\bar{i} = \hat{i}$). Miklosich și Lambrior cred, că a rezultat din *ж*, cădând triunghiul de asupra și prelungindu-se coda de la mijloc. Gramaticul Diaconovici Loga este de părere, că s'ar fi făcut din *i* prin punerea unui *n* de asupra.

Până la 1683 și 1688 *⤵*, care reprezenta sunetul *i*, se scriea fără nici o regulă și la începutul și la mijlocul cuvintelor, de atunci s'a hotărât, ca să se scrie numai la început, iar în lăuntrul cuvintelor să se scrie cu *ж*.

În Codicele de la Voroneț și în Psaltirea de la Scheia găsim pe *⤵* în corpul cuvintelor, având valoarea lui *in* și *im*.

II, *i*.

И se întrebuița pentru reprezentarea lui *i* și *ī*. El se punea la începutul cuvintului înaintea de o consonantă, la mijlocul cuvintelor între două consonante și la finea cuvintului, ca în *їнимиле, попилвор, лоркѣлѣй, фѣци*.

І reprezenta pe *i* și se întrebuița înaintea unei vocale sau diftong, ca în *ѣіе, валменїи, вїиндѣ, желлнїїеа, фїюлѣи, апропїа*; în cuvinte străine, ca în *їсторїа Іаковѣ, Ісраелїтѣ*. Cate odată găsim pe *i* scris cu *ы*, care semn servia de multe ori pentru reprezentarea lui *ă* și *i*; rar îl găsim însemnat cu *у* și mai ales în cuvintele străine, ca în *мѣрѣлѣ, сѣнагѣгѣ Курѣс, Евѣлѣон Ісѣс*; precedând o vocală, *у* suna ca *v*, ca în *Еѣгенїе, Еѣангелїе, Паѣел*.

în limba slavonă reprezenta pe *ī*; în cele traduse din grecesce *u* este scris cu *υ* (ijiță), dându-se lui *υ* valoarea lui *u*, ce o are în câtva în limba grăcă ¹⁾.

Ѣ, ѣ, ѡ.

Diftongii *ѣ* și *ѡ* reprezentaū pe *ea* (é), iar *ѡ* pe *ia*. În privința scrierii acestor diftongi nu se pôte da o regulă ficsă. În general *ѡ* se întrebuiņa la începutul cuvintelor ca în *ѡрнѡ* și la imperfectul verb de conj. a IV-a, pr. *ѡснѡ*; *ѣ* la mijlocul și finea cuvintelor, aflându-se înainte o consunantă, ca în *дѣрѣнѡѡ*, *вѣтѣѣ*; *ѡ* la mijlocul și finea cuvintelor, dacă se afla înainte o vocală, ca în *рѡкѡѡ*, *гѡѡѡѡѡ*; cu tôte acestea găsim abateri ca în *вѡѡѡѡѡ*, *вѡѡѡѡѡ*. Dosofteiū insamnă cu *ѡ* pe *ea* și *ia* urmați în silaba următoare de sunet palatal (*e*, *i*), pr. *ѡѡѡѡѡ*, *пѡѡѡѡѡ*.

Ienăchiță Văcărescu represinta în gramatica sa din 1788 (Râmnic) pe *ea* și *ia*, urmați de sunet palatal (*e*, *i* sau consunantă muiată) cu *ѡ* ²⁾.

Ю și Ѡ.

Diftongul *іѡ* se scriea cu *Ѡ* mai cu sémă în numele proprii, ca în *Ѡѡѡѡѡ*, în celelalte casuri se întrebuiņa fôrte mult *ю*, ca în *ѡѡѡѡѡ*, *рѡѡѡѡѡ*, *ѡѡѡѡѡ*, *ѡѡѡѡѡ*.

Ѣ, 3.

În limba română avem un *z* môle, reprezentat

¹⁾ Ghibănescu, „Op. cit.“, pag. 42.

²⁾ Filipide „Op. cit.“, pag. 47 și Ghibănescu „Op. cit.“, pag. 48.

Cu totă simplificarea făcută de I. Văcărescu, Gheorghe Lazar admite 40 de litere în „Abecedarul“ său din 1826 ¹⁾.

Eliade Rădulescu, în gramatica sa din 1828, în urma hotărîrii „Societății literare“ din București, înființată cam pe la 1822, reduce alfabetul la următoarele 29 de litere: а, б, в, г, д, е, ж, з, і, к, л, м, н, о, п, р, с, т, ș, ф, х, ц, ч, ш, ѡ, з, ѣ, ѵ ²⁾.

Pe lângă acest alfabet a început a se întrebuița mai cu samă în scrierile laice așa numitul *alfabet civil său micst*, compus din *litere latine și cirilice*. Acest alfabet l-a întrebuițat mai întâi *Eliade Rădulescu* în *Curierul de ambe secse*, amestecându-l din ce în ce mai mult cu litere latine și preparând astfel cu încetul introducerea alfabetului latin ³⁾.

Iată acest alfabet: а, б, в, г, д, е, ж, з, і, к, л, м, н, о, п, р, с, т, ș, ф, ц, ч, ш, ѡ, з, ѣ, ѵ.

Alăturăm aci și alfabetul cursiv simplificat :

---

¹⁾ Veđi în privința acésta interesantul studiu asupra „Abecedarului lui G. Lazar“ de d-nul Andrei Vizanti, profesor la universitatea din Iași, București, 1888.

²⁾ Veđi „Gramatica românéscă“ de D. I. Eliad, Sibiu 1838, pag. 149—150.

³⁾ Tot cu acest alfabet își scrise gramatica sa din 1840 și Iordache Goleșcu. El admitea numai 24 litere. Veđi pag. 1.

Alfabetul cursiv simplificat.

a z b r d e f g y x i i j k
l m n o p s u t h s c z.

A C B U D
E F G Y X
y j z k l
M N O T
P S U T N
y L Z¹⁾

Precum în Muntenia Eliade căuta a pregăti calea alfabetului latin, tot ast-fel și în Moldova Săulescu cu Asachi și mai ales Alexandri cu Cogălniceanu, simplificand scrierea cirilică, prepara cu încetul calea al-

¹⁾ Vezi o mulțime de exemple de scriere cursiva în „Culegeri de tot felul de scrisori obicinuite până acuma în școli și cancelarii“ București, 1864.

fabetului latin. Generalisându-se acest alfabet micst, în care literile latine din an în an se înmulțiau și deprindându-se lumea cu dînsul, era ușor ca la 1860 să se scotoțească din ștat (prin decret domnesc) alfabetul cirilic și să se introducă alfabetul latin ¹⁾.

În cât privește Transilvania, putem dice că scrierea cu litere latine era generalisată pe la 1848, fiind că acolo începuse a se scrie sistematic cu litere latine de la 1780, când apare „Gramatica“ lui Micul, care fu urmată de o serie de publicațiuni cu litere latine, așa că la 1847 Cipariu scote un diar tipărit cu litere latine, intitulat „Organul luminării“.

Românii din Macedonia și-au scris limba cu alfabetul grec până în timpul mai nou, când au aplicat și ei alfabetul latin.

În cele ce urmăză dăm exemple de scriere cu litere cirilice, începînd din timpurile cele mai vechi.

Codicele de la Voroneț.

(cam de pe la 1400).

Din epistolele lui Petru.

Epist. I-a. Cap. III.

Ашашимоуѣри | лесоупоуиндсеалелорсзиезрваци. |
адеслхтинаше ачестѣкѣвзнтоу. | челчесеепротивкѣшекѣвзн-
тоуѣди. | креді.мчолсеимоурикѣвїаца | фѣрѣкѣвзнтоу вз-
дратоулакреді | мѣзѣвива, шичелчесе про | тивѣшекѣвзн-
тоуѣди моуѣрици (!) | коувицафѣрѣкѣвзнтѣпрѣда | тѣ-

¹⁾ România literară, redactată de V. Alexandri, din 1855 este tipărită cu alfabetul micst (civil). Aci Alexandri lepădă pe *u* mît final (Veđi în privința acésta spirituala notiță din No. 4 al României literare). De asemenea întrebuițază pe *î* în locul lui *п*. Repausatul Lambrior credea, că Alexandri a întrebuițat mai întăiu pe *î* în locul lui *п* (Carte de cetire, pag. LXXXIII), scăpându-l din vedere, că și Săulescu l-a întrebuițat în „Gramatica“ sa din 1833, partea I, pag. 215—216.

фива. сокотницикоуфрикх | коуратзвіацавоастрх. коучеасте
 | ноукоу .плетитоурилепърѣлдиде | преафарх. шикоупо-
 доавелеао | рѣлвисаоукѣ фрѣмѣсѣцѣквешментелор. | чекоуас-
 коу.рѣз.рремзоомоу.рнтрѣ | нероуци.р рѣлзндашитзкоута |
 дхоулди. чѣчеасте.рнтреднзедмоул | тоупред. ашашиде-
 алтзварх | снтелемоуэричѣлечеоуповзи | таспреднзед. шиш
 .рѣрѣмѣшасі.рре. | соупоундсѣалорѣсзибзрбаци | касараа-
 скоултаавраамѣднзед | ачелакемзндѣ чѣчеиѣоусе. | тѣѣ-
 чорнби.рреѣзкзндѣ. нете | мзндѣвзденечеоуѣфрикх бзрба
 | цїнашиждередепреоурзвїндѣ | доупз.рнцелепчюри. кз-
 манне | тареевасоулмоуэрескоуджндѣи | чї.рстека чѣлчесн-
 тѣдепреоурх | довзидитори. воу.ррхтациїен | вїаце. сеноу-
 скоуртесероугзчу | рилевоастре, сѣрхшитоулатоци | .ртрѣоу-
 рамжндрїеплзтитори. фра | цїюбитори. милоуитори |
 соупоуши.рнцелегзтори. недзтх | ториреоудерептореоу. саоу-
 .рпѣ | таредерептоу.рпоутаре.ррапои | вї.ррекзвзнтзндѣ.
 цїиндѣ | кзспрачастакїемациѣоусетѣ. | коумѣсѣб слвенїе до-
 вздици. | Драцїимїен, чї.рре (сѣшт лоури). | кавїацзсею-
 вѣкскз, шисевазз | зилевоу.рресешцї.релимбасаде | рѣѣ. ши-
 коуоуснелесалесенѣ | (марлсзптдзвборѣска) | грзїаскзмен-
 чюри. сѣферѣска | седереоу. ши сѣфакзбоу.ррхтате | сѣча-
 рзпачелешиселепаскѣ. кз | окїнднѣлвисхнтоу спредерепц |
 шиоурекилелди.ртрѣроугзчюри | лелорѣ. ѣѣацаамоуднѣлди-
 спре | чѣлачѣфачереоу. шичї.рресе | рѣвнїаскзвои, себоу.ррх-
 тациїен. | подобничїѣоуретѣ, шисекинди | ретѣдерептоудереп-
 татѣфери | кацифивреци. деѣрнкалорѣнѣ | бзтѣкмерѣцине-
 чѣвзтоурвоура | реци. днзедсѣнтици.ртрѣ.рре | милевоа-
 стрегатапоурѣрѣккз | трхреспоунсѣ. челорачекз вор | .ртрѣ-
 бадеаваострзоуповзинцз, | коублз.рндѣацешикоуфрикх. |
 боу.р рѣгзндѣанбзндѣдечѣлѣче | клеветескоувонкареїнѣкз
 | тори. шиоуши.ррасекорченче | ворѣ.ртрѣвавондеаваострѣ-
 воу.ррх | татѣдѣх свїацз. маи боу.рреамѣ | вї.рреѣзкзндѣсѣа-
 стевомлѣдзед | акинди. дѣкзтоуреоуа фѣаче | кзхсѣї.ррхварх-

Депжкате дере | птѣнокинѣи, дерептоул, дере | птоунеде
репци. коумсенздѣкзлѣ | днсеѣ. ѡморитоуфѣкѣпелица |
лмвнсекоудхоул. деѣлѣшичелора | чеѣра. антемницкоудхѣл
депци. рсе | споусе, дѣкчичелорачесепротиви | рждеалтхварз.
кзндѣаджстаа | лѣднзеѣлѣ. ргзрѣвдаре. рнзиле | лелѣное
кзндѣдѣракоравѣа | чѣкче. антрѣпапоуцинен, ачѣциче. | и. сѣ
флетемизнтоуирхседеапз. | чѣкчекоуаениѡбразирѣаклѣ. | ши
ноимизнтоуинзвремѣкѣво | ѡтепюрѣ. нѣкѣапелициѣипз | рз
сириспоуркзчю. ри. чекоугзндѣ | релечѣлѣвоу. рреле. антрѣ
чѣкчере | ладнзеѣлѣ. кѣ рѣѣрѣклѣсѣс. челче | (мѣерѣри. лг
схптѣзвор алѣпзтрѣ) | іастедеа дерѣкпталѣднзеѣлѣ. атрѣчерю
| ре. соупѣсерзлѣи. рнцерѣи. ши | сластилеши силеле. (сѣзр
шитмарциѣи).

Psaltirea dela Scheia.

(cam de pe la 1484).

PSALM LXVII.

Глав. Кзнтекоул Давид ѕз.

Ге рвие ѕѣоулѣ. ши се рзсипѣ | скжсѣ драчи лоуи.
ши се | фѡугз де фаца че ненѣвидѣк | скѣ елоу. ка пѣаре
фѣмоулѣ | аша се пѣарз. ка топеце | чѣкра де фаца фѣ
кѣлѣи, аша | се пѣарз пжкзтошѣи де фаца ѕѣоулѣ | е де
репциѣи се веселѣскжсѣ. | ши се боуикоуресе. атре ѕѣоулѣ. |
ши рндоулачаскжсе. рн весе | лѣе. кзнтаци ѕѣоулоуи кз |
нтаци ноумеле лоуи. ка | лѣк фачеци че соуѣ рн апоу |
се. дноул ноумеле лоуи ши | воукорацивз. антрѣхисѣ | тоу
коурасѣ де фаца лѣи | татзлѣ сзрачилорѣ, ши | цюдецоулѣ
вздѣѡлорѣ. (вздѣѡлорѣ) | ѕѣоулѣ. р локѣ сѣфтоу. ѕѣоулѣ |
доуче оурѣи коу коуцете | р касз. ши скоате фзрѣ | кацин
коу вхрѣвзциѣа. | ши аша че мзніа вѣиторѣи | рн морменте.
ѕѣоу кз | ндоу ѣшигаи. антре ѡаме | ри тзи. кзндоу тречѣк
| рн поустинѣи пжмизнтѣлѣ | коутремурзсе. ши черѣлѣ |

пикъ. де фаца зѣоулаѣи си | наинъ де фаца зѣоулаѣи | лоу
 Исраиль. плоае коу воє | .рнарцивѣри зѣоу достои | ни-
 чини тале, ши нѣ потѣ, | е тоу сѣрѣшишиу. фѣе | ле тале
 вѣо .рнтрѣнес, гот | овитан коу доулаца та | мѣсерѣлоуи
 зѣоу. дѣла | дѣде коувѣнтоу че доу | лче споруоу коу
 силъ моу лтъ. .рмпѣратоуль силни | къ юбитоулоуи. коу
 фѣрѣ мѣкѣк касеи, се .рмпа | рцѣ фѣзлось. дека доу |
 рмирегоу. прѣ мижлок | де хотароу. арениле порѣ | мѣоу-
 лоуи арѣинтѣте | ши .р мижлокъ де оумере | ле лоуи .р
 лѣчире де лоуѣрѣ. | кхндоу .рмпарте де че | роу .рмпараѣи
 спринсѣ | .рнѣкѣсе .рнселмонъ. пѣдѣ | рѣ сѣоулаѣи пѣдоуѣрѣ
 грасѣ. | дереп че вѣ паре пѣдоуѣри | ле .рнѣгѣте. пѣдоуѣрѣ
 | че доулаче вѣрѣ зѣоула се ви | нѣ .рнтрѣжисѣ. кѣ дѣла |
 .ртрѣ пѣрѣ .р кмплнт. | роата зѣоулоуи .рнтоуѣрѣ | рѣкѣс
 ши .рнтоуѣрѣре | коу .р ѡ мѣ родѣшесѣ. | дѣноула .рнтрѣнши
 .р Гиннаѣ | сѣфѣтѣ. соуитан .рра | лтоу прѣдѣтан прѣдѣ |
 ре. преимтан дарѣк | .р ѡамерѣн, кѣ че се проти | вѣскоу
 .ртире. дѣоула | вѣсвѣтъ. вѣлагословѣтъ | дѣноуль. си де си
 стѣжа | ѣе ноаѡ зѣоу спѣсенѣа ноа | стрѣ, зѣоуль ностроу.
 | зѣоула се спѣсасѣкѣ. ши гѣноула | дѣноу еширѣк морѣиен. е
 .рн | нѣз зѣоула строуѣнчюрѣ | капетеле драчилор сѣзи | крѣкѣ-
 цѣтоуль перѣи че | трѣкѣкоу .рн грешалеле | сале. зисѣ дѣноула
 де. васа | ноу .рнторкоу .рнтро адѣ | нкателе марѣиен. се
 оуде | се пичороуль тѣоу .рн сѣ | нѣ. лимѣвиле кинилор. |
 тѣзи де дракоула динсоу, | вѣзѣоуте фѣоуѣрѣ .рѣла | риле тале
 зѣоу. .рмѣла | риле зѣоулоуи мѣѣсѣ .рм | пѣратоу че е .рн
 сѣфѣтоу | анѣте апоукарѣ цюде | чѣи апроапе че кѣнтѣ | пре
 мижлокъ де фѣкте | тѣмпѣнѣ .рм кесерекѣ | вѣвѣнѣи дѣзѣоула
 дѣноула де | извоареле лоу ѣерѣль. ачѣе | тоу вѣнѣаминъ, цю-
 рѣлѣи | .рн темоаре. цюдеѣи тоу | денлорѣ вѣлѣдѣчилорѣ. |
 цюделѣи завоулоноулоуи, | цюдеѣи лоуи нѣфѣталими. | по-
 рѣнчѣкѣѣ зѣоу коу вѣрѣ | тоуѣтѣк та. .рнвѣрѣтоаша | сѣ зѣоу
 чѣѣста че фѣпта | и .рнтроу нои. дѣрѣм вѣ | сѣрѣка та .рн

ѣрлѣмъ. цѣ а | доучевороу .лмпараціи | дароуре зхпрѣтѣкѣре
 | гадинелор дїлн трестїе | звороу де цїони, .лнтре | цїони
 шмерѣци, се .лнки | шн аршіи ка арцїнтоул | спарце лимви
 че ворь рѣ | звію. вироу роугътѣ | ри дїл .эгупеть. е-
 тнопїа, | аинте апоукъ мїзна ен | кхтре сѣоуль .лпхрѣ | цїиле
 пзмжнтоулоуи | кнѣтаци дѣсеоулоуи. кѣ | нѣтаци дѣноульн. че
 соуи | .лн черю, чероулоуи .лн рѣсѣ | рите. адекѣ дѣде
 гласѣ | лоуи сѣс глас вхртоуте, да | цї слава сѣоульн.
 спре | їсрѣль маире (маре) фрѣмсеце лоуи, | ши вхртоуте
 лоуи .лн нѣ | шри. минѣнать сѣоул | .лн сѣнціи сѣи. сѣоул
 лоуи їсрѣль. ель дѣ вхртоуте | ши цїроутѣ шмерило | рѣ
 сѣи. влѣвїть сѣоуль.

Palia (Vechia Scriptură).

(tipărită la Orăştie în 1582).

Картѣ де прїма лѣ Моисїи.

§ 21. Genes. Cap I.

Личенсть фѣкс доумнезес черюль ши пзмжнтоул.
 ѣ пзмжнѣль ера пѣстїю: ши .л дешертѣ. ши .лнтѣнѣ-
 рекѣ ера спре адѣнкѣ: ши дѣоул дѣмнѣльн се пѣрта спре
 апѣ. ши зїсе доумнезес: фїе лѣминѣ: ши фѣс лѣминѣ.
 ши вѣсѣ дѣмнезес карѣ фїи вѣнѣ лѣмина: ши десѣрци
 дѣмнезес лѣмина дела .лнтѣнѣрекѣ. ши кемѣ лѣмина зїѣ.
 ши .лнтѣнѣрекѣль ноапте, ши фѣс де .лнтрѣс сѣрѣ ши де
 .лнтрѣс дѣмжнѣцѣ зѣа дѣнтѣнїю. Ши зїсе дѣмнезес фїе
 тѣрїе: .лн мїжлокѣль апелорѣ. сѣ десѣрцѣ апеле дела
 апе. ши фѣѣче дѣмнезес тѣрїе: ши десѣрци апеле че ера
 де сѣпѣтѣ тѣрїе. дела чѣла че ѣра десоупра тѣрїен, ши
 фѣс аша. ши кемѣ дѣмнезес ча тѣрїе. черюль. ши фѣс
 сѣрѣ ши дѣмжнѣцѣ зѣа адоа. Ши зїсе дѣмнезес: стрїн-
 рѣсе апеле де сѣпѣтѣ черю .лнтроуль локѣ. сѣ се вѣсѣ оу-
 катѣль, ши фѣс аша. ши кемѣ дѣмнезес оускатѣль пѣ-

мжнтъ, ши стринсѣла апелоръ кемж маре. ши вззѣ доумнезѣс кз фѣс бине. Ши зисѣ доумнезѣс : рѡдѣскж пжмжнтѣсль гарбж вѣрде, фжкжндъ сзмжнцж ши поми фжкжндъ рѡдѣсль сжс, доупж фѣклѣ сжс. каре сзмжнцж фѣе рнтрѣс сине спре пжмжнтъ. ши фѣс аша ши роди пжмжнтѣсль гарбж ши вѣрсе : ши поми родитори. чине рнтрѣс сине рѡдѣла подмеле сале. дѣпж а са фире. ши вззоу доумнезѣс кз фѣс бине. ши фѣс сѣрж ши демжнѣцж а трѣа зи. Ши зисѣ дѣмнезѣс : фѣе фжптѣри лоуминоасе рн тжрѣа черюлѣи. ши дѣспарцж сѣа ши ноаптк. ши аратѣ сѣмне, времи адеверите. зиле ши аны : сж лѣминѣзе рн тжрѣа черюлѣи, коумь сж лѣминѣзе пжмжнтѣсль. ши аша фѣс ши фжкѣс доумнезѣс доаѡ лѣмини мары, лѣмина маи маре сж сѣсжаскж сѣѡен. ши лоумина маи микж сж сѣсжаскж нопциѣи. доупж асѣтѣк стѣкле е рнкж. ши пѣсе ѡле спре тжрѣа черюлѣи. сж лѣминѣзе спре пжмжнтъ. ши сж слоужаскж зѣѡен ши нопциѣи. ши сж дѣспарцж лѣмина дѣла рнтѣнѣреж, ши вззѣ дѣмнезѣс, кз е бине. ши фѣс сѣрж ши демжнѣцж а патра си. Ши зисѣ дѣмнезѣс : апеле сж фжкж ми сж рѡдѣскж жиганѣи вѣи. ши пасжри зѣсржтоаре спре пжмжнтъ сѣптъ тжрѣа черюлѣи, ши фжкѣс дѣмнезѣс марѣ печи, че се кѣамж китоул. ши тоатѣ фѣѣриле, че се кжзтѣскъ че рѡдирж апеле доупж фирѣ са. ши тотъ че зѡарж дѣпж фѣклоул сжс. ши вззѣ дѣмнезѣс кз е бине : ши бѣвѣале зикжндъ : крѣщѣи ши вз рнмоулицѣи. ши рнплеци апеле мжрѣѣи : ши пасжриле рнмоулицѣскжсе спре пжмжнтъ. ши фѣс сѣрж ши демжнѣцж а чинчѣ зѣи. Ши зисѣ дѣмнезѣс : рѡдѣскж пжмжнтоул жигжнѣи. доупж фирѣ са. добитоаче. жиганѣи. ши фѣѣри доупж фѣклоул лоръ. ши вззѣ дѣмнезѣс кз е бине, ши зисѣ дѣмнезѣс : сж фачемь ѡпоул пре кипоул че сж фѣе асѣмине ноѡ, че сж дѣминѣскж пре пециѣи мжрѣѣи, ши добитокѣлѣи пасѣрилоръ черюлѣи, ши живинѣлоръ ши а тотъ пжмжнтѣсль.

ши спре тоци вѣрмѣи че се трагь пре пзмжнтъ. ши двм-
 незес фжкѣ пре ѡм лѣи пре ѡбразь. пре ѡбразь лѣ двм-
 незес фжкоу ель: вѣрватъ ши мѣаре фжкѣ ен. ши двм-
 незес: блѣи ен ши зисе лорь, крѣцеици ши вж .лмоу-
 цицы, ши .лмплеци пзмжнтѣль, ши бирѣици ель, ши
 двмници пре пасжриле черюлѣи, ши а тѡт(ѣ) фѣерилорь.
 че се лѣгжнж спре пзмжнтъ. Ши двмнезес зисе, іака
 амь дати воаш тоатж іарѡа че фаче сзмжнцж спре пзм-
 жнтъ, ши тоци помѣи. че лѣ .л сине сзмжнца де фѣ-
 лоу лѣи, коумь сж фѣе воаш спре мжнкаре. ши тоате
 жигжнѣиле пзмжнтѣлѣи, ши тоате пасериле черюлѣи, ши
 тоате че се лѣгжнж спре пзмжнтъ, ши тѡт .л че ѡсте
 бѣацж ка сж анѡж пре мжнкаре ши фѣ аша ши вжзс двм-
 незес тоате че фжкѣсе. ши ера прѣ воуиѣ. ши фѣ сѣрж
 ши демжнѣцж ашасѣ зи.

Psaltirea lui Coresi 1577.

(tipărită la Sas-Sebeș).

Кзнтекоуль лоу дѣдѣ. 33.

сж.лвѣе доумнезес ши сжсе ржсипѣскж драчѣи лоуи.

ши сжфѡугж де фаца лоуи чен че нѣ юбескь ель.

коумь пѣаре фѣмѣль аша сжпѣарж.

коумь топѣисе чѣра де фаца фокѣлоуи, аша сж-
 пѣарж пжжтошѣи де фаца зѣдѣи

5 е дерѣпѣи сжсе веселѣскж

сжсе вѣкѣре .лтре зѣдѣль, ши сжсе .лдоулицѣскж .лвеселѣе.

кзнтаци зѣдѣи кзнтаци нѣмелѣ (sic) лѣи.

кале фачеици че сѣе спре апоусе.

домнѣль ноумѣла лоуи ши воукѣрацивж .лнтржнсь.

10 тѣрѣржсе де фаца лоуи

татжль сжрачилорь, ши жѣдець вждѣлорь.

доумнезес .ллокѣль сѣнтъ амь сжс.

- зеѣль доуче оуни кѣ коуцете .расж.
ши скоате ферекаци кѣ вхрѣжціе.
- 15 ши аша че мхнѣа че вѣа .лморменте.
доамне кхндь ешиаи .лнтре ваменѣи тзи.
кхндь тречки .лпоустїе.
пхмжитѣль коутремоуржсе.
ши черюль пикж.
- 20 де фаца зеѣлоуи синаинь.
де фаца зеѣлоуи лоу исранль.
плоае кѣ вое .лпхрцивери доамне достоиничїен тале.
ши нѣ пѣтѣ, етоу сфржшишиу,
вїиле тале виоу .лнтржнѣс.
- 25 готовитан кѣ доулчѣца та мѣксерлоуи доамне
домнѣль дѣде коувжнтѣль доулаче споуны коу силаж
моултж.
.лпхратѣла силиникъ юбитоулаи.
кѣ фржмѣкцѣк касеен сж.ларць фолось.
дѣка доурмире тѣ пре мижлокъ де хотарь.
- 30 арпиле порѣмѣлаи (sic) арцинтите.
ши .лмижлокъ де оумереле лѣи .лѣчире де доурь.
кхндь .лпарте де черю .лпхрации спринь.
зхпхдѣцїесе .лселмшнь.
пхдѣрѣк зеѣлѣи, пхдѣрѣк грасж.
- 35 пхдѣрѣк .лкегатж, пхдѣрѣк грасж.
дерепчевж паре пхдѣриле .лкегате.
пхдоурѣк че дѣлаче вѣѣ зеѣль сѣвїе .лнтржнѣс.
кж домнѣль .лнтрж пхнж .лкоумплитъ.
роата зеѣлѣи оунтѣнѣкрекь ши оутѣнѣкрекь .лмїе
родецїесе
- 40 домнѣль .лнтржнши .лсинаж .лсѣнтъ.
соунтан .лнтрѣ .лналтъ, прждатан прждаре.
прїитан дарѣ .л вамени.
кж чесе противескѣсе .лтинѣ.

адекж гласоулоуи сзѣ глась врѣтѣте.

даци славж зеѣлѣи.

спре израиль маре фрѣмѣцѣкѣ лѣи.

ши тѣрїа лѣи лнѣвори.

- 80 минѣнать зеѣль лѣсѣици сзи зеѣль лѣ израиль.
ель дѣ врѣтоуте ши цинѣтъ ваменилорь сзи.
благословить зеѣль.

Evangelia cu învățătura a lui Coresi 1580

(tipărită la Brașov).

§ 16. Duminecă publicanului Luc. XVIII, 10—14.

Зисе доминѣа пилда ачеста. дои вамени доусерже
л бесерикж сѣ се роаце. оуѣдѣлѣ фарисею тарж алтъ ми-
тарь. ѣ фарисеюл ста ашл, лнтрѣ елоуши се роуга. доамне
лаоудѣ цїе даѣ кѣ ноу сѣнтъ ка алаци вамени. рѣпи-
тори. недерепци. кѣреари. саѣ ка честь митарѣи. постескѣмѣ
де доаш ври л сѣптѣмѣнѣ. ши азѣчѣкѣ даѣ де л тотъ
кѣтъ кѣцигѣ. тарж митарюль ста департе ши нѣ вѣкѣ
нече вкїи сѣ рѣдиче ла чери че оуцидѣкѣ пѣптѣлѣ лѣи
грѣиѣ. доамне млтвивѣ фїи мїе пѣкѣтосѣлѣ. грѣескѣ воаш
кѣ деѣинсе ачеста дерептатъ л каса лоуи. маи врѣтосѣ
де алаатъ. кѣ тоци чине се лналицѣ плѣкѣжсе. ѣ чине се
ва плека де сине лнѣлѣсѣва.

Лѣвѣцѣтѣрѣж ле л частѣ сѣфїтѣж ѣвїїе.

Че е де митарѣи ши де фарисею пилда ши лѣкрѣлѣ.
ка ѣ лѣвѣцѣтѣрѣж ши невоинѣж фѣоу токмитѣж де сѣфїи
ѣтеци. ши фѣкѣтѣ сѣ се кѣнтѣ ши сѣ се четѣкѣсѣ лнтрѣ
ачастѣ дѣминѣкѣ, ка сѣ не дерептѣмѣ. ши сѣ не гѣтимѣ
спре соуфлетѣкѣска невоинѣж а постѣлѣи. . .

ѣвїїе: Фарисеюль стѣтѣ аша. . . тѣлѣкѣ. Лѣчѣпѣтѣлѣ
трѣфѣн досѣдирѣ аратѣсе. кѣ вѣкѣраше пре алаци ши
лнтрѣ ѣ немикѣ нѣи сокотѣше пре ачѣл. кѣ оуниїи амѣ

мѣсерїи, аре ѣ алціи де рѣдѣ рѣк. тарж алціи кѣ нѣ .лице-
легѣ ши проци пардисе. ѣ алціи недерепци ши пѣкѣтоши,
кѣ ѡкѣрѣрен ачеціа трасѣ ѡсте. ши пре елѣши сѣ паре
нѣман кѣ е прѣ мѣндрѣ ши .лицелептѣ. де рѣдѣ вѣнѣ
ши богатѣ. пѣтѣринкѣ ши дерептѣ. ши ман маре де тоци
ѡменїи ши ман вѣнѣ. ши ва фї ѡкѣрѣрѣк .лицепѣтоаре
трѣфен. тарж трѣфа е чѣк сѣмѣнѣцѣ рѣк а ѡкѣрѣрен. де-
рептѣ ачѣа зиѡа чѣа марѣ алѣ доумнезѣѣ, изѣнѣдѣ
аре а фаче, спре тоци досѣдиторїи ши трѣфашїи. ши кѣ
фѣкѣкторїи пѣкателѡр депре вѣнѣ мѣнѣици фивѡр. кѣшѣ
арѣтѣ фѣарисеюль кипѣа сѣѣ стѣндѣ ши прѣ .лицлцарѣк
а лѣишѣ ши трѣфа че авѣк. ши кѣвинтеле лѣи де .лицепѣтѣ
авѣк кипѣ де ѡмѣ вѣнѣ ши де .лицелептѣ. кѣ грѣиѡ амѣ
доамне мѣлицемескѣци. тарж дѣпѣ ачѣкѣтѣк кѣтѣ зичѣк тоате
прѣ кѣ .лицлцаре ши кѣ трѣфѣ .лицлѣте ера. нѣ зичѣк амѣ
кѣ тѣ ман фѣкѣтѣ доамне. ши кѣ ажѣторїюл тѣѣ слово-
зѣекѣмѣ де тоатѣ недерептатѣк ши де рѣпире ши де
алаате рѣле. че тоате исправеле пѣрѣкисе кѣ кѣ пѣтѣрѣк
лѣишѣ кѣ лѣѣ испрѣвитиѣ. Тотѣ ѡмѣа амѣ цире сѣ анѣк.
кѣ фѣрѣ ажѣторїюль лѣ дѣмнезѣѣ нѣ поате испрѣви ничи
оуѣ лѣкрѣ вѣнѣ. грѣаще Хѣ, кѣ фѣрѣ де мине нѣ пѣ-
теци фаче немикѣ. ши пророкѣа тарж грѣаще, кѣ де нѣ
ва зиди домиѣа, каса, .лицтрѣ дешертѣ се вѡр трѣди чеѡ
че ѡ зидѣскѣ. ши апѣтолѣа зиче кѣ нѣ чинѣкрѣ вѣкѣ ниче
алерѣжѣторїюль, че кареисѣ милѣици де дѣмнезѣѣ. ши тарж
нѣ тѣ, чи дѣлѣкѣца лѣ дѣмнезѣѣ карѣ е .лицтрѣ мине ши
тарж дѣмнезѣѣ ѡсте де лоуѣкрѣзѣ .лицтрѣ нои ши де че
ва вѣкѣ сѣ ши лѣкрѣзѣ ѣ сѣ ам сѣ ши кѣ вѡл пѣтѣрѣ-
ничилѡр чинѣици фивѣмѣ. .лицѣ фѣрѣ де ажѣторїюль
челѣа де сѣскѣ. ничи оуѣ лѣкрѣ .лиц калѣ вїеціен асеціа
пѣтемѣ сѣ фачем. кѣ цїѣ амѣ зиче. кѣ нѣ е ѡмѣлѣи калѣ
лѣи. ничи мѣрѣе вѣрѣватѣа сѣши испрѣвѣскѣ мѣрѣерѣк
са, дерептѣ ачѣа амѣ сѣ нѣ не се паре кѣ нѣман .лицинѣ

испрѣвимъ невоинца бирѣиен. кѣ а ноастрѣ асте чине
ва врѣ ши сѣ се невоаскѣ спре чѣка маи вѣна. тарѣ алѣ
дѣмнезеѣ асте, чѣка че скоате спре лѣкрѣль чела воуидѣль
кѣ похта чела вѣна ши кѣ оуспрѣдїе. тарѣ чела че нѣ поате
арѣ пре фире. че де .л. вѣнжтатѣ ва сѣ в прїимѣскѣ,
ши грѣаще кѣ в почю довзиди. ачѣ асте трѣфѣ ши
ладѣ. че амѣ зичи кѣ ан че нан лѣать. ѿ сан ши лѣать,
пентрѣ че те ладзи кѣ нан лѣать. ѿлїе. . .

Tecstele popii Grigore de la Măhaciū.

(O predică scrisă în 1619).

Frații Dragi.

Фраци драци асколтаци сѣнта їевангелїе че се
грѣаще домниелѣрѣ вѣастрѣ де вине сокотици ши
1. лѣаци аменте че грѣаще домнезеѣ. |

домноу їс хс аша сисе сѣ роуѣзмѣне. їевглїе.
.лтрѣ .лтрѣ челарюль тѣѣ ши .лнкиде оуша та тѣлѣ
кованїе че се зиче .лцелѣцере аша зиче. се те .лнкизи
.лнтрѣрема та, де тоате кѣцетеле лумїен дешартѣ.
евглїе. зиче рѣагѣте тѣтѣлѣ дин черю .л фѣриши
ши тѣтѣль тѣѣ ва ведѣ .л фѣришѣ да-ва цїе алѣе.
ачѣ зиче. ши домнезеѣ ва ведѣ .лрема та фѣрѣ де
хикленшѣгѣ. ши да-ва цїе .л ведѣкрѣ тѣтѣрѣрѣ е
вглїе. рѣагѣндѣ-вѣ. сѣ нѣ грѣици рѣѣ ка алте лимби
парѣ-ле амѣ кѣ .лнтрѣ мѣлатѣ кѣвен | те але лорѣ аѣ-
зици ворѣ фї. нѣ вѣ асемзрареци лорѣ. аша зиче
нѣ кѣ ирема сѣ кѣцетѣ алте. е лѣ лимба се грѣици
гѣндиндѣ .лтрѣауре. ка чела фѣцарничїи. кѣ нѣ верѣ
довзиди. евглїе. ши тѣтѣль вострѣ че вѣрѣ тревон
анте .лкъ де чершотѣлѣ вострѣ. ши домнезеѣ н.лрима
та ши .лнцелѣце тоате кѣцетеле тале. ши вѣде тоате

- фзцзриле тале. ши плекатѣ тѣѣ. анте .лнкѣ де
кѣвѣнтѣ тѣѣ. евліе. зиче. аша амѣ сѣ вѣ рѣгаци
вон. вон вотесаціи че сеци .лн номеле тѣтѣлѣ ши
фїюлѣ ши дхоуѣлѣ сѣнтѣ. сѣ .лнцелѣкѣеци че грѣци.
3. ши чире кемацн. .лнтрѣ ацїоторїоль тѣѣ. | де нѣ кѣ
ирима се нѣ сокотеци. ка че .лнтѣрекаціи. че че
лѣ .лнтѣрекатѣ дѣпѣ часта лѣме дешартѣ де нѣ ворѣ
се .лнцелѣкѣ вл.реле сѣѣ. евліе. зиче. татѣлѣ нострѣ
чел че еци .л черю е. а че ши (?) .лнцелѣпчѣрѣк сѣ-
флетѣлѣ ши .л ирѣма се .лрлци асѣпрѣ де черю.
кѣ домнѣсѣѣ. елѣ лѣ флптѣ черюлѣ ши пѣ[мѣ]нтѣлѣ.
вѣзѣтеле тоате ши невѣзѣтеле. елѣ цѣкѣ датѣ трѣпѣ.
дн.лтрѣо фѣрѣнемнкѣ. елѣ цѣкѣ датѣ вѣртѣте. елѣ
4. цѣкѣ датѣ вкїи. ши мѣрѣ. ши пичолре. спре сила
лѣи ста | и .л пѣрѣнчнѣта лѣи се .лѣли .лн лѣкѣк
лѣи. кѣ елѣ цѣкѣ датѣ вїѣца ши зиле кѣ самѣ ши
час де морте. ши .лвїере дѣл морте. ши .лтре елѣ
сѣ стаи кѣ пѣлица ши кѣ софлетѣ сѣ даи рѣспнѣсѣ.
де чѣкн лѣкрат кѣ пѣлица. нече кѣ оу кнпѣ нѣ поци
трѣкѣ дѣк ачѣк. татѣлѣ зиче. Фїи вѣрѣ, ка зиче елѣ
де се фїи фїюлѣ лѣи де се .лѣли кѣвѣнтѣ лѣи ши
фѣгѣдѣница та. че се зиче востѣнорѣк та. де се до-
вѣндеци вчина .лн черю ши дѣлѣца раюлѣи. ши
каса татѣлѣи тѣѣ. се те вѣрѣжмашѣлѣ. .лншалѣ кѣ
5. тотѣ | менѣрѣсѣлѣ татѣ и е дракѣлѣ. дече се те рѣп-
сере де ла татѣлѣ тѣѣ дѣл черю дѣчете-верн кѣ елѣ.
.л фокѣлѣ нестнѣсѣ. ши .лнтрѣнтѣрѣкѣкѣлѣ дѣк аѣфарѣ
.лнтрѣ вїермїи неадѣрмннцн. юѣ е скѣрѣкарѣк днннцн-
лорѣ. ши пѣлнѣере кѣ амарѣ. ши тоатѣ мѣ.рѣка. кѣ
елѣ кѣ пѣкатѣлѣ .лнтре ши гѣмѣвѣсѣкѣцѣте омѣлѣ. анте
пѣха мнндрїа. трѣфѣ. лѣкомїе вѣцїа рѣвннрѣк. лѣкнѣ.
корвїе. фортѣшаго. ши допѣ ачѣкѣ тоатѣ недерѣп-
татѣк. кѣ нѣ грѣци татѣлѣ мїѣѣ че татѣлѣ нострѣ.

ши коєвозїи перирж тоци, атѣнче пери Костантинъ Дра-
говичь ши Марко Кралевичь, аша де се вржеа схице мѣлатъ
кхтъ ера взиле крѣнте, дечи се спже Багазитъ ши фѣдѣи
де трека Дѣнжра, ши пѣсе сокотиторн пре ла тоате ва-
дѣриле, ши принсе пре Шѣшманъ домиѣл Шкѣилор де-а
тѣе, ани 6903 [1395]; атѣнче лѣарж Тѣрчїи цара Шкѣи-
лорѣ кѣ тотѣль 6905 [1397] Жикмонъ краюль знгѣрескѣ
адѣнж тѣатж (sic) тѣрїа дѣспре апѣс : домиїи, коєвозїи, ко-
арїи, Немциїи ши Фрѣнчїи, ши пре ѣскать ши пре Дѣнжре,
кхтъ нѣ се ведѣк апа де мѣлцимѣк корабїилорѣ : Мирчѣ
коєводѣ кѣ Рѣмжнїи, ши дела Манонїа Палѣологѣ венирж
корабїи мѣлате плинѣ де воиничи де ꙗ Цариградѣ, ши
де ꙗ Венециѣ 30 де корабїи; дечи мерѣа краю (sic) пре
ѣскать ꙗн жосѣ пре Дѣнжре кѣ хвалѣ марѣ ши кѣ шѣи
токмитѣ, ꙗплатошаци, поленци, ши скрипїа дѣ-цѣ пѣрѣ
кѣ рѣсарѣ соареле; ши кѣндѣ соси ла четатѣк де Некопое,
ель вѣк сѣ ꙗ Некопѣа, тарж Багазитъ стрѣнсе Тѣрчїи кѣ
тотѣль дѣспре рѣжрїтѣ ши пѣзирж кѣрѣндѣ де се ло-
кирж фѣцишѣ кѣ чен дѣспре апѣсѣ, ши фѣ сѣфадѣ марѣ
ꙗ мѣлатѣ вѣкме, че ꙗвенсерѣ Тѣрчїи пре знгѣри, тарж
краю (sic) скѣпж ꙗтрѣо корабїе, тарж Багазитъ іаѣ гонитѣ
пѣнж ла Дѣнжре ши мѣлци се некарж ꙗ Дѣнжре; дечи
краю кѣ кхтѣ хвалѣ венисѣ, кѣ ман марѣ рѣшинѣ се ꙗ-
тоарсе, кѣ-шѣ пїердѣ воиничїи кѣ тотѣла ши лѣжж вѣсе де
ѣамени кхтъ нѣ-ши пѣтѣк ара ѣамениїи пре лѣчи кѣлпнїи.
ꙗнѣж Багазитъ нѣ ащептѣ, че ꙗ ани 6906 [1398] се
рѣдикж ꙗ сѣсѣ пре Дѣнжре спре апѣсѣ де лѣа ꙗнѣрѣциїи
ши принсе шѣинѣ ши пре Сѣрацимирѣ ꙗпѣратѣл дѣ-лѣ
пѣсе сѣптѣ сине вирникѣ, ши мѣкрсе ꙗ цара знгирѣскѣ
де ш прѣдѣ ши ш арсе пѣнж ла Бѣда, ши се ꙗтоарсе
кѣ мѣлци робѣ фѣрж нѣмѣрѣ. Дѣчїи пѣрчѣсе Багазитъ
кѣ Тѣрчїи спре цариград ка сѣ-лѣ довжндѣскѣ, ши трѣчѣ
прен цара грѣчаскѣ ши ешїа Грѣчїи де и се ꙗкина, ель

нѣ и двѣдѣ пре нѣмѣ; дохнѣди ши Одринол; дѣчи соси
ла цариград; четхѣкнѣи се спхрѣрж кѣ Манонль рпзратѣ,
ши тремисе Пазазит ла рпзратѣла ка сѣ-ль ласе сѣ ртре
р четатѣ; ель нѣ шѣс че ва фаче, че нѣман че тиндѣ
мзнили кзтрж черю ши рѣга пре дѣмнезѣс, ши се сѣхтѣи
кѣ кѣртѣ де-и трѣмисерѣ дарѣ скѣмпѣ ши чершѣрж паче,
кѣ сѣ ле дѣк дажде; тарж ель ниче дарѣриле нѣ врѣ сѣ
ле ла, че зисе кѣ: ва ртра р четатѣ ши вою лѣа четатѣк
воастрѣ, тарж пре вои вѣ вою скоатѣ голи де вѣ веци дѣче
внѣде веци врѣк.

Pravila mică din 1640.

(tipărită la Govora).

Prefață : Предословіе кзтрѣ тоци наставничѣ сѣнѣтѣи
вѣскрѣчи прѣ лѣминацилор архѣпѣскопи, митрополицилор
ши юбиторилорѣ де дѣмнезѣс, епѣскопилорѣ, ши преоцилор,
ши тѣтѣрор дѣховничилор, карѣи кѣ пѣтѣрѣ преоцѣска, де
ла дѣмнезѣс сѣнтѣ сѣнѣцици.

ДѢНАДІА. Кѣ мила лѣи дѣмнезѣс архѣепископѣ, ши
митрополнт, а тоатѣ цара Ярдѣкѣлѣди, паче ши спѣнѣе.
прѣимици дѣхѣ сѣнѣтѣ. кѣрора веци лѣс. пѣкателе, лѣса-
сѣвор лор, ши кѣи ле веци цинѣк, цинѣсѣворѣ лѣрѣ.

Гокотитам, кѣ маи тоатѣ лимбиле лѣс карѣе пре
лимба лѣр. кѣ ачѣкѣ кѣцѣтаю ши еѣ роѣдѣ дѣмнѣлѣи мѣсѣ
лѣи іѣ хѣ, сѣ скоцѣ чѣкетѣ карѣе, анѣме правнѣл пре
лимба рѣмзнѣскѣ, сѣнѣцилор воастрѣ фѣраци дѣхѣвнич рѣ-
мзнеци. карѣи сѣнтѣци пѣстори шилор челор кѣвзнтѣтѣоаре
а тѣрмен лѣи хѣ карѣк арѣ ртрѣс сѣнѣ мѣлатѣ фѣкѣлѣори де
виндѣкѣри сѣфлетѣлѣр крѣцинеци. челорѣ че сѣнтѣ рѣзнѣте
кѣ пѣкатѣ. лѣсѣ маи врѣтѣс ши калѣ ла рпзрѣциѣ черю-
лѣи. лѣсѣ мѣ рогѣ сѣнѣцилѣр воастрѣ кѣ марѣ милѣ. ла

каре мѣнж ва кждѣ аскетж сѣнтж карте, ачела сз анж
а о цинѣ а маре чинсте, ши сз се аще дентрѣ а а
таинж, кѣм ва виндека сѣфлетеле шменилор де пжкате.
Ирж атрѣ мжнж де мирѣи сз нѣ се дѣ, ниче ла мжс-
кжричь сз нѣ фѣе токмаклеле сѣнцилвор апсли, ши а
сѣнцилвор пзринци батжоксрнте. кз апон млтва та верь
да самж фрате дхѣвниче еѣ нѣ вою авѣ трѣвж. Чела
че прѣимѣще гжндсриае шмениши, даторю тасте, атрѣ
скриптѣрж ахцат а фи, сз се шпрѣскж де похте смерит,
ши кѣ лѣкрѣе вѣне. пре тот часѣль сз се роаце лѣи дм-
незѣѣ, ка сзи дѣ кѣвжнт де ацелепчюне. ка сз адреп-
тѣзе пре чѣл, че скапж кзтрж динсѣль. Ирж атралтѣ
кинѣ аѣшъ даторю тасте а пости мѣеркѣрѣ ши винерѣ
препре тот анѣль. кѣм порѣнческ сѣнт теле ши дмнезѣе-
циле правиле кѣмъ де кареле ва авѣ, аѣшъ сзш дѣ ши
алторж а фаче. тарж де ва фи аѣшъ нецисторю ши не
постникъ кѣм ва ахца пре алци а фаче лѣкрѣе вѣне.
ши чине е не ацелептѣ, ва аскѣлата пре ель. де кареле
ва гржн. вжзвндѣ пре ель, фжрж токмаалж, ши бецивь,
ши ахцкндѣ пре алци сз нѣ се аѣѣте сѣл алт вѣднѣ
лѣкрѣе вѣнѣ а петрѣче, кареле сингѣрѣ нѣ аѣ фжкѣт. шкѣн
де оурѣки гржжцие скриптѣра, тѣ ачѣѣ сокотѣшете, ш
дхѣвниче. пентрѣ че кз де ва пѣри нѣмаи ш вае пентрѣ
негржжа та. дентрѣ мжниле тале се ва кжѣта. депринде
че зиче сѣнтѣ Іванѣ златооустѣ ла дѣканіе аи атрѣл
право оученіе, ачаста гржжцие. де че ва делѣнга нѣмаи
оунѣль де таинѣ не кѣминекатѣ, аѣ нѣ аѣ шѣоржтѣ тоатж
спѣснѣл са. епѣскопѣль сѣл попа, кз сѣфлетѣль тасте де ш
перире. атжта дешертжчюне аре, кжтѣ ниче ѣн кѣвжнт нѣ
поата пѣне апаинте. че кѣ сокотинцж ши кѣ юбире де
трѣдѣ, сѣлжирѣ ши лѣкрѣль лѣи дмнезѣѣ тасте а фаче.
кз гржжцие скриптѣра, проклѣтѣ чѣла че фаче лѣкрѣл
дмнѣлѣи кѣ не гржжж тарж мареле василіе гржжцие. со-

котѣще сѣ нѣ те темѣ (І. темі) де шмѣ ртрѣ кѣдѣрѣ
 лѣи, ка сѣ нѣ дан пре фѣіоль лѣи дмнѣзѣѣ ртрѣ мѣи
 ниле челѣр не достоничѣ. ка сѣ нѣ те рѣшинези де
 чинѣва де марі пѣмнѣтѣлѣи. ничѣ де рѣсѣшѣ чѣла че поартѣ
 стѣмѣ сѣ нѣ кѣминичи. кѣ правилѣлѣ дмнѣзѣѣци нѣ лѣсѣ
 пре чѣи недѣстоничи сѣ се кѣминичѣ. каріи се сокотѣскѣ
 ка пѣрѣнѣи, тарѣ сѣ нѣ се ворѣ ртрѣоче амарѣ ачѣлора.
 ши чѣлора че кѣминѣка пре еи. сокотѣще зичѣ ѣѣ трѣкѣ
 намѣ. тѣ вери вѣдѣ, ачѣстѣ де вери пѣзи рѣсѣ кѣ соко
 тинѣцѣ, ши кѣ токмалѣ че маи наинѣ рѣзѣцѣтѣрѣилѣ би
 сѣкрѣчи некаѣтѣте се лѣ пѣзѣци. мѣнѣтѣивѣри ши пре тинѣ
 ши пре чѣл че те ворѣ аскѣлата.

Шѣстѣ сѣ фѣѣ, Чинѣ ва рѣрѣзѣни а прѣими кѣцѣтелѣ
 ши исповѣданіилѣ, фѣрѣ рѣзѣцѣтѣрѣ еѣскѣлѣи ачѣлѣи локѣ.
 ачѣла недѣпѣса правилѣ лѣр ва прѣими. ка ѣнѣ кѣлѣкѣторію
 а дмнѣзѣѣцилѣр поавилѣ. кѣ нѣ нѣмаи пре синѣ сѣѣ пѣѣр
 дѣтѣ. че ши кѣци сѣѣ исповѣдит ка ѣлѣ, не исповѣдици
 сѣнѣтѣ, ши кѣтѣ дѣ легат ши дѣзлегатѣ, не рѣрѣнтѣаци
 сѣнѣтѣ дѣпѣ а сѣ правилѣ а сѣборѣлѣи де карѣагѣнѣ ши
 дѣпѣ мѣ ачѣлѣлѣшѣ сѣбор.

Sazania Mitropolitului Varlaam 1643.

(tipărită la Iași).

§ 91. Дѣменѣка фѣрѣсѣлѣи ши а камѣшѣлѣи. еѣглѣа дн
 р лѣка р шпѣтѣ зѣчи ши нѣаѣ де капѣте

Зисѣ домнѣл пилѣа ачѣста. дон шамѣни ртрѣрѣ р
 вѣскѣрѣкѣ сѣ сѣ роѣѣ. оѣнѣл фѣрѣсѣѣ, тарѣ алѣоѣл камѣшѣ.
 дѣчи фѣрѣсѣѣлѣ стѣжѣоѣ, ши ашѣ сѣ рѣга ртрѣ синѣ.
 доалинѣ даѣ цѣѣ лѣдѣѣ, кѣ нѣ сѣмнѣтѣ ка алѣаци шамѣни,
 апоѣкѣтѣрѣи недѣрѣпѣци кѣрѣвѣри сѣѣ ка ачѣстѣ камѣшѣ. пос
 тѣскѣмѣѣ де даѣри ртрѣ сѣпѣтѣмнѣнѣ. ши даѣ а сѣчѣлѣ

фѳуци намь оунде .р черю ноуи локь .р пзмжнтъ мз
 темь сз ноу мз кѳмва .рнгицж, вжсхндъ фаптеле мале
 чкле ркле. пентрачѳ амь кѳрсь кѳтрж тине, млстиве
 десндитоаре, ши ювиторъ де вамени доамне. ши кѳ ла-
 кржми мж рогы, кѳржцѳишемж мене пжкжтосзль моулта
 сзлтъ пжкателе мале, че мила та тасте ман маре дела
 вамени ноу тасте поутицж, ка сз мж спжсзскъ еѳ. тарж
 млтвирен тале тасте пѳтинцж шачаста. кж пентроу пж-
 кжтѳши ан венитъ, де .рчерю пре пзмжнтъ, ка сзи кеми
 спре покжинцж. Дечи нѳ мж лжса ниче пре мене .р де-
 шерть. че мж прѳимѳице ши пре мене, че касъ кѳ сме-
 ренѳе ши кѳ лакржми кѳтрж свенѳѳа та. Пентрачѳетж
 коувенте, че ле гржи вамжшзль коу лакржми ши кѳ сме-
 ренѳе, фжкѳ соуфлетоуль лѳн роадж де лоукѳре воуне. тарж
 фарисеѳль кѳ кѳвинтеле лѳн, ка кѳ оун вжитъ маре скоу-
 тѳрж тоатж роада чѳ кѳнж а соуфлетѳлоуи сзѳ. пентрачѳ
 .ртрѳ тотъ млстивзль ши дирентоуль цюдець дмѳсзѳ.
 пазти амзндѳурѳо кѳмоу сз каде кжте оунѳа кѳроуѳши
 ди .рши. пре фарисеѳ ди .р воунжтатж мзидрѳен лѳн
 погорзж .ртрадѳикѳа смеренѳен. тарж пре вамжшъ ди .р
 сзржчѳа смеренѳен лѳн, .рнжлцжл .ртрѳ воунжтатж спсе-
 нѳен. ши сз .рплѳ скриптѳра че гржлѳце дмѳсзѳ микшю-
 рѳсж пре амь шиль мжрѳице. кж пре фарисеѳ микшюржл,
 кжчи кж сж .рдирептж пре сине. тарж пре вамжшъ .рди-
 рептжль, пентрѳ кжчи кж сж шснѳди пре сине. аскоула-
 таци, че гржи дѳмнжззѳ диншѳи дѳмзндѳи. .рдеврѳр
 гржескъ воаж, кж вамжшѳа ачеста погорж .р каса са ман
 дирептъ, де кжтъ фарисеѳуль ачела. кжчи кж фѳе кареле
 чине сз ва .рнжлца пре сине, смерисеѳа, ши чине сз ва
 смери .рнжлцасѳва.

Nouveau testament 1648.

(tipărit la Belgrad).

A doua prefață.

Предословіе кзтрж четитори. Четиторилорь, пртра-
частъ сфитж карте, милж наче ши сзхзтате дела Та-
тзль, Долинзль, нострѸ Іс. Хс̄.

Ачененїа чеции сфите кзрци требзщце сз цици
ши сз ацелкцици, деспре чкете лкрѸри кареле сзнт скриси
пре рхидѸ.

а. Ячест Тестамент лзл аченѸт ал изводи, Ермонах
ГелибестрѸ, ден пордика ши келшггзль мзрїен салє. ши
Ѹль саз оустенит кзт саз пѸтѸт. ши кѸрхнд аи саз тзм-
плат лѸи моартє. тарз нон сокотинд ши лз.ад аминте
гзснталь мѸлтж липсж. ши грешале аи скриптѸра лѸи
пентрѸ не ацелєсзль лимбїен шь. кзрции гречеци. пентр-
ачкѸ нон амь аченѸть динтзю алъ последѸи ши оуидє
наѸ фостъ бине амь испрѸвит ши амь ампласть. ши амь
токмить ди а кзть амь пѸтѸть. Че нѸман ачаста сз
цици, кж нон намь сокотит нѸман пре оун извод че
тоате кзте ам пѸтѸт афла гречеци, ши сзрбеци ши лз-
тинєци, кареле лз фостъ изводите дє кзртѸрари мари
ши ацелєгзтори ла карте гречаскж, лѸм четить ши лѸмь
сокотить, че маи кзртосъ нѸмь цинѸт дє изводл гре-
ческѸ. ши ам сокотить ши пре изводзль лѸи Еронимь,
кареле лз изводитъ динтзю, дин лимбж гречаскж лзти-
нѸирє, ши амь сокотить ши изводзль словенескѸ карелєи
изводитъ словєнѸцє дин гречаскж, шїє типхрить а цара
МоскѸлѸи. ши сокотинд ачкѸстѸ тоате варє картѸ. лз аи-
блатъ маи апроанє дє картѸ гречаскж дєпре ачкѸ амь
сокотить, асж дє чкѸ гречаскж нѸ лѸмь дєпзртать.
ѸиндѸ кз дѸзль сфзнтъ лз адемнатъ євглистїи, ши

апелїи а скрїе дн лимбж гречаскж Тестамзнтѣа чел нос.
ши картѣ гречаскж лсте изворѣа челорлаате.

б. Ачаста ркж вои сз шици, кз нои р честь Тес-
таментъ ртзю ам нѣск шѣма ла тоате капетеле, ши р
шѣмж сзнтѣ стихѣри, кареле араж маи пре скѣртѣ лѣ-
крѣриле че сзнтъ скрїсе ртрачел кап, пентрѣ кз сж афле
маи рдеграбж че ва рѣк сз каѣте, ши р тоате капетеле
тоате сороачеле лѣмь нѣск кѣ нѣмзрѣ кареле сз кїамж
словенеѣе, сѣ, пентрѣ кз маи р тоате лимбиле ведемь
кз лѣ ачесть извода де скрїи кѣ стихѣри пентрѣ кз
фѣартеи лесне а гзси рдеграбж че вери рѣк сз каѣци р
нѣмзрѣа сороачелор.

в. Де ачаста ркж воми сж шици, кз ведемь кз
оунеле кѣвинте оунїи лѣкѣ изводит ртрѣн кип, алїи р-
тралт. тарж нои лѣмь лхсать кѣм лѣ фѣостъ р извода
греческѣ, възвндѣ кз алте лимби ркж ле цинь ашл. кѣ-
мѣн сѣнагога, ши повликанѣ, ши гангрена, ши пїетри
скѣмпе, кареле нѣ сж цїѣ рѣмзнїкѣе, че сзнтъ нѣме де
валмени, ши де лѣмне, ши де вешменте, ши алтеле мѣате
кареле нѣ сж цїѣ рѣмзнїкѣе че сзнтъ, нои ркж лѣмь
лхсать гречасѣе пентрѣ кз алте лимби ркж лѣкѣ лхсат ашл.

г. Ачаста ркж вх рѣгзїи сз лѣаци аминте, кз рѣ-
мзнїи нѣ грзескѣ р тоате цзрзле ртрѣн кип, ркж нечи
ртро царж тоци ртрѣн кип. пентрачѣа кѣ невѣе поате
сз скрїе чинева сз рцелѣгж тоци, грзїнд оунь лѣкрѣ
оунїи ртрѣн кипь алїи ртралт кипь. лѣ вешмз(н)т,
лѣ вѣсе, лѣ алтеле мѣате нѣ ле нѣмескѣ рнтѣн кипь. вїне
цинмь кз кѣвинтеле мѣате тревѣе сз фїе ка ванїи, кз
ванїи ачел сзнт вѣни карїи рмѣлж р тоате цзрзле, ашл
ши кѣвинтеле ачѣлѣ сзнтъ вѣне кареле ле рцелегж тоци.
нои дерептѣ ачѣл нѣмь силит де р кзт ам нѣтѣт, сз
изводем ашл кѣм сз рцелѣгж тѣц. тарж сз нѣ ворь
рцелѣкѣе тоци, нѣн де вина ноастрѣ, чеи де вина чѣлѣа

чѣс рѣсфират рѣмизнѣи при лтралте църь, де шаѣ мес-
текат кѣвинтеле кѣ алте лимби де нѣ грѣскѣ тоцн л-
трѣнь кипь.

Ѣ. Ман апон де тоате рѣгъм пре четиторѣи чеѣи
кърци сѣ нѣ не цюдече нѣман де кѣтъ пѣнж нѣ ворь
сокоти изводеле ши веци аѣла пре че кале амь лмелать.
Адеврѣ ши нои шамени сѣнтем ши ам пѣтѣт ши грѣши,
сѣва кѣ ам силитѣ де л кѣтъ ам пѣтѣт сѣ нѣ грѣшим.
Ман взрѣтось де тоате прѣ ачѣста нѣмь силит сѣ ци-
нем лцелесла дѣлѣши сѣнтѣ, кѣ скриптѣра фѣрж лцелель
лсте ка ши трѣнѣль фѣрж сѣфлетѣ. Ачаста поѣтимѣ дела
татъль дѣмнезѣ. . . Амин.

Biblia de București din 1688.

Titlu: Библиа адекж дѣмнезѣска скриптѣрѣ але чен
беки ши але чен ноав лѣце. тоате каре саѣ тѣлмѣчит
дѣпре лимба елинѣскѣ спре лцелѣцерѣ лимбѣи рѣмжнеѣи
кѣ порѣнка прѣ вѣнѣлѣи креѣинѣ, ши лѣминатѣлѣи доми
Іванѣ ШѣРБАНѣ Кантакѣзино Басарабѣ Коеводѣ, ши
кѣ лѣемнарѣ дѣминѣлѣи Костадинѣ Брѣнковѣнѣль мареле
логоѣтъ непѣтъ де сорѣ аль мѣрѣиен сале, Кареле дѣпѣ
пристѣвирѣ ачестѣи ман сѣе поменитѣ домиѣ, пѣтѣкри-
кѣла дѣмнѣзѣ ден алѣцѣкрѣ а тоатѣи църѣ рѣмжнеѣи, пре
дѣминѣлѣи лѣѣ коронат кѣ домиѣ ши стѣпѣнирѣ а тоатѣ
цара оѣгровлаѣиен ши лтрѣ зилеле мѣрѣиен сале саѣ сѣвѣр-
шитѣ ачестѣ дѣмнѣзѣскѣ лѣкрѣ. кареле ши тоатѣ келѣ-
тала чѣ де сѣвѣршитѣ ваѣ рѣдикатѣ. Типѣритѣсаѣ лѣжю
л скаѣнѣла митрополиен Бѣкѣреѣилорѣ, л вѣрѣма пѣсторѣиен
прѣ сѣнѣцитѣлѣи пѣринте Теоѣосѣе митрополитѣла цѣрѣи,
ши ѣѣарѣлѣ лѣтѣрилорѣ, ши пентрѣ чѣ де обще прѣинѣцѣ

саѣ дзрѣит нѣмѣлѣи рѣмѣнскѣ ла анѣла дела фѣчерѣ лѣ-
мѣи зрѣз. тарѣ дела спхсенїа лѣмѣи ахпн. ан лѣна лѣи
ноѣмѣре .л і зиле.

Din Prefața I. Ісань Шѣрбань Кантакѣзино Баса-
равѣз воеводѣ ден мила лѣи дѣмнѣзѣ, Домнѣ ши бирѣи-
торю л тоатѣ оугровлахїа . . . ши ачѣста ам фѣкѣт ла
тѣлмѣчирѣ ачѣцїи сѣн те скриптѣри, фѣкѣндѣ мѣлѣт не-
воинѣз ши дѣстѣлѣ кѣлтѣлѣлѣ, дѣспре о партѣ пѣннѣ дѣс-
калн шїѣци фѣартѣ ден лимѣа ѣлинѣкѣкѣ не прѣк лѣцѣлѣнтѣл
чѣл дѣнтрѣ дѣскалн алѣск ши архїерѣѣ германо нисиск, ши
дѣпѣз петрѣчѣерѣ лѣи пре алѣцїи карѣ саѣ лѣтѣмплат, ши
дѣспре алѣтѣ партѣ ан ноцїри оамѣни ан локѣлѣи нѣ нѣман
пѣдѣцїи лѣтрѣ а ноастрѣ лимѣз чѣ ши дѣ лимѣа ѣли-
нѣкѣкѣ авѣндѣ цїинѣз ка сѣз о тѣлмѣчѣкѣкѣ, карїи лѣжнѣдѣ
лѣминѣз ши дѣнтралѣтѣ извоадѣ веки, ши алѣтѣдрѣжнѣдѣлѣ кѣ
чѣа елинѣскѣ ал чѣлор ѣ дѣ дѣскалн, кѣ врѣрѣкѣ лѣи дѣмнѣ-
зѣ а ѣаѣ сѣзѣвршнѣт пре кѣм сѣз вѣдѣ, ши мѣкарѣ кѣ
ла оуѣлѣ кѣвннѣтѣ сѣз фїѣ фѣостѣ фѣартѣ кѣ невоѣ тѣлмѣ-
читорилор пѣнтрѣ стримѣтарѣк лимѣїи ромѣнѣци, тарѣ лѣкѣш
лѣжнѣдѣ пилѣдѣ пре тѣлмѣчиторїи латинилор ши словѣкнн-
лор, пре кѣм ачѣлѣ аша ши ан ноцїри, лѣкѣ лѣсат пре кѣм
сѣз читѣскѣ ла чѣк елинѣкѣкѣ, ши дѣпѣз испрѣзвирѣк тѣлмѣ-
читѣлѣи ачѣцїи фѣолоситѣарѣ ши сѣн те остѣнѣкѣлѣ, лѣжнѣдѣ
дѣпѣз кѣм сѣз кадѣ ши воѣ дела сѣн та ши мѣма ноастрѣ
вѣскрѣка чѣк марѣ, саѣ дат .л типографїѣ дѣ саѣ типѣзрнѣт
.л сѣн та мнѣтрополїѣ ден Бѣкѣдрѣци фїннѣдѣ архїерѣѣ ши
пѣсторю крѣщннѣскѣлѣи ачѣстѣлѣ народѣ прѣк сѣн цнѣтѣлѣ
пѣзрнѣтѣлѣ нѣстрѣ кирѣ Ѣѣодѣсїѣ мнѣтрополнѣтѣлѣ.

Din Prefața II. Прѣк лѣмннѣатѣлѣи . . . Іѣан Шѣрбан
К. Б. воеводѣ . . . ши лѣжцн вѣскрѣчїи лѣтѣю, кѣ скрип-
тѣра чѣк нѣов рѣщнпнѣтѣ фїннѣдѣ, дѣпѣз извоадѣ чѣлѣ веку,
ши кѣ невоѣ аѣлатѣ асѣ чѣтн, дѣ преѣцїи чѣн дѣ царѣ, ла
рѣжнѣдѣлѣа типнѣкѣлѣи елинѣскѣ, спрѣ лѣснѣ чѣтнре w ан

токмить. А доа кз ѡ аи тжлмзчит .р лимба рѡмжнѣскз,
ши о аи типзрнт шї динтра мзрїи тале келтѡлз, атжтѣ
кзрци фзкжндѣ лѣи дат маичїи бесѣречїи а сз чити.
Атреа кз вѣкѡ скриптѡрз тжлмзчиндѡ пре лимби рѡ-
мжнѣскз а ѡве а сз чити ѡ аи фзкѡт, кз де врѣме
че дѡпз политичециле леци, нѡ сз каде ѡмѡлди грекѣ, а
нѡ ци лециле гречилор, кѡ кжть ера маи дирентѣ кре-
цинїи рѡмжни, сз циѣ лециле лѡи дмнззѡ, каре ѡсте
сѡнѣта скриптѡрз. ши адеврѡт ла рѡмжни саѡ плинить
кѡвжнтѡла апостолѡлди филип. каре аѡ зисѣ кзтрѡ хадж-
мѡла рпзржтѣсїи ерѡпилор, варе кѡноци чѣкле че чи-
теши. . . кѡ кжть маи вжртосѣ врѣдник де мїи де лѡлде
ѣци мзрїѡта, ка ла оуњь народ .ртрег даи кѡвжнтѡла лѡи
дмнззѡ. . . ка сз лѡминѣзе челор ден касѣ аи бесѣречїи
нороаде, Рѡмжнилор, молдовѣнилор, ши оугровлахилор.
Крецинатаѡ сѡнѣтѡла златаѡстѣ пре рѡмжни, пре карїи
ши лзквиторїи нистрѡлди .рн нѡмескѣ лѣтописецнае чѣкле
бесеречеци, .рвзцжндѣ пре оуњїи дентржншїи карте ши
лимба ѣлинѣскз, ши кѡ ачѣкѡ аѡ .рвзцѡт пре челлалци. . .
Отравки скрїиторю де пжмжнтѣ вредничїѡ ши мзрирѣ
рѡмжнилор скрїиндѣ, нѡмаи пре осташїи времїи ачїѡ каре
ѣра асѡпра вржлашилорѣ цзржи .рн нѡмзрз тарж .р зн-
леѣ шзрїен тале, ши взрѡаци ши мѡери ши тинери а-
вжндѣ армз бирѡитоаре сѡнѣта скриптѡрз оцескѣ .рпо-
тривз.

Досидѣс ден мила лѡи Дмнззѡ Патрїархѣ сѡнѣтен
четзци Іерѡсалимѡлди ши а тоатз палестина рѡгзторю
де сзхзтатѣ Мзрїи тале.

Din cronica lui Miron Costin.

ПРЕДОГЛОВІЕ

адекъ маи .лнаните Къвзитаре, дин дескълекареа цързи
Молдовѣи динтзи ши а неамѣлѣи молдовенеск.

Кътръ четитѣрѣи ачеѣи Кърѣи.

Лнченѣтѣла цързлѣр ачестѣра ши а неамѣлѣи мол-
довенеск ши мѣнтенеск ши .лн цързле ѣнгѣреѣи кѣ ачест
нѣме Рѣмзни, пѣнѣ асѣзѣи де ѣнде сѣнт вениѣи .лнтрѣ
ачесте пѣрѣи де пѣмѣнт, а скрѣе мѣлтѣ вѣѣме ла кѣм-
пѣнѣ аѣ стѣтѣт кѣѣтѣла нѣстрѣ. **С**ѣ .лнчен ѣстенеала а-
чаѣта дѣпѣ атѣтѣк вакѣри де ла дескълекатѣла цързлѣр дин-
тзи, де ла Траѣн .лнпѣратѣла Рѣмѣлѣи кѣ кѣтеѣа сѣте де
ани прѣсте мине трекѣте сѣ спарѣе гѣндѣла. Я лѣса тарѣш
нескрѣс, кѣ марѣ ѣкарѣ .лнѣѣндат неамѣл ачѣста де ѣ
самѣ де скрѣитѣри, тѣсте инимѣи дѣрѣе. Бирѣнтѣа гѣндѣла
сѣ мѣ апѣк де ачѣстѣ ѣстенеалѣ, сѣ скѣт лѣмѣи ла видѣрѣк
ѣелиѣл неамѣлѣи, дин че изѣвр ши сѣминѣѣе сѣнт лѣкѣн-
торѣи цързи нѣаѣтре а Молдовѣи ши аѣа ши а цързи
мѣнтенеѣи, прѣкѣм сѣа скрѣс маи сѣс, ши а рѣмзнилѣр
дин цързле ѣнгѣреѣи, кѣ тѣт ѣн неам сѣнт, ши ѣдатѣ
дескълекаѣи; де ѣнде сѣнт винниѣи стрѣмѣшѣи лѣр пре
ачесте лѣкѣри, сѣпт че нѣме аѣ ѣост .лнтзи ла дескъле-
катѣла лѣр, ши де кѣнд сѣа деосѣбит ши аѣ нѣмеле ачѣст
де акѣм, Молдовѣан ши Мѣнтѣкн, .лн чѣк парѣе де лѣме
тѣсте Молдовѣа, хѣтарѣле іаи пре ѣнде аѣ ѣѣст .лнтзи,
че лимѣѣ цинѣк .лнтзи, ши пѣнѣ акѣма чинѣ аѣ лѣкѣит
маи .лнаните де нѣи пре ачѣст пѣмѣнт, ши сѣпт че нѣме
скѣс ла цирѣк тѣтѣрѣр сѣ хѣе. Зичѣѣа чинѣѣа, прѣлѣтине,
тѣрѣѣс тѣсте дѣпѣ сѣтеле де ани кѣм сѣ вѣр пѣтѣк ши
нѣтѣрѣилѣ адеѣзрѣте де атѣтѣк вакѣри: рѣсѣнѣз еѣ: Лѣ-
сѣтѣа пѣтѣкрѣникѣла Дѣмѣѣзѣс искѣсѣитѣ ѣглѣндѣ минѣи

в менеци, скрисварѣ динтрѣ карѣ дакъ ва некви в мѣл,
чѣле трекѣте кѣ мѣлате времи ле ва пѣтѣ ции, ши ле ва
пѣтѣ обличи, ши нѣ нѣман лѣкрѣриле лѣмин, статѣриле
ши лнчепѣтѣриле цзрзлѣр, че ши сзнгѣрѣ лѣмѣ, черѣл,
пзлмзнтѣл, кз сзнт зидите де кѣвзнтѣл лѣн Дѣмнезѣс
челѣн пѣтерник.

Крез дин скриптѣри, цим, ши дин скриптѣри авем
ши сѣзнита крединца а нѣастрѣ крецинѣкѣкз, ши мзх-
тѣирѣ, кѣ кѣвѣрзтѣл фннѣлѣн лѣн Дѣмнезѣс, ши лнтрѣ-
парѣ Кѣвзнтѣлѣн чел ман лннанте де вѣчи, лн фирѣ
вминѣкѣкз, ши фзрѣ де пзкат. Скриптѣра не дешкиде
минтѣ де аѣнѣем кѣ крединца спре Дѣмнезѣс, Дѣхѣл
чел сѣзнит, ши невззѣт, ши некѣприне, ши неажѣне де
минтѣ ши де хирѣ вменѣкѣкз. Скриптѣра депзртате лѣ-
крѣри де вкнн ноѣри не флече де ле пѣтѣм видѣ кѣ кѣ-
цетѣл нѣстрѣ. Сз нѣ поменим де мареле Монѣн, кареле
дѣпрѣ атзѣѣ ани лѣ скрис Дѣтѣписѣцѣл де ла зидирѣ
лѣмин: кз ачѣста лѣ авѣт пре сзнгѣр Дѣмнезѣс даскал ши
лнвзѣцѣтор, кѣ рѣст кзтрѣ рѣст. Сѣмир филоѣѣл лн
дѣаѣ сѣте ши чинзѣчи де ани лѣ скрис дѣпз рѣзѣпа
Трѣадн, рѣзѣѣале че лѣ фѣст. Лѣн Филип Пѣлтарѣсѣ
лн патрѣ сѣте де ани лѣ скрис вниѣа ши фантеле, вѣс-
титѣлѣн лнпзрат лн лѣмѣ, лѣн Ялѣзандрѣ Макѣдѣн.
Тнтѣс Дивнѣс лѣ скрис кѣрѣл а тѣатѣ лнпзрѣѣцн Рѣ-
мѣлѣн, лн шанте сѣте де ани ши ман вине, дѣпз ѣрзи-
тѣл Рѣмѣлѣн; ши кѣ ѣстенѣалѣ лѣ скѣс лѣмин ла ведере
нѣсторнле.

Лндемнатѣмѣс фирѣ ман мѣлат де цннѣа ачѣцн
цзри, де лнчепѣтѣл ши де дескзлнкатѣл гнн чел динтѣн,
тѣате алте цзри цннѣ лнчепѣтѣриле салѣ. Лѣд ѣсзрдн
лѣн Зрѣке Бѣрникѣл, кареле лѣ фзкѣт дин драгѣтѣѣ
цзрн Дѣтѣписѣцѣл сзѣ, лнкѣ де ла Драгѣш Бѣдѣ,
дин дескзлѣкатѣл алдѣнлѣ цзрн ачѣцнн а Мѣлѣѣвнн,

дин Марамурѣш скріе; іарх де дескзлекатѣ чел динтзи кѣ Рѣмани, адекз Рѣмѣни, кѣнд аѣ дескзлекат Траіан рипзратѣ Рѣмѣни кѣ Рѣмани, нимикз нѣ пѣменѣце; нѣман кѣт рѣсѣмѣнѣз ла ѣн лѣк, кѣ аѣ ман фѣст цара ѡдатѣ дескзлекатѣ, ши саѣ пѣстїнт де тѣтари; ѡри кѣ наѣ аѣт кѣрци, ѡри кѣ аѣ фѣст дѣстѣ а скріе де ман скѣрте вакѣри. Дѣстѣ де дѣнсѣ ши атѣта, кѣм пѣате хїе чїне сѣ зїкз: Нѣман лѣи де ачастѣ царѣ іаѣ фѣст мїлѣ, сѣ нѣ рѣмѣе рѣтрѣ рѣтѣнѣрекѣ неїїнїци. Кѣ чѣлелалте че ман сѣнт скрісе адѣѡсѣтѣри де ѣн Евстратїе Дѡгѡфѣтѣл, ши де ѣн Гїмїон Даскал, ши де ѣн Мїсана Кѣлѣгѣрѣл, нѣ лѣтѡписеце, че сѣнт ѡкѣри ши басне, каре ши ачѣле нѣ пѣцине.

Liturghia metropolitului Dosofteiu 1673.

(tipărită la Iași).

Titlu: Дѣзѣаска литѣргїе. акмѣ рѣтѣи типзритѣ, рѣмѣнѣце, кѣ мѣтѣ ѡсѣрдїе, сѣнїцлѣгѣ тоци сїсенїа лѣи дѣзѣ кѣ рѣрег рѣцлес. типзритѣсаѣ ла сѣнѣта мїтрополїе рѣ Дѣшѣ, мїцѣ ман рѣн анѣлѣ зрѣпѣ.

Din Prefața I: Кѣвѣрѣтѣ депрѣвнѣ. кѣтрѣ тотѣ. семенїїа рѣмѣнїаскѣ... Іѡан Дѣска ѡнѡѡда. кѣ мїла лѣи дѣзѣ дїѣ ши ѡблѣдѣнїторю а тотѣ цара молѡѡѡен, дар, мїлѣ паче, сѣнѣтатѣ а тоатѣ семенїїа рѣмѣнїаскѣ тѣтїндѣрѣ че сѣ афлѣ нѣтрачастѣ лїмѣж правѣславнїчѣ, кѣ тотѣ нїнема чѣрем, дѣла днїлѣ дѣзѣ ши нїзѣѡнїторюа нѣстрѣ їс. хс. Дїн кѣт саѣ рѣдѣрат дѣзѣ де нїаѣ дѣрѣнїтѣ мїла са. дѣрѣнїм ши нѣн акмѣ де ѡ датѣ ачѣст дарѣ лїмѣнї рѣмѣнїѣсѣ сїѣта литѣргїе скѣсѣ пре лїмѣж рѣмѣнїаскѣ де пре ѣлїнїѣскѣ де лѣѡда лѣи дѣзѣ сѣ нїцлѣгѣ тѡѣцѣ, карїн нѣ нїцлѣгѣ сѣрѣѡнїе саѣ єлїнїѣсѣ. карѣ прїнѣ

трѣ тоатѣ полата, ши кѣрта лѣи, дѣмнѣлѣи сѣ не рѣгжѣи.
дѣне милѣ.

Пентрѣ сѣлѣ ацюторѣкѣе ши сѣ плаче сѣптѣ пичва-
реле лѣи пре тотѣ пизмашѣ ши лѣптѣторюль, дѣмнѣлѣи
сѣ не рѣгжѣи. Попорѣл дѣне милѣдѣце.

Пентрѣ свѣнта лѣкѣдинѣа ачаста ши а тоате четѣжѣ
враше ши сате, ши прин карѣи кѣ крѣдинѣж лѣкѣескѣ
лѣтрѣнсе, дѣмнѣлѣи сѣ не рѣгжѣи.

Пентрѣ вѣнѣ стѣжѣмѣрарѣкѣ вѣздѣхѣлѣи, вѣнѣ, роада
виптѣрилѣорѣ пѣжѣнтѣлѣи, ши тимпѣре кѣ паче, дѣмнѣлѣи
сѣ не рѣгжѣи.

Пентрѣ челѣ че лѣноатѣ, кѣлѣторескѣ, колескѣ, сѣ трѣ-
дескѣ, ши челѣ чес лѣ ровѣе ши дѣ мѣнтѣдинѣа лѣорѣ дѣмнѣ-
лѣи сѣ не рѣгжѣи.

Пентрѣ сѣ не избежѣим дѣла тоатѣ скѣрѣба, срѣѣа
ши неколѣ. дѣмнѣлѣи сѣ не рѣгжѣи. Попорѣл дѣне мѣ-
лѣдѣце.

Спрѣжѣнѣѣце мѣнтѣдѣце милѣдѣце ши не фѣрѣѣце
дѣнезѣс кѣ ал тѣс дѣрѣ. Попорѣл дѣне милѣдѣце.

Дѣ прѣкѣ свѣнта кѣрата прѣкѣ блѣскѣита сѣжѣита десѣнѣ-
тоарѣкѣ нѣастрѣж дѣмнѣзѣс изѣкѣжѣтоарѣкѣ ши пѣрѣрѣкѣ фѣчоарѣ
мѣрѣа кѣ тѣоцѣ свѣѣѣи помѣнинѣдѣ пре лѣшѣне ши дѣнѣи
прѣкѣалѣцѣ ши тоатѣ вѣаѣа нѣастрѣж лѣи хѣ дѣмнѣзѣс пре
самѣж сѣ дѣжѣи. попорѣл ѣже дѣне.

Кѣ ѣжѣс кѣвѣне... ваменѣи аминѣи.

Psaltirea slavo-română a metropolitului Dosofteiu 1680

(tipărită la Iași).

Titlu. Псалтирѣкѣ дѣиѣцѣлес а свѣтѣлѣи лѣпѣрат прѣрокѣ
Дѣвид типѣритѣж лѣтрѣ блѣскѣите сѣжѣеле мѣрѣиѣи сѣле прѣкѣ
лѣдѣминатѣлѣи лѣнтрѣс Іс хѣ Іѣон Дѣска Коѣвѣда. кѣ мѣла
лѣи Дѣсѣс дѣнѣ ѣжѣи молѣоѣен кѣ кѣлтѣлѣа мѣрѣиѣи сѣле

ши кѣ послѣшанїа смерении ноастре Досоден митрополи-
тиа Свчлвен ꙗ типарица си тен Митрополин ꙗ аш.
вѣкт ѡт счз мир. зрѣн. мѣца април аї днѣ.

Din Prefaṭă. Прѣ лоуминатоуѣди. . . нострѣ Днѣ
Мхрїа са Іван Дѣка Боевода. дин мила лѣи Дз-жѣ Длгнѣ
цѣржи молдовен... четиндѣ ерминїиле ши тѣлкованїиле
си тен скриптѣри. аѣлѣм кѣ ѡ зѣче нентрѣ рѣнсеѣ ꙗцѣ-
лесѣлѣи. карѣ ѡ ведем ꙗ времени ноастре, кѣ ши ачѣ
нѣцѣнѣ сѣрвїе че ѡ ꙗвца де нѣцѣлѣѣ ꙗкѣ саѣ пѣрѣсѣт
ꙗ царѣ. . . Пентрачѣѣ ши нон шеркїи мхрїи тале мило-
стиве Днѣ, кѣ кѣт нѣкѣ фост нѣтѣрѣ ꙗцѣлесѣлѣи ам
силит ши ам скос пре ꙗцѣлес рѣмѣнескѣ. ачастѣ свнѣтѣ
карте ѣлатирѣ свнѣлѣи прѣрокѣ ꙗмхрат Давид. . . Рѣгѣ-
тѣрїол Мхрїи тале смернѣѣл Досоден Митрополитѣл.

Psalm I.

Феричитѣи взрѣѣѣл кареле наѣ мхрс ꙗ сѣѣѣл не-
кѣрацилѣр, ши ꙗ калѣ ꙗкѣѣѣѣѣѣлѣр наѣ стѣѣѣт, ши ꙗ
скѣѣѣѣл нѣерѣѣѣѣѣѣлѣр наѣ шесѣѣт. Чен ꙗ лѣѣѣѣл доминѣлѣи
воѣ лѣи. ши ꙗ лѣѣѣѣл лѣи сѣ ва ꙗвца сѣѣ ши ноѣѣѣѣл.
Ши ва фн ка лемнѣл рѣсѣѣѣѣл лѣнѣѣѣ ешитѣѣѣиле апелѣр,
кареле роѣѣ са ва да ꙗ вѣѣѣѣл са. Ши фѣѣѣѣл лѣи нѣ
ва кѣѣѣѣл, ши тоѣѣ кѣѣѣѣл фѣѣѣѣл ва спорн. Нѣ ашѣл некѣ-
рацилѣр, нѣ ашѣл, че ка прѣѣѣл пре карелел арѣнѣѣл вѣн-
тѣѣѣл дела фѣѣѣл ꙗѣѣѣѣѣѣлѣи. Пентрачѣѣѣл нѣ сѣ вор скѣѣл
некѣраѣїи ла ѣѣѣѣл, ниче ꙗкѣѣѣѣѣѣл ꙗ сѣѣѣѣл дирѣѣѣѣл-
лѣр. Кѣ ѣѣѣѣл доминѣл калѣл дирѣѣѣѣлѣр, ши калѣл некѣра-
цилѣр ва перн.

Psalm XI.

Мхнѣѣѣѣѣѣл доамнѣ кѣ сѣ ꙗѣѣѣѣл прѣѣѣѣѣѣл,
ка сѣ ꙗѣѣѣѣѣѣл адеѣѣѣѣл, дин фїни ѡменѣѣѣл. Дѣ-

шарте грѣши карелеш кзтрѣ де апроапеле сзс: гдри ршз-
 лхтоаре ртрѣ инем: шинтрѣ инем грѣирѣ р'кле. Пѣдр-
 дева домнѣа тоате гдрилѣ ршзлхтоаре, ши лимба маре
 зикхтоаре. Чѣл че зикъ лимба ноастрѣ сз w мзрим:
 гдреле ноастре лзнгѣ нон сзнт, чине ноаѣ доми не ѡте;
 пентрѣ кинѣа м'ксерилѡр, ши сдспинѣа мишзилѡр, акмѣ
 вою р'вѣе грѣлѣе домнѣа. Пѣнемзкою ртрѣ мзнтѣирѣ ши
 нѣ мз вою р'дон де р'скъ. Кѣвинтеле дѣминѣаши кѣвинте
 кѣрате: арѣинтѣ арскъ, лзмѣрнтѣ де пзмзнт, кѣрѣцирѣ де
 шапте ворн. Тѣ доамне не верн фѣри ши не верн сокоти
 де родѣа ачѣста, ши р'к'ккъ р'прѣцюр р'ѣлѣ некѣраѣи.
 дѣнх р'нхлѣцим'к та р'мѣлѣциши ф'ѣи ѡменеѣи.

Paremiarul mitropolitului Dosofteiu 1683.

(tipărit la Iași).

Titlu: Паримѣилѣ прѣсте анѣ типзрнтѣ кѣ порѣнка
 мзрѣиин салѣ пр'к лѣминатѣаши р'нтрѣ Іс х Іѡан Дѣска
 Кѡеѡда кѣ мила лѣи Дѣсѣх днѣ црѣжи молдовѣи ши
 ѣкраинѣи. кѣ послѣшанѣа смѣритѣаши Дѡсѡдѣи митрополи-
 тѣа, р' типарница црѣжи че н'кѣ дѣдѣнт снѣѣа са пѣ-
 ринтеле нѡстрѣ фѣрѣчит Іѡким парѣархѣа де салѣита па-
 трѣаршѣа а москѣаши, мѣстивѣа Дѣсѣх сѣа вѣсѣаскѣ, вѣ-
 л'кт зр'ча. м'кц ѡк. з днѣ.

Пр'к лѣминатѣаши р'нтрѣ православѣе блг'чтивѣаши,
 ши пр'кчинѣтитѣаши ши милѡстинѣаши нѡстрѣ Дмнѣ Іѡан
 Дѣска Кѡеѡда. днн мила лѣи Дмнѣзѣх дмнѣ црѣжи Мол-
 доѡѣи ши ѣкраинѣи. де ла вѣчника свнтѣи Ттрѡиѣе пѣ-
 т'крѣ подимѣ мзрѣи тале снхѣтате ши паче кѣ вѣаѣж
 нзрѡчитѣ сѣ петрѣчь Мзрѣа та пѣрѣрѣа адѣвзрѣ.

Ирж дѣпж александрѣ фїю сжс Іліе.

ши Стефанъ а лѣи фрате нескѣртж вѣкѣрїе.

Дачїа Богданъ водж домини микж браме,

ши шаѣ мѣтатъ сжлашѣлъ ѣнде нѣ сж таме.

Лжсжндъ пре ѣрмж вицж ши родъ вѣнъ лн царж.

де исж налицж вѣста цн престе гжотарж.

Пентрѣ Стефанъ ачел вѣн чѣс вжтѣтъ ржзбоде. зѣѣе

дѣс фжкѣтѣши де тоате инемїи пре кое. (1457).

Прин цжнѣтѣрї прин тоате сж вждъ алѣи самне.

мжнжстїрї ши вѣсѣричъ чѣс фантж фжрж лане.

Кж нѣ нѣман прин сате ши пре ла враше,

че ши прин мѣнцъ шин кодри лѣи жсжлаше

Чѣс фжкѣтж зѣгржвите де дѣс стржлѣкоаре,

сжи тржжскж помана нѣвнъ нѣме сѣпт сѣре.

Пре фїю сжс пре Богданъ шаѣ лжсат сжи шажж зѣї

л скаѣнъ сжш доминаскж цара сж сжнкрѣсж (1504).

Din Gramatica lui Ienache Văcărescu 1797.

(tipărită la Râmnic).

Я Кжрцїи а доав партѣ а патра, пентрѣ поетикж.

Поетика тѣте фѣартѣ веке пре кѣм сж веде дела гречи, арапи, перши, лнжж ши еврей, ши жалдеи. поетика тѣте ачѣа че аратж асж фѣче стїхѣрї маи вжжтѣс кж ачѣсте стїхѣрї сж нѣмескѣ поетикж, ши поезїе.

Гречїи аѣ обичнїт фѣартѣ мѣлтѣ поетика, ши пѣиндѣ остѣнѣлж аѣ афат мѣлтѣ фѣлѣри дж кнѣри а алкжтѣшн стїхѣри кѣ марѣ мѣрѣшѣгѣс кѣм сж вжд. лнжжю лѣс обичнїтѣс спре лѣдѣ Дѣмнезѣїци, дѣпж ачѣста ши спре лѣдѣ оменѣци. ши спре Історїи, кѣмѣдїи, оперѣ, ши вери че алт, чѣм аѣ скрис лнтрѣ ачѣста лжѣдацїи, Аристѣфан, неїѣд, еврїпїдѣ, ши вѣстїтѣла омир. ши мѣлци

алціи, каріи тоате алкхтѣриле лор ле фхчк ъм стіхѣри,
вржндѣ асенѣми поетичи, ши нѣ Логографѣи.

Латиніи аѣ ѣрмату ла ачкѣста, ънтрѣ тоате гречилор,
прекѣм сѣ вѣд лѣѣдателе ши фѣрѣмоаселе алкхтѣри але
лѣи овидіе, ши виргиліе, ши алтора дѣи чен нои пѣнѣ
астѣзи.

Италиани, францезіи, импаниѣли, ши алціи чѣлисѣ
траѣ лимба дѣи лимба латинкѣскѣ ка ниѣе пѣраѣ, пре-
кѣм ши ачкѣстѣ аноастрѣ рѣмѣнѣскѣ, наѣ обичнѣит а
фаче стіхѣри кѣ нѣмере пѣ пичоаре ка гречин ши латини,
ши еѣ нѣ бѣнѣск аѣи причина алта, дѣ кѣтѣ не аверѣк
дѣ мѣате слове гласниче etc.

МОДЕЛ Дѣ ПОЕЗИЕ

„Че ан сѣм зичи дѣ мѣндріе,
Еѣ нашѣи маи вѣрт сѣ фіе.

„Кѣчи сѣи потрикѣѣе фирин,
Ши лѣѣи, ши оменирѣи.

„Омѣ ла омѣ сѣ сѣ араѣе,
Какѣм нѣне ка ѣи фѣратѣе.

„Тотѣ кѣ рѣк дѣ ѣсивире.
Фаче пѣ ла тоѣи привире.

„Кѣ тѣрбарѣе ка ѣвнтѣ,
Ши натѣра не ѣрѣтѣ :

„Ѣнѣѣ чин ва вѣрк сѣ о анѣѣ,
Ѣр кѣ мине трѣкѣѣ нанѣѣ”.

Din Gramatica tipărită la 1835 în București.

ЪНТРОДУЧЕРЕ.

Грѣматик'а еѣте ѣнѣ меѣешѣѣгѣ прѣн каре ѣнѣзѣѣмѣ
а вѣрѣи ши а скрѣи о лимѣѣ фѣрѣ грѣшалѣ.

Лимвз нѣмимѣ ачелѣ мѣжлокѣ прѣн каре фачемѣ кѣ-носкѣте ши алтор'а ідеіле сас кѣноцінцелѣ ноастрѣ; астѣ-фелѣ сжнт Боркіреа ші Екріер'к.

Ка сж ворвимѣ не сажимѣ кѣ ніце сѣнетѣ сас гла-сѣрї че ле пронѣнцизмѣ рмпрѣснатѣ, ші не каре ле нѣмимѣ Зічерї, кжнд архтѣ о фїінцх сас ѣнѣ лѣкрѣ, кѣм омѣ, картѣ.

Ка сж скрімѣ не сажимѣ кѣ Літерїле сас Гловеле каре сжнтѣ ніце семне че архтѣ сѣнетеле ѣнеї лимвї, кѣм б, а, шча.

Ної авемѣ доз-зечї ші шапте де слове, ші ле рм-пзрїцїмѣ рн Гласнїче ші Консѣнатѣ.

Гласнїчеле сжнт шапте: а, е, і, о, ѣ, з, ж, ші ле зїчемѣ астѣ фелѣ, кжчї сїнгѣре ші фѣрх ажѣторѣлѣ алтїї слове факѣ ѣнѣ сѣнетѣ, ѣнѣ гласѣ.

Консѣнателе сжнтѣ доз-зечї: в, в, г, д, ж, з, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш, ѣ, ші ле зїчемѣ астѣ-фелѣ кжчї еле нѣ потѣ да ѣнѣ гласѣ де кжтѣ прѣн ажѣ-торѣлѣ челорѣ гласнїче, кѣм бе, ва.

Консѣнателе пронѣнциате кѣ челе гласнїче, факѣ Гїлабеле сас пзрїцїле дїн каре се компѣнѣ зїчерїле, кѣм картѣ.

Гїлаба нѣмїм ші о гласнїкх пронѣнциатѣ фѣрх ажѣ-торѣлѣ алтїї слове, кѣм а-ѣ-зї-ре.

Маї мѣате гласнїче пронѣнциате нѣмаї кѣ о скоатѣре де гласѣ, факѣ о сілабѣ че о нѣмимѣ дїфтонгѣ, дака вор фї доз, кѣм еа, іа, аї, аѣ; сас трїфтонгѣ, дака ворѣ фї трїї кѣм іаї, аїѣ.

Гласнїчеле ѣ ші і, ѣне орї вїндѣ дѣпх о консѣнатѣ, сжнтѣ мѣте рн пронѣнциѣ, адїкх абїа с'адѣѣ, кѣм омѣ, тоцї; тар алтѣорї вїндѣ, дѣпх о гласнїкх, сжнт скѣрте, адїкх се пронѣнциѣзѣ маї репѣде де кжтѣ алтѣ датѣ, кѣм аѣ, аї.

Гласнїчїле ѣ ші і, кжндѣ сжнтѣ мѣте ші скѣрте, ле рнсемнїзмѣ кѣ семнѣлѣ скѣртѣрїї (о), кѣм омѣ, ої, вѣнї.

Є ла ꙗчєнѣтѣлѣ ѣнѣ зѣчєрѣ рѣтѣжнєцѣ сє прѣнѣцѣязѣ
кѣ дѣфѣтѣнѣлѣ є кѣм ꙗчѣ зѣчєрѣлє: єстє, єѣ, чє лє прѣнѣн-
цѣєлѣ єєстє, єєѣ; ꙗр ꙗ чєлє стрєѣнє сє чѣтєцѣє кѣратѣ, кѣм
Єлєнѣ, Єрѣлѣ.

*Din Gramatica lui Iordache Golescu, tipărită la
București în 1848.*

Маї сѣнт алє трєї ꙗчѣнѣѣрѣ алє ворѣѣ, кѣ карє нє
слѣжѣм тот спрє ꙗчѣпѣдѣвѣрєє єєї, адѣкѣ мєтѣфѣрѣ, алѣгорѣє,
шѣ єнѣгмѣ, карє кѣтє трєїлє прѣвєск лѣ Рѣторѣкѣ, дѣр
пєнтрѣ кѣ адєсє орѣ лє ꙗчѣтѣжнѣпѣнѣжѣм лѣ ворѣѣ, дѣ ꙗчєлѣ
пєнтрѣ оѣрє чє кѣнѣцѣпѣнѣцѣ ꙗ лѣр, шѣ ꙗчѣлєцєрє лє дрѣтѣжѣм
пѣ скѣрт ѣчѣ.

Мєтѣфѣрѣ, адѣкѣ дѣпѣ ꙗсємѣжнѣрє, сѣ зѣчє, кѣжнѣ
врѣжнѣ сѣ дрѣтѣжѣм ѣн ѣбрѣѣ, сѣѣ алт чєѣ ꙗсємѣжнѣжѣм ꙗчѣ-
лєцєрєє ꙗчєлѣѣ нѣмє (кѣ карє фѣчєм ꙗчєлѣ дрѣтѣрєє) кѣ алтѣ
ꙗчѣлєцєрє, кѣм кѣжнѣ зѣчєм „ꙗчѣлєпѣчѣѣнєє єстє кѣмѣрѣ
фѣпѣтєлѣр ѣѣнє, лѣ ꙗчєлѣтѣ ворѣѣ, ꙗчѣлєцєрєє нѣмєлѣѣ „кѣ-
мѣрѣѣ“ (чє сѣ дѣ нѣмѣлѣ лѣ ѣвєрє) ѣ ꙗсємѣжнѣжѣм кѣ дѣвѣжнѣ-
дѣрєє фѣпѣтєлѣр ѣѣнє, кѣ кѣжнѣ ꙗчѣ зѣчє „дѣвѣжнѣдѣрєє фѣпѣ-
тєлѣр ѣѣнє, єстє ꙗчѣлєпѣчѣѣнє“, шѣ кѣжнѣ зѣчєм „Дѣмнѣлѣ
єєстє кѣмѣжнѣ дрєпѣтѣцѣїї“ ѣнѣ ꙗчѣлєцєрєє нѣмєлѣѣ „кѣмѣ-
пѣжнѣ“ (чє сѣ дѣ лѣ кѣмѣжнѣ кѣ карє кѣмѣжнѣнѣм ѣѣкрѣѣрѣлє)
ѣ ꙗсємѣжнѣжѣм кѣ фѣпѣтєлє Дѣмнѣлѣѣ, кѣ кѣжнѣ ꙗчѣ зѣчє „ѣрє-
кѣм кѣмѣжнѣ кѣмѣжнѣцєрє дѣ ѣ потрѣѣѣѣ ѣѣкрѣѣрѣлє, ꙗшѣ шѣ
Дѣмнѣлѣ кѣмѣжнѣцєрє дрєпѣтѣцѣлє фѣїєшѣкѣѣѣ ꙗчѣ пѣртє, дѣ
ѣпотрѣѣѣѣ“.

Алѣгорѣє (шѣ кѣм ꙗчѣ зѣчє пѣ рѣмѣжнѣє „пѣлѣѣ“) сѣ
зѣчє, кѣжнѣ врѣжнѣ сѣ дрѣтѣжѣм ѣн ѣбрѣѣ, сѣѣ алт чєѣ, алтѣ
ꙗчѣлєцєрє ꙗрє ꙗчєл нѣмє (кѣ карє нє слѣжѣм спрє дрѣтѣрєє
ꙗчєлѣѣ ѣѣкрѣѣ) шѣ алтѣ ꙗчѣлєцєрєм нѣї кѣ ꙗчєл нѣмє, кѣм
кѣжнѣ зѣчєм кѣтрє Мѣрѣя фѣчєѣрѣ „ѣѣкрѣѣтє кѣїє, карє

спелі кѣноціница“, кѣ нѣмеле баіе (че рнсемнеазх ваіа, рн каре не сплалм трѣпѣл) рнцелелецем пх Маріа фечоарх, ка кжнд ам зіче „вѣкѣрхте Маріа фечоарх, каре прекѣлм баіа спалл трѣпѣл омѣлсі дх спѣркхчїдне, шж некѣрхценїе, аша шж тѣ спелї кѣноціница оаменїлор дх некѣвїїнцелє іеї“. шж кѣлм а зіс оаре кжнд омїрѣл „їар Атіна апѣкжнд дх пхрѣл капѣлсі пх Ахілефѣ“, рнцелелегжнд кѣ нѣмеле „Атіна“ (че іесте нѣмеле рнсѣшїт дх дѣмнезхоаїкх) рнцелелепчїднеа, шж кѣ vorba апѣкжндѣл дх пхрѣл капѣлсі „попрїндѣл дїн мжнїта лѣї“, ка кжнд ар фї зіс „їар рнцелелепчїднеа лѣї Ахілефѣ, попрїндѣл дїн мжнїта са“, саѣ маї дхслѣшжт а зіче „їар рнцелелептѣл Ахілефѣ, попрїндѣлш мжнїта са“, ? зік рн лок дх „рнцелелепчїдне“, шж дх „рнцелелепт“, с'аслѣжжт кѣ нѣмеле „Атіна“, шж рн лок дх vorba „попрїндѣл дїн мжнїта лѣї“, саѣ „попрїндѣлш мжнїта са“, с'а слѣжжт кѣ vorba „апѣкжндѣл дх пхрѣл капѣлсі“.

Din Curierul românesc a lui Eliad.

Димитріє Цїкіндеал.

Дїмїтрїє Цїкіндеал с'а нхкѣт рн Бзнатѣл Тїмїшоарєї, рн сатѣл Бечкерекѣл-мїк. Сфхршїндѣлшї рнхцхтѣрїле, ка сх поатх фолосї нація са. ке конєфїнци стхрїї профєсорале, шї се ашезх, рнхцхтхтор пѣвлїк, маї рнтжїѣ рн Берексоѣ, пе дрмх рн Белїнци шї де ачї рн локѣл нацїерїї салє. Нѣ мѣлат дѣпх ачеаста сїмїцїндѣлшї кїемареа са, се хотхрх а се рнкїна слѣжбєї лѣї дѣмнезѣѣ ка сх слѣжаскх шї сх фолосєаскх пе оаменї, шї лѣх дарѣл Преоцїєї.

Ла анѣл 1812 преа мїлоєтївѣл рнтрѣл вєчнїка помєнїрє рхпосатѣлсі Фрїнц І. Ампхратѣл Авєстрїєї, пхтрѣнє де пхрїнтєцїлє салє сїмїтїментє шї рндемнат де нєнѣмхратєлє єрїчє шї кредїнчоасє довєзї че осташїї Рѣмжнї

архтарх тотд'адна ші маї вжрѣтос ꙗн кампанія францз-заскз, порѣнчі, ка пентрѣ о маї темейнікз ші овецеаскз крецере а рѣмжнілор, сз се ꙗнфінцезе ѣн інстїтѣт педагогїк ꙗн Ярадѣл=векїѣ, ѣнде ꙗнтр'ѣн кѣрс де треї анї сз се прегзтеаскз вжрбаці карї сз се оржндѣаскз де ꙗнвз=цзторї пѣвлїчі ꙗн овїрїміле рѣмжнеці. Інстїтѣтѣл ачеста се ꙗнзестрѣ кѣ патрѣ вреднічі професорї шї кѣ ѣн катехет преот, чел маї кѣчернік шї маї вреднік де чїнсте.

Ячещї патрѣ професорї фѣрз: Докторѣл де фїлософїе Падл Іорковїчі непот де фрате ал вестїтѣлѣшї аѣтор ал обсервацілор лімвїї рѣмжнеці тїпзрїте ꙗн а. 1799 :

Константїн Дога Дїаконовїчі аѣторѣл ѣнеї Грзмзтїчі Рѣмжнеці;

Іоан Міхѣц;

Ігнатїе Фрїц, неамїц де націе;

Іар ачел преот катехет шї кѣчернік шї вреднік де чїнсте нѣ пѣтѣ фї алтѣл декжт слзвїтѣл аѣтор ал ачещїї кзрці Дїмїтрїе Цїкїндеал.

Zapis de vindare.

Glodeni (distr. Prahova), 1596.

1. † адѣ^к є^ѣ дрзгою кѣ фратемїе^ѣ ман'к шї^н кѣ непо=ции миє^н анѣ^м ра^дчлѣ
2. и добре дата^м записѣ^л ла мзна а^р взнашѣлѣ^н непо=тѣ^л берескѣлѣ^н
3. ди ꙗн глодѣкни кѣ^м сз^с цїне ка^м вжндѣтѣл ѡчина ди ꙗн
4. глодени па^ртѣк неа^ст рз тоа^т пен^т рѣ кз ача^стз ѡчи^н а^м авѣ^т глзчавз ма^н динате (sic) врѣ
5. ме каа^ѣ датѣ пзрїнции ло^р ба^н де а^ѣ пзхтїтѣл силїцѣ

6. ди^ч с^кс скдлатс данс ш^н кс микс^л ши а^с .пресра^т
7. локсреле ноа^{ст} ре ш^н н^кс фзкс^тс пе но^н ми^рц де то^т
8. дичи нои а^м ме^рсв .пнаинт^к до^м нсл^н л^с алисандр^с
во^л ла дива^н ш^н а^м рзма^с пе да^н ш^н микс^л
9. ди^ч а^рвзнаш^л апскзнд^с каре и скри^с ма^н сс^с ди^ч
арвзнаш^л нс са^с
10. лкса^т чи га^р а^с мерсв ла жсдекатз чи н^кс рзма^с пе
11. но^н де ва^н ски пазти^м ди^ч но^н на^м авст^с кс че
пазти
12. чи а^м взнд^ст шчина ача^с та каре га^с те скри^с ма^н сс^с
13. дерепт^с с^г. и^н. ши аа^м при^н сс^ш даториа чл в^кке
то^т .птрачеи ба^н га^р арвзнаш^л сз фие во^л ни^к
14. кс скрисоа^р ноа^{ст} рж сз стзпзн^кскз мош^л .п па^ч де
акс^м к^с фечори^н
15. и кс непоци лс^н ш^н кзнд^с се а^с фзкс^т аче^с та запи^с
фо^с та^с мс^л ц^н
16. шамени б^нни ди .преждрелъ локслаши карии .рши во^р
п^нне.
17. ма^н жо^с искзалит^сриле ш^н пен^тр^с адеврзатз кре-
динцз ам
18. пс^с ш^н но^н искзалит^сриле ма^н жо^с ка сз се кр^кз^з
л^{ст} зрд
19. (punerī de deget:) † ε^с дрзгою ш гладени ε^с ман^к
брати ε^г ε^с ра^лул снз нш^н

20. ε⁸ добре с̄нз манен ѡ та^М ε⁸ бо^А д'к бра^Т пш^Н ѡ та^М
ε⁸ ше^Р ба^Н ма^Р

Zapis de schimb.

Pătrașco Păturniche (?), Suceva, 1597 Ianuariū 8.

1. † ε8 пзтра^Ш ко пзтс^Р нике, фд^К мз^Р тсриε к8 а
2. частз микз кзр^Ц сліε. к8^М ам8 ав8^Т ѡ цига^Н кз, ла
3. мзхзстире, де вис^Т рицз, д'кчи н'к^М то^К ми^Т де
4. в8нз воа ноастрз. лтре влздика ага^Ф то^Н
5. еп^С кп8^А де рома^Н д'кчи мїа⁸ да^Т ѡ цига^Н кз
6. ан8ме фрзсина. ши 8^Н копи^А внофрен, д'к а^К
7. м8 нан^Н те нимε дн^Н р8да м'к, ка сз нан
8. в8 а пзрз аа^С тз пзра ничε диневарз
9. л в'кчи, лнан^Н тл чецин хзртїн а ноастрз скри^С л
с8чавз, гѣнн (L. S.) ан з̄р^Е

Subscriere nedescifrabilă. (L. S.)

PARTEA II.

ALFABETUL LATIN IN SCRIEREA LIMBEI ROMÂNE

Este o cheștiune fôrte importantă și mult discutată și până acuma încă nedeslegată, dacă Români șî-aũ scris limba cu litere latine înaintea de suta a 16-a?

D-nul V. A. Ureche susține, că limba română nu s'a scris mai multe vécuri și că mai târziũ poporul român, voind a-șî scrie limba, nu șî-a luat *scrisórea* sub influința grafiei latine, ci sub a celei slavone.

D-sa dá urmátóarele probe spre a dovedi, că prima nóstră grafie (dacă am început a scrie în vécul al VIII-lea saũ mai în urmă) n'a putut să fie cea latină:

a) Lipsa până deunăđi de grafie a dialectului macedonian și istriian.

b) Neesistința nici unui document ori inscripțiunii, a nici unei urme de scrisóre română cu litere latine.

c) Epistolele imperatorului Iónișiu al Româno-Bulgarilor și ale arhiepiscopului Vasile din Zagora, prin cari spuneaũ papei Inocențiu al IV-lea, că neavând cine să le cetescă epistolele latine, ce acesta le tremitea, ei il rógă să primescă in școlii la Roma doi feciori români să invețe *litera latină*.

d) Lipsa de începuturi literare din acea epocă, în care se pretinde, că se scrisese secolî întregi până la sinodul din Florența. Nu e posibil, ca din atâta timp să nu ni se pôtă arăta nici un document, cinci rinduri macar !

e) Procederea încă din timpul domniei Goșilor în Dacia, a episcopului Ulfila, care, ocupat de a da Goșilor din Dacia o grafie în care să le traducă cărțile bisericesci (care va să dică Româniî le aveaî în us), le dă un alfabet compus din runice și din litere grece, iar nu din latine, ceea ce de sigur făcea Ulfila, dacă în limba română, limba creștinilor din Dacia, erau deja introduse aceste caractere străbune¹⁾“.

D-nul Ar. Densușanu este contra părerii d-lui Ureche și a susținătorilor grafiei greceșci. D-sa dică : „Coloniele rêmase în Dacia aî folosit alfabetul latin. De altmintrelea acêsta se înțelege de sine, iar inscripțiunile ne-o probéză. Scrierea grecescă în Dacia nu obvine în nici un monument public. Că alfabetul grec să se fi aplicat în Dacia la scrierea limbii, nu este prin nemic probat. O singură dată vedem pe un grec subscriindu-se latineșce cu litere greceșci, pe un Alexandru Antipatri în tabla cerată dela 160 d. Ch. Că Româniî rêmașî în Dacia, după retragerea legiunilor și cu deosebire după ce vor fi uitat limba latină literară, vor fi scris greceșce cum vor unii, nu-î de cređut, căci nu există nici o probă despre acêsta ; din contră păstrarea terminologiei latine a scrierii la Români (*scriu*, lat. *scribo*, cu tôte derivațele : *script*, *scriptură*, *scrisóre*, *scriitor* ; *pană*, *negrelă*,

---

¹⁾ V. A. Ureche „Schite de istoria literaturêi române“, Bucuresci 1885, p. 34 și 35.

carte) probéză contrariul. Și de óre-ce terminologia nu s'ar fi putut păstra de cât prin practicarea scrierii înseși, ast-fel trebuie să admitem, că precum terminologia latină a scrierii n'a perit nici odată, tot așa n'a putut să péră nici *scrierea latină* la Români. Cultul religios și óre care organizațiune politică cât de simplă, persistința de familii avute și însemnate, cari ca patroni au făcut să se păstreze numele de *domn* al capului statului până în zilele nóstre : tóte acestea nu s'au putut sustine și practica fără *scriere*.

Scrierea grécă nu se putea introduce fără introducerea limbii greceșci. Despre acésta însă nu există nici o urmă. Limba românescă nu posedă elemente vechi greceșci. Cele neo-greceșci, introduse numai în timpurile nóue prin fanarioți, n'au nici o importanță în acéstă chestiune. Episcopii de pe malul drept al Dunării în sec. al IV-lea și al V-lea scrieau latinește, iar nu grecește. Alfabetul cirilic s'a inventat numai pe la începutul sec. al X-lea. Chiar și după inventarea acestuia, două tradițiuni s'au păstrat despre limba latină și despre alfabetul latin la noi, una în cronica bulgărescă despre evenimentele de la finea sec. al XII-lea, alta tot despre acésta la Cantemir. Dacă ar exista numai la unul acéstă tradițiune n'am cuteza să punem temeiū pe ea, dar fiind-că ea se află la trei (Șincaiu la p. 398 I se provóca și la Ignatie de Luca în ce privește acest fapt), și cronica bulgară se provóca chiar la documente și fiind-că ea ne vine și din părți cu totul străine și în fond constată unul și același lucru, este natural că nu se mai póte trece cu vederea, și cu atât mai virtos nu, căci unele tradițiuni, ca din o *Sama de cuvinte* de la Neculcea, încep a se adevéri prin documente. Chestiunea

este numai de a i se rectifica epoca, în care a putut să se întimple acésta. Cunoștința limbii latine n'a dispărut nici odată total la Români până la introducerea limbei slavone; a trebuit să se susțină mai mult sau mai puțin în cultul religios, și după introducerea limbei slavone s'a susținut cu deosebire în cancelaria domnască, căci aflăm pe domnii români corespondând cu celelalte state adeseori în limba latină ¹⁾. Afară de acésta Roma nici odată n'a încetat a întreține misionari în țările române, a căror activitate era împreună tot o dată cu cultura limbei și alfabetului latin. Acești misionari se ocupați adeseori cu instrucțiunea copiilor prin casele domnești și boierești, și-i vedem ocupându-se chiar cu introducerea alfabetului latin.

Aflăm atât persoane bisericești, cât și domni subscriindu-se latinește, d. e. reprezentantul român la conciliul de la Florența, a. 1438—39, se subscrisse latinește. Petru-Vodă Schiopul pe la finele secolului al XVI-lea asemenea se subscrisse latinesce în corespondența sa cu Papa. Pe Nestor Ureche la 1612 îl aflăm subscriindu-se latinesce și scriind adresa tot latinesce. La 1672, aflăm pe Ión Grigore Ghica subscris latinesce. Asemenea aflăm pe manuscrise și cărți vechi diverse însemnări scrise de Români cu litere latine încă prin sec. al XVII-lea. Mitropolitul Atanasie în o petiție către Papa la 1701 se subscrisse românește și latinește.

O altă forțe importantă împrejurare, care vor-

¹⁾ D. A. Xenopol susține, că faptul deseii corespondări a domnilor români cu celelalte state în limba latină nu se pôte aduce ca argument pentru păstrarea scrierii latine, de ôre-ce și alte state întrebuintău în corespondența lor limba latină; tot de asemenea părere este și d-nul I. Bogdan (Veđi „Convorbiri literare“, 1885, p. 678).

beșce pentru păstrarea alfabetului latin la Români, este că poporul de la țară a conservat până astăzi, pe așa numitele revașe, numerațiunea veche romană¹⁾. Va să zică poporul a conservat ce-a avut el de trebuință și n'a schimbat semnele romane cu semne d. e. slavice; tot asemenea au păstrat ici coala și scriitorii deprinderea de a scrie când și când cu alfabetul latin²⁾“.

De asemenea părere a fost și repausatul filolog Lambrior, zicând :

„La întrebarea cum au scris Românii înainte de a intra în comunitate religioase cu slavii, respundem: probabil cu litere latine, întâiu pentru că până în vécul al VI-lea limba latină a fost limba oficială și în imperiul de răsărit; și apoi, până la primirea alfabetului cirilic se pare că au continuat a întrebuința alfabetul latin pentru a scrie în relațiile lor intime limba *romană* vorbită de ei; fiind-că istoricul Cantemir aducând o tradiție veche românească (pe care el o ficsase în timp la 1432 și aci este totă greșala lui) spune că Românii, când au adoptat alfabetul cirilic, au ars toate cărțile cu litere latine³⁾“.

Tot de părerea acesta este și d. I. Nădejde. D-sa zice: „Până la năvălirea slavă elementul romanic era foarte puternic în imperiul bizantin și știm că limba latină era privită ca limbă oficială, știm de asemenea că acest împărat vroise să facă din capitala sa un oraș latin. În acest timp firește că toți cei ce știau carte dintre Români vor fi știut limba latină cum și

¹⁾ Burada, „Despre creștăturile plutașilor pe cherestele“, Iași, 1880, pag. 19.

²⁾ Vezi A. Densușanu „Op. cit.“ pag. 51—55.

³⁾ A. Lambrior, „Carte de cetire“, Iași 1882, pag. LXI—XLII

sunt dovedî, le-am arătat în urmă. Se înțelege, că vor fi fost destui cari, neștiind vorbi de cât limba populară, tot cunoșceau literile latine și-și însemnau lucrurile mai de căpetenie. Atunci se va fi scris limba română cu litere latine și lucrul nu trebuie să fi fost greu, de vreme ce prefacerile suferite înainte de năvălirea Slavilor se puteau ușor însemna cu litere latine fără a mai avea nevoie de semne nouă ori de accente, sediluri și altele. Românii au fost creștinați cu mult mai înainte de năvălirea slavă și în biserică se cetea de bună sămă latinește, pe acolo pe unde predomina poporul romanisat. Pe lângă liturgia latină, se țineau neapărat și predici în limba română, cum se obișnuia în toate părțile imperiului roman, cum am vădit în urmă, când am vorbit despre părțile romanisate în răsăritul Europei.

După ce prin năvălirea slavă s'a rupt de la imperiū partea locuită de popor romanisat, se înțelege că a fost și pentru ce să se introducă limba greacă în locul celei latine. Dar nu e de crezut, că poruncile curții de la Bizanț ori năvălirea slavă va fi putut desbăra pe Români de întrebuintarea alfabetului latin. Greutățile trebuiau să crească din pricina prefacerilor fonetice întimplare.

E de crezut, că alfabetul latin și în biserică chiar limba latină s'au păstrat și pe vremea întâiului imperiū româno-bulgar, câtă vreme a stat în legături religioase cu Roma ¹⁾“.

În cele ce urmază enumerăm cele dintăi urme de scriere românească cu litere latine.

---

¹⁾ I. Nădejde, „Istoria limbii și literaturii române“, Iași 1886 pag. 376—377.

Cea dintâi urmă de scriere românească cu litere latine o întîmpinăm în *subscrierea lui Luca Stroici* din 1580. A doua urmă este *formula românească a Tatălui nostru*, aflată în colecțiunea de specimene lingvistice din 1592 a profesorului *Hieronymus Megiser* din Stutgard. A treia urmă este *Tatăl nostru*, scris de Luca Stroici la 1593 și publicat în 1597. A patra urmă este *Catechismul de Haidelberg*, tradus de *Ștefan Făgărășanu* la 1647, care fu tipărit la Alba Iulia în 1648. A cincea urmă este *scrierea despre limba română* a lui *Șoimirovič*, arhiepiscopul catolic de Achrida, care notéză cuvintele românești cu litere latine. A șesea urmă este *subscrierea domniței Ilinca* din 1660 și 1666. A șaptea urmă este *Oda lui Haliciu* din Caransebeș, scrisă cu litere latine la 1674.

De aci urmele încep a se înmulți. Așa, la 1677 se tipărește, la Roma, *Catechismul românesc* cu litere latine a lui *Vito Piluzio*. La 1680, *Andreas Müller* publică, la Berlin, o colecție de *Tatăl nostru în toate limbile*, în care găsim *Tatăl nostru* în limba română scris cu litere latine. Din anul 1697 găsim un manuscris cu litere latine, care conține nesce *psalmi* traduși sau copiați de *Viski*. Tot din secolul al XVII-lea, găsim un manuscris în biblioteca universității din Pesta, care conține un *dicționar al limbei române* scris cu litere latine. La 1709 se tipărește la Sibiu un *Catechism românesc* cu litere latine, care nu este de cât edițiunea a doua a celui dintâi din 1696, tipărit la Tarnavia în Ungaria; ambele ne sunt necunoscute. Tot din acest timp găsim *două Catechisme românești* cu litere latine, scrise de cătră un ieruit; acestea se păstrează în biblioteca universității din Pesta. În 1715 *Iohn Chamberlayne* a publicat la Am-

sterdam o colecție, care cuprinde 142 de *Tatăl nostru*. În această colecție se găsesc două formule de *Tatăl nostru*, scrise cu litere latine.

În 1779 Micul publică o *Carte de rugăciuni* la Viena.

În 1780 Micul și Sincaiu publicară cea dintâi *Gramatică română cu litere latine*, în care pentru prima dată se vede întrebuintată o ortografie sistematică, inaugurând o nouă epocă. Între anii 1778—1787 misionarul Hervas publică o enciclopedie în 21 de volume. Între orațiunile dominicale (*Tatăl nostru*) a diverselor popoare, găsim sub No. 262, 263 și 264 formule de *Tatăl nostru* scrise cu litere latine. În 1801 Micul tipărește o *Carte de rugăciuni* cu litere latine la Sibiu. Atât acesta, cât și cea tipărită la Viena aveau scopul de a popularisa scrierea și cetirea cu litere latine. Între anii 1806—1817 s'a publicat *Mitridates saü allgemeine Sprachenkunde* a lui Adellung, unde găsim patru formule din *Tatăl nostru* scrise cu litere latine. La 1837 Neofit Scriban a publicat un *Catechism* scris cu litere latine.

La Blaj în 1836 se tipărește cu litere latine *Orologiul cel mare (Ciaslovul)*; la Orade, în 1846, se tipărește *Carte de rugăciuni* de preotul Moise Sora-Noac, și altele.

Inteligența română, care pe atunci consta în cea mai mare parte numai din preoți, adoptă scrierea cu litere latine în corespondența sa. De asemenea adoptară scrierea cu litere latine, în circularele lor către cler și în alte acte oficiose, episcopiele de la Blaj, Făgăraș și Oradea-mare.

De aci încolo încep a se publica mai multe cărți românești cu litere latine. În periodul al V-lea din a.

1844—1846, „*Curierul de ambe sexe*“ a lui *Eliade* fu tipărit întreg cu litere latine.

În 1847 *T. Cipariu* scote jurnalul intitulat „*Organul luminării*“ tipărit cu litere latine. De aci în colo în Transilvania se generalisază foarte mult scrierea cu litere latine. În Muntenia mergea lucrul mai greu; cu toate acestea nemuritorul *Eliade* prepară pe nesimțite calea literilor latine, amestecându-le cu cele cirilice, ca mai ușor să ademenescă pe cetitor, așa că în 1844 își publică întreg *Curierul* cu litere latine.

După cum luptă *Eliade* în Muntenia, tot astfel luptă în Moldova *Veniamin*, apoi *Asachi* și *Saulescu* contra haïneii slovenești.

Iată ce dice d-nul *Vizanti* despre *Veniamin Costachi* în escelenta-i monografie intitulată: „*Veniamin Costachi, metropolitul Moldovei și Sucevei, epoca, viața și operele sale 1763—1846. Iași, 1881, pag. 70*“:

„În privința alfabetului putem dice, că și el are un mare drept la meritul de a fi favorisat introducerea caracterelor latine ¹⁾.

Mai mult de cât atâta *Veniamin*, în ceea ce privește vorbirea și scrierea limbei, îmbrătoșă și acoperi cu puternica sa autoritate școala inaugurată mai de mult de *Luca Stroici*: ca *Limba să fie purificată, dar nu schimbată* ²⁾. El singur dice: „*Dacă nu se va pune stavilă întrebuințării cuvintelor străine ne-*

---

¹⁾ Vezi corespondența urmată între metr. *Veniamin* și *Câmpeanu*, prof. și inspect. Academiei, publicată în opul intitulat: „*Catihis sau învățături de căpitenie ale Bisericii Reseritene*“ de *Sing. N. Scriban*, tipărit pentru întâia dată cu litere strămoșești din îndemnul, cu binecuvîntarea și cu totă cheltulăla *I. P. S. Arh. și M. Mold. și Sucevei* „*Veniamin Costachi*“. Iași 1838. Tip. Metropoliei.

²⁾ *B. P. Hâjdău* „*Luca Stroici, părintele filologiei latino-române*“ București 1864.

române, precum sunt cele sërbești sau slavonești, ungurești, turcești și altele asemenea, și dacă în locul acestora nu se vor lua înapoi cuvintele cele adevărate românești părăsite și uitate, cari se păstrează parte prin cărțile și documentele vechi, parte în gura poporului, și dacă nu vom întrebuința pe aceste în locul celor străine, precum au făcut toate națiile, ce au voit a se cultiva; apoi se va impresura graiul național din an în an, până ce va lipsi cu totul, și prin acesta va peri nația românească, precum au perit toate națiile, ce și-au părăsit limba lor. Drept aceea tuturor, cari se împotrivesc cuvintelor adevărate românești, ce acum au început învățării nației iarăși a le întrebuința, știut să fie, că se fac dușmanii națiilor românești¹⁾„.

Asachi are mult merit, ca și fericitul Veniamin, în privința instrucțiunii și avântului literaturii și culturii române în Moldova.

La 1859 se tipăriră cu litere latine procesele verbale ale comisiunii centrale din Focșani²⁾. C. A. Rosetti, Ion Ghica, Cogălniceanu atât ca jurnaliști, cât și ca miniștri au dat ultima lovitură de mörte veșmîntului slavice, ast-fel în cât la 1860, sub domnia lui Alexandru Cuza, alfabetul cirilic fu scos din stat prin un decret³⁾.

¹⁾ „Veniamin C.“ în precuvîntarea sa la *Ist. Sacr. V. Testament.*

²⁾ Veđi „Fóla pentru minte, inimă și literatură“, Brașov 1862 No. 11 și 12 pag. 85. Tot în acest an se convócă o comisiune micstă din Munteni și Moldoveni pentru stabilirea unei ortografii cu litere latine (pag. 88).

³⁾ D-nul Ureche în „Schite de istoria literaturii române“, București 1885, pag. 37 ne spune, că d-sa a aplicat mai întălu alfabetul latin la 1860 în ministerul de culte din Moldova, și că cu câte-va luni în urmă d-nul I. Ghica, ministru președinte în București, dádu ordin în favórea întrebuințării alfabetului latin în tótă țara.

Epocele scrierii cu litere latine.

Scrierea cu litere latine, începând dela 1592 până în ziua de astăzi, o putem împărți în cinci epoce și anume :

Epoca I de la 1592—1780, adică de la *Megiser* și *Luca Stroici* până la *Micul* și *Șincaiū*.

Epoca II de la 1780—1825, adică de la *Micul* și *Șincaiū* până la aparițiunea „*Dicționarului de Buda*“, care cuprinde sistemele ortografice a lui *Micul* și *Șincaiū*.

Epoca III de la 1825—1841, adică de la *Petru Maior* până la *Timoteū Cipariū*, care în 1841 publică „*Estractul de ortografie cu litere latinești pe temeiul limbei și ortografiei bisericesti și deosebirea dialectelor, precum s'a urmat dela 1835 în tipografia din Blaj*“.

Epoca IV de la 1841—1867, adică de la *Cipariū* până la înființarea *Academiei române* din București.

Epoca V de la 1867 până în zilele noastre.

Vom tracta fie-care epocă a parte, ca să ne putem face idee de fazele, prin cari a trecut scrierea cu litere latine, din cele mai vechi timpuri până astăzi.

PARTEA GENERALĂ

Epoca I. (1592—1780).

Caracterul acestei epoce este *predominarea sistemelor străine ortografice în scrierea limbei române*. Scriitorii din Moldova sunt influențați de ortografia

polonă, iar cei din Transilvania de cea unghurască și nemțască, cari sisteme numai potrivite nu erau cu natura limbei române.

Mulți dintre scriitorii acestei epoci întrebuițază câte două sisteme de odată, așa d. e. Luca Stroici, marele logofet al Moldovei, care în scrierea „*Tatălul nostru*“ întrebuițază sistema polonă și italiană, ba chiar și cea francesă. Luca Stroici s'a lovit de aceleași greutăți, de cari s'a lovit și următorii săi, și contra cărora a luptat până deunădi ortografiștii noștri, ba încă de unele ne mai potignim și astăzi. Causa acestor dificultăți era nesuficiența alfabetului latin de a pute esprima toate sunetele limbei românești, căci limba română în decursul secolilor prin contact cu diferite popore, mai ales cu slavii, și în urma legilor evoluționiste a orî cărei limbî se schimbases mult, în cât nu mai era acea limbă populară, pe care o vorbiau odată coloniștii lui Traian din Dacia. Ea își creases sunete particulari prin propriul fonetism al limbei, pentru cari nu găsiau litere corespundătoare în alfabetul latin, când începură a scrie limba română cu litere latine după alungarea slavonismului, sau chiar în timpul slavonismului. Mai puțină muncă avură cei ce potriviră alfabetul slavon la scrierea limbei române, de cât cei cari se nevoiau a scrie limba română cu litere latine. Causa era, că alfabetul slavon e mai bogat în litere, pe când cel latin este mai sărac față cu sunetele limbei românești. Greutatea, ce o simți Stroici, era în privința scrierii celor două vocale obscure și a celor trei conșunante derivate. Este de însemnat că dînsul, cel dintăi, a stabilit scrierea sunetelor *ч* și *щ* după sistema italiană prin *ce* și *ge*. Cu totă greutatea înce-

utului, Stroici este acela, care scrie mai bine în această epocă; următorii lui scriu mult mai rău. Mai bine după *Stroici* scrie *Soimirovici* pe la 1650, ortografia sa este latino-italiană. În al treilea loc am pute pune pe *Piluzio*, a cărui ortografie este latino-italiană; cu toate că în unele puncte este influențat de cea polonă și de cea ungară. În al patrulea loc ar urma *Mihailii Haliciu*, a cărui ortografie e ungară cu unele influențe germane. În cât privește ortografia lui *Viski*, a „*Dictionarului Valachico-Latinum*“ și a altor scrieri, ce le găsim în epoca aceasta, este cea ungară.

Epoca II. (1780—1825).

Caracterul acestei epoci este *stabilirea unei ortografii aprópe latine pentru scrierea limbii române*, și acesta din cauza părerii greșite, ce își făcuse unii din ortografiștii și gramaticii acestei epoci despre limba română, siliți de împrejurările politice din acel timp.

Să nu uităm o împrejurare, că Românii din Transilvania erau foarte apăsăți de veneticii Unguri, Sași și Nemți, mai ales după împăcarea Magiarilor, Secuilor și Sașilor, cunoscută sub numirea de *uniunea celor trei națiuni* (1438). Răscóla lui *Doja* (1514) nu este alt-ceva, de cât o încercare de a arunca jugul cel greu purtat de secolii. Nereușind această încercare de eliberare, Românii au fost și mai rău tratați. Din această cauză pe la 1700 se unesc o parte din Românii de peste Carpați cu biserica Romei, creștând că sórtea li se va îmbunătăți, mai cu samă în urma promisiunilor, ce li se făcuse. Neînbinătățindu-li-se sórtea nici după acesta, mai încercară încă o dată prin răscóla lui *Horia* (1784) de a-și arunca férele robiei,

dar și această revoltă este sufocată. În fine, cu venirea la tron a *Măriei Teresă* și a lui *Iosif al II-lea*, a căror nume și astăzi mai răsună și se perpetuează din tată în fiu, bieiții Români răsuflară mai ușor, sorta li se îndulci. Impărătesa *Maria Teresia* ordonă a se înființa școli normale (primare), și ast-fel începură și bieiții Români a învăța carte. În acest secol se nasc și nemuritorii *Micul, Șincăiu, Maior* etc., cari mai întâiu au studiat în patrie și apoi și-au continuat mai departe studiile în Roma, unde prin citirea cărților istorice li se redeșteptă conștiința națională despre originea latină. Venind în Transilvania, acești apostoli ai redeșteptării românismului arătară connașionalilor lor originea latină prin cultivarea istoriei naționale și a limbei.

Asupritorilor nu le părea bine de redeșteptarea Românilor, și de aceea nu se sfiau a-i înfrunta la ori-ce ocaziune, făcându-i Slavii saă o amestecătură de diferite popóre. Invęțații ardeleni din acel timp arătau prin istorie dreptul istoric al Românilor asupra Transilvaniei, iar prin limbă voiau să arete înrudirea limbei noastre cu cea latină, și de aci să dovedescă, că noi suntem adevęrații descendenți ai coloniștilor romani, și prin urmare și de drept stăpanitori ai pămîntului ce ocupăm. Precum vedem, limba aci venia în ajutorul istoriei; căci cu cât mai tare s'ar fi putut proba înrudirea limbei române cu cea latină, cu atât mai mult triumfa adevęrul dovedit prin probele istorice. De aci vedem, că mai toți istoricii transilvăneni din această epocă sunt tot odată și gramatici, ocupându-se așa ȃicând nu atât de mult cu gramatica, ci mai ales cu ortografia. *Principiul adoptat de acești ortografiști în diversele lor sisteme*

a fost cel etimologic, adecă de a scrie sunetele, nu după cum se pronunță, ci după cum se află în originalul latin, latinisând limba cel puțin pentru vedere, dacă nu era posibil în realitate, ca așa străinul privindu-o să o vadă foarte asemenea cu latina. Din această cauză Micul și Șincaiū dic în prefețele gramaticelor lor, că limba română este coruptă din cea latină, deducând de aci principiul, că limba română trebuie să se reducă, cel puțin în ortografie, la limba latină.

Iată chiar cuvintele lui Micul din gramatica de la 1780, care dic în prefață următoarele: „*Hujusmodi servitute plurimum corruptam fuisse Latinam Majorum nostrorum Linguam, ecquis inficias ire audeat?*“ Iar în gramatica din 1805 Șincaiū dic:

„*In priori nostra Daco-Romana Gramatica conati sumus corruptionem Linguae Daco-Romanae ex Latina quoquo modo comprobare, simulque Eos, qui Latinam ex asse noverunt, Valachicam longe faciliori methodo, breviorique via edocere, cujus nostri conatus scopum utrum assecuti simus judicent alii; per Regulas quippe latinis literis scribendi valachice, quas in eadem Gramatica statueramus, parum abfuit, quin Linguam Daco-Romanam, quoad scribendum, et legendum similem Gallicae reddiderimus.*“

De aci vine, că după sistema lui Micul alt-fel se scrie și alt-fel se cetește. Șincaiū în edițiunea a doua, contra principiului admis în teorie, în practică se abate mult, simplificând foarte mult sistema lui Micul din 1780. Abia apăruse gramatica lui Micul, și contrariii națiunii noastre și începură a o critica pe toate tonurile, mirându-se de îndrăsnéla ce-aū avut-o autorii de-a o scrie cu litere latine. Ast-fel

Fr. I. Sulzer, fără să știe limba română, se incumătă a critica gramatica lui Micul în scrierea sa intitulată: „*Geschichte des Transalpinischen Daciens II. B. Dritter Abschnitt. Gramatikalische Abhandlung v. d. walachischen Sprache* pag. 151—269, Wien 1781.“

Așa la pag. 175 dice: „*Seine walachische Gramatik, die ich in einigen Stücken tadeln muss.*“ Iar după acésta: „*Nur diese habe ich hier mit Erlaubniss des Wohlehrw. P. Klein beweisen wollen, dass es nicht angehe, die walachische Sprache mit lateinischen Buchstaben zu schreiben, und zu lehren*“, (pag. 156). Ca să-și facă cine-va idee de cunoștința ce o are acest critic despre limba și gramatica română, n'are de cât să cetască câte-va poezii scrise de dînsul în scrierea amintită, precum d. e.—*Ochy tei negri schy lardsch — Me deshung jare la Chikaz. — Tschele Märe poliite. — Tschele zig in Sin pitite. Adecă: Ochii tēi negri și largi. — Mē junghiară la ficatzi. — Cele mere polite. — Ce le ții in sin pitite. — Și multe încă mai rău scrise de cât acestea.*

Iată ce dice Șincaiu despre literile cirilice în epistola sa adresată cătră Lipszky: „*Si hi characteres (Cyrilliani) diutius et mordicitus retinendi sunt, Me Hercle, și Apollo concurrat, Grammaticam valachicam nemo scribet; deberet quippe tot regulas figere, quot voces reperiuntur. Quod, si latinas reducerimus litteras, quam facile evitatu est!*“

Tot acesteï epoce aparțin ortografiștii Crișanu și Budai Deleanu, cari merg cu etimologismul prea departe. Sistemele lor sunt *latino-italiane*. Iar despre Morariu (*Molnar*), care este fonetist, avem de observat, că dînsul întrebuițază *sistema germană*.

Epoca III. (1825—1841).

Caracterul acestei epoce este *stabilirea unei ortografii mai conforme cu firea limbei române*, din cauză că *Petru Maïor*, care predomină în această epocă, pentru întâia oară ne țice, că *limba română se trage din latina populară, iar nici de cum din latina clasică*, și de aceea caută a-și forma sistema mai conform cu natura limbei române; cu toate acestea găsim și la dînsul forme ortografice latine și italiene.

În privința etimologiei cuvintelor este, ca și predecesorii săi, etimologist riguros. El introduce în ortografia română mai întâi sedilele pentru însemnarea consunantelor derivate, de asemenea regulază pentru prima oară însemnarea diftongilor *ea* și *oa* prin *é* și *ó*. Nu deosibeșce în scris pe *z* de *κ*, însemnându-le pe ambele cu apostroful pus deasupra vocalei originale, ȝicend, că *κ* nici nu se aude în limbă. Sistema sa a adoptat-o și episcopul *Ión Alexi* în gramatica sa; deosebirea este, că *Alexi* scrie peste tot pe *u* mut. În Muntenia sistema lui *Maïor* a fost popularisată de neobositul *Eliade*. Iată ce țice *Eliade* în *Curierul de ambe sexe*, per. V de la 1844—1847, prefată VI: „*Până aci, luându-ne întru toate după semnele primite de repausatul întru fericire Petru Maïor și alții, am respectat ad litteram toate, ca să respecte și urmașii cele respectabile ale contimporanilor și așa să ne stabilim o dată modul scrierii.*“

Andreas Clemens și-a scris după sistema această „*Dicționarul german-român și român-german.*“ Chiar sistema de astăzi a Academiei nu este de cât ortografia lui *Petru Maïor* cu puține excepțiuni.

Epoca IV. (1841—1867).

Caracterul a estei epoce este de o parte *stabilirea unei sisteme ortografice basată pe limba, ortografia bisericească și pe dialectele române*, iar de altă parte *aparitiunea principiului fonetic extrem în scrierea limbei române, lupta între etimologistii extremi și fonetiștii extremi, și aparițiunea unei sisteme micste, cu scop de a împăca pe fonetiști și etimologiști.*

Cu această epocă ortografia română intră în altă fasă. Toți ortografiștii noștri de până acuma în formarea sistemelor lor ortografice n'aū avut în vedere monumentele nōstre istorice, nici dialectele românești. *Cipariū* este, cel dintăiū, care la 1841 prin publicarea „*Estractului ortografic*“ a indicat unica cale posibilă, ce putea duce la adevăr, *căutând a reinvia formele și cuvintele vechi și mai originale.* Acesta este principiul, pe care eruditul și nemuritorul filolog și-l pusese de normă în studiarea limbei române. Inșă cu tōte acestea în practică se abate în cât-va dela principiul teoretic enunțat, *punēnd în legătură limba română direct cu limba latină și raportāndu-o la idiomul vulgar roman numai în trecut, pe ici și colo, așa dicēnd numai în un mod auxiliar.* Din această causă și ortografia sa este latină, ast-fel că cuvintele scrise după ortografia lui *Cipariū* se asemēnă fōrte mult cu cele latine, după cum se va vedē în partea specială. Sistema sa a fost imbrătoșată de toți literații din Transilvania, unde s'a introdus în tōte școlele românești, așa că această sistemă dominase în viēta publică și privată. Cu sistema lui *Cipariū* în *Transilvania se ajunsese la*

*unificare*¹⁾. Cu toate încercările zădarnice ale Academiei române de a popularisa această sistemă și în România, nu s'a putut ajunge la nici un rezultat, ast-fel încât însu-și Academia fu nevoită în 1880 a părăsi sistema Cipariană și a se apropia de principiul fonetic.

În Muntenia în acest timp Eliade popularisa din toate puterile sistema lui Maïor, așa că, *precum în Transilvania se unificase ortografia prin sistema Cipariană, tot ast-fel în România aprópe se unificase prin sistema lui Eliade.*

Pe lângă sistema lui Eliade, mai apare și *sistema lui A. Tr. Laurian*, care, fiind formulată pentru o limbă ideală, nu află nici o propagare. Iată principiul, după care voia Laurian să scriem limba română: „*Cuvintele în genere trebuie să se scrie precum se scriu în limba latină, observând regulile deduse din geniul limbei și unele modificări luate din analogie și etimologie; însă și aceste privesc numai terminațiunea vorbelor, căci corpul lor nu este ertat să-l atăcăm, ci chiar cu detrimentul pronunțării trebuie lăsat nevătămat.*“

Vedând autorul, că sistema sa nu se respindește a căutat a o simplifica, introducând cam pe la 1860 sedilele și accentele ca semne fonetice, iar pe la 1871 în proiectul de dicționar al limbei române omite semnele fonetice, îngreunându-și ast-fel din nou sistema. Pe când sistema *Cipariană* era tare și

---

¹⁾ În privința respindirii și uniformității ortografiei din Transilvania, veđi „*Considerațiunii asupra timpului și spațului*“ de I. Pușcariu, Budapesta 1878. pag. XXI. Acestă carte este precedată de o prefață de 60 file, în care autorul apără cu multă căldură principiul etimologic, combătând pe fonetiști.

mare în *Transilvania* și a lui *Eliade* în *România*, reînvie principiul fonetic prin *Pumnul* în *Bucovina*. Am ști că reînvie, de ôre-ce *Molnar (Morariu)* introdusese pentru prima ôră la noi principul fonetic, deși după o sistemă străină, adecă *germană*. *Pumnul* în contra etimologiștilor, cari căutaă a scrie sunetele esistente cu primitivele lor, stabileșce următorul printipiu în scrierea limbei române, adecă: „*Fie-care cuvînt se va scrie ast-fel, cum se pronunță după usul general al limbei; căci scrierea nu este alt-ceva, de cât o iconă fidelă și viđibilă a sunetelor.*“

Etimologiștii atunci, vędënd rēul, ce ar putē urma din acest principiu ast-fel formulat, combăteaă pe fonetiști đicēnd, că, *dacă s'ar aplica acest principiu de a scrie după cum se vorbeșce, atunci nici o dată n'am putē avē o limbă literară, ci numai diferite provincialisme atât în vorbire, cât și în scriere; căci știut este, că în diferite locuri aceleași cuvinte se pronunță în diferite moduri, ast-fel încât n'am putē ajunge nici o dată la o unitate ortografică.*“ Iar de altă parte, fonetiștii điceaă etimologiștilor: „*Voī nu țineți cont de pronunțare, de sunetele actuali, de fonetismul limbei române; căci în scriere nici de cum nu vă luați după pronunțarea cuvintelor, ci numai după derivația latină, latinisând limba, depărtându-vē de popor, creând limbi fictive și ortografii, cari tôte nu pot fi de cât pedece pentru progresul și cultura unui popor începător; căci ortografia nu este un scop, după cum credeți voi, ci este un mijloc de a lăți cultura cât se pôte mai în grabă; ortografia vóstră nefiind basată pe pronunțare este accesibilă numai literaților, cari aă timp de a se ocupa numai cu ortografiă, iar nici de cum poporului, care nu are timp de a face*

filologie; prin urmare nu lipsiți poporul de limbă și cultură, căci prin această atăcați cultura și chiar viața némului românesc!¹)

În mijlocul acestor lupte dintre fonetiști și etimologiști pășește societatea literară „Junimea“, dîcînd: „Și voi etimologiștilor mergeți cu etimologismul fôrte, fôrte; de asemenea și voi fonetiștilor prea, prea!“²) Junimea căută a împăca aceste două sisteme, restrîngînd principiul fonetic, formulat de Punnul, de asemenea și cel etimologic, formînd ast-fel un *compromis între etimologism și fonetism*. În genere vocalele *ă* și *î* le scriu după derivațiunea română însemnându-le cu (◡), nedeosebindu-le decî în scris, dar câte odată se duc cu derivațiunea și pînă în latină; consunantele însă sunt scrise mai mult după principiul fonetic restrîns³). Lăsăm la o parte pe *adeptii analogiei* în ce privește forma ce trebuie să se dea neologismelor, cari se vor introduce în limba română. *Analogiștii* voesc, ca cuvintele, ce le luăm astăzi și tôte câte le vom lua în viitor din limba latină, să le formăm după asemnarea celor luate mai dinnainte din limba latină, ast-fel după asemnarea vorbelor „*rugăciune, plecăciune, înțelepciune*, etc. să formăm

¹) În privința acésta veđi articlîi scriși în cauza unificării ortografiei, publicați în „Fôia societății literare“ din Bucovina din anii 1865, 1867 și 1868. Veđi asemenea și „România literară“ din 1855, N-rîi 7, 8 și 10, unde se combat sistemele etimologice ardelen.

Principiul etimologic a fost combătut și de C. Vișoreanu (veđi Fôia pentru minte, etc. 1845 N-rîi 40, 41) și de G. Bârsan (veđi Fôia pentru minte, etc. 1863 N-rîi 4, 5, 6, 7).

²) Veđi critica principiului etimologic de T. Maiorescu în „Convorbiri literare“ 1867 N-rîi 11, 12 și în „Critice“ pag. 223—260; de asemenea și critica principiului fonetic în „Convorbiri literare“ 1873 Nu. 9, și în „Critice“ Bucureșci 1874, pag. 144—222.

³) Veđi Tit Maiorescu „Despre scrierea limbii române“, Iași 1866; de asemenea și „Critice“ Bucureșci 1874, pag. 75—144.

din lat. *portio* în rom. *purciune*, din *donatio*, *dunăciune*“, etc. Acesta este infocata luptă dintre „*Țiști* și *Cruniști*“, începută pe la 1854 și care dură până pe la 1866, când vin Junimiștii, cari dau ajutor *Țiștilor* și ast-fel *Cruniștii* sunt învinși¹⁾.

Epoca V de la 1867 până astăzi.

Caracterul acestei epoce este *apropierea etimologismului de fonetism, sau cum am dice mai bine împăcarea etimologismului cu fonetismul*. Academia de la înființarea ei, din 1867, și-a propus de a *unifica ortografia*. Sistema, ce și-a format-o la începutul funcționării sale, era mai în tóte asemenea celei *Oipariene*. De acesta s'a folosit în publicarea operilor sale până în 1878—80, când și-a părăsit sistema, vedând că n'a putut să o popularizeze, și și-a creat altă sistemă mai *fonetică*. Putem dice, că principiul *sistemei prime* a Academiei a fost *etimologismul temperat prin necesități etimologice*, iar principiul *sistemei actuale* este *fonetismul temperat prin necesități etimologice*. Un lucru însă nu ni l-a deslușit Academia în noua sa sistemă ortografică, adecă scrierea vocalelor *z* și *z̄*, despre cari în prescripțiile verbale ale ședințelor ni se spune, că se vor scrie cu originalele lor, aplicând de asupra lor pentru *z* semnul scurtării, iar pentru *z̄* circumflexul. Acuma întrebăm de cari vocale originale este vorba, de originalele din limba română sau latină? Din cauză că lucrul acesta a rămas neclarificat, unii scriu cu vocalele originale latine, iar alții cu originalele române, căutând vocala

¹⁾ Vezi „România literară“ de V. Alexandri din 1855, Nr. 4, unde se află o notiță foarte spirituală în privința lui *ciune*.

originală și în neologisme; la cas de nu o găsec, atunci pe **z** il scriu cu *ă*, iar pe **ș** cu *i* și pe **z** cu *ă*. Aseminea ar trebui să se resolve și chestiunea lui *u* mut, ca să știm, dacă trebuie scris saŭ nu; deși d-nul Maiorescu în anul 1889, ca ministru de culte, a lăsat libertatea de a scrie saŭ nu pe *u* mut.

În ce privește principiul fonetic, stabilit de Pumnul și restrîns în cât-va de Junimiști, trebuie să amintim aci *singura încercare serioasă făcută până astăzi de eruditul și regretatul profesor Lambrior de a crea o sistemă fonetică științifică, basată pe tradițiunea literară și pe formele dialectelor vii, cele mai apropiate de dînsa*. Spre scopul acesta începuse repausatul profesor a publica în „Convorbiri literare“ studiul său numit „Indreptariu“¹⁾, dar pe care n'a putut să-l finescă, fiindcă mórtea nemilósă, din nefericire, l-a răpit din mijlocul nostru. De asemenea amintim importanta scriere a d-lui Tictin: „Manual de ortografia română.“ D-sa ne propune o nouă sistemă fonetică basată pe rațiuni istorice, logice și gramaticale.

PARTEA SPECIALĂ

Epoca I. (1592—1780).

Hieronymus Megiser.

1592.

Cea dintăi încercare de a scrie limba română cu litere latine este „Tatăl nostru“ scris de *Megiser*.

---

¹⁾ Veđi „Convorbiri literare“ 1881, pag. 125 și 330.

Acesta a publicat la 1592 în Frankfurt o colecțiune de specimene linguistice sub titlul: „*Specimen XL diversarum, atque inter se differentium, linguarum et dialectorum, a diversis auctoribus collectarum, quibus oratio dominica est expressa*“ (a două ediție, Frankfurt 1593).

Formula românescă a *Tatăluî nostru* se află la Megiser sub Nr. XLI cu titlul „in der chinischen-Spach“ (confundându-o cu limba chineză de sub Nr. XLVI). Acest *Tatăl nostru* se deosebește atât în fond, cât și în formă de cel scris de Luca Stroici. Reproducem aci acest *Tatăl nostru* :

„Tatal nostru, cine esti in ceriu,
Sfinciaskase numele teu,
Se vie imparacia ta,
Su (și) se fie voja ta, cum in ceriu asa pre pomuntu,
Puine noa de tote zilele, de-ne noa astazi,
Su ne jerta gresalele nostre, cum su noi jertam a gresitilor nostri,
Su nu ne duce pre noi in kale de ispitra (sic!)
Su ne mantujaste pre noi de reu, Amen 1)“.

Vocala *x* este însemnată cu *u*, pr. *puine*, *su*; iar *†* este reprezentat prin *i*, pr. *in*, *imparacia*. Vocala *z* cu *a*, *e* și *o*, pr. *tatal*, *teu*, *pomunt*. Cum vedem, de la început se observă nesiguranță în scrierea sunetelor *ă* și *i*. Diftongul *oa* este scris cu *o*, pr. *nostre*. Consunanta *ч* este însemnată cu forma italiană *ce* și *ci*, pr. *ceriu*, *cine*. Consunanta *к* este scrisă cu germanul *k*, pr. *kale*. Consunanta *ц* este însemnată cu *c*, pr. *sfinciaskase*. Consunanta *ш* este scrisă cu *s*,

1) Lazar Șăineanu, „Istoria filologiei române“, București 1892, pag. 8.

pr. *asa*. Este de însemnat că în cuvintele *zilele* și *astazi* consunanta *z* nu este scrisă cu *d*, cum o scrie Stroici. Se poate dice, că Megiser este mai puțin etimologic de cât Stroici.

Luca Stroici.

1593.

A doua incercare de a scrie limba română cu litere latine este „*Tutăl nostru*“ scris de *Luca Stroi*, marele logofet al Moldovei, pe la 1593¹⁾ și descoperit de d-nul Hajdëu²⁾.

În privința scrierii sonurilor **z**, **ж**, **ч**, **ш**, **щ**, a întâmpinat aceleași greutăți ca și următorii săi. El urmăze două sisteme: *sistema italiană-francesă*, ca una ce după origine este mai aproape de firea limbei noastre, și *sistema polonă*, care încă l-a influențat, din cauza vecinătății și contactului cu Polonia.

Sunetul **ж** îl represintă prin *e* și *i*, pr. *penia*, *mentuiase*, *pemintu*. **Л** prin *a*, *e*, pr. *parintele* (parens), *detoriile* (debita), *lesem*, *ke* (que). Sunetul **ч** îl represintă uneori prin forma italiană *ce* și *ci*, alteori prin forma polonă *cz*, pr. *ce*, *ceriu*, *cinstea*, *vecilor*, *detorniczilor*, *aducze*, *veczij*. **К** este scris parte cu italianescul *c*, parte cu polonesul *k*, pr. *cum*, *komu*, *swincaske*, *ke*. Pentru sunetul **щ** el a ales de sigur spaniolo-francesul *ç*, dar tipografia neavând această literă a înlocuit-o prin un *c* fără sedilă, pr. *swincaske* (swincaske) *inperecia* (impereția). Sunetul **щ** îl transcrie prin *sst* și *st*, pr. *nosstri*, *esti*, *mentuiaste*. **Ш** este

¹⁾ În 1597 s'a tipărit de Sarnicki la Cracovia în „Corpul legilor polone“.

²⁾ Hajdëu „Luca Stroici“, părintele filologiei latino-române. București. 1864.

scris peste tot cu *ss*, duplicațiune întrebuințată la Poloni pe la începutul secolului al XVI-lea, dar pe timpul lui Sarnicki neîntrebuințată, pr. *assa* și *si* ¹⁾. **H** este transcris prin polonesul *w* și italianul *v*, pr. *swin-çaskese*, *vie*, *voia*. Reproducem aci acest *Tatăl nostru*:

„Parintele nostru ce iesti ²⁾ in ceriu, *swinçaskese* numele teu : se *vie* in pereția ta, se fie *voia* ta, *komu* ie in ceru *assa ssi* pre pemintu. *Penia* noastre seçoase de noai *astedei*. *Ssi* iarte noae detoriile noastre, cum *ssi* noi lesem detorniczilor nostri. Si nu aducze pre noi in ispite, ce ne mentuiaste de fitlanul. Ke ie a ta in pereția *ssi* putara *ssi* cinstia in veczij vecilor, Amen“.

De aci vedem, că Luca Stroici este etimologist, fiindcă caută originalul în limba latină și francesă, pr. *parintele* (*parens*), *detoriile* (*debita*), *lesem* (*laisser*), *ke* (*que*, *saŭ che*), *penia* (*pain*), *mentuiaste* (*manu tueor*) *saŭ* (*maintient*), *astedei* (*ista-die*); tot odată prin introducerea acestor cuvinte încercă a curăți limba română de slavonisme, ba ce e mai mult caută și la formele limbei, căci scrie *fitlanul*, care i se părea că este mai literar de cât *hitlanul*, care i suna prea popular.

Mai aflăm o iscălitură a lui cu litere latine „*Stroicz logofet*“ în două hrisóve de la Iancu Sasul din 1580, publicate în Arhiva istorică de d-nul Hăjděu, I. 122, III. 198. Din toate acestea se vede, că Stroici, părintele filologiei latino-române, era rutinat în scrierea cu caractere latine, care rutină nu putea să o câștige de cât prin practicarea acestei scrieri; și e probabil,

¹⁾ Veđi „Opul citat“, pag. 28 și 29.

²⁾ În „Cuvinte din bętrâni“, t. II pag. 219, d-nul Hăjděu scrie „esti“.

că și alții înainte de dinstul (ca Megiser) au scris cu caractere latine, dar scrierile lor nu ni s'au păstrat, sau póte că zac necunoscute, ca multe alte scrieri vechi.

Miron Costin de asemenea a făcut în Polonia încercări de a scrie limba română cu litere latine ¹⁾.

Ștefan Făgărășanu.

1647.

Acesta este un preot din Lugoș, el a tradus la 1647 așa numitul „*Catechism de Heidelberg*“, care fu tipărit în Alba Iulia la 1648 și descoperit de d-nul N. Densușanu ²⁾.

Ortografia este cea unгурescă. **Л** este însemnat prin *a, e, æ*, pr. *nevoja, pekuroæ*; **А** prin *e, i*, pr. *pæmentuluj, si*; **І** prin *i, e*, pr. *beszereka, trupurilor*, prin *j* la finea substantivelor articulate, pr. *tataluj, pæmentuluj*, dar și în corpul cuvintelor, pr. *treja și trea*; **Ж** prin *ds*, pr. *dsudeka*; **К** prin *k*, pr. *kare*; **Ч** prin *ts*, pr. *tser*; **у** prin *c* înainte de *i*, în celelalte cazuri cu *cz*, pr. *credinciej, viacza*, însă *morci și morcz*; **С** și **З** prin *dz* și *z*, pr. *szlobodzit și szlobozitura, dzi*; **Г** prin *s, sz*, pr. *sventæ, szau*; **III** prin *si*.

Reproducem aci o probă ortografică :

„Catechismus Atsaja ej Atsaja Summa szau Meduha à ulutej si a kredinciej christianaskæe kuprinsze en Entreberj si Reszpunszurj szkurtæ; si ku adeveratury den skriptura sventæ enterite.

¹⁾ V. A. Ureche „Schite de istoria literaturii române“ București 1885, pag. 35.

²⁾ Analele Academiei. sect. I. t. II. ser. 2 (1881) pag. 116, și Hâjdëu „Cuvinte din bêtrâni“ t. II, pag. 725.

Parte de prima. De præ Nevoja szau Doszada à omului (pag. 10).

A dovæ parte. Despre szlobozitura omului (pag. 11).

A Trea Parte. Dedetura de kar ketre Dumnedzeu à omuluj slobodzit den nevoja (pag. 31).

Cred entrun Dumnedzeu, en Tatel á tot Puternik, roditorul tseruluj și à pæmentului, si en Iesus Christus, entrunul Fiul neszcut al seu, Domnul nosztru, care sze prinsze de Duhul szent, neszku den Maria Vergure, pæci szupt Pontius Pilatus, resztignisze, si mori engrupesze, pogori præ pekuræ, a treja dzi dela morcz esze skulæ, szuji szusz en tser, sede de a derapta Tateluj á tot Puternik, Dumnedzeuluj, de akolova si vinyetor á dsudeka viji si morci. Cred si en Duhul szvent; cred Beszereka kjuzd Christianaszke; unet-sune szvencilor, iertatsune pekatelor szkuletura trupurilor si viacza devetsie Amen“.

Deși ortografia acésta este mai mult fonetică, cu tóte aceste se vëd și urme de etimologism, ca în *adeveratury* (verum) *pekatelor* (peccatum), *dzi* (dies), *pæmentuluj* (pavimentum), s. a.

Francisc Șoïmirovicî.

1630.

Șoïmirovicî bulgar, arhiepiscop catolic de Achrida, a scris despre limba română, însemnând cuvintele românești cu litere latine. Acéstă scriere nî-a rëmas necunoscută, afară de câte-va cuvinte din dînsa păstrate la istoricul Luciu ¹⁾.

Ortografia acestor cuvinte este latino-italiană, etimologică. Sunetul *z* îl scrie cu *a*; *æ* cu *ae*, *e*; *w*

¹⁾ În scrierea sa „De regno Dalmatiae et Croatiae“. Amstelodami 1666. V. c. 5. Veđi și Arhiva ist. a d-lui IIájďěů, t. 1, p. 2, pag. 55.

cu *æ*; *ϣ* cu *ge, gi*; *ш* cu *ss*. Iată aceste cuvinte : „*apa* (aqua), *callul* (caballus), *caemp* (campus), *caglia* (callis, via), *cielul* (coelum), *freul* (frenum), *maire* (maior), *ploua* (pluvia), *rossu* (rubeus), *stella* (stella), *argint* (argentum), *camassa* (camisa), *campana* (campana) *cagliator* (viator), *erba* (herba) *gaina* (gallina), *ninge* (ningit), *pament* (pavimentum, terra), *rivol* (rivulus, flumen), *scere* (sol)“.

Domnița Ilinca.

1660 și 1666.

Acastă nepotă a lui Mihaiu Vitézul se subscie la 1660 : „*Ieu Ilinka fata lu Pâtrasko vodă*¹⁾, iar la 1666 : „*Ieu Ilinca fata lui Patrașco-Vodă mărturisâsk, si ku stire nôstra ieste acasta tokmală*²⁾. In aceste iscălituri este important transcrierea lui *z* prin *á*, de unde se pôte vede, că însemnarea vocalei obscure cu *a* și circumflexul este fôrte veche.

Aseminea transcrierea lui *ш* prin *ș* cu sedilă de desupt, dacă cumva nu va fi o eróre, are o mare importanță. Ne miră însemnarea lui *oa* cu *ó* și acutul de asupra, dacă nu cumva forma *nôstra* (din iscălitura citată) este în loc de *noastra*. Sunetul *κ* este transcris prin *k* și *c*. In cuvintul *acasta* credem, că s'a lăsat un *i*, în loc de *aciasta*.

---

¹⁾ Dimitrie Sturza în Col. lui Traian 1877 pag. 82, veđi și Magazin Etymologicum de d-nul Hăjděu pag. 8.

²⁾ D-nul A. Densușanu o reproduce după „Organul Luminării“ 1848, Nr. XXX. Veđi „Istoria limbei și literaturii române“ de d-sa, pag. 53.

Mihaïu Haliciu.

1674.

El a scris o odă, dedicată d-rului Francisc Pa-rispapai ¹⁾.

Ortografia este magiară. Inșă scrierea lui *u* este influențată de germanul *tz*.

Pe *x* îl scrie cu *e*, pr. *szerund*, *rugem*; pe *κ* cu *a*, *e*, *ae*, *u*, pr. *payne*, *kent*, *maene*, *curund*. Pe *i* cu *i*, *y*, pr. *voi*, *buny*; *κ* cu *k*, *c*, *ch*, pr. *kent*, *cu*, *chetz*; *u* cu ungureșcile *cs*, *ts*, pr. *csetate*, *patse*; *u* cu *gs*, pr. *legse*; *r* cu *g*, pr. *rugem*; *u* cu germanele *tz*, *c*, și ungurescul *cz*, pr. *totz*, *cine-te*, *ecz*; *c* cu ungurescul *sz*, pr. *szenetate*; *u* cu *s*, pr. *si*; *u* cu *st*, pr. *stince*.

Reproducem aci oda :

„Kent szenetate, szerund la Voi, Romanus Apollo
La totz ketz szvente 'n Emperecie sedetz.
De unde kunostince asteptem, si stince; fericse
De Amstelodam, pren chetz szte'n omenie typar
Legse derapte au dat, frumosze csetate Geneva,
Ecz vine Franciscus, cine-te Leyda, Paris!
Prindetz maene sorozy, cu cseszt nou oazpe: nainte
Fratzi, Fretaczi, Nymphele, pasze kurund.

Influița etimologică se observă în cuvintele *sorory* (soror) și *sedetz* (sedeo).

Vito Piluzio.

1677.

Piluzio este autorul catechismului românesc tipărit cu litere latine la Roma în an. 1677 ²⁾. Orto-

¹⁾ Hăjdău, Col. Tr. pag. 413, sqq.

²⁾ Publicat întreg în „Buclumul român“, a. I, 1875 Iași. N-rii 6, 7, 8, 9, 10, 11 și 12. O parte de la început se află și în „*Analecte literare*“ de Cipariu pag. 254.

grafia este cea latino-italiană cu unele influințe polone și ungurești. Sunetul **z** îl scrie cu *e*, *a*, pr. *a-rata*, *doe*; **ж** cu *i*, pr. *simpt*; **п** cu *e*, pr. *en*; **ц** cu *ce*, *ci*, pr. *nice*, *kruci*; **ч** cu *ge*, *dzc*, pr. *ensilege*, *ledzce*; **к** cu *k*, pr. *kipuri*; **з** cu *dz*, pr. *dumnedzeu*; **с** cu *sz*, *s*, pr. *prinsze*, *nostru*; **ш** cu *s*, *sz*, pr. *asze enkisi*; **ц** cu *c*, *s*, pr. *encelepgiune*, *ensilege*. Iată o probă din ortografia acestui catechism:

„Katekismo Kristinesko“.

„D. Iest tu krijsteno?—V. Simpt pre mila lui Dumnedzeu.—D. Cie arata kristijnului?—V. Acela kare cine credenca, szij ledzce krijstineska.—D. Kum se ensilege kredenca a lui krijstos?—V. En doe Taine, kari simpt enkisi en semn kruci, asze iest, en euneciune, szij Troica lui Dumnedzeu, sziji entrupare, szij morte à Ispasitorul nostru.—D. Cie iest euneciune, szij Troica lui Dumnedzeu?—V. Arata ke en Dumnedzeu iest numai ò Dumnedzeria, kare iest en tri kipuri Dumnedzereski, szij se kiman: Tatul, Fiiul szij Dukul Suijnt.—D. Pentr’acie simpt tri kipuri Dumnedzereski?—V. Kecie Tatul nu k’are encepitura, nice ine della nime. Fiul ine dé la Tatul. Szij Dukul Suijnt de la Tatul szij de la Fiul“.

Dictionarium Valachico-Latinum

(din secolul al XVII-lea).

Acesta este cel mai vechi dictionar al limbii române, scris, în cea mai mare parte, de un bănățan în secolul al XVII-lea¹⁾. Ortografia este mai puțin unгурescă de cât a lui Făgărășanu și Haliciu. Așa pe **z** îl scrie cu *ě*, *e*, pr. *acicěturě*, *a teu*; **п** cu *e*, pr. *enpěrat*; **ж** cu *ě*, *e*, pr. *bětrěn*, *entemplare*; **к** cu *k*, pr.

¹⁾ Veđi B. P. Hájdeű, „Anonymus Lugoshiensis“ Col. Tr. 1884, pag. 406. sqq.

ashkië, acresk; ч cu *cs, cz*, pr. *acselä, dulcze*; ѱ cu *ds, gs*, pr. *argsint, agsër*; г cu *g* și *gy* înainte de *i, e*, pr. *gushat, ungye*; ц cu *c, tz, cz, cs*, pr. *acë, acitz, aciczat, këtsel*; з cu *dz*, pr. *alëturedz*; ж cu *sh* aseminea și ш, pz. *bushor, albusch*; т cu *th* înainte de *y*, pr. *Bukaresthy*; к cu *a*, pr. *Bulgëraskë*; w cu *o*, pr. *orë*.

Iată câte-va cuvinte:

„Aburëdz, abushile, acicëturë, acip, acrë, akrescumë, aca, acaia, acsël, acsër, acesta, acseasta, acsia, a csinsa, acsuëdzume, adëpëturë, adesëory, adiedz, adsung, adsuns, adusëturë, adoa orë, afarë, aflëturë, afurisësk, afurisiturë, afumëtor, agsum, agsut, Agresh, aj, ajjëdz, a golsunë, ajush, aicsa, ajmintre, Akmusch, akony, albacë, Alësul vinylor. Alërgatul, aldojle, alinëdz, al csincsile, al patru, al shasele, al shaptele, al optul, al nouële, al dzecsile, alunish, alunicë, aloczel, amerëcsune, amënat, amenëcsos, amenuncz, amecit, aminte jeu, Amintem vine, A moy pun, amurt, amurtzesk, Amu, anczerz, apë, apëtos, apër, apës, aplek, appropiedz, apropiat, ardzëtor, Ardal, arëpë, czara, arëpascë, arkash, Argish, Argisalë, arics, asha, ashedz, ashishi, ashishdere, ashkië, askucit, achtërn, astrienëdz, atreia orë, atuncs, ávucië, bacs, banyë de aur, bërbat, bëshikë, betrenece, bëtrënicșos, binișor, brendzë, brics, brëu, broskony, boiër, bucsin, bubony, mikutel, mitutel, nime, nimene, prënd și prëndzesk, kurt și skurt, tikvë și tiukë, straitzë și traistë, shorecse, mër vëratec, iernatec, gushat, kënyësk, cödesh, mër de svënt Pietru, muskëtarecz, pistriz, sëlcsin, vërgat, czapë, czap, desh-ting, empak, enpërat, empuns, enselëszk, gsanë, gsëm, gsingsie, gsos, gsudëkatë, iarba sventei Mëriëj, kështig¹⁾“.

Caracteristic este întrebuițarea lui *ë* cu semnul scurtării de asupra, pentru însemnarea vocalei obscure

¹⁾ Veđi cuvintele citate în Col. Tr. an IV, 1883, pag. 406-409 și I. Nădejde „Istoria limbei și literaturii române“ Iași 1886, pag. 383.

și guturale. Tot în acest dicționar găsim pe filele adause la legat, și anume pe cea dintâi, o urare populară, care fu scrisă cam pe la 1742 după dovedile aduse de d-nul Hăjděu. Iată urarea :

„Pentru Mine—Pentru Tine—Pentru Noj—amandoj. Si —Kusztanti lanoj.—Pentru Mine—Pentru Tine—Pentru noj amandoj.—Pentru Kásza—Pentru Másza—Pentru drága sa-ponyásza ¹⁾“.

Ortografia întrebuintată în versurile acestea diferă de cea din dicționar, căci aci vedem întrebuintat *sz* unguresc, în loc de *s* latin din dicționarul citat. Tot după sistema ungurcă se află scris *á* cu acutul de asupra, când corespunde cirilicului *а*, iar *z* e scris cu *a* fără accent. Este de observat coincidența acestor versuri cu altele de pe la 1680, scrise cu ortografia polonă în „*Vita Constantini Cantemiri*“ (ed. Acad. rom. pag. 43). Iată-le :

„Constantine Fudze bine, Niczi aj Casa, Nicz massa, Niczi draga dzupiniaza“.

Andreas Müller.

1680.

Acesta a prelucrat în mod critic colecțiunile existente de *Tatăl nostru* în publicațiunea tipărită la Berlin sub titlul: „*Oratio orationum, S. s. Orationis dominicae versiones praeter authenticam fere centum, eaque longe emendatius quam antehac, et e probantissimis auctoribus potius quam prioribus collectionibus, jamque singula genuinis lingua sua characteribus*“ . Pe

¹⁾ Col. Tr. seria nouă an. IV, 1883.

pagina 58 găsim, sub rubrica „Walisic“ (Walice) un *Tatăl nostru românesc* scris cu litere latine, deși toate celelalte se afla scrise cu caracterele lor originale. Iată acest *Tatăl nostru* :

Parinthele nostru cela ce esti en tzeri.

Svintzascæse numele teu.

Vie emperetziæ ta.

Facæ se voe ta cum en tzer ase si pre pæmentu.

Pæne noastre tza de sætzioase dæ noaæ astezi

Si lase noaæ datoriile noastre, cum si noi se læsæm datornitzilor nostri.

Si nu dutze pre noi la ispitire.

Tze ne mentueste pre noi de viclianul ¹⁾.

Vocala **z** este scrisă cu *a*, *e*, *æ*, pr. *parinthele*, *teu*, *læsæm*. **Ŧ** este însemnat cu *e*, pr. *en*, *enperetziæ*; iar **ж** cu *æ* și *i*, pr. *pæne*, *si*. Diftongul *ó* (*oa*) este scris cu *oa*, pr. *noastre*, *noaæ*. Consunanta **ч** este însemnată cu *ce* și *tz*, pr. *cela ce*, *dutze*; tot cu *tz* este scris și **ц**, pr. *svintzascæse*. **K** este însemnat cu *c*, pr. *facæse*. **S** este scris cu *z*, pr. *astezi*, iar nu cu *d*.

Ion Viski.

1697.

Viski a tradus psaltirea în versuri, scriindu-o cu litere latine în 1697. Acastă psaltire fu descoperită de d-nul Silași²⁾. Iată o probă de ortografie:

---

¹⁾ L. Șăineanu, „Op. cit.“ pag. 12.

²⁾ Veđi „Studiul d-nului Silași“ în revista „Transilvania“ 1875, N-ril 12, 13 și 14, asemenea și raportul d-lui N. Densușanu despre misiunea în Ungaria. (An. Acad. 1879—1880).

„A luj szvent David kraj si prorokul o szutye si csincs dzecs de soltari, cari szkrisz cu menile lui Viski Iános en Buldogfalva 1697 (Sântă-Mărie lângă Hațeg), adensul, adevăr, ainte, aseme, asemedz, astrup, betzit, beere, szuflet“.

Sistema e tot cea unгурéscă.

Iohn Chamberlayne.

1713.

Iohn Chamberlayne a publicat la 1715 la Amsterdam un volum în 4° cuprinđend 142 de *Tatăl nostru*, împărțite după continente și țări, reproduse cu caracterele originale și cu transcrierea latină: „*Oratio dominica in diversas omnium fere gentium linguas versa et propriis cuisque linguae characteribus expressa*“.

Afară de formula „Walică“ reprodusă după Müller, Chamberlayne publică alte două *Tatăl nostru* românești, ce i le-a dat „nobilissimus D-nus Birndorff, Ablegatus Hungariae & Transilvaniae Ecclesiarum ad Augustissimam Magnae Britanniae Reginam Annam“.

Aceste două formule „walachice“ figuréză între cele „slavonice“ și „moscovitice“ și sună ast-fel:

1. Tatul nostru csinje jesh in cserju.
Szvinczie sze numelje tou.
Sze vii Imparaczia ta.
Fii voja ta cum cserju, asha shi pe pamuntul.
Punje nostru de tote zilelye da noi astesz.
Iarta greshalelye nostre cu shi noi jartam a greshi-tilor nostri.
Shi nu ducz pe noi inka la ispitria
Shi mentujestke pe noi de roo. Amin.
2. Parintye nostru cselă cse esh on cseri
Svenczie sze numelye tou.
Vii Imparaczia ta,

Facse sze voja ta cum in cseri asha shi pe pamuntul.
Punje nostru csaszechsio (!) da noo astesz.

Shi lasza noo datorilye nostre cum shi noi laszam da-
tornicsilor nostri,

Shi nu ducs pe noi la iszpitira

Shi mentujeste pre noi de hitljanul ¹⁾.

După cum se pôte vede, aceste două formule
de *Tatăl nostru* se deosebesc una de alta în pri-
vința fondului, în ortografie însă se asemănă.

Vocala **Ɑ** este reprezentată prin *i*, pr. *in*; iar
Ɱ prin *e*, *i* și *u*, pr. *mentujesthe*, *shi*, *punje*. Vocala **Ⱳ**
este însemnată cu *a*, *o*, *e*, pr. *pamuntul*, *tou*, *sze*.
Consunanta **ⱳ** este scrisă cu ungurescul *cs* și numai
o singură dată cu polonul *cz*, pr. *csela*, *cserju*, *da-*
tornicsilor, *ducz*. **K** este scris cu *c* și *k*, pr. *cum*, *inka*.
Consunanta **ⱴ** este însemnată cu *s* și *sz* (unguresc),
pr. *nostru*, *lasza*. **III** este scris cu englesul *sh*, pr.
shi, *greshalelye*; iar **Ⱶ** cu *sth* și *st*, pr. *mentujesthe*,
mentujeste. **II** este scris cu *cz*, pr. *imparaczia*. **S** este
însemnat fonetic cu *z* și *sz*, pr. *zilelye*, *astesz*.

Istoria Prinților Țiarii-Romanesci

scrisă la 1780 de „Samuel Klein“.

Acéstă istorie fu copiată mai târziu, pe la 1780,
de *Vasilie Vlăd*. Iată o probă ortografică :

— Si asia venind noi cu scrisul istorii délá anii lui
Christos 1629 pene la'a cincilea'ann a'domnii lui Nicolaë
Voda a do'á, qua'rě este in anul 1724, facem gatátul pro-
mitind, que, cu temp si mai in colo om continua'. si se au
scris acěasta historie mai in tei de totě de Samoil Klain in

¹⁾ L. Șăineanu, „Op. cit.“ pag. 13.

Vienna' Annul 1770, iar a'cum' in aceasta forma de pre a cé de in tei se au scris de Vasilie Vlád. In Annul 1780. Vienna' ¹⁾).

Sistema acésta este etimologică, grafia se asemăná fórte mult cu cea din gramatica dela 1780. Pe a il scrie cu a, á, aa, a'; z cu a, e; ʃ cu i; ж cu a, e, i; к cu ea, é; w cu ó, oa; ч cu ce, ci; к cu c, qu; ш cu si; ц cu ti; т cu t și th.

Dám aci titlul unui autograf a lui George Șincaiü :

„Descalecatul á tierraei Moldavaei lá ce valleát de la zidhîre sau templat“.

O copie cu litere latine scrisă de Șincaiü: „*Domnia lui Petru Voda celui poreklit Schiopul*“. Acest manuscris autograf conține pe fața din urmă cuvintele următóre :

„Si sosind cu scrisul paná aicea, quát s'au ájuns áceste izvóde: iara de aici innáinte, a'nnoi scrisi pana la áceste vremi, dupa ОРЖНДСКА isvódelor tot a lui МИРОН ЛОГОФЪТЪЛ. Sfársit si lui Dumnedieu lauda“.

O altă notiță, copiată tot de Șincaiü, la finele manuscriptului este :

„In anul=ЗСКА=ЛШНА ЮАН КЕ pren osteneállá smeritului ЕРМОНАХ ГАВА МОЛДОВАНЪЛ, den ci Monastire ЕЗКСЛ ce au fost la Metropolie. Si еS Протопопул Nicollái am legát ácest ЛКТОПИСЕЦ²⁾“.

Mái amintim aci un titlu de pe la finea seco-

¹⁾ N. Densușanu „Raport innaintat Academiei române“ pag. 104. București 1880.

²⁾ Ibid. pag. 104—105.

lului al XVII-lea, ori începutul secolului al XIX-lea, și care este scris cu o sistemă ortografică deosebită de toate câte le-am vădut până acum. Iată titlul:

„De Despârcireă Beseriçi Reserituluy, de câtră ceă Romană a Apusuluj.—care nu fieste cum niçj din singură voja suă, ce după Invocetura ceă vete a sfincilor Paréncj. sau facut 1)“.

Un catechism de pe la 1780.

„Katekismul csel mare ku Æntræbæry si Ræszpunszury tokmit Pæntru Ænvæcætura tuturora Krestino-Katolicsilor æn Cærile Prea Ænnalczatej si Prea luminatej Æmpæræteszej Kræjeszi Aposztolicsesty.“

Urméză apoi opt rînduri șterse cu condeîlul:

„Pin un Pater a Rænduluj Szvæntuluj Francesko si a Provinciej Bulgarii Preot ku Porunka si Blagoszlovenja cselor maj mary din Nemcyæ pe Rumænyæ æntors. La tipar dat si tipærit.“

Jos:

Æn Buda ku szlovoles kræjeszkuluj Universzítás.

Sistema ortografică este următórea: **x**, **ſ**, **æ**, cu **æ**; **ŷ** cu **y**, **j**; **ç** cu **cs**; **ç**, **ж**, cu **x**; **ç** cu **c**, **cz**; **ш** cu **s**; **c** cu **sz**. Mai originală este substituirea lui *ge*, *gi* și *j* cu **x**; așa el scrie: *Xudecatæ, axutor, ne szluxim*, etc.

Alt catechism, tot de același autor, este următorul:

„Katekismul ku Æntræbæry, si Ræszpunszury tokmit Pæntru ænvæcætura Tinerilor a Krestino-Katolicsilor Æn Cærile Prea Ænnælczatej si Prea luminatej Æmpæræteaszzej Kræjeaszzi Aposztolicsesty.“ 2).

1) N. Densușanu „Raportul citat“ pag. 97.

2) Același pag. 103.

Epoca II. (1780—1825).

Sistema lui Micul (Clain) ¹⁾.

1780.

Sistema lui Micul ne este cunoscută din gramatica română, lucrată împreună cu Șincai, intitulată: „*Elementa linguae Daco-Romanæ sive Valachicæ, composita ab Sam. Klein de Szad, S. Ord. Basilii M. etc., locupletata vero et in hunc ordinem redacta a G. G. Sincai. ejusdem Ordinis, A A. L L. Phil. et S S. Theol. D., Vindobonæ 1780.* Micul este etimologist riguros, câte o dată merge cu etimologismul până la extremitate, căutând de a reduce limba română la cea latină macar în formă, dacă nu în fond. Cu toate acestea în acaftistul de la Sibiū din 1801 (tipărit cu scop de a popularisa scrierea și cetirea cu caractere latine), Micul este mai mult fonetist de cât etimologist. Iată și titlul acaftistului:

„*Acahist său carte cu multe rugatsuri pentru evlaviea fiestequarui Crestinu. Acum intr'acest chip ashezatu de la Parintele Samuil Klain de la Szád, Ieromonach din Monastirea SSS. Troitze, din Blaju. Sibii cu Typariul lui Martin Hochmeister, Typographul Chaes. Craiesco-Dicast. 1801.* În prefața acaftistului își desvóltă sistema ortografică întrebuițată.

Dinsul, pentru prima óră, descopere unele legi fonetice ale limbei române, pe basa cărora ne dă reguli pentru scriere și cetire. Aceste legi sunt: *a* neintonat se preface în *ă*, pr. *lumina*; *a*, *e*, *i*, înna-
inte de *n*, *mb*, *mp*, se prefac în *ж*, pr. *pane*, *camp*,

¹⁾ Veđi „Arhivul lui Cipariu“ pag. 587, și „Principiele de limbă“, pag. 307.

fen, imperat; *e* și *o* intonate se prefac în *k* și *ω*, când în silaba următoare se află *a* sau *e*, pr. *ola, lege*; *c, g*, înainte de vocalele *a, o, u, ă, î* și înainte de conșunante aș sunet tare, iar înainte de *e, i* se mōie în tocmai ca și la Italiani, pr. *fuga, corn, cruce, cine, legi, geme*; *d, s, t* urmate de *i* se mōie, pr. *diu, rusine, tie*. Admite literile *k, x* și *y* numai în scrierea cuvintelor străine.

Până aci Micul este un etimologist moderat. Aceste legi generale ale foneticei române, le primiră și ortografiștii următori. Să vedem și punctele în cari împinge etimologismul până la extremitate, aceste sunt: Scrierea lui *a* cu *aa, ă*, pr. *căpraa, năs*; cetera lui *e* ca *i* înainte de *n* simplu urmând în silaba următoare *e* sau *i*, pr. *cuvente, denti*; însă dacă își păstrează sunetul, atunci se însamnă cu două puncte, pr. *vēnen*. Cetera lui *o* ca *u* înainte de *mb, mp, n*, excepționând numele proprie, pr. *bombac, compar, monte*; din contră *Antonie*. *U* la finea cuvintului se aude numai de jumătate, pr. *diu*; iar între două vocale nu se aude de loc, pr. *oue, bowi, laudauam, cantăui*. În ceea ce priveșce conșunantele Micul dīce, că *c* înainte de *h* se pronunță ca *x* grecesc, înaintea lui *t* ca *p*; însă cu sedilă de desubt, se ceteșce ca la Francesi, pr. *Christos, lacte, glăcie*. *G* înainte de *n* se pronunță ca *m*, pr. *pugn, gnell*. *H* se ceteșce numai în vorbele nelatine, pe când în cele latine nu se ceteșce de loc, pr. *hăina*, la din contră în *hom, hora, hoste*. *L* începător înainte orī după conșunante sau duplicat se pronunță ca *l* latin, pr. *lărg, selbătec, flore, cavall*; iar la mijloc, între două vocale și la sfirșitul orī cărei vorbe, fiind simplu se pronunță ca *r* latin, cu excepțiunea supinelor și a articilor,

in care cas il insēmnam cu spiritul aspru, pr. *mol'a*, *angel'*, din contră *umilit*, *tata'l*, *delá*; și in fine, dacă după *l* urméză *i*, precedēdu-í saú urmāndu-í altă vocală saú diftong, atunci se pronunță ca *j* latin, pr. *muliere*, *filiu*, *eli*. *Qu* se pronunță ca și *k*, pr. *quand*, *quale*. Și in sfirșit *ss* se pronunță ca *s* latin, iar *sc* innainte de *i* ca *st* nemțesc, pr. *folossitore*, *scientia*, *crescere*. Dăm aci câte-va probe ortografice din acéstă sistemă.

Forme de vorbit despre lucrurile celle, ce mai adese-ori ven in cuventare.

I.

Antaiaa vorbire.

A intrebăre pe cinevá despre á sá, si allor sai sanatáte.

Bona demi- neatiaa	} Domnu- le, <i>vel</i> Domne!
Bona diá	
Bona seraa	

Fireái sanatòs	} Dom- niea tá.
Bene ái venit	

Qvum traesci? esti san-
natòs?

Sent sanatòs: multiám
lui Dumne Dieu si Dom-
nieei tále de cuvente bone.

Dár celiá lálti, quál'i mái
ái, Pruncii si Fameliaa?

Toti se inclina sanatosi
Domnieei tále.

Dár Betranul, Táta'l Dom-
nieei tále, quum se mái
pòrta? viu e anche?

Custa si ell ne putenciòs
den di in di quá vechii.

Dár á-Domnieei tále Cás-
nici quum viuetiuesc?

Toti sent sanatosi spre
sierbirea Domnieei tále.

Plácati á-sedere, qua ei
fi ostenit.

Bá ostenit nus', tatusi
forte bucuròs ási pleni po-
runcaa Domnieei tále; dár
cáuta se me intorn ácasá
quát mái rapedé voi putere.

Remani in páce pana te
oi mái vedere iara.

Sierbul cell mái plecát,
si mái humilit ál Domnieei
tále.

Mámaei, Sororilor, si Frá-
tilor Domniei tále le spone
inclinacioni si volie bona
delá mene.

Ti oi fáce pe volie.

II.

A doaa vorbire.

A-clamáre Hospeti.

Páre, qua báte cine-vá lá usie.

M'oi duce, se ved cine e.

Cine esti á-collea?

Hom bon, *sáu* Fartát.

Pe cine cáuti?

Cerc pe Prea luminátul

Domn, ácása este?

Vedi bene, e ácása, pen-
truce?

Asi pofthì, se ám noroc
de á vorbire cu Mariea sá.

Delá cine esti trimis?

Delá Mariea saa Báro-
nul N.

Intra si áspecta puçin,
pan' ei voi spone.

Sierbul Prea luminátului
Domn N. ár vrere, seti vor-
besca.

Fa, se intre.

Mariea saa, Domnul meu
inclinanduse te saluta, Prea
lumináte Domne, si se rogá,
se te humilesci á prandire
mane lá ell.

Spone Marieei sále sier-
bire inclináre si salutáre
delá mene, si qual voi cur-
tëni.

Mai prandi vá cinevá la
Domnul tau?

Vor mai prandi unii den-
tru celi mái boni fertáti á lui.

Pe quá'i ácumá voli, seei
invit.

*Mássa se ásterne, si hospeti
se áduna.*

Auditi sierbilor! ásterneti
mássa, qua indáta vor bate
doaspreiece.

Pentru quáte feçe se ás-
ternem?

Mai Petre! quáti ti au
dis, qua or venì lá prandi?

Oct áfara de Socraa Ma-
riei tále, quáfe á veni cu
toti trei Nepotii, si cu
Nouorá sá.

Asiá dára ásterneti pen-
tru sesse sprá diece.

Aici sent átáte cutite,
furcutie, linguri, si Sálve-
turi.

Unde sent safaritiele.

Plenes' de sálfe?

Du te in coqvná si áda
telierele, si patenile (*blidele*)
celle de cusutòr.

Pone pachárele celle de
cristáll intraurite pe mása.

Tocmesce scáonele inrand.

Tote sent gátá: da de
scire Marieei sále.

Prea luminate Domine!
buccátele's puse pe mása.

*Se siede lá mása, se manca,
si se beue.*

De ve pláce Domniilor

vostre, se ne ponem là mása, qua se vor recire buccátele.

Luátiva locuri si scáone dupa placere si fara de állegere, fara ceremonii, quaci toti sentem fartáti.

Zámaa áceasta e facuta tocmá pe gustul meu.

Nu gandeí, qua esti sen-
gul, qual'ui ei plá-ce, qua
si noi áceastaa dicem.

Cárnea cea de vácca, de
vitiell, anche mi au placut,
tam emi mái pláce áceasta
de cerb, de capriora, de ga-
lina, de porc etc.

Dáti ne de beut.

De quãfe vin porunciti
sev'áduc? de cell rosiu, *sau*
de cell álb?

Ada de cell rosiu.

Qvum ve pláce vinul
ácestá?

Forte bene.

Plácave Domniilor vostre
á manancáre si a-beuere.

Nu te osteni á ne am-
biere, qua mancam, si beu-
em den grátiea Domnieei tále.

Bága vin pachárnice.

Se beuem pentru sanató-
tea fartátilor nostri.

Pentru sanatótea Dom-
niilor vostre.

Dumne Dieu ve tie intru
multi ánni in páce sanatosi
si fericiti.

Forte frumòs eti multia-
mim, si ásisderea eti pos-
thim tote celle bone.

Forte eti multiamim de
prandiul bon.

Nu este pentruce semi
multiamiti:

Ve rog se luuáti in nume
de bene, si se fiti ertatori.

III.

A treiá vorbire.

*De mutárea tempului, si de
horele dilelor.*

Ce temp este?

E seren.

E reu temp.

Incepe á sufláre ventul.

Bátte vent.

Asta nocte au cadit
bruma, niue, grandine,
Delá media nocte tot
ninge.

Om ávere ploa.

Ploa áfára?

Nu numái ploa, ci anche
si fulgera.

Nu e temp se jáci in pát;
scolla te, n'audi quum tona,
si traznesce?

Cáld e áfára?

Bá, átátá de máre frig
au fost ásta demineatia,
quát tote ápele au inglaçiát.

Nu e cu potentia fiend-
qu'á era será nor.

Quáte hore sent?

Au battut, *vel* au fost
unspradiece.

Trei fertálie pe cinci.

Uitate lá horár (*lá ciás*).

Merge pe noue.

Indáta ori fi siesse.

Oum trece tempul!

Si eu áspect.

E ámeadi.

IV.

A patraa vorbire.

Intre callatori in crisima.

Quáte milluri sent deaici
pana in Bucuresci?

Treidieci si siepte.

Am facut doadieci și cinci
de milluri; tatusi ástadi
n'om putere sossire ácollo.

Bona e cálea?

Nu prea.

Asiá dára ne á cautá, se
ne ábatem in crisimaa cea
mái áprope, si se noctem
intrinsicaa.

Crisimáriule! putemune
ábáte áici?

Vedeti bene Domnilor;
veti gassire áici frumose
cassi, lepedeao curáte, çol-
luri noue, manusterguri,
perine si tote, quáte sent
de lipsa.

Aráta ne dár o killie, *vel*
o casutia.

Indáta.

Ce voliiti, se ve ferbem
pe cena.

Fáceti o tira de zâma,
ápoi coceti puçintele oua si
sfrigeti un pui de galina,
de rátia, de curca, de gan-
sca etc.

Dár pe langa frictura ce
vreti, salláta sáu spárga?

Ne mica de áceste, ci ne
áda puçintel curech.

Deaca n'áti bagát siofrán
in zâmaa áceastaa, ancái se
o fiti facut cu petrinseli.

N'áveti vro radeiche?

Nu; dár ávem unt pros-
pat, struguri, prune si per-
seci.

Dár de beut ce áveti?

Ávem vin, beuere, rosoll
si vinárs.

Cu quáte e masuraa de
beuere?

Aceastaa se sci, qua e
cu cinci creeiçári.

Audi crisimáriule! nus'
ár putere gassire un carausi
se ne duca pana la Ar-
gisi?

Bá tocmá ácum au fost
unul áici: vreti se'l clam
inlaontro?

Clama'l.

Dea Dumne Dieu bene
Domnilor!

Bene ái venit hom de
homenie.

Ce mi porunciti?

Quand ei pornire quâtra
Argisi?

Mane pana'n dia, de voi
capatâre homeni, se port.

Dora si Domniile vostre
eti vrere, se mergeti lâ
Argisi?

Vedi bene: quât ceri pen-
tru un loc in caruça?

M'eti dá diece florenti pe
loc, si voi tienne locurile
celle mái bone.

Bá, ti om dá doi gálbeni,
si, de te vei purtá bene,
vrun mariesi pe beuutura.

Sent indestullit.

Nocte bona si visuri
curáte.

Hodignescee in páce, si
nuti uitá áne sculá cu o
jimatáte de hora mái in-
náinte de ce om pornire.

Voi desceptá.

Crisimáriule! cu quât eti
sentem datori?

Cu doi Tálleri.

Nái, si remani sanatòs.

Cálle bona Domniilor vo-
stre ¹⁾.

Diferința dintre sistema din gramatică și acaftist.

În gramatică păstrează pe *l* între două vocale și la fine, în loc de *r*; *h* în cuvintele latine; *e* în loc de *i*, când silaba următoare conține *e* sau *i*; *o* în loc de *u* înaintea de *mb*, *mp* și *n*; *u* între două vocale; grupa *gn*, *ct*, în loc de *mn*, *pt*; sunetele cădute *l*, *n*. Tóte aceste litere sunt înlocuite în acaftist cu sunetele corespundătoare române. Sunetele *з*, *u*, *ш* în gramatică sunt scrise cu *di*, *ti*, *si*, pe când în acaftist cu *z*, *ti* și *tz*, *si* și *sh*; *ш* cu *sc* înaintea de *e* și *i* în gramatică, în acaftist peste tot cu *st* sau *sht*; *т* în gramatică cu *t*, aci cu *t* sau *th*. În acaftist se duplică consunanta, când se întâmplă abatere de la regula, că *a*, *e*, *i* au sunet nasal înaintea de *n*, *mb*,

¹⁾ Veđi „Elemente linguae Daco-Romanæ sive Valachice composita ab Samuele Klein de Szad“, Vindobone 1780, pag. 87—98.

mp; *ч* cu *ce*, *ts*; *ж* cu *j*, *zs*; *к* cu *ea*; *w* cu *oa*. În acaftist ne mai spune, că *i* după *r* se preface în *ж*, în care cas se însamna cu *i* și circumflecsul; asemenea schimbare o suferă câte o dată și *a*, *e*, când se află innainte *r*.

Dăm o probă de ortografia acaftistului:

„*Cantăre jeđlnica catra prea sfanta de Dumnezeu Nascătórea*“.

Stá Máica cu jele plangend—langa Cruce mult lacramand—Quand Fiiul se restignea—Sufletul ei cel superát—schi cu durére intristát—I láu petruns Sábiea—Ó triste shi necazsita—Tu ácea blágoslovita—Maica' unuia nascut—Quárea plangea shi mult jelea—Shi tremura quand Ea vedea—Pátima célui nascut—Ce om ar fi ne tanguind—Pre Máica lui Isus vezind—Intre táta chin fiind—Cineár putea fi nejelind—Pre Máica lui Hristos privind—Cu Fiiul séu pathimind—Pentru a omului pecát—Vezul pre El in chin bagát—Trupul lui de chin stricát—Pe al séu preadulce baeát—Vezul murind ne mangaeát—Quand El sufletul sháu dat—Máica izsvor de iubíre—Fame se simtz chinuire—Se plang shi eu cu Tine—Fa se árze súfletul méu—Iubínd pre Hristos Dumnezéu—Quá séi pláca intru mine—Máica te milostivéste—Rána lui Hristos sadéste—Táre in inima' mea—A Fiiului tau cel rannit—Cel pentru mine chinuit—Chinul lui fal partea mea—Fa me cu Tíne a tangui—De cel restignit milam fi—Pana ce vóiu se traésc—Langa Crucea lui a fírea—Tíe a me insotírea—In plans bucuros voésc—A Fetsoárelor Fetsioára—Numi fii mái mult amáre—Ci fa se pling cu Tine—Se port a lui Hristos moarte—Shi a páthimíi lui soarte—De ránnei gandínd bine—Fa quá shi eu se patimésc—De Cruce se nu me lipsésc—Shi de scump Sangele lui—Aprins ferbinte, shi infocát—Prin Tíne se fíu aparát—In zioa judeczului—Fa cu Crucea se me pazésc—Cu Mortea lui se me intarésc—Shi cu a alui daruire—Quand mi vá muri trupul—Fa sémi capete sufletul—A raiului maríre ¹⁾.

¹⁾ Veđi Cipariú „Arhiv pentru filologie și istorie“ pag. 761—765. Blaj. 1876.

O gramatică nemțască.

din a. 1786.

Iată titlul: „*Gramatikæ nemczechæ sçau Povæczuïre, æn læîntru la ænvæczatúra limbii nemczesti szpre felõszul skõalelor a Néamulii rumænészck.* Ms. anonim 4°,469 pagine. Sistema este următõrea: **Å**, **Æ** = æ; **Æ** = æ; **I** = ï; **U** = ts; **U** = cz; **U** = s; **C** = sz. Iată aci inceputul prefeței:

„Ændreptåre ænnåinte, kare vøjeste a ænvæaczå vro limbæ aså ka szæ stie, pentru tze trøjészck ku kuvintele jeï, aså si pentru tse szæ mutæ, si szæ tokmészck kuvintele jeï aså, si nu almîntrilea, æï de lipszæ atseluja szæ stie regulele limbii atséjea. etc“¹⁾.

Hervas.

1787.

Hervas (pårintele Lorenzo) se nãscu la 1735 în Manha spaniolå din o familie nobilå. A stat mult timp ca misionar în America, de unde se întõrse în 1767 la Cesena, în Italia. El muri la Roma în 1809 ca bibliotecar al Vaticanului. Dînsul a publicat o enciclopedie (între anii 1778 și 1787) intitulatå: „*Idea dell' Universo*, che contiene la storia della vita dell' uomo, elemente cosmografici, viaggio estatico al mondo planetario, e storia della terra“. Acéstå enciclopedie, care are 21 de volume, a fost traduse mai târziu în limba spaniolå.

Pe noi ne interesazå partea ultimå intitulatå: „*Saggio pratico delle lingue* conprolegomeni e una raccolta di orazioni dominicali, in piu de trecento lingue e dialetti“, 1787.

¹⁾ Veđi „Citatul rapõrt“ al d-nului N. Densușanu, pag. 103.

Limbile sunt dispuse după țări și după gradul lor de înrudire; orațiunile dominicale sunt în număr de 307, reproduse cu caractere latine și însoțite de o traducere literară și de note gramaticale.

Hervas publică între „dialetti latini“ trei forme originale de Tatăl nostru, lăsând la o parte cele luate din Chamberlayne, și pe cari le-am reprodus mai sus.

Sub Nr. 262 găsim o „*orazione valaka*“, ce a vădut-o într'un Breviar manuscris cu caractere ilirice, intitulat *greco-valaco*, în biblioteca colegiului Propagandei din Roma. Numerósele greșeli de tipar fac acéstă reproducere aprópe neînțeleghilă:

Tatál nostru, karele esti ia cerio,
Sficzjetkzie numele tzu
Kie jepiczia ta,
Fie voata ta, pre kum jeferio, sci pinchita;
Pchinje noastre czje de pururje dinéo noaó astize,
Sci ne iapti noaó grascatele noastre, pre kum sci noi
jertimi grescezlórö (nostri);
Sci nu ne duze pre noi je eipeti,
Tene erijiesce de feli rzu.

Sub Nr. 263 se află o formulă nu mai puțin greșită, luată din un Ciaslov, tipărit la 1773 și aflat în aceeași bibliotecă. O reproducem aci:

Tatél nostru, karele eszczy ia czelury,
Ofnicjekce numele tu,
Wie japricia tu,
Fie woja ta pre kum in czeru, fsy pre pomianyt,
Pianni nostr czi depurupi dneo noao astzy,
Szy ko iart noao hze szæné noastre, pre kum szy noy
ertm hreszycylor noszczy,
Szy nu ne ducze pre noi in ispit,
Czi ne isbwiszcze del czel ru.

Sub Nr. 264 aflăm o formulă, despre care ȳice c'ar fi primit-o din Moldova, unde se obicĳnueŃce Ńi pe care o reproduce Ńi Adelung sub titlul „*Moldawisch-Walachisch*“ :

Tatul nostru, kare est in tcherul,
Sfynzaskasi numele al tou,
Sa vie imperazie ta,
Se fie woye ta com yn tscher ascia pe pemynt,
Pune nostru tschel den tote zilile dy nou aste,
Sche jart nou grischelele nostre, cum schi noi jartim
grischelor (!) nostre,

Sche ne noi aduca yn ispity,
Iare matujet (!) pre noi den rue ¹⁾.

Vocala **z** este scrisă cu *a, e, o, ö, u*, pr. *impe-razie, tatel, pomianyt, noaö, tatul*; **z** este însemnat cu *u*, pr. *pune*; iar **z** cu *i, y*, pr. în *yn*. Consunanta **ch** este scrisă cu *ce, cz, tch*, pr. *cerio, czeru, tcherul*; iar **k** cu *c, k*, pr. *com, kum*; **sch** este reprezentat prin *sc, sz, sc*, pr. *sci, szy, sche*; **sch** este scris cu *z*, pr. *sfynzaskasi*: **s** este însemnat cu *z*, pr. *astize*.

Sistema lui Morariu.

1788.

Morariu (Molnar) a tipărit, la 1788, o gramatică română intitulată: „*Deutsch-Walachische Sprachlehre. Verfasst von Johann Molnar, Königl. Landes-Augen-Arzt im Grossfürstenthum Siebenbürgen. Wien, bei Joseph Edlen von Curzbek. k. k. Hofbuchdrucker, Gross- und Buchhändler. 1788, 8-o (445 pagine numărate Ńi 96 nenumărate)* ²⁾.

¹⁾ L. Săineanu, „Op. cit.“ pag. 13—21.

²⁾ D-nul Cipariu în „Arhivul citat“ pag. 625 ne spune, că gramatica conține 445 pagine numărate; pe când în un exemplar, cel am, se află numai 413 pagine numărate.

Acastă gramatică este scrisă în limba germană, exemplele românești sunt scrise cu litere cirilice și latine.

Sistema grafică este cea germană, iar principiul, de care este condus în scrierea limbei române, este cel fonetic, urmând acestui principiu nu atât din convingerile sale, cari sunt etimologice, ci mai mult pentru scopul, ce și l-a propus, de a scrie cât se poate de simplu, pentru de a pute răspîndi învățarea limbei române și între străini; mai ales între germani. Recunoșce de alt-fel marele merit al gramaticii lui Micul, care are de basă principiul etimologic, numindu-o o scriere prețioasă. Lăsăm să urmeze aci chiar vorbele autorului, în ce privesce aprecierea gramaticii lui Micul și motivarea principiului fonetic adoptat de dînsul. Iată ce dice de gramatica lui Micul: „*Die bisher bekannten Arbeiten und Nachrichten verschiedener Gelehrten sind zur Erlernung der Sprache theils nicht vollständig, theils nicht fasslich genug, ausser die Elementa linguae Daco-Romanae, diese in der That schätzbare Arbeit der Herren P. Klein und Sinkay, ist auch in der Rücksicht, walachische Wörter aus lateinischen abzuleiten, vollständiger.*“ Iată și șirurile, prin cari își motivază principiul fonetic:

„*Aller historischen tieferen etymologischen Untersuchungen, musste er sich enthalten, weil sie durch seinen Plan ausgeschlossen wurden. Diese schienen ihm vielmehr in eine ausführliche, gelehrte Sprachlehre zu gehören, als in einem Versuch einer populären Einleitung, deren ganzes Verdienst in Vollständigkeit und Richtigkeit der Regeln und in Kürze des Vortrags besteht.*“

Așa dar Morariu este cel dintăi reprezentant al fonetismului pur, care caută a însemna fie-care sunet

cu o anumită literă, nerefectând la etimologia cuvintelor. Pe **z** îl scrie în totdeauna cu 'e¹⁾ pr. *tat'e*, *mam'e*; pe **ɶ** cu 'e, pr. *'emp'erekes*, *'enr'ed'eschines*; pe **ɶ** cu *ae*, pr. *caene*, *paene*; **k** cu *ea*, **w** cu *oa*, pr. *mireass'e*, *oal'e*; pe *u* și *i* jumătățit îl scrie fără semnul scurtării; **κ** cu *k*, pr. *'entunerek*, *k'eptuschala*; **ϣ**, **ϣ** cu germanele *tsch*, *dsch*, pr. *purtschel*, *tscherb*, *dscher*, *dschem*; **ж**, **ш** cu *sch* german, pr. *schudekétériu*, *schok*, *schuer*, *sch'ed*; **c** cu *ss*, pr. *lekuessc*, *sskiop*; **ц** cu *z*, pr. *kur'ezit*, *mai tozi*; **з** cu *s*, pr. *s'emoss brasi*.

Iată câteva probe din gramatica sa :

„Dialoguri a cuvaenta desspre oaresch kare sst'eri 'ennainte“.

„Bun'e dimineaza, Bun'e sioa, Bun'e sseara. Slug'e prea plekat'e. Kumte afli m'eriata. Eu ssaent ss'en'etoss laud'e lui dumneseu, schi multz'em'essk dumitale pentru 'entrebare. Bine ai venit jubite prietine. Eu mulz'em'essk pentru prietineasska dragosste. F'em atschasst'e pl'etschere. Koschokul milau ross moliile 'en vara trekut'e. Hainele mi leau furat ssluschitoriul meu. Oameni tschei bogazi l'ekuessk 'en palaturi, sseratschi ss'e 'endesstuleas'e ku bordeae (kolibli) schi dorm tokma ascha bine. 'Em pare r'eu k'e te lass ss'e merdschi. Tschei tsche schtiu mai puzin, atscheia gr'e-essk mai mult de r'esboiu. Mintea schi 'enz'eleadscherea ei i mai pre ssuss. Patul era ferekat ku ardschint. Eu doressk dup'e odichn'e pe care ascha de mult 'ensadar o poftessk. Tschea mai dultsche ssimzire ieste aschterdsche lacr'emile de pe okii tschelor tsche p'etimesck, schi aturna bukurie 'en inimile lor. M'e dshunge 'enlaturea de direapta. Nu mai potsch r'ebda durerea. Nu iasste n'edeschde ss'e ss'e sskoale. Raendueschtezi kassa. Dumneseu sse fie noao tuturor miostiv²⁾“.

Gramatica lui Morariu s'a retipărit la 1822 în Sibiu. Acastă edițiune conține un vocabular și esem-

¹⁾ În gramatica lui Morariu se află însemnat cu apostroful de asupra, însă tipografia lipsindu-i acest semn, s'a pus apostroful alături cu *e'* atît în text, cit și în proba ortografică; de asemenea nu s'a putut pune o trăsură orizontală de asupra lui *ae* care reprezintă pe **ɶ**.

²⁾ Exemplele sunt culese din gramatica lui Morariu pag. 361—385.

ple mai multe; de alt-fel este scrisă tot cu sistema cunoscută ¹⁾).

Sistema lui Șincaiă ²⁾

1805.

Gramatica din 1780 fu de nouă editată de Șincaiă în 1805, sub titlul: „*Elementa linguae Daco Romanae sive Valachicae, emendata, facilitata et in meliorem ordinem redacta per G. G. Sincay. Budae 1805*“. În gramatica din 1805 Șincaiă face o mulțime de schimbări ortografice, mai cedeză din etimologismul cel foarte riguros, simplificând sistema din 1700. El ține, că vocalele *e, i, o, u* și *y* se pronunță ca în latină, de asemenea și *a* însemnat cu acutul; însă fără accent ca *æ*; iar cu circumflexul, de asemenea *é* și *î*, ca *æ*. Aci ține: „*Rvdmus Klein et I. Molnar literam æ cupiunt exprimi per ae; num justum habeant, lector dijudicet; quia in omnibus vocibus, in quibus ae adhibitum volunt, recedunt a radice Latina*“. Despre *é* cu acutul său diftongul *ea* ține, că se pronunță ca *e* unguresc neaccentuat sau ca *e* în penultima infinitivelor latine de a III-a conjugare. Despre consunante ne spune, că *b, d, f, h, k, l, m, n, p, r, x, z, v* se pronunță ca în limba latină. *C, g* ca în limba italiană; *ç* cu sedilă ca *cz* unguresc sau *z* italian și german. *Qu* ca *k* numai în pronume și adverbe. *S* rotund ca la Latini; însă lung în mijloc sau *sh*, la început ori în fine, ca *sch* german. *I* ca în latină, însă înainte

¹⁾ Nu știu cine să o fi editat, de orice îmi lipsește titlul cărții. Tot o sistemă fonetică germană ne o propusese I. C. Schuller pe la 1860 în articolul său „*Vom Lesetisch*“ (vezi „*Transilvania*“ 1860 N-rîi 38—39). Acastă sistemă însă a fost combătută de Vas. Pop în articolul său: „*Reflesioni*“, publicat în „*Fôla p. minte*“. 1860 N-rîi 47—48, cfr. N-rîi 36 și 38.

²⁾ Vezi „*Arhivul lui Cipariu*“ pag. 562 și „*Principie*“ pag. 312.

de *i* ca *tz* ungurese sau *z* german, cu excepțiune când înainte de *ti* se află *sh* sau *s* lung. *J* se pronunță ca la Francesi. Despre accente ne spune, că cu acutul însemnăm pe *á, é, í*, când trebuie să lungim silaba penultimă; cu circumflecsul pe *â, ê, î*, când se pronunță ca *ж*; cu gravul pe *à, è, ù*, când trebuie să le prelungim la finea verbelor, pr. în *mâncă, auzi, faci*. Cu totă simplificarea făcută, Șincaiū totuși rămâne etimologist, de ore-ce sunetele *ж* și *з* caută a le scrie după derivațiunea latină, când cu *a* și *e*, când cu *i*. Transcrierea lui *ш* cu *s* lung german și cu englesul *sh* nu este așa ținând nici fonetică nici etimologică. Accentul grav în „*mâncă*“, afară de lungirea ultimei, mai arată obscuritatea lui *a*, deși despre acesta autorul nu ne amintește.

Dăm aci neșce probe de sistema ortografică a lui Șincaiū ¹⁾.

„Zeu, tãta'l, fiul, duchul sãnt, sãntãa Troitia, mãntui-toriu. Împerațieã cerurilor, façiarnic, tẽmpla, sherbire de zeu, rugaciune, stẽlle, tierra, vẽnt, ploae, ceaça, shes, pasune, desiert, rãpa, mormẽnt, fãntãna, ãnn, meaza zì, sãra, ãstazi, mãne, ieri, dupa prãnz, crẽstet, capaçina, ochiu, urẽche, masea, musteaçe, brãç, unghie, sìn, genunche, medua, tusse, ãntiellẽgere, judecata, plesiuv, ãnel, pepthine, pẽnsa, usia, miere, bãnni, caál, ãlb, orz, fãn, sheá, floarea soarelui, cãpa, svekla, pãra, ãlluna, tiáp, mãtia, koksh, pãssere, shërpe, shopãrla, vërme, greurusi, vãnãt, mohorãt, masteha, fiãstru, quum traesti? iesti sãnatòs? Sãnãtòs: multiãm lui Dumne zeu, si Domnieei tale de cuvinte bune. Dãr ceia lãlti, quarii mãi ái, Pruncii, si Famçiaá? Toti se inchina sãnatosi Domniei tãle. — Dãr Betrãnul, Tãta'l Domniei tãle, quum se mai poarta? viu e ãnche?—Custa, si iel ne puthincòs din zì in zì quã vecchii.—Auziti sierbilor! ãstãrneti mãsaá, qua ãndata vor bãte doao spre

¹⁾ Esemplele acestea sunt luate din „Istoria limbii și literaturii române“ de I. Nădejde pag. 391; d-sa le-a reprodus din „Elementa linguae Daco-romanae“ etc. de Șincaiū. Budae 1805.

zéce.—Pentru quâte féce se ástérnem?—Mai Petre! quáti ti au-zís, qua or veni la pránz?—Opt áfára de soacraá Mariiei tále, quárea áveni cu toti trei Nepotii, si cu Nuorásá.—Unde sênt sarariitiele?—Zámaá áceastaá e facuta tocmá pe gustul meu.—Ce têmp éste?—E serin.—Începe a suflá vântul.—Batte vânt. Asta noapte áu cazut bruma, viea, grádivine. Om ávé ploae. Nu numai ploao, ci ánche si fulgera. Cálde e áffára?—Bá átátá de mára frig áu fost ásta demineatia, quát toate apele áu inghiaçiát.—Shi io ástept.

Dám aci o probá din amíndóüë gramaticile, ca sá se pôtä vedé deosebirea dintre sistema lui Micul și Șincaiü. Tecstul este de ambe părțile același, numai grafia variéză ¹⁾.

Micul.

1780.

Scii Domniea taa Romanesce?

Sciu, quaci? saü dora ái ávere cevá de á mi poruncire?

Nu sent dedát á poruncire unui hom de homenie, quum est Domniea taa, pentru ácea nuti poruncesc, ci te rog.

Hom bon! cu cuvintele áceste me rusini; plácati ámi poruncire.

Audi Domniea taa! áici siede Esseléntiea Saa N?

Aici; dár nu e á casa.

Quand l'ási putere gasire á casa?

Sincaiü.

1803.

Shitii Domnie taá Románeste?

Shitiu, quaci? saü dora ái ávere cevá de á mi porunci?

Nu sênt dedát á porunci unui om de omenie, quum esti Domniea taá pentru ácea nuti poruncesc, ci te rog.

Om bun! cu cuvintele ácestea me rusini; plácati ámi porunci.

Áuzi Domniea taá! áici séde Excellentiea Saá N?

Áici; dár nu e á casa.

Quând l'asi puté gási á casa?

¹⁾ Acest extract este reprodus din Cipariü „Principie de limbă și scriptură“ Blaj 1866, pag. 315.

Astăre lă septe hore anche á fi á cása; dár mái bene ái fácere, de ái veni mane demineatia lă oct, qua átunci n'á fi cuprens.

Asiá voi fácere: remane sanatóș.

Sierbul Domniei tále.

Astára lă sépte oare anche á fi á cása; dar mai bine ái face, de ái veni mâne demineatia lă optu, qua átunci n'á fi cuprins.

Asiá voi fáce: remáni sanatóș.

Sierbul Domniei tále.

Sistema lui Crișanu.

1805.

În anul 1805, Sam. Crișanu publică *Ortographia latino-valachico* (8° Claudiopoli, typis coll. Reformatorum 1805), fără a-și scrie numele, care îl găsim prescurtat la finea unei novele adausă ca probă ortografică și intitulată: „*Luntre a de Ante a intorsa dõpa Gesuer in Roma nie pr' in S. Ch*¹).

Sistema sa se asemănă în unele puncte cu a lui Micul, în altele cu a lui Șincaiu și în fine cu a lui Deleanu în privința întrebuintării lui *o* final (după norma italiană) în loc de *u*.

Dinsul este mai etimologist de cât Micul și Șincaiu, ba de multe ori chiar arbitrar.

El dice, că toate vocalele din limba română se pronunță ca în latină, afară de cât când sunt înseminate cu circumflecsul, în care cas se pronunță ca *æ*; *a* fără accent urmat de *m* și *n* simplu se ceteșce ca *æ*, în toate celelalte casuri (afară de inițial, când se pronunță clar) ca *z*; *a* cu accentul greu său acut se ceteșce ca *ay* german său *á* unguresc. Însemnarea sunetului nasal *æ* cu circumflecsul este luată de la

¹) Veđi Cipariu „Arhivul citat“ p. a. 1870, pag. 745—750, aseminea și „Principie de limbă și scriptură“, p. 317—322.

Șincaiu, iar regula cetirii lui *a* înainte de *m* și *n* simplu ca *κ* este luată de la Micul. Ca și Micul, Șincaiu dice, că *a* fără accent se pronunță ca *κ*. Ca și Micul ne dice, că *e* fără accent înainte de *n* se pronunță ca *i* aflându-se în silaba următoare *e* sau *i*, la din contră ca *κ*. Cel dintăiu arată schimbarea lui *e* în *κ* după consunantele *b*, *m*, *p*, *r*, *s*, *t*, *v*, *z*, uneori și după *f*, asemenea și în *die*, *tie*, afară de pronumele *te* și ultima polysilabelor, de asemenea și schimbarea lui *e* tonic inițial în *ie*. *E* cu accentul grav se pronunță ca *eh* german sau *é* unguresc, însă înainte de *m*, *n* simplu și înainte de *x* la începutul cuvintelor se pronunță ca *i*, pr. *lèn*; urmând însă *e* sau *i* după *m*, *n*, ca *eh* german. *E* cu acutul se cetește ca *ea*, însă după *ε*, *m*, *p*, *r*, *s*, *v*, *z* și în *diésce*, *tiésce*, *crésce*, ca *á*. *E* fără accent înainte de *x*, urmând o consunantă, nu se pronunță ca la Latină, pr. *extralucesce*, *exire*. *I* înainte de altă vocală la finea cuvintului, neînsemnat cu acutul sau gravul, se pronunță ca *j* latin; însă în silaba dintăiu după *r*, *c*, *d*, *rr*, *t*, *z* și în toate penultimele verbelor în *iesco*, dacă urmează consunante, se pronunță ca *κ*. *O* fără accent înainte de *gn* și *m*, *n* simplu, precum și la finea cuvintelor are pronunțarea lui *u* latin, pr. *co*, *vollitorio*, *no*, *nome*, *judecatorio*; tot așa cu gravul la început și mijloc, pr. *ormă*, *dòpă*, *pòrtă*, însă la fine ca *au*, și cu acutul ca *oa*. *U* fără accent aflându-se între două vocale și în verbele *uaporesco*, *uolio*, și după *q* nu se pronunță; iar la finea cuvintelor se cetește numai în casurile, în cari se pronunță și *o* final. Pe *y* îl scrie numai în cuvintele de origine grecă. Despre diftongi dice, că *au*, *eau* se pronunță ca *o*; *ua* ca *ak* german; *eua*, *ea* ca *ia*; *ei* ca *i*; *eo*

ca *io*; și *io* ca *iu*. In fine mai adaugă, că *a'* în verb. aus. 'am se pronunță în totdeauna ca *ah* german sau ca ungurescul *á*.

Despre consunante țice, că în general se pronunță ca la Latini. *C* și *g* înainte de *e*, *i* se cetesc ca ungureșcile *ts*, *cs*, și *gy*, *zs*, însă când se află înainte de consunante și de vocalele *a*, *o*, *u*, *y* ca la Latini; în *sce*, *sci* ca *t*, înainte de *t* ca *p*. *Ch* câte o dată ca *h*, și *ç* ca ungurescul *tz*, ca și la Micul și Șincaiu. *D* urmat de *i*, ca și la Micul, ca *z*; ca și la Micul, grupa *gn* ca *mn*; *li* ca *j* latin, asemenea și *l* în *lișia*, *liepore*, *linu*, *liubesco*, *liuerto*. 'S ca ungurescul *s*. *T* urmat de *i*, ca și la Micul, ca ungurescul *tz*; iar *th* în cuvintele grecești ca *fth*. In fine *j* ca *zs* sau *s* unguresc.

Nici un gramatic până la dînsul nu s'a ocupat de pronunțarea populară. El pentru prima oră, tracteză într'un paragraf deosebit despre diversele pronunțări ale consunantelor, după diferitele localități. Face comparațiune între unele schimbări fonetice din limba română și latină, țicend: *Haud mirum videatur d ante i tamquam z legi: hoc idem d ante i passum fuisse videmus apertissime apud antiquos quoque Scriptores Romanos Zabolus. l. Diabolus. Lactant; Zeta, Zetarius. l. Diaeta, Dietarius. Lamprid. — Imo huc referri potest et Zeus. Deus (v. Dieus? Dominus Diei — lucis Dies-piter)*“.

Dînsul descopere legea schimbării lui *e* tonic latin în diftongul *ea* în limba română, asemenea și a lui *o* în *uo*; schimbarea lui *e* în *ě* după consunantele *b*, *m*, *p*, *r*, etc.

Dăm, ca probe de ortografia sa, prefața de la

Luntre și un fragment de la începutul cântului întâi al acestei novele:

„Romane! Vendiend quôt de chiár, inált, si sulléget extralucésce acest Nome, dôpa ce l'am destraccát d'in flócce le lui Cyrilla, si l'am imbraccát in vestment e romanèsci, indégna te a pôrtà acest Nome spre addeverátà tà láuda: deprende te a òrmà pássi ei acellui popor, in quôt te lássa a tá le impregiorstari, quáre p'rin fácte le sá le neadjuns miráte, 'áu implut Lume a co acest in vécc nepresussit laudát Nome: deprende te ti a questigà no nomái scutu l Carne ei: ci si pre a anim'ei páscere, de no mái mult in quálete nomái o particélla a viuaci 'ei întórce: d'in quáre ti uá adjuge, de no mai mult o 'óra, quá se cetèsci si Chartìcicà acéstà: iár no quà un judecatorio, ce mái virtuos qua un bene vollitorio a Romaní lor. Valetò: In Clus, Ann. 1805. dí a 26. a lui Máio.“

Luntre a de Antea¹⁾.

Cant. I.

Trècura arèquôti trísti Anni, de quand scenà lui Milon intr'o nócte co còttremòr o'au menát vogellitóre le váluri, d'in locu l sau, rumpando o de Uscát, Spátiul l între Scená lui si între Uscát l'au inghittit Máre a. In Insóla acésta despartita, intr'a tótà erà de departe Scená lui de Uscát quôt in cell mái lèn tèmp anche no se audieua despre méraiei Tierrmuri ragire a turmelor. Semirà de impreuna co Liubitu l sau si 'au adstipát tóte desfetari le sá le: in trista singuratáte traeva co Fillià sà: nici o soçiétate no ei indulcirea orí le, a fòra d'in passeri le Cerio lui, și turmitià sà. Etc.

Sistema lui Budai-Deleanu.

I. Budai, alias Deleanu, fostul consilier în Lemberg, tremise lui Petru Maïor în 1805 spre criticare

¹⁾ Veđi Cipariù „Arhiv“ pag. 750.

un extract de ortografie din al II-lea capitol al gramaticii sale. Maior de multe ori își exprimase dorința, că ar fi bine să se potrivească în ortografia cu litere latine și să țină una. Iată titlul extractului și a gramaticii: „*Excerptum ex capite secundo operis mei sub titulo: Fundamenta gramatices linguae Romanae seu ita dictae valachicae usui tam domesticorum quam extraneorum accomodata* 1).

„Aciasta gramateca este gata, si acum de trii anni astièpta typariulu. dupa prefatia in quare hâmo aratatu, que leimba romanésca réu se dice latenesce gravendo, lingua valachica cei quanta sê se numésca romaenica și români romaeni, inquato pentru osebeirea dela alti vlachi cum si pentru osebeirea lor dela adeveratii români quare hâvu fôstu domnitorii lumii: și alte mâi multe pentru leimba romanésca;—intrando la teméyurile gramatecii, lá capulu de antèyo hâmo talmacitu slovele ylliricesci, cu quarele hâvu traveitu români pene acum si hâmu allaturatu pronunția lor cu slóyve latenesci. iâra la al II. Căpu hâmu introdusu urmatóreâ orthografeia. quare feindoque“ hâmo chotareitu sê ô supùno crytecii Pre santiiei, — ô scrivo tóta cu letere latenesci si in leimba romanésca dúpa, orthografeia asiezata:“

Urméză extractul, care incepe cu § 3, dicènd:

„Ceste mâi suso aratate létere, maquarque sê hâvu premeit de quatra români, si sê obicinuvésco pene astadi, totusi mâi multi barbati înveçati a nemului acéstui, mâi vertòso cèli de sùpto imperatiia austrii, de multo acum hâvu inceputu á trebuveinçare, si hâvu chotareitu á intrudúcere letere latinesci; inse puçeino fôrte spòriu hâvu facùtu feindoque unii sê hâvu suelleitu (silitù) á trebuvein

o în ^{ur}cestă gramatică se află în manuscript (cu data de Leopold m, p, r, [s. legat în 4, de 198 pagine“) în biblioteca centrală din

are slovvele acèste cu orthografeia unгурésca, alții cu totul alta orthografeia feirei leimbei romanésca cu totul im-protevvitóre hávu statorniceitu. unul nùmai sè hávu aflátu quáre hávu aratat drépta caráre spre adeveráta orthografeia romanésca cu slovve latenésca, adèque precuv. Parentele Klein in gramáteca Daco-romana, ce se hávu typareitu la vienna. dár acéstu barbátu invecátu, vrednicu de mái buna sòrte, cupreinsu feiendo cu multe alte faptorii pentru benele némulur, n'hávu putùtu atunci dóra sè covversiésca tóte regulele ce suentu spre intemeyáre depleinei orthografeie. urmándo principiilor' acestúi barbátu, si mai que sè pote dice incepetoriului carturareieii romanesci, hávu socoteitu authoriul sè asieze ô depleina orthografeia romanésca, pentru celi quáre hár' volire sè scriva leimba romanésca cu létere latenesci; — adaugundu, cumu cà; „authoriulu este intru sene incredençátu, que déque háre leimba romanésca sè se scriva cu slòvve latenesci, ori cu aciásta orthografeia, òri cu neice uná alta se vá poteá scrivere depleino. Alfabetul' este precum urmézza.“ Etc.

De aci autorul își desvóltă sistema, care se bazează pe principiul etimologic ca și-a lui Micul după cum însuși a mărturisit mai de asupra. In urma căroră după 7 còle in folio face următórea conclusiune:

„Mái multe hási eo áhici de a pomeni dára nu kamo vrutu se te asuprêscó; si neci acéste nù hási fei scrisu déque nu mai feire invitatu, scrivendomi cu lettere latenésca si aratanduti dorença, que háru feire bene sè ne lovvim la orthografeia, adèque sè tienem una. vrendo á implenire acestu scoposu patrioticêscu, nù mi hámu pregetátu ostene-la, deháti arata in cè stà Theoreia orthografeii méle.“

De aci trece la criticarea ortografiei lui Maïor dicènd:

— „Semi feia dar' slobodo a fácere nesce observatii supra orthografeii Pr. Santiei tále, senguro intrune punturi;

queci intru altele lesne ne vom poté neravvire. *a)* mi se páre pre indreznéça apucáre de a fácere dein *qu* un *q*. seau *c* înainte de *e* si *i*. adeque *cs.* quaci aciasta háru feire im-proteivva pronunçiei lui dela vechii románi obicinuvite; cu atàta mái vertoso, cu quàto de altá parte vedo que acelasi *qu.* ilu trebuvençezzi la alte cuvvente quási eo, adéque, in locu de *k.* in urma neci vedo vre ô pricina, dupa ce noi cuvventele *acestu*, *acelu* etc. le potemu asià cum suéntu firesce ale scrivere fara neci ô indovéla;

— și după puține altele dices:

„assidere vei vedé dein ortografeia mea que sémnele puse de desuptul mái a tote consonante remànu fara trebuvença; și núma quàto, hurriçesco scrisóre, dar' este si un lucrú necunoscutu la álte némuri — iar' de vom intra cu ispiteiréa, este mái gréva in sene de quàto a mea — intru altele nu vedo nemica improtevvitoriu — si ne vom lovvi la scrisóre, déque vei mutá acele dudo punturi a orthografeii;

Și în urmă:

„me rogo se primesci acéste cu acelu duchu romanescu, quáre ne insufletiesce pre amendoi, senguro spre benele de obstia—si se nu te oprésca nici ô unu felliu de sfivéla a face maquaro ce felliu de criteca asúpra orthografeii méle, feiendo, que adevverul' este quási aurul', quáre núma dupa multa cernere si spalláre se lamurésce¹⁾.

Ioanne Budai mpr. cons.

O scrisóre din 11 cóle în folio cu litere latine, adresatá „*catrà Présantia*“ nu se știe cătră care Prea Sântje, probabil cătră Vulcan. Iată cum începe:

„Scrisorea pré santiei tále tiámu primeitu cu multa bucureia; si intieleguendo deintr'ensa, que nu te vá superá correspondeinça cu meine in lucrurile letterare, mi hávu parútu que me hámu nascutu de nõvo, si que quando hási feire in miedilocul patriotiloru miei; credime séu bá ameice

que dein ácellu ciásu nù me may ingrevunezza stravineta-
tea, que ci havvendo unu ameicu asemene insufletitu spre
procopseirea némului, me socotescu mai fericeitu a impru-
mutáre cu densulu scrisori, de quànto a dáre preléctii in
Blasiu, si a feire honorátu séu cucereitu de tóta Eparchia
Ardélului“ etc. etc.

După aceste își arată părerile sale despre orto-
grafia cu litere latine, analisând cum e mai bine a
se scrie: *mama*, *mamaa*, *mam'a* saũ *mamá*; *ómenii*,
saũ *ómeni*, etc.

O altă scrisóre adresată, probabil, lui P. Maïor,
cáruia-í tremite un extract din gramatica sa; iată
inceputul scrisorii:

„Pré cinsteite Parinte! Scrisorea Prec: Santiei tále
dein 13 maiu. ann. cur. cu drágoste hámo primeitu, bucu-
randome; que hámo aflátu in urma ún sòçu a necázurilor,
cù asemene tareia de sufletu!.. Scivo èo fòrte bene, que
tòte acéle urgii purcedu dein culcùsiul nevrednicilor de nu-
mele romanèscu ce se hávu incuibatu lá Bláziu. mai multu
de trèyzèci de ánni domnèscu acèsti ethnoctòni, si quá sè
si vec'nicésca stepaneia prodèseu benele de obstia a popò-
rului, facuendose orgánnu vrezmasilor, spre avvileirea lui.
cunoscutuli hámo eo atunci fòrte bene, quándo li hámo pa-
rascitu si fugendo mai bene hámo alèssu nemerniceia, de
quàt sèmbra cu dènsi. inse veniva vrème si dòra nò è de-
párte, quando vor essi lá lumina tòte resfaçátele rusinári
á Hierusalymului cestui novu: — cu tòte acèste de pèna
mea nò vor scapá. Fiendo cuprinsu cù *Lexiconul'*, si álte
ostanèle pentru de obstiele folòsu; n'hámo potùtu sè me
indeletnicesco cu altá. dár quàt mai curendo vòyo sè trágo
de pre fáça obrazariul viclenu a cestei mámile, si sè li
erèto adevverata fisyognomeia (sic)! — — — pentru aceste
destul, cu altu prileziu mái multe; deci pasiendo la pricea
nostra ortograficésca.

De aci înainte începe discuția ortografică făcând un extract din gramatică, intitulat: „*Teoria ortografiei românești cu slove latinești*“ etc. ¹⁾.

Să arătăm în scurt sistema sa, ce reeasă din citatele probe ortografice. Ca și *Crișanu*, întrebuițază pe italianescul *o* final, dar nu peste tot, ci mai cu deosebire la prima persoană singulară a ausiliarului am=*hamo*, deși găsim și *hamu*, însă mai rar; în gerundie ca *urmândo*, *hávvende*, *feiende*, *fugendo*, etc.; în prima pers. a pres. sing., pr. *scivo*, *voyo sé trago*, *sé li arèto*; în *nò*, *eò*, *susò*, *sùpto*, *quando*, *senguro*, în *qutàto*, *curendo*, în toate celelalte cazuri scrie *u* final, pr. *barbátu*, *cupreinsu*, *vrednicu*, *hávru*, *acestu*, *densulu*, *suéntu*, *seau*, afară de articolul *l*, pr. *totul*, *umul*, *nevrednicilor*. *culcúsiul*, *obrazariul*, *vrazmasilor*; găsim cu toate aceste *typariulu*; iar la plur. art. *li*, pr. *celi*. Întrebuițază *ei* pentru *i*, pr. *fei*, *cei*, *leimba*, *dein*, *depleina*, *ispíteireá*, *traveitu*. *A* fără accent după *p*, *b*, etc. se pronunță ca *ă*, pr. *barbátu*, *parentele*; pe *x* îl scrie câte o dată și cu *à*, *é*, *e*, pr. *quàtra*, *sé*, *que*; *x* cu *a*, *è*, *e*, *i*, pr. *intrando*, *pèna*, *pene*, *vertòso*, *sì*, ba chiar și cu *à* și *u* pr. *remànu*, *atátu*, *adaugundu*; *a* clar cu *a*, *á á*, *à*, pr. *aratáte*, *mái* și *mái*, *aciàsta*; *ea* și *oa* cu *é*, *ó*, pr. *astépta*, *drépta*, *némuri*, *oprésca*, *romanésca*, *urmatóreá*, *tóta* și *tòte*; *y* pentru *i* în *typareit*, *temèyurile*, *antèyo*, *crytecii*, *fisyognomeia*. *H* ca și la Micul nu se pronunță; iar *ch* ca *h*, pr. *honoratu*, *ahici*, *Hierusalymului*, *Eparchia*, *duch*. *L* simplu înainte de *i* nu se pronunță, asemenea și *v* simplu

¹⁾ Aceste două scrisori din urmă le-am reprodus după relațiunea, făcută de A. Papiu Ilarian, publicată în arhivul d-lui Cipariu, pag. 706—710.

intre două vocale; însă pronunțându-se, se scrie dublu, pr. *eli, volire, obicinuescu, novo, adevverata, slóvve*. Serie cu *qu* următoarele: *adeque, quâre, quâsi, quâuta, quaci, inquâto, que, déque, maquarque, cu quâto, quâtra, quândó, feindquie*. Ca și Micul păstrează grupa *cl*, aseminea și *e* pentru *i*, când silaba următoare conține *e* sau *i*, pr. *bene, sene, latenesci, patriotecescu*. Intrebuințază duplicarea și unde nu cere firea limbei, pr. *hurricesco, felliu, lettere, spallare, penna, allèssu, ingrevurezza*. Sunețul *z* cu *di, z*, pr. *astadi, necazurilor*; *u* cu *ti, ç*, pr. *multi, înveçati, barbati, altii, dice, miedilocul, trebuvençare, puçino, dorença, principiilor, indreznéça, resfaçatele*; *ж* cu *z*, pr. *vrezmasilor, prileziu, Blaziu*.

Sistema lui se asemănă în unele puncte cu a lui Micul, Șincaiu, și în altele cu a lui Crișanu; cu etimologismul însă merge mai departe de cât aceștia.

Iohann Cristoph Adelung.

1806.

Iohann Christoph Adelung a început a publica în 1806 scrierea cea mai însemnată din viața sa: *Mithrides, oder Allgemeine Sprachenkunde*, din care n'a putut scóte de cât întâiul volum, căci a murit. Restul publicațiunii fu îngrijit de Dr. Severinus Vater, profesor de teologie la Königsberg (ajutat, între alții, și de cătră Wilhelm de Humboldt) și terminat, la 1817, în patru tomuri sau șesă volume.

Specimenele de Tatăl nostru îmbrățișază aproape 500 de idiome; fie-care probă este supusă unei cercetări critice și lexicale, după care se adaugă și lista publicațiunilor linguistice privitoare la acea limbă.

Ca texte, Adelung publică diferite formule de Tatăl nostru, luate în parte de la predecesorii săi.

Întâia formulă o reproduce după Stiernhelm, în prefața-i din edițiunea lui Ulfla, care însă nu arată izvorul provenienței sale (ea concórdă cu cea reprodușă mai sus după Andreas Müller):

Părinthele nostru cela ce esti in tscheri,
Svintzascăse numele teu.
Vie emperatziă ta,
Facese voje ta, kum en tscher ase si pre pămentu.
Păne noastre tza sătzioase dă noăă astezi,
Si lăse noăă datoriile noastre, cum si noi se lăsem
datornitzilor nostri,
Si nu ne dutze pe noi la ispitire,
Tze ne mentueste pre noi de viclianul. Amen.

A dóua formulă e intitulată „dacisch-walachisch“ și e reprodușă din Biblia lui Șerban-Vodă (1688), după un exemplar aflat în biblioteca regală din Drezda:

Tatăl nostru, tschel de tscherjuri,
Sphinziéskă se numelje teu,
Wije emperetsia ta,
Fije woja ta kume in tscherju assa schi prje pemăntu;
Pănje noastră tsche de toatje silelje dă ne o noao ästasi,
Schi lassă noao datoriile noastre, kum lassam schi noi
datorniczilor nostri,
Schi să nu nje dutschii prje noi in băntuială,
Tsche nje isbawjeschtsche prje noi de cel rău,
Kă a ta jaste emperetsia schi putierje schi slawa intru
wiecze. Amen.

A treia formulă, calificată de siebenbürgisch-walachischii, e citată după „Ungarisches Magazin“ (IV, 125):

Tatel nostru, karele jescht în tscherju,
Svinzaskă se numele teu,
Schi vie emperetzia ta,
Schi fie voja ta cumu-i en tscherju ascha schi pre pe-
muntu ;

Puina noastre tscha de toate silele de-ne noao astezi,
Schi ne jartane greschălele noastre precum schi noi
jertam greschitzilor nostri,

Schi nu ne dutsche pre noi en inspirata (!),

Schi ne isbeveschte de tschel reu,

Ke'i a ta emperetzia schi putăre schi slava den vătšchi
vătšchilor. Amen.

La pagina 414 împărtășesce un *Tatăl nostru* mol-
dovenesc din partea unui dragoman la ministerul afa-
cerilor străine din Petersburg ; il reproducem din cauza
ortografiei sale :

Tatul nostru kare este n tscherul,

Sphinziascky numelui tyu,

Fie npyryczija ta,

Fie voja ta, kum n tscherjul ascha schi pre pemynt,

Pynja noastry tscha di purure dy ni nou astys,

Schi ni jarty nou greschelele noastre, kum schi noi.

jertym grescherilor (!) noastre,

Schi nu ne dutsche pre noi ntro ispyty,

Schi ni isbyweschte pre noi di tschel ryu.

Kum schi a ta jesta npyryczija schi sila chi slawa, a
wek wekow. Amin ¹⁾.

Vocala *ж* este scrisă cu *l*, *ă*, *u*, *y*, pr. *pămentu*,
pemântu, *pemuntu*, *pemynt*; iar *ж* cu *e*, *i*, pr. *en*, *in*;
în formula din urmă *î* începător lipsește, pr. *ntro*
(întro), *n* (în), de asemenea în această formulă *ж*, *ж* și
ж peste tot sunt scrise cu *y*.

¹⁾ L. Șălmeanu, „Op. cit.“ pag. 24--27.

Vocala **z** este însemnată cu *ä, e, y, o*, pr. *räu, reu, ryu, noao*; cu *ä* găsim une ori însemnat și *a, ästäsi*; de asemenea și *e* deschis, *putäre*. Diftongul **w** este scris cu *oa*, pr. *noastre*.

K este scris cu *k* și *c*, pr. *karele, precum*; iar **ч** cu *c*, cu nemțescile *tsch, tz* și cu polonesul *cz*, pr. *celä, tscherul, datornitzilor, datorniczilor*. Consunanta **ц** este însemnată cu nemțescul *tz*, cu ungurescul *cz*, și cu italianul *z*, pr. *svintzascäse, npyryczija, svinzaskä se*; în formula a doua o găsim scrisă și cu *ts*, pr. *emperetsia*. Consunanta **s** este însemnată cu *z* și cu italianul *s*, pr. *astezi, ästäsi*. **III** este scris cu *s*, cu *ss* și cu germanul *sch*, pr. *si, assa, schi*. **III** este scris cu *st* și cu *scht*, pr. *mentuește, isbeveschte*.

Sistema lui Rosa.

1809.

Românul macedonian C. Const. Rosa, doctor în medicină, a publicat o carte la 1809, în românește și grecește, intitulată: „*Despre scrierea și lectura românească cu litere latine, Buda 1809 în 8°*”. Acastă carte nu ne este cunoscută de cât din recensiunea lui B. Kopitar în scrierea sa intitulată: „*B. Kopitars Kleinere Schriften*“, I. Th. 8° Wien 1867, pag. 182 sqq.

După cum noi Români din stânga Dunării ne-am scris limba cu caractere cirilice, tot ast-fel și frații noștri din dreapta Dunărei au scris cu caractere grecești, și numai în timpurile mai nouă au început a le înlocui cu cele latine. Greutatea grafiei consta și la dinșii ca și la noi în reprezentarea vocalelor și consunantelor derivate, pentru cari nu se află caractere deosebite în literetul latin. După Rosa, cele 24

de litere ale alfabetului latin (înțelegând pe *j* și *v* ca litere deosebite, și lepădând pe *k*) se pronunță ca la Latină (chiar și în *c* după pronunțarea germană, afară de *j* ca la Francesi). Mai departe ține, că din cauza dialectelor românești și a propriei pronunțări, cele cinci vocale latine se pronunță ca **κ**, dacă sunt însemnate cu circumflecsul; din contră ca **κ**, dacă au gravul. Iar cu care din aceste și în cari casuri să scriem, toate acestea ni le va arăta etimologia, pr. în **παιη** cu *á*, pentru că latinește se scrie *panis* cu *a*; iar în **ρσενσηδς** cu *è*, pentru că latinește este *respondeo* cu *e*. Despre 'e' ține, că se pronunță ca *i* sau ca lat. *ja*, *je*; *o* intonat ca *oa*, pr. *morte* ca *mórtē* (în două silabe); *u* între două vocale nu se pronunță, pr. *viue*, ca *vie*.

În privința consunantelor ține, că *c* înaintea de *a*, *o*, *u* se pronunță ca *k*; înaintea de *e*, *i* ca *ce*, *ci* italian, de cât că în acest cas la Moeso-Români adeseori se pronunță ca *tz*; și că *c* la finea cuvintelor nu se pronunță (pr. *fac*, *dic*?). Tot ast-fel *g* înaintea de *a*, *o*, *u* și de consunante își păstrează sunetul primitiv dar înaintea lui *e* și *i* muțate se pronunță ca în italiană; însă *gh*, *ch* și înaintea de *e*, *i* își păstrează sunetul original. *Qu*, înaintea de *e*, *i* se pronunță ca *ce*, *ci* italic; iar la Moeso-Români ca *tz*; înaintea de *a*, *o*, *u* ca și *k*, pr. *quando* ca și **κνηδο**. Despre *h* ține, că se pronunță ca croatul *ch*; *l* înaintea de *i* ca ital. *gl*; 'd' sau *d'* cu deosebire înaintea de *i* ca *dj*; *s* ca *ss*, însă 's' sau *s'* ca *sch* german, *sce*, *sci* ca **ψ**; 't' sau *t'* ca *tz* în cuvintele scrise în latină cu *t*, pr. 'tene de la *teneo*; în fine *z* ca la Latină, iar la Moeso-Români adeseori ca *ds*. Ca închiere adaugă, că Moeso-Românii servindu-se de litere grecești scriu

γινου, γιάσπε, γιου, iar noi *vinu, viaspe, viu*, pentrucă se derivă de la *vinum, vespa, vivus*. Autorul pentru deprindere adaugă 8 fõi de sentințe, narațiuni, anecdote și fabule cu analiză etimologică de desubt, din cari însă d-nul Cipariũ, după care am reprodus acestă sistemă, neavând cartea la mână, n'a reprodus nemica ¹⁾.

George Lazar.

1808.

La 1808 George Lazar a publicat, la Viena, o broșură de 7 pagine cu litere latine intitulată: „*Ver-sury de laude in limba Romaneaske la Logodirea prea Enaltzatului nostru milostiv imperat, stepen schi Tayke Frantzi*”²⁾.

Sistema lui Mihail Boiagi.

1813.

M. G. Boiagi, român macedonian, profesor la școala grecă-română din Viena, publică la 1813 o gramatică macedo-română intitulată: „*Mich. Bojadschi, Macedo-rom. oder vlachische Sprachlehre Wien 1813*”, cu text neo-grec și german. Boiagi reproduce dialectul macedo-român întocmai după pronunțarea populară, fără ca să-l îndrepte după principie literare. Gramatica lui Boiagi s'a tipărit a două óră la București in 1863 ³⁾. Boiagi lepědă din alfabetul latin pe *qu*. Despre vocalele *a, e, i, o, u, y* dice, că se pro-

¹⁾ Veđi „Principie” de Cipariũ, pag. 328—330.

²⁾ Veđi N. Densușanu „Citatul raport” p. 117.

³⁾ Sistema lui Boiagi am reprodus-o după Cipariũ „Principie” pag. 330—332.

nunță ca și greceștile *a, e, i, o, s, v*; — însă consoanțele *b, c*, (înnainte de *a, o, u*), *d, f, g, h, k, l, m, n, p, r, s, t, v*, ca la greci $\mu\pi, \kappa, \nu\tau, \rho, \gamma\kappa, \chi, \lambda, \mu, \nu, \pi, \sigma, \tau, \beta$; — însă cu variațiunile următoare: 1) *ă* cu circumflecșul ca *x*, pr. *farină, lană, mană*; 2) *ç* cu sedilă ca *z* german, pr. *faça, cușutu*; 3) *cs* ca *tsch* german, pr. *csocu* (ciocan), *aricsu, tucsine* (tăciune); 4) *ea* ca *ea* într'una, pr. *mea, mulcimea, semnarea*; 5) *gj* ca *di* (ung. *gy*), pr. *gjine, gjone* (talpă), *gjelu* (măncare); 6) *j* ca la germani, pr. *japa* (îepă), *jermu* (vîerme), *jite* (viță de vie); 7) *j* cu circumflecșul ca *gi* italic, pr. *jocu, judicu, juru*; — uneori ca francesul *j*, pr. *jale* (la noi jele), *jeru* (la noi jar); 8) *lj* ca *gl* italian, pr. *ljinu, fracilje* (la noi frăție), *ljepure*; 9) *nj* ca *gn* italian, pr. *njelu* (la noi miel), *lunjina, calcanju*; 10) *oa* ca *oa* într'una, pr. *oala, moarte, roata*; 11) *sh* ca *sch* german, pr. *shapte, shedu, beshica*; 12) *th* ca *d* grecesc, pr. *theatru, thronu, Thoma, Sith*; 13) *z* uneori ca *dz* unguresc, pr. *zinzia* (la noi gingie), *zua* (diuă), *zinere* (ginere); însă de altă dată ca *z*, pr. *zahare, zizane zefyru*.

Dăm ca probă ortografică una și aceeași bucată în paralel după ortografia lui Boiagi și Macsim.

Corbulu și vulpea.

Boiagi.

1813.

Corbulu achi una bucata di carne, si asbură pre una arbure si u manca. Vulpea ci lu vidsù si avea mare apetitu si u manca, se duce

Macsim.

1862.

Corbulu arapí una bucata de carne, si asburá pre unu arbure se ua manca. Vulpea ce lu vediú si avea mare apetitu se ua manca, se duse

curundu sub arbure, si incipũ si alavda corbulu dsi-sendalui : O ci musitu puliu esti ! aharzai si hii amire puliloru sera aveai boace ; ma pecatu atare musiatu puliu si nu aiba boace.

Corbulu audsĩndu aiste alavdaciuni se umflã, si trã se nu minduiasca vulpãa, cã este farã boace, deschide gur'a trã si spuna boacea, si carnea li cade di in gura in ghiosu ; tru ora u arichĩ vulpea, si arisendalui pre sub buza li dsise : Tute le ai, corbe, ma minte ce lip-seasce ¹⁾.

curundu sub arbure și incepu se alauda corbulu disendalui : „O ce musiatu puliu esci ! acharzai se fii amire a puliloru, s'era aveai boce, ma pecatu, achtare musiatu puliu se nu aiba boce !“

Corbulu audindu aiste alaudatiuni se umflã, si, tra se nu mendueasca vulpea, ca este fara boce, desclide gur'a, tra se spuna bocea, si carnea li cade de in gura in josu. Tr'ora ua arapĩ vulpea, si, arisendalui pre su budia, li dise : „Tute le ai, corbe, ma minte tie lip-sesce ²⁾“.

W. M. Leake a scris unele exercițe cu litere latine, și anume în cinci limbi : engleșeșce, greceșce, albaneșce, româneșce și bulgãreșce. Autorul însã mărturiseșce, cã nu știe limba romãnã, și cã a scris numai din audite. Cartea sa pãrtã numele de „*Researches in Grece*“. 4° London 1814, exercițele se aflã de la pag. 383—402. Ca probã ortograficã dãm neșce frase din scrierea lui Leake pag. 383, reproduse tot dupã gramatica lui Cipariũ pag. 199, iar paralel a-celeași frase, pe care le-a reprodus Măcsim din Leake în gramatica sa pag. 139, și Dr. Franz Miklosich în

¹⁾ Bucata acẽsta am luat-o din „Elemente de limba romãnã dupã dialecte și monumente vechi“ de Cipariũ, Blaj 1854, pag. 200 ; d-sa o reproduce dupã Bolagi p. 214.

²⁾ Veđi „Repede idee de gramatica macedo-romãnescã de Măcsim pag. 133, Bucureșci 1862.

scrierea sa „Rumunische Untersuchungen. I. Istro und Macedo-Rumunische Sprachdenkmäler, 2-te Abtheilung. Vien. 1882.

M. Leake.

1814.

Dumnidseu fece ceru', lo-
c'lu, soar'le, lun'a steal'e
si d'apoi urdsi amarea,

riure; si scoasira pes-
ch'li. N'apoi dsise, si isire
desupr'a, pre locu tutsi ar-
bur'li. Si este loc'lu plinu
de leamne, de fagu,
de salce, de plupu, de kini;
si alte se afile tru padure,
alte suntu tru muntsi, si tru
alte locuri.

N'apoi nascure, erghile, ve-
ardsile, urdsic'le, si tote se
fecera tra omului.

I. C. Macsim.

1862.

Dumnedieu fece cerulu, lo-
culu, sorele, lun'a stelele;
si d'apoi urdi amarea,
baltile, riure, si scosera pes-
cili. Napoi dise si esira
de supra pre locu tuti ar-
burili; si este loculu plinu
de lemne, de fagu, de cupaciu
de salce, de plupu, de pini;
si alte se afla tru padure,
alte suntu tru munti, tru
pade si tru alte locure.
Napoi nascura lilitiele, er-
bile, verdiele; si tote se
fecera tra omulu.

Miklosich.

1882.

Dumnidzäu fețe țerru, loclu, soarle, lunna, stialle și da-
poia urdzi amarea, bälille, răurre, și scoasiră peskilli, uhel-
lile, năpoi dzise și isire de supra pre locu tuți arburlli, și
estă loclu plinu de liamne, de salțe, de plupu, de chipiridzu,
de chinni, și alte se afile tru padure, alte suntu tru munți,
tru pate și tru alte locuri, năpoi niscure liliđile, erghille
veardzille, urdzisle și toate se fețeră tra omlu.

Altă probă ortografică după I. Thunmann: „Cris-

*tosu de morti nastasi, cu morte mortea calcandu, si a mormentatoriloru charzi ban'a charisma*¹⁾“.

O altă probă ortografică din gramatica d-lui Atanasescu, București 1865 pag. 1 :

„Gramatica este invețatura a unei limbă care nă (ne) face si cunoscimă cum lipsesce si greimu și si scriemu curatu. Greirea si scriarea se face di điceri; đicerile se facu di syllabe; syllabele se facu di nescante sémne, care se cljemă litere. Grammatica se imparte in due (dao): Etimologia și Sintassa. Etimologia este partea care nă invetă cum se dispartu đicerile; cum se facu; și cum se mută. Sintassa este partea care nă invetă cum si legăm sbórele unele cu alte. Limba nóstră, ca una di hiljele a limbeljei latină, ică vélcljea romană; și ca sora limbelor italenésca, frâncésca, ispanecă, și portogalecă, are tutu acéle sémne i litere ci avea si lucițilji nostri streauși, care se cljemă *romani*; di la care și noi astăđi avemu muma lor, si nă chljemăm *români*“.

Domnul *Ión Caragiáni*, a publicat *dece poesiî populare* în „Convorbiri literare“ an. II 1868—1869, N-rii 21—24.

Ca probă ortografică din aceste poesiî reproducem :

Cântecul lui Dailiani²⁾.

Lai Dailiáni, lai fundă marel
De ce nu treci prin pazare.
Se aűđi și-tine'nă hărbare,

O Dailianŷ, o canafű mare,
De ce nu treci prin piétű,
Să aűđi și tu o veste

¹⁾ Veđi Cipariű, citatele „Elemente de limba română etc.“ pag. 200, reproducă de d-sa din „Ioh. Thunmanns Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker“. I. Th. 8 Leipzig, 1774, pag. 179.

²⁾ Veđi Nădejde „Istoria limbel și lit. rom.“ pag. 110.

'Nă hăbare de te doare?
re?

Lăiați desperă muliare,

O băgară pri mulare,
și o litiră in Velestinū
Cu fețiórlu preste sinū.

—
Lai Corăci ce ve hraneasce.

Acelu Dailiani cu leși Turceasce

Spúneți lui Dailiani se în-sară

Pên'merinde, pên de seară
De la Turci se me ascapă
Cu fețiórlu se me-arapă.

—
Lai Dailiani, lai fundă mare!

Nu te inclină trá muliare;
Multe mulieri sunū și ne-veaste

Ma Dailiani unu easte,
Și trá Greci și trá Români.

Se-lî aperă de pângâni.

O veste ce are să-ți aducă durere!

—
Pe sârmana-ți desperată muliere

O puseră pe unū catărū,
Și-o porniră la Velestinū,
Cu copilulū la sinu.

—
O corbi negri, pe cari vă hrănesce

Acelū Dainiani cu leșuri turcesci,

Spuneti lui Dailiani să sară,

Pân merinde, pân de sară
De la Turci să mă ascapă,
Cu feciorlu să mă râpescă.

—
O Dailani, o canafū mare!
Nu te'nchină pentru muliere;

Multe mulieri sint și ne-veste,

Dar Dailani nu iese,
Și pentru Greci și pentru Români

Să-î aperé de pângâni.

O altă probă din scrierea d-nului Dr. Gustav Weigand. D-sa scrie după principiul fonetic cu o sistemă a sa proprie ¹⁾).

¹⁾ Veđi „Die Sprache der Olimpo-Walachen“, Leipzig. 1888. pag. 110.

„Un om ku kãtsulã morgã. — „Du, mor, ku kãtsula morgã—s'ku oklilî ka de amure!“ — „Ana⁹ema ku akare ti featse, — nda tî featse ahtare psatã, — di ni xihãsi ku tine, — di ni intrarã oile tu agru, — di ni apocopsi iznia: — pasa oiaia 'nã fluira, — sã n'loarã protlu birbeklu — ku kornulu di asime“.

O altã probã, câte-va frase din *Manualul de silabism* de Taşcu Iliescu, pag. 36—37 Bucureşti 1883:

Ficior muşat. Cum te cliamã? desclide uşa. Include frida. Iu este frate-to? Tata se duse la mórã. Mama se duse la drêştelã. Tatã nóptea imna pi lunã. Intrébã çi se facã. Incalicã cal-lu. Alinã-te pi munte. Mulserã oile şi se turnarã a casã. Are lângóre de ocli. Nu pot sã lli daũ agiutor. Sã bea lapte de caprã aroşie agrã, tea sã lli vhinã videla. Se învescũ cu stranie de picurar. Se bãgã pe minduire. Viðũ unã turmã de oi. Dede unã mesã la tuţi óspeţi-lli a lui. Xenî-lli furã avhiusiţi sã se scólã de la mesã şi sã stea pe cicióre. Ficior-lu iţi başã mâna cea 'ndrêptã. Hitî sanëtoşi, şi sã avdimũ ghinëtã.

O altã carte de cetire intitulatã: „*Carte de alegere, scrisã în dialectul M-Romãn de Andreiul al Bagav*“ Bucureşti 1887. Sistema ortograficã a acestei cãrţi este un compromis între principiul etimologic şi fonetic, în multe părţi se asamênã cu sistema Academiei. Nu credem de trebuinţã a mai da probe şi din acéstã carte. Din probele aduse, fie-care îşi pôte face idee despre diversele sisteme macedo-romãne.

Cãt priveşce scrierea *istriã*, nu credem cã e de trebuinţã a aduce probe, de óre-ce acest dialect romãnesc este ca şi perdut pentru noi, fiindcã astãdi mai nu se vorbeşce. Din scrierile lui Miklosich, Antonio Ive, Gartner şi a lui Ión Maiorescu, cari aũ cercetat pe *Romãniã istrieniã* şi aũ cules probe de limba

lor, transcriindu-le cu litere latine; din aceste scrieri dic, se pot vedé semnele grafice, ce le-aũ întrebuințat la scrierea probelor din acest dialect. Am atins în trecăt și despre frații noștri din Macedonia și Istria, de óre-ce legătura materiei cerea acésta, și mai cu samă despre cei din Macedonia, cari spre bucuria întregului ném românesc, prin înființarea de școli naționali, sunt scăpați de perire. Aceste școli înființate își dau pe an ce merge fructul lor, respindind cultivarea limbei naționali, din ȕi în ȕi, printre acești frați ai noștri.

Acuma să continuăm mai departe cu istoricul ortografiei la noi cei din stânga Dunării.

Sistema lui Teodorovicǐ.

1813.

La 1813 Ión Teodorovicǐ, unul dintre colaboratorii „Dicționarului de Buda“, publică cu litere latine o poesie intitulată: „Cântare despre începutul și starea de astăzi a Românilor, întocmită de Ión Teodorovicǐ Nica, Academicescul cetății, și în crăiesca Universitate din Pesta a legilor auditor“. Buda 1813 ¹⁾.

Sistema sa este etimologică, având multă asemănare cu a lui Petru Maïor în privința scrierii lui *z* cu 'a, 'e, 'i, 'o; a lui *i* derivat din *e* latin cu *e* și punct de asupra; a consunantelor *з, u, ш* cu *ǵ, t, ș*, punând sedile de desupt.

---

¹⁾ Acésta poesie a fost descoperită de cătră d. Ovidiu Densușanu în biblioteca regală din Berlin, unde se află legată la un loc cu scrisórea lui Șincaïu adresată lui Lipzky. Tinêrul profesor a copiat-o, publicându-o în „Revista critică-literară“ din Iași 1894 Nr. 2, pag. 81—84, din care am reprodus-o și eu.

Pe *z* îl înșamnă cu 'a, 'e, 'i, 'o, pr. *str'amoșii*, *ghintă*, *s'i* (să, conj.), *venir'o*; pe *ж* și *л* cu *á, é, í, ú*, pr. *blând*, *intemplare*, *ântéiul*, *sunt*; pe *i* derivat din *e* latinesc înainte de *n* sau *nt* îl înșamnă cu *e* și punct de asupra, pr. *béne*, *ménte*; diftongii *oa, oa* cu *e* și *o* pr. *inmulfesc'a*, *sore*. Consunanta *к* o scrie cu *c*, afară de vorbele: *quát*, *quare*, *qua* etc., unde o înșamnă cu *qu*; iar în *chě* (că) cu *ch*. Consunanta *ч* cu *ce* și *ci*, afară de vorbele: *aquesta*, *aquela*, *que*, *nequi*, etc., unde se scrie cu *qu*. Consunanta *з* cu *d*, când derivă din *d*, cu *s* între două vocale, alt-fel cu *z*, pr. *dile*, *asseđar'o*, *ast'adî*, *vesteđi*; *cause*; *Bizantu*. Consunantele *ц* și *ш* le scrie cu *ț* și *ș*, pr. *și*, *avuți*. Cu latinismul întocmai ca și contemporanii săi merge destul de departe, așa scrie *terr'a*, *poternici*, *mulieră*, *s'i mente*, *nequi* etc. Reduplică consunantele, ca în *alless'e*, *adduss'e*, *annî*.

Cântarea despre începutul Românilor.

Rar amu este, tru Europa tota
Vre una giint'e, quare și s'e đic'a,
Che'l de solî mare și str'alucit forte,
Cum sânt Români.

Nostri str'amoșii, cum béne s'e scie,
Terr'a avur'o, mai mare subt sore
Lat'a Domnie, Imp'erați poternici
In tot'a lumea.

Traian Imp'erat, quare f'or de fric'a
Puse în mente, Dachia s'e bat'a,
Romanî alless'e, înarmați venir'o
La Dachî da prope.

Pre Dachî b'atur'a și ăi pr'ep'edir'a
Și'n ast'a bun'a, pre frumos'a terr'a
Se depuser'o, și Domni se f'acur'o
In scurte zile

Traian adduss'e din Roma Cetate,
F'or de aqeste, colone mai multe,
Icci s'assedar'o, si se insurar'o
Cu mueri Romane.

Lor eră greaț'a, mulierî s'e leuà Dache,
Datina țenënd, sciend ch'e sânt sclave,
Ași p'en ast'ađi forte se'n mulțir'o
Aquî Romaniî.

Constantin mare, Imp'erat la Roma
Bland, și cucernic, mai mult de quât Numa
Voli s'i fie, Bizantu Cetatea
Luî spre ședere.

Dintr'a Imp'erați el fu mai de frunte
Crestinitatea au început forte
S'o înmulțesc'a și se o feresc'a
De Varvari, Idoli.

Dup'a aqesta, nu în tēmp pre lungu
Imp'er'ația questa Românesc'a,
Din multe cause alți o despartir'o
Intru perire.

Ași într'ar'o toți din tota partea
Varvariî, si alți mai din tot'a lumea
In Domni'asta, mare, înfricoșat'a
S'o pr'ep'edesc'a.

Roma Cetate, de unde Romaniî
Numele port'a p'en'e ăi de ast'ađi
Qua Terrigradu de Turci pr'ep'edit'a
Ași s'e stinse.

O Domne Sânte, que se face 'n lume
Cum domni'asta, mai lat'a subt sore
S'uscò qua erba, vesteđi qua florea,
Așii fù sortea!

Nu-î de mirare, ași întêmplare,
Nemic statornic nu s'e afl'a 'n lume,
Ch'e vedem ast'ađi în têmpul a nostru
Que s'e întêmpl'a.

A leua a mente omu'l, si s'e đic'a
Unde-s Eghipteniî, que mai mare ghint'e
Quare fù 'n flore, si'n mare Domnie,
Anni milî și sute.

Ma unde's Greciî, quari era odat'a,
Tru laud'e mare mai în lumea tot'a,
Nequi au în mente de Troia, Cartago,
Dar de Atena?

Din Români este r'em'așiț'a mare,
Italia tot'a forte bine scie,
Dar iui B'anatu, Ardelu, Moldova
Țerra Românesc'a.

Macedonia Români pre mulți are,
Avuți, puternici, și ageri de mente,
Tessalia scie, Tracia s'e mir'a
D'ași mulțime.

Fericiți ast'ađi sânt din toți Români
Pre quarii țene schiptru Austriei,
Chê sânt în pace, în securitate
Și 'n libertate.

Noi tot de una s'i fim cu credenți'a
C'otr'a Imp'ratu Franciscus antaiul,
El e a nostru Imp'erat, si tat'a
P'en'e la morte.

Un manuscript din 1816.

În 1816 s'a scris un manuscript în 8° de 46 pagine, intitulat: „*Batrachomyomachia lui Homerus, Batáje Brostylor ku Soretsi intorsze gyintij in versur unguresty de Domnu Csokonay si dupajel Kontz Josi in anul 1816 luna laj Iulie*”¹⁾.

Ortografia acestui manuscript este curat ungu-résă. Pe *i* îl serie cu *j*, *y*, *i*; *t* cu *tz*; *ce* cu *cs*, *ts*; *st* cu *st*; *s* cu *sz*; *sz* cu *s*; *a* cu *á*; *ă* cu *a*; *â* cu *i*. Caracteristic este scrierea cuvintului *gyintij* cu *gy* în loc de *di*, după cum se pronunță în unele părți ale Transilvaniei.

Vérsu Kontranczi.

1818.

La 1818 s'a tipărit, în Abrud, o broșură de 10 pag. în 8°, care conține o poezie intitulată: „*Vérsu Kontranczi*”. Dăm aci poezia, a cărei autor este *Petru Furdui*:

„Oh bajé verkésénéászke—Dumnézéu té áldujaske—ké
vesztéá csé czái fékut — Toáte Czará száu umplut. — Innáltá
Thésaurárié — Inke pre bine téstie — Ke tu Kotrancze
vésztité — Lá mulczi Oámáni ái dát píte — Si hájné noáo
ái féknt — La mulczi káré náu avut — Si csínsztitá Ter-
sézsíé — Inké áu multé bukurié — Csínsztiteczí Domni din
Senát — Inké mult szau bukurát, — Si Damnéle din pré-
une — Kuprínszé — dé voé bune — Arindási toczy vojosi
— Ku inima vészélosi — Si bejásí káré lukre — Inké áu baní
biné in punge — Si Hontári kind szkot ínke — Kité o co-
trancze ín brínke — Sí gindesz k lá ínpérczit — Foárté réu
néám szokotiğ — Dé ám leszat bolfu csél maré — Délszpa-

¹⁾ Veđi „Citatul raport” al d-lui N. Densușanu, pag. 117.

rozéré sil áflaré — Dáre tot nu mi páre réu — Koí áflá
 mipe și éu — O Kotranczé csé ái gindit — Ke multé cselé
 ái inmoit. — Kité Ziduri méurisi — Kité készi mái sindilis
 — Bá készi din nou áj fekut — Si ái dát báni inprumut —
 Si pridváre ái fekut — Lá káre párté áu ávut — Péne
 áicsi dé cséi dé frunté — Csiné vre parté szé ászkulté —
 Dé dé áicsim' náinté — Szé né mái vénim áminté — Sze
 szkriém si dé stémpári — Si dé cséi mái ordinári — Kitui
 stémpáriu dé réu — Máí félosz ká un Biréu — Kárelé opinci
 kirpéá — Akumá pinténi bétéá — Si sze ínbráké légénesté
 — Zsoké sí béá sí trejesté — Si kumpere lá mosié — Zitsé
 mí szé kadé mié — Dé áu foszt zélog lá tiné — Iáká báni
 tocz la miné — Nu gindi kéi mosténi — Péne kotranczé
 o máí fi — Aczeszté csé éu greészku — Adéver merturi-
 szeszku — káre áicse intré noi — Stéuj bíné sí voi — Káre
 kásze nau ávut — Kurté ku porté áu fekut — Si konyhé
 si grázd dé boi — Síj máí félosz, dé kit noi — káre nícsi
 nu cutézá — In krismé á szé bégá — Duté in krismè undész
 ei — Kész dupé mászé témeju — Sí cseré vin unguresté —
 Si kinte si duhenesté — Ado vin ke báni vin. Ordög atta
 bánisz gátá — Si ku grabá dé náducose — Zitsé, lá kris-
 márj de krucse — Nu stí multé oménié Numá kotrancze
 sze fié — Stémpéiczá kit de re — Toaté kunosz kotranczá
 — Si o vindé pé lá vecsini — Pé gálbeni kit dé puczini —
 Akusi szé ínbráké domnesté — Dé rusiné nu gindesté.
 etc. . . . Csélá csé báni náu avut — Akumá dé si ín-
 promut — Dá porcí cséi cziczójá — Pé déál ketré Rosiá
 — Porcí de czára Ruminéáské — Kum or szé vé kinu-
 jászké. Dé falé kászesi pétréáké — Beu vinu cu áapé akre . . .
 Kité készi ái redikát — Bá si koszitoriu léái dát — Sí
 hájné dé musulin — Szé lé fácsi voja dé plin — Meszé ska-
 uné féstuite — Pusztí nemczésti frumosz fekuté — Sí pe-
 hare skumpe foárté — Si de alté cselé toáte . . . Si skur-
 tejké dé métásze — Lá zsupinéaszá frumaszé . . . ¹⁾.

¹⁾ Din Nădejde „Istoria limbii și lit. rom.“, pag. 389—391; d-sa
 le-a luat din Columna lui Traian 1877, pag. 185—186.

Și această poezie e scrisă cu ortografia ungu-
rască. Pe *a* îl scrie cu *á*; pe *ă* cu *a, e, é, o*; pe *î*
inițial cu *i*, pe cel din corpul cuvântului cu *i, e*; pe
é cu *éá, eá, é, ja*; pe *ó* cu *oá, o*; pe diftongii *ai* cu
áj, ái; pe *io* cu *jo*; pe *ia* cu *já*; pe *ce* cu *cs*; pe *z*,
đ cu *z*; pe *j* cu *zs*; pe *ș, șt* cu *s, st*; pe *s* cu *sz*;
pe *ț* cu *cz*. ¹⁾

Sistema lui Bob.

1822.

Sistema episcopului Bob ne este cunoscută din
Dicționarul românesc, latinesc și unguresc, ce l-a pu-
blicat la Cluj în 1822.

Pe *z* îl înșamnă cu *a, e*, pr. *forma, inse*; pe *ж* cu
a, e, o, u, pr. *rumanesc, avend, pone, sunt*; iar pe
п cu *i*, pr. *intru*. De multe ori scrie pe *i* cu *ei*, pr.
lateineasca, ceteit, dein. Pe *к* și *w* îl înșamnă cu *ea*
și *oa*, pr. *aceasta, noastre*. Pe *з* îl scrie cu *di*, pr.
asediare (uședare); pe *и* cu *ti*, pr. *invetiat*. Pe *т* îl
înșamnă cu *t*, afară de cazul, când își păstrează su-
netul tare înaintea de *i*, și atunci îl scrie cu *th*, pr.
cirilinsth. Pe *ш* îl înșamnă cu *s*, pr. *asedia* (așeđa);
iar pe *с* cu *f* lung german, pr. *este*.

În privința derivațiunilor este și dinsul latinist,
căci găsim cuvinte ca *temp, pone quand, facie etc.*

În scriere nu separă prepoziția de pronume, pr.
al în loc de *a l*, *afe* în loc de *a se*.

Ca probă de ortografia sa dăm prefața din dic-
ționar.

¹⁾ Fulea, directorul din Sibiu, ne propusese o sistemă ungu-
rască, ce samăna mult cu acesta (veđi I. Pușcar „Op. cit.” pag. XV).

Cuvent innainte

Acest Lexicon am voit al asedia pentru Scolasteici, cari se nevoesc ase procopfi in limba lateineasca și ungueasca cu litere lateinesthi, fiindca acele le invatie in Scoale, cu care si Rumani mai de mult au trait pona ce au luat literele Cirilineshti, si sunt mai lesne de ceteit si invetiat. Dintru aceasta mult se pot ajuta Scolasteici, ca sau puf si Synonime lateinesthi. Inse macarca stredanie multa a mai multora au fost intru asediare acestui Lexicon, dare pentru multe datorii a deregatoriilor noastre, si pentru ca aceasta este cel deintei intru aceasta forma, si pentru ca suptiri sunt inceperile lucrurilor, nuse poate dice asi de plin asediat, ca multe orfi remaf, multe ve indreptat, unele si de lesat afare, ci ponequand alti, cari avend temp si voe spre acee ar voi al asedia mai de plin, se pot ajuta Scolasteici cu acesta.

Vladeica Ioan Bobb.

Epoca III. (1825—1841)

Sistema lui Petru Maior.

1825.

Acéstă sistemă ne este cunoscută din tractatul intitulat: „*Orthographia romana sive valachica, una cum clavi, qua penetrabilia originationis vocum reserantur,*“ 8° Budae 1819. Acest tractat s'a mai ti-părit și la începutul „*Dictionarului de Buda*“ împreună cu „*Dialogul despre începutul limbei române dintre unchiu și nepot*“.

In acest dialog P. Maior cel dintăi afirmă, că limba română nu este o corupțiune a limbei latine

culte, după cum creduse Micul și până la un punct și Șincaiū, ci din contră dînsa este continuarea graiului rustic latin. Acest adevăr, exprimat pentru prima oră de nemuritorul Maior, s'a recunoscut de totă lumea învățată. În tractatul ortografic, care pentru acele timpuri fu cel mai mare și mai serios, Maior caută a aprofunda și a demonstra în modul cel mai sistematic legile fonetice ale limbei române, folosindu-se în mod comperativ de limba latină, grécă și de limbele neo-latine. Deci cu drept cuvînt, Maior se poate numi întemeietorul fonologiei române.

După dînsul cele 20 de litere latine (lepędand pe k, x, y și păstrând pe h, q, z) sau 22, enumerând și pe j și v, sunt de ajuns pentru scrierea limbei române.

Tóte aceste litere se pronunță ca și în latină, afară de j, care se pronunță ca în francesă. El ȓice, că noi n'avem z și deci l'am puté lepéda, il pás-trăm însă, ca și pe q, pentru a arăta originea unor cuvinte românești sau a fórte marii asăménări, ce este între limba română, latină și italiană, de unde deduce, că pentru scrierea română ne-ar fi de ajuns 18 litere.

Pe x îl scrie cu 'a, 'e, 'i, 'o, 'u ¹⁾, după cum se derivă din una din aceste vocale. În § 6 din cap. I. ne ȓice, că x să se însemne cu circumflecsul pus de asupra celor cinci vocale, iar în paragrafi 7—9 caută a demonstra cu documente istorice, că la noi n'a esistat în vechime acest sunet, și că el fu intro-

---

¹⁾ Este de însēmnat, că Maior pune apostroful de asupra vocalelor; însă lipsindu-i tipografiei caracterele, s'a pus apostroful alătura cu vocalele, atât în text cât și în probele ortografice.

cus prin insuficiența cărților tipărite în Rusia
pografilor sclacoași, din care cauză el nice nu
sēmna cu circumflexul, ci cu epostroful ca
neconsiderându-l și ca sunet românesc. În
10—13 caută a arăta, că sunetul *ă* se
limba latină și că aședanie ăle întrebuințate
precum și celelalte seceftui Lexicului românesc, asem
visor cu timpul se vor p^o noafte, și înainte
il scrie cu *ce, ci* ca și în italia, și pe
cu *ge gi*; însă când aceste cons^o nufe poate
și *i* își păstrează sunetul tare, atunci
și *gh*. Pe *z* il scrie cu *d, z*; pe *u* cu
In § 21 cap. II, unde vorbește despre *z*, asedia
înnainte de *b, d, g, l, m, n, r, v* se pronu
și că nu cumva să scriem *z* pentru *s*, căci^b.
în contra ortografiei. Vom scrie deci *sbór'a,*
fios, sgur'a, deslegat, pism'a, desnodat, desr'ad
sv'entat. De asemenea ne ăice, nu cumva să se
cu *j* următorele cuvinte, unde *ș* se pronunță
frances, pr. în: *coșbit, n'adeșde, mișloc, dușman,*
mas. Despre *é* cu punct de asupra ăice, că se
nunța ca *i*. Diftongii *ea, oa* cu *é, ó*. Despre *n*
că se pronunță ca *gn* din italiană, saū ca ungu
cul *ny*.

Espre *qu* ăice, că înnainte de *e, i* sună ca
ci, iar înnainte de *a, o, u* ca *k*. Este în contra
plicării consunantelor, fiindcă natura limbei rom
nu cere acésta; de asemenea ne spune, că și la
tinii numai Eniu a introdus duplicarea, de unde
vede, că acésta proprietate a limbei române este
alt argument pentru vechimea ei. Dăm aci mai mu
cuvinte, precum și o part

a ti sa, care de asemenea este strict etimologică ca și a
va în predecesorilor lui. Iată câte-va cuvinte :

„f'or'a, che, ađi, qui (ci), s'e (sē), deplēnire, vin'a
aragra vie), p'in'o (până), griș'a (grija), s'ii (să-î), ghente (ginte),
și criser'o (scriseră), l'ocuiorii, ér'o, dup'o, se, alquotui,
sēmăue, qui, qué, aquum, quand, s'iti (să-ți), imbr'aciosatu,
amai pole (scóle), v'orite (vărute), s'unt, cap'it'andu, pu'in,
Sunetu^{tribuințiat'a}, limbi nóu'i cunoscute, int'empl'a, quóque
și Fice), qua't (cât), s'il (să-l), p'ir (pěr). pelișia, fașia,
nainte 'u, 'ing'onfat (îngânfat), 'inc'arcat, 'inflat, bătēre, cu-
scrie cre, avēre, dormi, d'ai, r'eu, 'ii duce, c'ap'istru,
pe u, 'm'a, etc.“

dice,

ntă

bu

g^t

afară

că nr

trăr

cl

f

o

ce

s-

e,

r-

e

e

e

e

e

e

D I A L O G U.

Pentru începutul limbei Rom'aná.

Intra Nepotu și Unchiu.

Nepotu. Pe Rom'ani și numele, și fapтура, împreun'a
tote plecarile lor quele firesci îi vedesce a fi vițe de
Romanii quei vechi, quarii ore quandu preste tot'a lumea
domnea, dup'o cumu și in Istoria: pentru începutul' Rom-
m'anilor in Dacia limpede se adeveresce: de aquésta nu am
indoel'a. Ma (dar'e) de unde se trage începutul' țesitūrei
limbei, quare astađi ata't in gura Rom'anilor se aude, pre-
cum și in scripturile lor se vede nu escu (s'unt) f'or'a in-
doel'a. Me bucuru Unchiule, che te aflai av'endu puțin re-
gađiu de c'otr'a lucrurile quele multe ale dereg'itoriei tale,
cu quare ne incetat esci cuprinsu; che s'um (s'unt) incre-
dēntiatu, cum tot'a indoela mea o vi desface, si o vi respipi.
Rogu-te s'i mi ajuti a me desceptă.

Unchiu. De or'a que asupra unui lucru asie frumosu,
si mie preplacutu este aieptat'a voia ta, cu ata'ntu mai bu-
curosu me învoiescu, si me aplecu a face destulu dorirei
tale, che mai néque unul nu aflu quare de ajunsu s'i fi
descurcat lucrul' aquest.

Nepotu. Cu mulți am prénsu vorb'a despre aquésta: ma néque cu unul' nu m'am int'irritu, de quare s'i me fi despartit mult'imitu.

Unchiu. Do'a sunt parerile inveciãtilor, quarii f'or'o de pism'a voiescu a cuv'entare in lucrul' aquestu. Unii ñicu, che limba Rom'an'a è limba Latin'a stricat'a, si scađut'a dela flórea Limbei Latin'a. Altii ñicu, che la Romanii quei de demultu do'a limbi au fostu, una quare o gr'aea poporul', si aquésta e sugea inpreun'a cu laptele de la mumele sale, adech'e o inveciãua pruncii din auđitu; alta, quare o inveciãu la scol'a cu ajutoriul' Gramaticiei: si aquésta se ñice limb'a invetiãt'a, de ór'a que singuri inveciãtii o pot scire. Intru aquést'a limb'a sciea Latinii séu Romanii. C'artile sale, din quare multe p'in'o la noi au ajunsu si le cetimu.

Nepotu..... etc. etc.

Dupã sistema lui P. Maïor și-a scris *Ion Alecsi* gramatica sa intitulatã: „*Gramatica Daco-romana sive Valachica*,“ Vindobonae 1826. 8 o. Deosebirea este numãi, cã Alecsi scie preste tot pe *u* mult final.

Tot dupã sistema graficã a lui Petru Maïor scie vocalele nasãli și d-nul *Ión Buteanu* ¹⁾.

Diez în sistema sa graficã-foneticã scie pe *z* cu *e* și apostrof de desupt, deschis în spre stãnga; pe *z* cu *u* și apostrof de desupt, deschis în spre stãnga; pe *z* cu *s* și apostrof de asupra, deschis în spre stãnga.

Lepsius represintã pe *z* cu *e* și circumflecsul de desupt, deschis în spre drépta: pe *z* cu *i* și circumflecsul de desupt, deschis în spre drépta; pe *z* cu *c* și circumflecsul de asupra întors; pe *z* cu *s* și circumflecsul de asupra întors.

Am amintit mãi de asupra, cã Budai-Deleanu

---

¹⁾ Veđi „Gramatica limbei romãne,“ Gherla, 1887.

tremisese sistema sa ortografică spre criticare lui P. Maïor, criticând de altă parte și dinsul pe a lui P. Maïor, și acesta cu scop de a-și unifica ambiï ortografice. După cum deci Deleanu a arătat punctele, cari nu-î conveniaü din sistema lui Maïor, tot ast-fel și canonicul Ión Corneli și-a arătat părerile sale cu privire la unele chestiuni ortografice, asupra cărora nu s'a putut uni cu Maïor. Punctele de controversă între Corneli și Maïor erau: Diftongul *ae*, pentru adverbul *prea*, pr. *praebunu*, *preaeintielleptu*, și pentru pluralul substantivelor feminine în *a*, pr. *musca*, *muscae*. *J* traversat cu o liniöră pentru cuvintele în cari sunetul *j* se pronunță apröpe ca *z*, pr. *jacu* (jaceo). *U* möle în imperfectul și perfectul verbelor, pr. *mâncuam*, *taceuai*, *rupseui*, *sentiui*; de asemenea și între *g* și *e* sau *i*, pentru a evita schimbarea lui *g* în *ge*, pr. *guidelescu*, *guelci*. Conservarea literilor *k*, *ph*, *y* și *x*, în cuvintele străine și duplicarea consonantelor *l*, *n*, *p*, *r*, *s* și *t* în cuvintele de origine latină ¹⁾.

Sistemele lui Säulescu.

1833, 1844, 1851.

Sistema lui Säulescu din 1833 este fonetică.

Pentru scrierea lui **z** propune pe *Q* ²⁾. Pentru **æ** pe *æ* (œ), iar pentru **ı** pe *i*. Pentru **ı** pe *æ* (æ), iar pentru **w** pe *oa*. Pentru **κ** pe *c* și *q*, iar pentru **ı** pe *ce*, *ci*. Pentru **r** pe *g* și *gh*, iar pentru **ı** pe *ge*,

¹⁾ Punctele divergente ale filologului Corneli le-am luat din citatul raport al d-lui N. Densușanu, pag. 113.

²⁾ Neavënd tipografia acest semn, s'a înlocuit în proba ortografică cu *æ*.

gi. Pentru **z** pe *ǵ* (*ǵ*), pentru **u** pe *z*, pentru **u** pe *s*, pentru **u** pe *sc*; iar pentru **c** pe *f*¹⁾.

Iată o probă din această sistemă :

Cu Litere Latine

Precetui lucru ftrein a scrie limba grecæscæ.

Nu cu litere eline, ce cu cele latinesci.

Pre atœtai osebite a scri limba romœnæscæ.

Nu cu litere latine ce cu cele qirilesce.

Limba sæu graiul nazional este caracteristica sæu mai qiar sufletul naziei, cœci prin acœsta și numai se cunosc naziiile între sine? Si în atœta vezuesce o nazie în cœtui vezuesce si spezialul ei graiu, si pe cœt se întinde graiul nazional pe atœta nazia.

Au nu acela Nil prerœuræ ǵæ acelas pœmœnt al Eghiptului veqiu, cœnsæ locuitorii sei de astœdi ne mai vorbind limba, pre carea vorovea odineoaræ læcuitorii sup domnia Faraonilor, pentru acœsta nu pozi ǵice qœ mai scœnt Eghiptenii istoriei veqi, etc. 2).

În 1845 Săulescu propune o sistema fonetică, ce se abate în mai multe puncte de cea din 1833.

Săulescu este convins, că e mai bine să scriem după derivația latină ca Francesii, totuși, fiindcă Românii sunt puțin familiarizați cu limba latină cunoscând abia alfabetul, de o cam dată propune o sistemă fonetică. Arată că și Italienii au ortografie fonetică, după cum am avut și noi, când am scris cu litere cirilice.

Pentru **x** propune pe *œ* (*œ*), pentru **æ** pe *œ* (*œ*),

¹⁾ Lipsindu-i tipografiel acest semn, l'a înlocuit cu *s* atât în proba ortografică de pe pagina acœsta cât și în cea de pe pagina următoare.

²⁾ Veđi Săulescu „Gramatica romœnescă, partea I, Iași 1833, pag. 211—217.

dar fiindcă și în scrierea cirilică de multeori ambele sunete erau însemnate cu o singură literă, de aceea le scrie și dînsul pe amîndouă cu æ (ae), știind că æ totdeauna înaintea de *n*, *mp*, *mb* se pronunță ca *æ*, pr. *fæcænd*, *tæcænd*, *pæcænd*. Pe *ⱥ* îl scrie cu *i*, pr. *in*, *intru*. Diftongii *ea* și *oa* îi scrie cu *é* și *ó*, pr. *téca*, *ómeniâ*. Însamnă cu circumflecsul (^) semisonia lui *ï* și *ÿ* final. Tot cu circumflecsul însamnă și pe *ÿ* mut, când îl scrie. Pe *r* îl scrie cu *g* înaintea de *a*, *o*, *u*, și cu *gh* înaintea de *e*, *i*, pr. *gard*, *gonesc*, *guræ*, *ghimpul*, *ghemul*. Pe *ч* cu *ce*, *ci*, pr. *cer*, *cine*. Pe *к* cu *c* înaintea de *a*, *o*, *u*, și cu *q* înaintea de *e*, *i*, pr. *cautû*, *codru*, *cunoscû*, *qiem*, *qiarû*, *inqinû*. Pe *χ* îl scrie cu *ch*, pr. *cheruvimû*, *Acheronû*, *architectû*, *chirotonia*, *chora*, etc. Pe *з* îl scrie cu *dj*, pr. *djlele*, *cadj*, etc. Nici o dată înaintea de consunantă nu se pune *z* ci *f*, pr. *smintele*, *sburdare*; afară de *medj-loc* (medio loco). Pe *ш* îl scrie cu *s*, pr. *septe*, *sele*; iar pe *с* cu *s*, pr. *asemine*, *supunere*, Pe *ш* îl însamnă cu *sc*, pr. *viezuesce*. Pe *ц* cu italianul *z*, pr. *nazie*.

Iată o probă din această sistemă.

Pre cæt ar fi strein lucru a scrie limba grecésca nu cu litere eline, ce cu cele latinesci,

Pre atætaî ossebirea a scrie limba romænésca nu cu litere latine ce cu cele qirilesci.

Limba séu graiul nazional este caracteristica, séu mai qiar sufletul naziei, cæci prin acésta si numai se cunoscû naziile între sine. Si în atæta viezuesce o nazie în cætui viezuesce si spezialul ei graiû, si pe cætû se întinde graiul nazional pe atæta si nazia.

Aû nu acela Nil prériurédje acelas pæmænt al Eghipetului veqîû, înse locuitorii sei de astædj nemaî

vorbind limba, pre carea vorbea odinióre locuitorii sub domnia Faraonilor, pentru acésta nu pozî djce cæ mai sunt Eghipteniî istorici veqi.

Aû nu acel Iordan prériurédje acelas pæmænt al Palestinei, domnite odinióre de împeraziî David si Solomon, înse nevorbinduse limba Evreilor de atunce, nu pozî djce cæ viezuesce æncæ acéa nazie evre-éscæ, nu vei djce cæ esistescû æncæ Babilonenii séu Elinii séu Romanii? Asé cu adeværat; numai si numai pentru cæ nu se mai esistesce graiul lor nazional, încæt décæ odinióre se socotea a se puté sterpi naziile prin sabie, astædj se adeveresce cæ se pot ucide si prin stirpirea limbei lor nazionale.

Acéstæ stricare se începe prin amestecarea cuvintelor streine, precum ar fi în Romœna: cele turcesci, unguresci, slavinesci si multe grecesci intrate prin întrebuirea acestor limbî streine în locul nazionalei, ce e fica celei romane séu latine, si în urmare tóte cuvintele ei ar trebui si fie de originea limbei romane séu latine.

Prin amestecarea cuvintelor se stricæ limba, precum amestecænd cineva cæte o picætoræ în licorul cel mai curat l'ar pute peface în apæ, au precum tot una pætand prea cea mai albæ pændjeturæ o am pute peface în négræ, de asemine tot una stergændu-i cæte o patæ o am pute peface în albæ, adecæ prin aruncarea cuvintelor streine am pute curæzi limba ¹⁾.

În „*Abecedarul românesc*“ a lui Săulescu din 1851 găsim o altă sistemă fonetică.

Pe **z** si **æ** le găsim scrise mai des cu *á* si rar

---

¹⁾ Veđi „Arhiva Albinei“ Nr. 7 din 1844.

de tot cu *ae*. Pe *ʌ* cu *i*, rar cu *â*. Diftongiile *k* și *w* sunt scriși cu *ea* și *oa* sau cu *è* și *ò*. *K* este scris cu *c* înainte de *a*, *o*, *u*, *â*, *ae* și conșunante, iar înainte de *i*, *e*, cu *q*; *ç* cu *ce*, *ci*; *r* cu *g* înainte de *a*, *o*, *u*, *â*, *ae* și conșunante, iar înainte de *i*, *e* cu *gh*; *ʝ* cu *ge*, *gi*. Pe *z* îl scrie cu *z*, iar pe *ʝ* și *w* cu *tj* și *sj*. Pe *ʃ* îl scrie cu *sc* înainte de *e* și *i*, alt-fel cu *st*.

Tot aci aminteșce, că unii scriu pe *g*, când își păstréză sunetul tare înainte de *i* și *e*, cu *ch*; de asemenea pe *ç* cu *t*, pe *w* cu *ș* sau *sh* și pe *ʃ* cu *shc* înainte de *i*, *e*.

Este curiosă însemnarea lui *u* mut, sau jumătățit cu un apostrof de asupra (*ü*)¹⁾.

Essercitji.

Limba seau vorba națjonală este caracteristica seau mai qiar sufletulu națjei; căci, pin aceasta' sj numai se cunosc națje între sine, sj în atâta vetjuesce pre caetu sj vorbă, sj pre cât se întinde vorba'î națjonală, pre atâta națja.

Au nu acelasj Nil prerîuréză acelasj pâmaentu al Eghiptului veqiu, aense locuitorii ciî de astăzi ne mai vorbindu limba pre carea vorbea odineoarâ locuitorii sup domnia Faraoniloru, pentru aceasta nu pot zice, cae mai suntu Eghipteniî istoriei veqi.

Au nu acelasj Iordan periureaze acelasj pâmântu al Palestinei domnite odineoarâ de regiî Davidu sj Solomonu; inse, nevorbinduse limba Evreiloru de atuncea, nu potj zice cae vietjuesce încă acea națje Evreiască, nu vei zice, cae essistă încă Babiloneniî sau Asirieniî, Traciî, Macedoneniî, Daciî, Ghetji. Numai sj numai pentru că nu le mai essistă vorba loru națjonală, încâtu deacă odineorâ se socotea ase

¹⁾ Lipsind tipografieî apostroful de asupra lui *u*, s'a înlocuit cu semnul scurtării (◌̣).

putea stârpi natjile numaî prin spadă astazi se adeverează că se potu ucide sj prin sterpirea limbei loru natjionale ¹⁾

Tot în „Abecedarul“ lui Săulescu din 1851 se mai află și o altă sistemă etimologică. Iată acéstă sistemă: **Ĭ** este scris cu *á, é, ó*, pr. *inimá, dátátoriu, bêtrénu, impêrátéssá, cótrá, occasiô*. **Ǻ** este însemnat cu *á, é, ú*, pr. *dându, alegéndu, adíncu*. **Ŧ** si **w** cu *é* si *ó*, pr. *îeró, ómenîș*. Pe **κ** îl scrie cu *c, qu* si *ch*, pr. *caru, cóstă, cute, fecêtoriu, crescu, quare, quó, quôtá, quându, qua, închinu, chiaru*. Pe **ч** îl scrie cu *ce, ci* și *qu*, pr. *ceriu, cînă, quine, que, quere, quercu, quôquă, dequă, aiquea*. Pe **г** îl scrie cu *g* și *gh*, pr. *garrá, gura, goma, grindină, ghemu, unghie*. Pe **у** cu *ge, gi*, pr. *genuchău, gingine*. Pe **з** îl scrie cu *dj*, pr. *djle*; iar pe **ш** cu *sj*, pr. *usjelle*. Pe **и** îl scrie cu *tj* și *ci*, pr. *arsjtja, ația, fație, ghiație, iție, oșetu, receptu, șurca, șurcanu, cîurciuru, braciulu*. Pe **ш** cu *sj*.

Intrăbuințază duplicarea consunantelor și unde nu cere firea limbei române, ca în *vellullu, mēsurille sferrématu, sufflarea, oppri*.

Iată o probă din acésta sistemă :

Quine nu scie quô lumea é urdjtă de Dumnedjeu.

Cerurile spunū mărimea lui sj firmamentullu annuntje facerea mânelorū sâle. Quine produce în lume căldură sj arsjtja, recéala, frigullu, gerullu, bruma; din a cui magazie se vêrsă pre pâmêntu ninsòarea sj ghiația; de sufflarea cui se topesce neiea sj la a cui în făcisjare redjéndū natura revlástédje plântelle salle sj se stolesce cu vellullū quellu înfloritu? Au nu la al lni Dumnedjeu creatoriului ei?

Quine va dischide cerul, quându quellu atotputinte lū va închide, si quine, disfundându ellu ctaractelle nouorilloru sei va oppri deluviulu si nu înnece lumea. Quine se va

¹⁾ Veđi Săulescu „Abecedar românese“ Iași 1851, pag. 99—102.

oppune sfortjei aquelluia, qui umblâ pe aripele vënturilloru, si nu invêluie quelle que sântu sub ceriu, quellu qui se pôrtâ de cheruvimii quii cu ochi multj si de seraphimii quii quôte cu sjesse aripe se umbresce? Au drepta lui nu va arrunca qua pre o mince sphaera planetului nostru, quându va voi? Au nu de faœa urgiei lui se cuttremura pâmântullu. Ocianul sfîinduse esj retrage apele salle, si mânuntaile tjerrei fremântanduse de frica revêrse prin craterille scòrtjei salle lava quea inflacirată?

Quine este (djce Djeu còtrâ Iovu) equella qui se încercâ a ascunde de mine svaturi sj a închuie în inima sa cugete pre cârelle, si nu pêtrundâ ochiullu meu.

Unde erai (djce Djeu lui Iovu) quându am pusu fundamentelle tjerrei? quine au făcutu mæssurille lui? quine au întinsu preste ellu liniile? Au quine iau depussu pétra quea ungherie? Unde erai quând mê lăudarò stelledde demene'tjei? Quine au închissu cu portj mare'a, quându sau eruptu purcedjindu din pântecelle matrei salle, quându am invêscuto cu nouori, si amũ infassjato cu negure, am cercuito cu tjermuri încungiurându cu maluri sj obcine djcându: pênè aicea si vini, ierò nu mai departe. Aiquea veĩ înfrange asspumantelle talle valluri, au în fiintja ta amu urđitu deluculu serei, sj amu desemnatu locallu aurei (dj-orilloru), am apucatu de margini pâmântullu sj amũ cutjnatu depre ellu pre quii Impii (nelegiuitj). Au tu luvându lutu ai plásmatu vietjitorul sj vorbitoriul de pre pâmântũ. Ai rêdicatu de la quii impiĩ lumina sj ai sfêrrématu braœiul quelloru superbi (ingòmfatj) strábátutaĩ adũncurille marei sj pre cârêrille genunelloru umblataĩ; Deschissusaũ tje de frica portjlle mortjei? sj usjelle întunereculũ vodjutulleaĩ? séu portarii infernului vèdjëndute spáiméntatusau? Calculataĩ lătjmea quea de sub ceriu, aratámio quòtâ este, în quare cale habita lumina é quare este locullũ întunericilloru, òre quò aveaĩ a te nasce sj numerullu djlelloru tale cunosci? Venitaĩ pênè la comorille neiei sj tesaurullu grindineiĩ privitaĩ? etc. ¹⁾

¹⁾ Veđi Săulescu „Op. cit.“ pag. 93—99.

Sistema lui Laurian.

1840.

Sistema sa ne este cunoscută din vasta publicațiune intitulată: „*Tentamen criticum in originem, derivationem et formam lingue romanae in utraque Dacia videntis vulgo valachicae*“, auctore A. Trebonio Lauriano Viennae 1840. După cum limba română, ce ni se prezintă în acest tractat, este ideală, tot ast-fel și ortografia nu este alt-ceva de cât espresiunea acestei limbi. Putem dice, că Laurian este capul ultra-etimologiștilor. Iată înse-și cuvintele autorului, în ceea ce privește ortografia: „*Vocabula in genere eodem modo scribenda sunt, quo in latino scribuntur, observatis regulis ex genio linguae depromptis et modificationibus quibusdam ex Analogia et Etymologia sumtis. Hae vero tantum modo terminationem dictionum respiciunt, nam ita dictum corpus earundem violare non licet, etiam cum detrimento prononciationis illaesum reliquendum est*“ ¹⁾. Urmând acestui principiu, scrie fraze ca următóarele :

„*Nu lice vectimare legile* (nu este permis a călca legile). *Voliu venire mane au poimane* (voi veni mâne sau poimâne). *Nu potemu respondere à una interrogatione asi curiosa* (nu putem răspunde la o întrebare așa curioasă). *Peribe et ellu quà patre seu* (va peri și el ca tatăl său). *Venibiti cu noi in ciutate* (veniveți cu noi în cetate). *Omini'li nascu, viu, moru, ecco ella lor sorte* (ómenii se nasc, trăesc, mor, iată a lor sórte). *Luciu veniba à cena de quante cri scieba quo nu pertraiecimu sera'la afore d'in casa*

¹⁾ Veđi „*Tentamen criticum*“ pag. 38—39.

(Luciu venia la cină de câte ori ştia, că nu petre-
cem sara afară din casă). *Tota septimane nu li abiu*
vedutu (tóta sēptēmana nu i-am vĕdut). *Proptu pec-*
cate'le parenti'loru fū punitu (pentru păcatele părin-
ţilor fu pedepsit). *Intru oculi'li mei nu lu potiu vedere*
(nu pot să-l vĕd în ochii mei). *Estu omu e mai in-*
vetiatu quā quelli altri (acest om e mai învĕţat de
cât cĕialaltĭ). *Aquestu caballu formosu* (acest cal fru-
mos). *Unu popillu pectinatu* (un copil peptĕnat).
Oui'le pascu (oile pasc). *Quinqui juveni caduro in ella*
batalia (cinci juni cădură în acea bătae). *Aqua 'la*
ferve (ape ferbe). *Nu e totu que splende auru* (nu e
tot ce străluceşce aur). *Ninge, pergiti a casa* (ninge,
mergeţi a casă)! *Ecco lettere'le vostre* (iată scrisorile
vostre). *Petre include ustia 'la, et nu lassare pre neme*
in casa (Petre închide uşa şi nu lasă pre nime în
casă). *Angelu in celu et dracu pre pauimentu* (ingerul
în cer şi dracul pe pămînt). *Roma fu domina'la*
mundu'lui (Roma fu dōmna lumēi). *Cognatu nostru*
(cumnatul nostru). *Elli mai intellecti nu su sempre*
elli mai boni (cei mai înţelepţi nu sunt totdeauna
cei mai buni) *Neci nobe neci vobe place menteona'la*
(nici nōŭĕ nici vōŭĕ nu vĕ place minciuna). *Nu me*
clama à judeciu, ergo nu abe directu (nu mă chēmă
la judecată, decĭ nu are drept). *Quelli qui pretendu*
quo materia'la essiste, dice unu filosofu, su in scola'la
quella mei d'in diosu, et facerèru bene de se initiare
in musterie'le eleusine, quā so inventie a mancare
pane'la et a berere vinu'lu, et so vedia quo nu manca
et nu bebu nemica. De multe ori dolu mai multu au-
recli'le pre quellu qui ausculta de quantu gula'la pre
quellu qui verbesce. Quelle que nu scimu, potemn inve-
tiare, et quelle que scimu, potemu altoru-à arrectare.

Iată aprecierea, ce o face despre *Tentamen criticum A. Papiu Ilarian* în „*Tesaurul de monumente istorice*, tom. I. pag. 94, București, 1862.

„*Tentamen Criticum* este cea mai îndrăsnită, cea mai adâncă, cea mai filosofică cercetare de limbă, ce posedă literatura română. Cu deosebire, legile sunetelor, admirabila varietate a modulațiunilor, de care se bucură vocalele și consunantele limbei noastre, sunt espuse cu o esactitudine de măestru, nu mai puțin legile flexiunilor. Dar de altă parte eruditul autor cu atâta religiune se pörtă cătră înnalta origine a limbei, în cât crede, că ar fi o cutezare neertată și aprópe un sacrilegiu de a se atinge cine-va arbitrar și cu mână profane de acest venerabil monumunt al anticității. Pentru aceea lăudatul autor scrie cuvintele, nu după cum ar fi plăcut póte saú lui saú altora, ci așa precum ele i se presintă după legile inflexibile ale etimologiei și ale analogiei. Consecința lui logică în observarea acestor legi de etimologie și analogie este inesorabilă, neînduplecată. Acéstă consecință de fer il conduse la mari descoperiri de adevăruri de limbă, descoperiri ce au esercitat în timp scurt mare influință asupra formelor, în cari s'a cultivat limba noastră de vre-o 20 ani încóce. Cu toate acestea, modul de a scrie limba română după Tentamenele critic orí cât ar fi de minunat spre a cerceta și a descoperi originea și legile limbei, nu credem însă că va pute fi vre-o dată adoptat de Români ca ortografie generală. O asemenea ortografie ar fi și o mare pedecă pentru lățirea culturei. Asemenea ortografie nu póte avé alt scop afară de inlesnirea cercetărilor erudite.“

Mai târziu, cam pe la 1860, autorul mai lăsă din curiositățile sale etimologice și își mai simplifică or-

tografia, apropiindu-o în cât-va de principiul fonetic; ast-fel în cât la 1871 împreună cu adeptul său I. C. Măxim întrebuiță, cu câte-va deosebiri de cea dela 1860, năua sa ortografie etimologică moderată în scrierea „Dicționarului limbei române.“ Iată punctele principale ale acestei ortografii simplificate. Literile *d*, *t*, *s* cu sunet șuerat nu se mai scriu *ḑ*, *ṭ*, *ṣ*, știind că ele au acel sunet în următoarele două cazuri: a). Înainte de *i*, pr. *verdi*, *lucredi*, *dica*, *poti*, *multi*, *alti*, *lasi*, *versi*, *siedi*, *cadi*, *ardi*, *arsii*, *rodi*, *rosi*. b). Înainte de *e* urmată de *l*, *r*, *s*, când aceste sunt sau duplicate sau urmate de alte conșunante, pr. *tessu*, *petescu*, *termu*, *catellu*, *terinosu*, *sesu*, *serpi*, *callusellu*, *putredescu*, *prandescu*. Litera *a* cu sunet obscur nu se mai scrie cu *ă* și *â*, știind că *a* fără ton, afară de începutul cuvintelor, are acel sunet, pr. *aratura*, *imbarbatate*. În finea cuvintelor însă, *a* fără ton clar se distinge prin semnul ([˘]), pr. *cas'a*, *capr'a*, *lun'a*. Pentru *a*, când deși tonic se pronunță însă obscur, este destinat semnul ([˘]), pr. *ară*, *arămu*. Literile *a*, *e*, *i*, *u* cu sunet foarte obscur nu se mai scriu *â*, *ê*, *î*, *û*, știind că ele au acel sunet, când au după dinsele *n* sau *mb*, *mp*, pr. *cantandu*, *campu*, *strambu*, *avendu*, *cerendu*, *cuventu*, *sembure*, *fenu*, *infiorire*, *imbunare*, *tacundu*, *intorcundu*. Litera *i* sună foarte obscur și după *r*, pr. *riu*, *ridu*, *ripa*. Literile *o* și *e* crescute, așa în cât se aud aproape ca *oa* sau *ea*, nu se mai scriu cu *ô*, *é*, știind că ele au sunet crescut, când sunt întonate, aflându-se în silaba următoare un *a* sau *e*, pr. *purta*, *dorma*, *dorme*, *cresta*, *lega*, *pleca*.

Iată câte-va cuvinte scrise după această sistemă: stricacione; stricatiou (stricatu); facia, judeciu (facere, ju-

decare); coctu (cocu); lacte, lucta, octu, directu; putrediune, vescedire (putredu, vescedu); pasci, pasce (pascu), sciu, scientia; inglitire, vegliare, ocliu, vecliu, pareclia, ureclia; mesa, feta, pena (mese, penne, fete); laliandu, moliandu, vegliandu (taliare, vegliare, moliare), filiu, paliu, teliu, liertare; remaniu, puniu (remanere, punere), calcaniu, petroniu, cuniu; rogare, portare (rogu, portu), covenire, collegere, carbone, monte, natione, ratione (nationale, rationare); sene, tene, (se-ne, te-ne), dente, tendere, parente, pedeca, scutecu; lucratoria, vorbitoria (lucratoriu, vorbitoriu), se scia, se fia (scire, fire); câtu, atâtu, mâiu; a patî, a tacé, pati, tace, patî, tacea; calli, molli (callu, molle), porcella (porcellu), margella, floricella; elle applectatu, acellu, flessione, essu, neapperatu, alle, correcta, adducere, oppunere, calle, jurassem, terra, summettere, intellegu, passesci; testu, desesertare; locuire (locu), rotundu, locusta, co, coci, deco, pentruco, lungu, peno, dupo, ecco; vertute, verire, perlire, sverlire, sfercu, carmuire, garliciu ¹⁾

Dăm aci același tectst în paralel, ca să se pótă vedé diferința dintre sistemele lui Lauriană ²⁾.

Ortografia Tentamenului.

1840.

Formosa 'la Domina.

Carne 'la quella de vacca, de vitellu.

Frate'le quellu dulce. Frat'le quelli dulci. Glacie. Angelu. Veteranu'lu quomu se magi porta, viuu e inquo. Costa et ellu nepotentiosu de in dia in dia quà veterani'li.

Ortografia simplificată.

1860.

Frumósa Dómnă.

Carnea cea de vaccă, de vițellu.

Fratele cellu dulce. Frații cei dulci. Ghiaciă. Ângeru. Betrânulă cumu se maî pörtă viü e âncă. Custă șiellu neputinciosu d'in di în di cà betrâni.

¹⁾ Tóte aceste le-am luat din „Tractatul despre ortografia cuvintelor,” ce se află la începutul „Dicționarului limbii române” de A. T. Laurian și I. C. Macsim. București, 1891.

²⁾ Veđi A. Papiu Ilarian „Tesaur de monumente istorice.” tom. I. pag. 92.

Pare quo bate quineva la ustia.

Pre quine cauti? Scii romanesce? Frigeti una galina.

Pare că bate cineva la ușiă.

Pre cine cauți? Scii romănesce? Frigeți o găină.

De aci se vede, că ortografia lui Laurian de la 1860, în comparațiune cu cea de la 1840, este foarte mult simplificată, ba chiar mai simplă și de cât cea de la 1871. Diferința între cea de la 1860 și 1871 este, că în cea de la 1871 dă reguli pentru cetirea vocalelor obscure, derivate, pentru cetirea consunantelor derivate, însă fără a întrebuița semne pentru marcarea lor. Introduce din nou grupa *gl*, *cl* în loc de *gh*, *ch* din sistema dela 1860; de asemenea introduce consunantele *l*, *n*, muțate, cari în cea de la 1860 sunt lăsate afară.

Epoca IV. (1841—1867).

Sistema lui Cipariu.

1841.

La 1841 T. Cipariu a publicat din un tractat mai estins un „*Estract de ortografie cu litere latinești pe temeul limbei și ortografei bisericești și deosebirea dialectelor, precum s'a urmat dela 1835 în tipografia din Blaj* 1).“ La 1847 ilustrul și mult meritatul filolog publică, în luna lui Marte, cel dintăiu jurnal cu litere latine intitulat: „*Organul luminării*“ în care, afară de mai multe chestiuni politice și bisericești privitoare la Români, a mai publicat și o parte din cercetările sale filologice asupra limbei române; însă din cauza revoluțiunii încetază de a mai apăre în

1) Veđi „Fóia pentru minte, inimă și literatură“ 1841.

Marte 1848. La 1854 publică „*Elemente de limba română după dialecte și monumente vechi*“, iar la 1866 publică „*Principie de limbă și scriptură*“, din cari se publicase 47 de capitole în Organul luminării. La 1867 publică „*Arhivul pentru filologie și istorie*“, care dură până în 1870 inclusiv. În 1870 publică *partea etimologică a gramaticii române*, iar în 1877 *partea sintactică*, amîndouă premiate de către Academia română. În toate aceste publicațiuni Cipariu se ocupă în parte și cu ortografia.

Iată ce dice nemuritorul Cipariu despre limba română :

„*Limba romînă ca dialect italic, pe la începutul arătării ei în Dacia, era cu mult mai curată în forme și mai avută în cuvinte romane, de cum este astăzi; căci prin amestecul cu Slavii, Grecii, Ungurii, Turcii și prin despotismul slavonismului în curți și în biserică în decursul mai multor secolii, nu numai a perdut mult din forme și cuvinte, ba ce e mai mult a împrumutat multe forme și cuvinte de la aceste popore. Prin urmare trêbue ca să ne reformăm limba făcându-o, pe cât ne conced împrejurările, cât se pôte mai curată. Spre scopul acesta trêbue să lepădăm slovenismii, etc. și în locul lor să reînsuflețim cuvintele, formele și însemnările vechi românești, mórte, uitate, părăsite, apelând tot odată în această chestiune la latină, la limbele romanice și la dialectele române, potrivit cele împrumutate după formele și esemplele, ce nu înfășoază structura limbii, iar nu după ușurătatea buzelor și după placul urechilor ¹⁾“.*

În ce privește scrierea limbii române cu litere latine, iată ce dice Cipariu :

„*Mărturisim că ne simțim obligați în consecința a urma etimologiștilor noștri S. Micul, Sincaiu, P. Maior etc., alegînd din flórea acestor sisteme ceea ce, după studie îndelun-*

---

¹⁾ Veđi Cipariu, „Principie“ pag. 3—5.

gate asupra limbei române în dialectele și în toate vechile ei monumente, ni se păru mai aproape consimțind cu convincțiunile noastre; prezentând, pe baza monumentelor istorice și cercetărilor analitice comperative, o sistemă ortografică, nu arbitrară, nici împrumutată de la alte popóre, ci originală, basată pe natura și geniul limbei românești¹⁾. Două ne-au fost normativele principale, ce am urmat încă înaintea de începerea Organului: „Principiul etimologic și adoptarea accentelor în loc de semne fonetice, la cari se mai pot adauge, ca consecință a acestora, u final pretutindenea, afară de unele pozițiuni, pr. in, sub și în persóna 1-a sing. a imperfectelor, plusquam—perfectelor și al timpului condiționat, pr. eram, laudasem furem; — și negativul reduplicării consunantelor, afară de compozițiunea cu în urmând un verb cu n la început, pr. in-notu, in-noescu etc.”²⁾

Iată regulile scrierii limbei române din „Elemente de limba română după dialecte și monumente vechi“ 1854 Blaj pag. 83—94 și după tractatul ortografic din Sintacsă pag. 304—355. Cipariu dice, că între sunetele, cari au literă corespunzătoare în alfabetul latin, sunt multe nu numai primitive, ci și derivate, și ca să putem ficsa e ortografie mai regulată trebuie să observăm următoarele reguli:

a). Fie-care sunet elementar primitiv trebuie să se scrie cu litera corespunzătoare din alfabetul latin.

b). Sunetele derivate, în cât nu au literă corespunzătoare în alfabetul latin, trebuie să se scrie cu litera corespunzătoare sunetului primitiv, din care se derivă.

c). Sunetele derivate, în cât au literă corespunzătoare în alfabet, trebuie să se reducă la sunetul primitiv și să se scrie cu literele corespunzătoare aces-

¹⁾ Veđi „Principie“ pag. 248, 249, 250 și 258, etc.

²⁾ Idem pag. 278.

tor, în cât adecă póte suferi usul, nu numai cel de acum și cel mai lășit, ci și cel mai particular și mai vechi, pr. *vedia, sera, pena, de, demanetia, dreptu*. Tóte sunetele derivate strins luând se pot infășoșa de spurie și corupțiunii în cât se abat de la cele primitive, deși din partea eufoniei, care se nevoeșce a aduce mai multă armonie în vorbire, se par a fi perfecțiunii. Inșă fiindcă unele din dínsele sunt dubie, pr. *e* în *cumperi, aperi*, etc., altele antice și caracteristice, pr. *u* și *un* în loc de *o* și *on* ale Latinilor, altele așa de universale, în cât nici o urmă de diferență nu se află în us, pr. *fóme* în loc de *fame*, *am* în loc de *abu* lat. *habeo* etc., de aci urmază a fi cu mare atențiune, și sunetele derivate ce aű literă corăspundetőre numai atunci a le reduce la sunetul primitiv, când vre-o urmă cât de mică se află în usul de acuma saű în cel de demult; alt-fel ne punem limba în pericol de a o despoia de unele note caracteristice prețioșe, ce servesc spre demonstrarea vechii ei origini.

Derivațiunea unui sunet în limba română încă de multe ori e numai aparentă, în care parte mulți s'aű înșelat presupunând, că tótă diferența dintre limba română și latină e corupțiune (aci face alusiune la Micul și Șincaiű), inșă fără temeiű, de óre-ce de multe ori nu noi, ci Latiniű din evul clasic aű schimbat, iar Romaniű vechi saű dialectele romane mai nóűe țin cu noi, nu cu clasicii, precum este *i* scurt al Latinilor schimbat din *e* scurt, *o* în loc de *u*, etc.

Spurie și de lepėdat în ortografie sunt:

Dintre vocale. — *a* în loc de *é* și *ó*, pr. în *masa vara, fata, afara*, etc.; *e* în loc de *ă*, pr. în *fie, taie*,

chiemu, inghietiu, etc.; *i* în loc de *á* și *e*, pr. în *inima, cuvinte, bine, etc.*; *o* în loc de *a* și *u*, pr. în *oltariu, joru, etc.*; *u* în loc de *á* și *o*, pr. în *umblu, umplu, umflu, untru, rugaciune, etc.* Iar dintre consunante, toate sunetele ce se aud în loc de *bî, mî, nî, vî, fî*, pr. în *ghine, chieptu* în loc de *bine, pieptu, etc.*; mușierea lui *lî, nî, rî* în *i* gros, pr. *inu, muiere, puî, saî* în loc de *lînu, muliere, punî, sarî, etc.*; asemenea și mușierea lui *clî, glî* în *chî, ghî* deși e antică ca la Italiani, însă numai la noi cești de din cõce de Dunăre se põte suferi, iar nu și la cei de dincolo, la cari *lî* se aude; *p* în loc de *c* saũ *g* innainte de *t*, fiind în contra gramaticel pr. în *faptu, lapte, nõpte, derectu, intielegu, etc.*

Apoi stabileșce regula generală, că vocalele *a, e, i, o, u* în cât sunt primitive trebuie a se scrie cu literile corespundõtore din alfabetul latin, pr. *auru, eri, poporu*; iar în cât sunt derivate, suferind usul, cu litera originală, pr. *mesa, fia, anima, juru, morimu.*

De aci tracteză fie-care vocală în special, đicend :

á se scrie cu *a*, și spre deosebire sub accent cu *á*, pr. *auru, laudá, induráte, a vedé, a perí, nu luá, elu luá, voliu-asíu luá, cá, stá, dá, láuda*; afară dacă este derivat:

a) din *é*, pr. în *mesa, feta, vera, vedia, fiera, piera, tiera, éra, siepte, sierpe, este, etc.*

b) din *ó*, pr. *afora, fome.*

Sunetul *ε* se scrie cu *e*, pr. *legu*; afară dacă e derivat din *z*, pr. *fia, talia, se scria, se scia, se tienia, venia, chiae, chiamu, chiami, facie* (pl. de la fașă), *filia, via, milia, folia, ploia, volia, palia, marturia, ome-
nia, etc.*

Sunetul *i* se scrie cu *i*, pr. *firu*; afară dacă e derivat:

a) din *κ* născut din *a*. pr. *anima*, *taliandu*, *mo-liandu*, *anelu*, *ante*, *antaniu*, *sânge*, *demanetia*, etc.

b) din *e*, pr. *me-ne*, *te-ne*, *se-ne*, *ce-ne*, *be-ne*, *vene*, *tiene*, *veni*, *tieni*, *veniu*, *tieniu*, *mente*, *descende*, *prende*, *tende*, *vende*, *vendi*, *vendemu*, *dente*, *denti*, *mente*, *im-bracamente*, *mormente*, *vestimente*, *plenu*, *plena*, *plene*, *pleni*, *cena*, *venenu*, *ne-se*, *ve-se*, *le-se*, *fiendu*, *sciendu*, *scrietoriu*, *vietoriu*, etc.

Sunetul *o* cu *o*, pr. *orbu*; afară de *juru*, *una*, *unu*.

Sunetul *ș* cu *u*, pr. *umeru*; afară dacă e derivat:

a) din *an* sau *ân*, pr. *amblu*, *anghiu*, *anghetiu*;

b) din *in* sau *în*, pr. *implu*, *influ*, *intru*, *la-intru*;

c) din *o* fără accent, pr. *jocá*, *rogá*, *rogâmu*, *rogatiune*, *dormi*, *dormimu*, *morimu*, *moriti*, *morindu*, *potemu*, *poteti*, *potere*, *dorere*, *dorerosu*, *Domne-dieu*, *domeneca*, *domni'a ta*, *porcariu*, *porcelu*, *olcea*, *fromosu*, *romanu*, etc.

Despre vocalele derivate *z*, *κ*, *κ*, *ω* țice, că se scriu cu vocalele primitive, din cari sunt derivate.

Ast-fel vocala *z* se scrie cu *a*, când alternéză cu *α*, și spre destincțiune sub accent cu *à*, pr. *domna*, *morta*, *buna*, *porta*, *joca*, *se roga*, *se porta*, *laudà*, *luà*, *rogà*, *laudâmu*, *luâmu*, *pàrti*, *càrti*, *cà*, *dà*, *fà*, *sprà*, *stà*, *và*, *catrà*, *dupà* (se pot scrie și *catrè*, *dupè*), *forà* (sau *farà*), *panà*, etc.;

cu *e*, când este derivată din *e*, pr. *betranu*, *pe-catu*, *me*, *medua*, *menuntu*, *merariu*, *fetu*, *vedu*, *ve-duu-a*, *siedu* și *siediu*, *dieu*, *tiesu*, *intielegu*, *se*, *seu*, *senenu* sau *serenu*, *reu*, *recore*, *reponu*, *respundiu*, *rei*, *reci*, *doue*, *noue*, *voue*, *teu* (sau *tuu*), *seu* (sau *suu*), etc. ;
cu *o* în *locusta*, *rotundu*.

Vocala **ж** se scrie cu *a*, când e derivată din *a*, pr. *betrănu*, *pagănu*, *romănu*, *angeru*, *santu*, *lana*, *mana*, *funtana*, *cane*, *mane*, *pane*, *sange*, *antaniu*, *pană*, *cântu*, *frangu*, *plangu*, *candu*, *luandu*, *cantandu*, *dandu*, *standu*, *grâ*, *atātu*, *cātu*, *câte*, etc.;

cu *e*, când e derivată din *e*, pr. *fenu*, *senu*, *ventu*, *cuventu*, *mormentu*, *vestimentu*, *vena*, *vénatu* și *venātu*, *a venă*, *venatoriu*, *venatoria*, *vendu*, *avendu*, *cadiendu*, *vediendu*, *crediendu*, *potendu*, *tramitiendu*, *frenu*, *vertosu*, *vertute*, *vertegiu* *invertescu*, *serbu*, etc.;

cu *i* în prepozițiunea **И** și derivatele ei, pr. *in*, *intru*, *incepu*, *influ*, *implu*, *imbracu*, *intendu*, *inca*, *inse*, *insu-a*, *singuru*, *stingu*, etc.; asemenea și după *r*, pr. *riu*, *ridu*, *risu*, *rica*, *rima*, *a rimă*, *rimatoriu*, *stricu*, *strigu*, *amari*, *uri*, *omori*, *amaritu*, *uritu*, etc. și după consunantele *c*, *ш*, *з*, *ц*, când conform usului vulgar se pronunță ca **ж** pr. *singuru*, *sî*, *dî*, *tîe*, etc.;

cu *u* în gerundiele verbelor de a 2 și a 3 conj. terminate în *ce*, și *ge*, pr. *dicundu*, *ducundu*, *facundu*, *tacundu*, *frigundu*, *plangundu*, *curendu* și *curundu*, etc. și în unele cuvinte ca *funtana*, *rundunea*, *gutu*, *gutlegiu*, *aduncu*, *vultoria*, etc.

Consunantele *bp*, *dt*, *gc*, *l*, *m*, *n*, *r*, *s*, *z*, *j*, *v*, *f*, *h*, în cât sunt primitive, iar nu derivate, se scriu cu corăspundătoarele latinești.

Din aceste sunt cincî derivate: **г**, **к**, **з**, **ж** și **х**, însă nu totdeauna:

a) **г** și **к** se pronunță în unele părți în loc de *bî*, *pî* și mai rar în loc de *dî*, *tî*, care pronunțare trêbue să se îndrepteze și să se reducă la *b*, *p*, *d*, *t*, atât în vorbire, cât și în scriere;

b) **з** e mai mult derivat din **д** și mai puțin ori-

ginal, de unde se scrie parte cu *di*, pr. în *dieu*, *di*, *audi*, *verdi*, *diece*, *vediu*, *diua*, etc.; parte cu *z*, pr. *botezu*, *cutezu*, *retezu*, *urmezu*, *lacramezu*, etc.; însă cu *j* în *jacu*;

c) ж este original, când corăspunde în cuvintele latine literei romane *j*, și în acest cas trăbue să se scrie cu *j*, pr. *jocu*, *june*—iar uneori se aude în usul vulgar în loc de *di* sau *ge*, în care cas trăbue scris cu *di*, pr. *medi-locu*, *diumetate*, *diosu*, etc. sau cu *g* înainte de *e* și *i*, pr. *genere* în loc de *junere* etc.;

d) χ arareori e primitiv, unde s'ar scrie cu *h*, pr. *huma*, *hemeliu*, *hornu*; însă în usul vulgar se pronunță în loc de *fi* și se scrie cu *fi*, pr. *firu*, *fieru*, *fierbu*, în loc de *hiru* lat. *filum* et *hilum*. *fieru*, *fierbu*, etc.; în cele grecești mai bine cu *ch*, pr. *Christosu*, *charu*, *chrisma*, etc.

Consunantele ш, з, и, ѱ, ѱ, derivate din *c*, *d*, *t*, *r*, *k* trăbue să se scrie cu literele corăspundătoare primitivelor, din cari se deriva, adecă cu *s*, *d*, *t*, *g*, *c*.

Consunantele ш, з, и, în cât sunt derivate, se nasc din *s*, *d*, *t* urmând *i* jumătățit, de unde trebue a se scrie *si*, *di*, *ti*; însă,

a) când *i* este duplicat, ca un *i* lung în capătul său mijlocul cuvintelor, spre destingere după aceste lirere, îl însemnăm cu accentul circumflecs, pr. *sî*, *dî*, *tî*, *a pasî*, *audi*, *peti*; *sîe*, *tîe*, *dicu* și așa *tardîu*, *subtîre*, *intardiātu*, *subtîliātu* etc.; iar urmând altă vocală, circumflecsul se lépădă, pr. *audiu*, *siediu*, *tieniu*, *dieu*, *diori* etc.;

b) и în pronunțare se află și în loc de ѱ, în care cas trăbue scris cu *ci*, pr. *acia*, *bracia*, *facia*, *ghiacia*, *licia*, *sociu*, *pucinu*, etc.

Consunantele *u*, *u* se derivă mai de aproape din *r* și *κ* urmând *ε* sau *i*, uneori însă se afla puse în loc de *z* și *u*, de unde trebuie să se scrie:

a) cu *g* și *c*, când se derivă din *r* și *κ*, pr. *frigi*, *frige*, *faci*, *face*, etc;

b) cu *d* și *t*, când se deriva din *Δ* și *τ*, pr. *u-mediune*, *repediune*, *intieptiune*, etc.

Tot la derivate se ține și mușterea lui *l*, *n*, *r* cu *î* jumătățit și a lui *l* împreună cu *g*, *c* și urmate asemenea de *î*, cari regulat trebuie să se scrie cu *li*, *ni*, *ri*, *cli*, *gli*, precum cere și pronunțarea limbei de peste Dunăre, pr. *liepure*, *lieau*, *linu*, *lîmu*, *liciu*, *lînia*, *îlia*, *câli*, *vâli*, *moli*, *foli*, *a moliá*, *io moliu*, *tu moli*, *elu molia*, *aliu*, *maliu*, *saliu*, *paliu*, *taliu-a*, *a taliá*, *moliu-a*, etc., în cari *l* dispăre în pronunțarea noastră, rămânând numai semi-vocala. Regula etimologică a limbei cere, ca *l* să se scrie preste tot. Asemenea dispăre la noi în pronunțare *l* din grupele *cli* și *gli*, pr. *chiâmu*, *chiaie*, *ochiu*, *urechia*, *parechia*, *cureciu*, *peduciu*, *gliacia*, *gliande*, *anglu*; *inglitu* în loc de *ingliutu*; ca și *inclidu*, *desclidu* în loc de *includu*, *descludu*, etc.

Însă fiindcă, lepădându-se *l* din *cli* și *gli*, consunantele *c* și *g* s'ar schimba urmând *i*, — de aceea ortografiștii români de mai 'nainte au adoptat a se pune un *h* în locul lui *l* lepădat, după ortografia italiană, și a se scrie *chi* și *ghi*, pr. *chiâmu*, *chiaie*, *ochiu*, *ghiacia*, *anghiu*, *inghitu*, *sughitu*, *inchidu*, *deschidu*, etc.

Asemenea se lepădă în pronunțare *ni*, pr. *antăuiu*, *calcaniu*, *cuniu* și *vinia* (cum se pronunță pe la Hațeg și în Banat), *linai*, *veniu*, *tieniu*, *veni*, *tieni*, *spuni*, *remani* și *remania*, *mâni*, *mânia*, *a mená*, *meni*, etc., pronunțate acum ca *antăiu*, *calcăiu*, *vie*, *ie*, *viu*,

tîu, vii, tîi, spui, remăi, remăe, măi, măe, măi de la menă.

Dintre semne admite apostroful, cu care înlocuiește vocala *ă* elidată de la femininele decl. I. Aci apostroful arată, că *a*, ce-î urmăze, nu-și schimbă sunetul clar, pr. *domn'a* din *domnaa*.

Accentele nu se scriu totdeauna și în fie-care cuvînt, ci numai mai rar și în casuri dubie spre deosebire.

Acutul, numai la finea cuvintelor, pe silaba întregă tonică, și anume în infinitivii, imperativii negativi și în imperfectele verbelor, precum și în celelalte timpuri formate de la infinitiv, pr. *a luă, vedé, perî, nu luă, elu luă, voliu-asiu luă*, etc.

Greul de asemenea se scrie numai în silaba tonică finală, în perfectul simplu de la indicativ, pr. *elu luă, vedii, facu, perî*, etc.; în prezentul și perfectul indicativului persóna întâie plurală a conjug. I, pr. *laudămu, cantămu*, etc. spre distingere de către aceeași persónă în imperfect, pr. *laudămu*; în pluralul substantivelor terminate în *are*, pr. *căli, vâli, carări*, etc.; în monosilabele *că, dă, fă, lă, stă, vă*, etc.

Circumflecșul însă numai pe *i*, cînd represintă un *i* duplu său lung, contras din doi, — nu numai în fine, ci ori și unde, mai ales cu consunantele derivate *dî, ti*, pr. *dî, dicu, audî, audîre, auditu, a audî*, etc.; — *tie, pati, petî, patire, patitu*, etc.: — *si sie, esî, pasî, esire, esitu*, etc.; pe silaba *ân* cu sunetul obscur nasal, chiar și unde *n* nu este espres său unde *a* și-a schimbat pronunțarea, pr. în *ânema, ânelu, mânia, căne, cătu, atātu, grâu*, în loc de *cântu, atântu, grânu*, etc.

Accentele însă, pe lângă valórea tonică arătată, mai aũ si valóre eufonică, așa *á* cu acutul repre-

sintă pe *a* clar, pr. *laudá, luá, cantá*, etc.; à cu greul pe *ă* obscur, pr. *luà, laudà*, etc.; iar *â* cu circumflexul pe *â* obscur nasal, pr. *âmbli, laudându, cându, mâna, câtu*, etc.

În fine e de însemnat ca o regulă generală, că *u* mut final se scrie în toate cuvintele afară de prep. *in, sub*, de adv. *cam*, de ausil. *sum, sunt*, de 1 pers. sing. a timpurilor terminate în *am* sau *em* spre deosebire de pers. 1 plur. pr. *eram* pl. *eram, laudam-mu, laudasem-mu*, etc.

Iată ce țice A. P. Ilarian despre Cipariu :

„Studiele de limbă ale d-nului Cipariu sunt istorice, monumentale, nu mai puțin importante. Ce se ține de ortografia d-sale, apoi între această sistemă ortografică și între cea simplificată a d-lui Laurian (înțelege pe cea de la 1860) de o parte și între ortografia lui P. Maïor de altă parte, nu este nici o diferență esențială, afară numai că d-nul Cipariu omite semnele propuse de P. Maïor pentru deosebirea ôre-câror sunete ale vocalelor și consunantelor, iar d. Laurian pune alte semne în locul unora din cele propuse de bătrânul Maïor. Iată totă diferența! Afară de această ortografia d-nului Cipariu, câte o dată este prea monumentală, altă dată prea etimologică, fără însă a ajunge vre o dată cu consecința etimologică pe autorul Tentamenului critic ¹⁾“.

Iată aprecierea d-nului A. Densușanu :

„Cipariu apucă calca, ce ducea la adevăr, introducând studiul evoluțiunii istorice a limbei și tindând a reîncia formele și elementele vechi și mai originale. Până aci principiul lui Cipariu este cel mai bun. În esecutare însă se abate în cât-va de la el. În loc de a lega evoluțiunea istorică a limbei române d'a dreptul cu grațul vulgar roman, o lęgă cu limba

¹⁾ Veđi „Tesaur de monumente istorice“ t. I. pag. 94.

latină și numai în mod subsidiar și sporadic se raportează și la graiul vulgar. De aci provine, că Cipariu, în contra principiului său, în ortografie merge până sus la latină, fără îndoieală de temă ca să nu se depărteze cuvintele în forma esterioră de limba latină. Va se zice ideea latinității predomină ideea romanității¹⁾.

Chiar contrarii lui Cipariu îi recunosc marele merit, în ceea ce privește studiul limbei române. Așa d-nul Tictin, colaborator al „Convorbirilor literare“, dice :

„D-nul Cipariu este un cunoscător măi bun al fonologiei române, ale căruș scrieri, cu totă regretabilă lor tendință de a statori și justifica ortografia română etimologică, sunt încă isvórele cele măi importante pentru studiul limbei noastre²⁾).

După acéstă sistemă a fost scris „Organul luminării“ din 1848. „Gazeta Transilvaniei“ împreună cu „Fóia pentru minte, inimă și literatură“ au fost cele dintăi după Organ, cari începură, pe la 1852, a scrie după sistema lui Cipariu. După acestea au adoptat sistema Cipariană și jurnalele: *Amicul școlei*, *Sionul*, *Telegraful* și în cât-va *Concordia* și *Albina*. Este de observat, că Concordia întrebuița accentele sistemei lui Cipariu în mod invers, punënd à unde Ciparienii pun á, și á unde Ciparienii pun à; iar i după d, t, s, pr. *dî*, *tî*, *sî* la cei de la Concordia nu însemnéză două i, ca la Ciparienii, ci numai unul; iar i singur al Concordiei face cât doi la Ciparienii³⁾.

Sistema lui Cipariu a fost primită de comisiunea

¹⁾ Veđi A. Densușanu „Istoria limbei și lit. rom.“ pag. 202.

²⁾ Veđi „Convorbiri literare“ p. a. 1879, pag. 338—339.

³⁾ Veđi Cipariu „Principie“ p. 250 și 283.

convocată în 1860, la Sibiu, de către guvernul austriac, cu scop de a stabili o ortografie română cu litere latine.

De asemenea în 1862 la propunerea d-lui Munteanu, societatea literară a Românilor din Transilvania, în adunarea de la Braşov, a primit sistema Cipariană. De aci în colo sistema lui Cipariu se lăţise din ce în ce în totă Transilvania, ast-fel în cât în Transilvania se ajunsese la o singură sistemă ortografică.

Ortografia lui Cipariu fu primită pe la 1867 şi de Academia română, care o întrebuintă până la 1875—80 când, din cauză că nu aflase propagare, Academia şi-a format o sistemă, care nu este alt-ceva de cât un compromis între etimologism şi fonetism. Astăzi sistema lui Cipariu mai are puţini partizanî în Transilvania, mai cu samă în ţinutul Blajului, unde a trăit Cipariu.

D-nul Străjanu în gramatica sa urmază sistema lui Cipariu în privinţa derivării vocalelor. Asemenea chiar şi repausatul profesor Irimie Ţirca, care în gramatica sa de şi se deosibeşte de Cipariu în privinţa întrebuintării accentelor, a însemnării consunantelor *ş*, *ş*, *ş*, *ş*, totuşi în privinţa derivării şi scrierii multor cuvinte a urmat pe Cipariu.

Până la un punct putem dice, că în parte ortografia lui Cipariu chiar şi astăzi mai are trecere, căci mulţi etimologişti scriu vocalele *ă* şi *î* după derivaţiunea sistemii lui Cipariu, deosebirea este numai că dinşii mai adaug semnul scurtării pentru *x* şi circumflexul pentru *x*¹⁾.

1) Ch. I. Suliotis „Regulile ortografice ale limbei române“ Brăila-Constanţa 1880. Sistema ce o propune aci, este o combinare din sistema lui Cipariu şi Eliade.

Latinismu.

Ce nece noi nu totu de a-un'a latinisàmu, candu se pare cui-va, nece totu, ce se pare, e latinismu.

Prein latinismi suntu a se intielege acele cuvente forme si semnari, adoptate si aflande in latin'a clasica, alu caror'a numeru pentru noi cesti mai tardii e certu si defiptu, si a forà de carele totu, ce se afla in limbele romane mai noue de elementu latinu, pote se fia si se se numesca romanu, ci nu si latinu intru sensulu clasicu. Si cà dein mai multe se atingemu un'a: In limbele romane, cà si intru a nostra, se afla multe cuvente curatu latine dupa materia si forma, ci cu semnari, cari in latin'a clasica nu se afla, asemenea si compuse si derivate, ale caror'a elemente se afla in cea latina, ci ele nū; de unde atari cuvente in semnarile si compusa-le seau derivatele loru fresce, cà nu se potu numi latine, de acea inse totu nu suntu straine, ci romane; fiendu cà de si pote cà s'au adausu seau formatu mai tardiu, au dein ore-care causa au remasu ne-amentite la clasicii latini, celu pucinu elementulu loru e romanu.

Fiendu inse limb'a latina si mai vechia si mai desvoltata de câtu cele alalte limbe romane, si preponderanti'a ei fiendu atâtu de mare, câtu ea nu numai a stersu tote dialectele vechie italice, ale Osciloru, Umbriloru, Etrusciloru etc., ci si in formarea cestoru mai noue dein provinciele imperiului romanu avù cea mai insemnata influentia; asia nu e mirare, cà si in limbele noue romane numai aceea se pote considerá de elementu romanu, ce macaru in parte, deca nu intregu, se afla in limb'a latina.

Deci, nemenea potendu negá, cumu cà si in limb'a romanesca se afla elemente destule latine, dein capulu locului se pote presupune, precum s'a si adeveritu, cumu cà si intru a' nostra voru se fia cuvente multe numai dupa elementu latine, er' dupa insemnari, compusetiune seau derivatiune numai romane, dein carile unele se afla si astali in usu, altele inse s'au uitatu, si se afla numai in cartile betrane.

Apoi deca altoru popore de limba romana le a fostu liertatu, dupa impregiurari asi formá noue compusa și derivate dein elementulu latinu, nu numai in tempore-le mai vechia ci si in cele mai noua, poté-va dice ce-ne-va, cà nu mai noue, romaniloru, nu ne a fostu liertatu a ne formá asemeni cuvente, ce suntu conforme geniului limbei romane, de si nu se afla in latin'a seau in alta limba romana? Seau deca acestu dreptu nu ne se pote denegá, cuventele asia formate potu-se numí numai de câtu latine, pentru cà suntu cá ale latiniloru seau sémena cu cele latine?

Noi recunoscemu cu tota libertate, cà nu numai ne amu sierbitu cu acelu dreptu, cu carele si alti multi se sierbira in a-ante de noi,—ci obserbâmu si acea, ce unor'a panà acì remasese necunoscutu, cà multe cuvente, ce amu adoptatu in scrierile nostre, símple seau compusa și derivate, nu le amu luatú dein limb'a latina, unde inca se afla, ci de adereptulu dein usulu mai vechiu alu limbei romanesci, si de acea nece nu latinisâmu facundu acést'a, nece candu latinisâmu, nu facemu forà dreptu, causa si fundamentu.

De esemplu cuventele: Dorore, frupture, lucre, meserere si meseretate, scutu, ventre;—ia (ilia) si aúa (uva);—a descende, destinge, durá, incendio, tupsecá (toxicare) etc. nu le amu luatú dela latini, ci asia le amu aflatu la celi betrani.

Rogâm dara pre toti, cari sciu si cari nu sciu latinesce, se nu ne judece numai de câtu dupa aparentie: cà latinisâmu; repetiendu si aici, cà cu care dreptu altii francescu si italianescu, si noi potemu latinisá, pote cà inca cu ceva mai multu dreptu, la totu casulu ínse cu mai mare dreptu, de câtu celi ce in a-ante de noi ruseau, serbeau, greceau si turceau, si astadi mai facu asia.

Ci noi de buna volia ne amu restrinsu intre marginile cuvenientiei si strictei necesitati ¹⁾.

¹⁾ Veđi Cipariú „Principie“ pag. 267—269.

Sistema lui Dimitrie Boer.

1841

Dimitrie Boer, profesor la gimnasul din Blaj, a publicat la Sibiu în 1841 „*Un plan de a scrie limba românească cu litere latinești*“, întocmit pentru școlile din Blaj. Sistema sa este etimologica.

Pe **z** îl scrie cu *â* în următoarele cazuri :

1) Când este precedat de *c, g și qu*, pr. *câmilă, căescu, găină, quâror*.

2) Când este precedat de *p*, pr. *pârinte, pârete, pământu*, etc.; afară de *pécatu, péné, pécurariu, pétrundu, péru, pélârie*, etc., unde îl scrie cu *é*.

3) Când este precedat de *m*, pr. *mârire, mălai, mârú, márgáritaru*, etc.; afară de *méduhâ, măsurâ, mé, métusâ și médulariú*, unde îl scrie cu *é*.

4) Când este urmat de silaba *ciu*, pr. *spélâciune, scâldâciune, închinâciune*, etc.; afară de *téciune*, în care se scrie cu *é*.

5) Când se afla la sfârșitul cuvintelor, pr. *vacâ, mâncâ, casâ*, etc.; afară de *sé, mé, însé, dupé*, unde se scrie cu *é*, de asemenea **z** la pluralul părților flexibile pentru a le deosebi de singular, pr. *doae, voué, ei cânté* (ellu cântâ), însă dacă **z** este precedat de *c, g și qu*, atunci îl scrie cu *â*, pr. *ei toarquâ, ei meargâ*.

6) Când **z** este derivat din *a*, pr. *stârě* (stare), *fâceam* (facu), *fâcutu, desfâcutu*, etc.; de asemenea se mai scriu cu *â* și *sâgeatâ, sâpunu, sâturare, strâinu, sânetate, sârutare, râdêcinâ, lâcustâ*.

Pe **z** îl scrie cu *ê* în următoarele cuvinte: *sêrbetoare, rêu, sêmèntiâ, sêlbatecu*, etc.; iar cu *ó* în *quó*.

Pe **z** îl scrie cu *î* la începutul cuvintelor în-

nainte de *n*, pr. *incarcu*, *imperatu*, afară de *angeru*, *angustu*, *antie*, *ambii*; tot cu *i* se scrie și în următoarele: *riu*, *ripa*, *virtute*, *rivnâ*, *singuru*, *stringu*, *stingu*, *stinga*, *minu*, *sinu*, *scintee*, etc.

Pe *κ* îl scrie cu *â*, când este urmat de *n*, afară de începutul cuvintelor și de gerundiele conj. a doua și a treia, pr. *mâne*, *mânile*, *pâne*, *sânt*, *a tata*, de asemenea, îl scrie cu *â* și în *hârthie*, *târdiiu*; tot cu *â* îl scrie și când este precedat de *c*, *g*, și *qu*, pr. *quâtu*, *câmpu*, *gâscâ*, etc.

Pe *κ* îl scrie cu *è* în următoarele cuvinte: *pământu*, *cuvântu*, *coperementu*, *mormentu*, *astădiementu*, *vântu*, *vëndu*, *fenu*, *fênatiu*, *frêne*, *curëndu*, *tienu*, *sêmentiâ*, *credîmentu*, *jurêmentu*, în general și în substantive formate din verde de conj. a doua și a treia. În gerundiele conj. a doua și a treia scrie pe *κ* cu *è*, deși este urmat de *n*, pr. *mergëndu*, *vedîndu*, *culegëndu*, *torquëndu*, etc.; numai în verbul *sînt* îl scrie cu *ù*.

Pe diftongii *é* și *ó* îi scrie cu *ea* și *oa*, pr. *sê meargâ*, *vietîuitoare*.

Pe *κ* îl scrie cu *c* înaintea de *a*, *o*, *u*, *z*, *κ* și înaintea de consunante, pr. *caru*, *curte*, *câmpu*, *credu*; iar înaintea de *e*, *i* cu *ch*, pr. *chîem*, *chîar*, *cheie*, etc.; însă în următoarele cuvinte îl scrie cu *qu*, *quâ*, *quó*, *quâstigu*, *torqu*, *fre-quare*, *de-quare*, *nique-de-quâtu*, *oare-quâtu*, *fre-quâtu*, *pentrú-quâ*, *da-quâ*, *fînd-quâ*, *pênê-quând*, *fie-quând*, *quând-va*, *ni-quâ-irea* (sau *niqu'-â-irea*), *quâte-o-datâ*, etc.

Pe *ч* îl scrie cu *ce*, *ci* (cî), pr. *ceriù*, *cînte*, *ceapâ*, *ciotu*, *ciocîu*, *decîmâ*, *facî*, etc.; afară de următoarele, în cari îl scrie, cu *qu*: *quine*, *quie*, *nique*,

neaque, aquestu, aqueasta, aquellu, aquia, oblânqui, lânquedu, queru.

Pe *r* îl scrie cu *g* înainte de *a, o, u, x, ж* și înainte de consunante, *galbinu, gusie, găinâ, grindâ, ognâ, etc.*; iar cu *gh* înainte de *e* și *i*, pr. *ghinde, ghemu, etc.*

Pe *у* îl scrie cu *ge, gi*, pr. *gingei, geme, gemeni.*

Pe *ж* îl scrie cu *j*, pr. *jocu, joru, jedecu, jaru, dajde, grajdu, jiru, jele, etc.*; afară de *vârtegiu*, unde îl scrie cu *gi*.

Pe *ш* îl scrie cu *si, si* (în care cas *i* nu se cețește), pr. *esindu, dusi, a pâsi, siepte, sied*; dar când *s* își păstrează sunetul tare înainte de *i*, atunci pune pe *i* accentul greu (i), pr. *sîmbol*. Înainte de *t* și *c*, *ш* este scris cu *s*, pr. *stephanu, stergu, muscâ, piscâ, puscâ, tescat*. Pe *ш* îl scrie înainte de *e, i*, cu *sc*, iar înainte de alte vocale și consunante cu *st*, pr. *sosesci, sesesce, sciu, pesce, românesce, streangu, etc.*

Pe *ц* îl scrie cu *ti, ti* (în care cas *i* nu se cețește), când după *i* urmăzează altă vocală, pr. *preotie, tie, tiene, vitielu, întieptiune, minti, hoti*; cu toate acestea în *pustie, trestie t* nu se môle înainte de *i*, uneori, când nu se môle, îl însamnă cu *th*, pr. *lithie, grathie, Fothie*. În următoarele cuvinte scrie pe *ц* cu *c*: *façiâ, açiâ, ghiaciâ, maçiie, puçin, soçiû, braçiû, îiçiû, cârnaçiû, găinaçiû, miçiâ*.

Pe *з* îl scrie cu *di*, când se derivă din *d*, pr. *diece, diêu, Dumnedeu, dii, diiori, ameadî, diând, mediu, radie, spudiâ, frundiâ, sturdîu, ordîu, urdialâ, urdiire, laudî, m'erindî, ghindî, iedî, leopardî, smaragdî, Burgundî, Voivodî, vedîutu, credîutu, siedîutu, frundîutu; netedî, umedî, udî, surdî, nechî-*

urdi, rancedi, verdi, blandi, caldi; dăicu, asurdiescu, urdiescu, frundiescu, spudiescu, încaldiescu, amediescu, audi, vedi, cadă, credi, ridi, prindi, aprindi, cuprindi, laudi, udi, umediesci, siedi, mucediescu, verdiescu, spandiuru, prândiescu, vindi, credietoriu, vëndiétoriu, védiendu, siediendu; iar unde nu se derivă din *d*, acolo îl scrie cu *z* ¹⁾.

Iată o probă din această sistemă :

Mai pe urmă: a mea părere tot de una au fost: quô noi n'avem lipsă, ba nu trebuie să pârăsimu nu mai de quātu literele cirilesci, însă quô pe de doă ori mai rău este a nu lua și pe elea latinesci lângă elle, să se facă de obsce, putemu noi avea doă moduri de a scrie, diquie nu? qua Nemții, apoi scrie quare cumu-i place, cu estea: o cu ellea și asie și cetească. A mea părere încă este: quô nu-i pe timpuriu a scrie cu litere, ba mi se pare, de nu mă inelui, quă de quie vom începe mai curându, de aquea vom sosi mai de vreme la scopu, de vom începe după dăcimă de ană, vom trebui se începem tot d'in capu, une nu sânt puteri vietuitoare, prin stare nu mai nu se produce nemica, nique nu cresce, nu pte timpuriu: quă a cuma nu trebuie făcută ortographie, cu quare se scriemu peste o sută de ană, ci se scriemu limba cum e a cuma, cultura unei limbi, de une atiră deplinirea ortographiei, qua și cultura unei nații, nu este lucru de unu annu, ci se queru veacuri întregi, ar fi nedreptu dară a astepta o ortographie de sevirsitu de a cuma, sau o limbă, quare e încă nu mai în mutatoarea gură a poporului, de toate părțile închiată, quô asemenea lucrú n'ar fi cu putintia, învederatu, ne arată pătiania altor nații, en se luăm în mână o charte veche frăncească sau nemtiască, și vom

¹⁾ Veđi D. Boer „Op. cit.“ pag. 28—41. Tot D. Boer a publicat la Blaj în 1844 „Ortografia ori dreptă scriere a limbei române cu litere române și cirilice“. Nu știm ce deosebire pôte să fie între sistema acesta și cea din 1841, de ôre-ce cea din 1844 n'am găsit-o, ori cât am căutat-o, atât în țară cât și în Transilvania.

vedea cum au scrisu a quellea popoare de de mult, si cum scriu acuma, însă nime nu mă răspunde mie la întrebare, oare putut'ar fi scrie ei atunci limba sa cum o scriu acum? vom vedea dîicu cum s'au tot prefăcutu, mutatu, si prelucratu limba lor, si cu ea ortographia, io dîicu cu convingere: quô o ortographie nu se poate face nique de quātu, după cum va fi limba în viitoru, ci după cum e a cum, si asîe precum limba: treptat si pe încetu se pregătesce spre viitoru, asîe si modrul de a o scriie d'in preună cu ea trebuie să păsîască. Dacă ne vom uita la limbă cum va să fie, nu cum este, a tuncî nique o ortographie nu ne va putea îndestulî, pentrû-quâ sîntem în idealu, în timpul nostru nu putem avea nimică de sêvirsitu în privintia limbii noastre, de ica ne putem convinge, quâ sîntem siliti a ne îndestulî cu o orthographie mai nedeplicită, tomna qua să putem avea quândva una deplin, însă cu ea noi nu vom scriie, nique quarîi vor urma mintenî noaē, nedeplicitarea aquea însă, căutându la noi cum sîntem, e nu mai pârută, quâ limba noastră de a cum, nu suffere alt modrû de a o scriie, fêrê pe aquella quare este ei întomnitu după cum e starea de acum. si asîe aquei scriiere e deplin pe quare o suffere limba în dîilele noastre. Fie dară qua să ne învoimu odată! cum arată prefatia: n'amu avutu cugetu a da quieva la tipariu de acum, despre lucrul esta, quâ sînt mai qua provocatu, pentrû aquea totusi, lucrul nu pentrû sine, ci doar nu mai pentrû mine poate fi quam de vreme, nu facu pretensie spre deplinitate, aquea nique quâ mău venitu în minte, ci nu mai qua să meargă spre deplinitate, însă nu asîe qua cui va plăcea, să lassă, si să pună quie va vrea, unele reguli au aquea fire, quātu, de voimu a scriie cum voiiesce limba, sînt ne mutătoare, nique de mine puse, însă de vede quieva, quô după rădăcină, ar trebui a, sau altă vocală pentrû x si ж, si regula nu'l ajută, nu-i legată mîna nimenui, ba insum sînt tot de una gata amu cunoasce gresielele arătate cu temei, toti putem gresi, însă e a nevoie ascî quarîi măi tare,— de altmintrilea amu lucratu fêrê de nique o pretensie, orî în quie felu, nique d'in rivnă zeloasă

spre quieva desiertu, nique d'in interesu, tot al meu interesu, si asteptare va fi implinita, quându voiu vede quô au folositu quieva planul meu, însê si quie e bun încă remâne fêrê de folosu de multe orî, si iarê nemicu nu-i asie de rêu, quātu sê n'aibâ quieva bunu in sine. De e bunu va învinge, de si târdîu, da totusî, de nu, va pica de sine, cum si trebue. Lunga întroducere, lângâ mica lucrare e făcutâ, pentru orientatia quellor quie li se vor vedea regulele quam intunecate pentru desvâluirea îndemnurilor, d'in quare e întomnitu planul esta asie cum este, însê mai inadins qua sê fie aretare cum sê scriie cu litere latinescî dupê ellu ¹⁾.

Sistemele lui Eliade.

1838, 1841, 1844.

In „*Curierul de ambe sexe*“ din 1838, pag. 285—296, Eliade propune „*Foiî literare*“ din Braşov o sistemă fonetică pentru scrierea limbei române cu litere latine, admitînd din alfabetul cirilic pe **з**, **ж** si **з** ²⁾. Pentru **ш** propune *sh*, pentru **ц** pe italianescul *z*. Pentru **е** propune *è*, iar pentru **к** pe *e*. La pag. 296 găsim şese versuri traduse din eclogele lui Virgil, cari sunt scrise cu acéstă sistemă. Iată aceste versuri :

Melebeu.

Supt ramuri de fag **лжзité**, Titiré te odihnéshti,
Resunând cu fluera dulci **сжнтéce** **ржсторéshti**.
Noi patria am **лжсат** shi dulcea **сжмжнжтурж**,
Noi de patrie fugim ; tu, supt umbra **сжнзи** din **гурж**,
Linishtit shi **фжрж** grijж ; padurile celi tufoasж
Invжzind cum se resune p'Amarila cea frumoasж.

¹⁾ Veđi D. Boer „Op. cit.“ pag. 17—20.

²⁾ D-nul I. Mureşanu, avocat în Năsăud (Transilvania), ni-a arătat un manuscript cu litere latine a repausatului vicar Mărian; în acest manuscript am vedut întrebuintate pentru *ă* şi *î* cirilicele **ж** şi **п**.

Intimpinând însă o critică cam aspră (publicată în N-rii 18, 20 și 21 ai Foii literare) din cauza celor trei litere cirilice, ce le amestecase cu caracterele latine, Eliade renunță la sistema sa fonetică și respundând „Foi literare“ (veđi pag. 297—312 și 343—352 a Curierului de ambe sexe din 1838), propune o nouă sistemă etimologică, din care se vede pentru prima dată tendința spre latinism și mai cu samă spre italianism.

Pentru însemnarea lui **z** propune pe *á*, și *é*; pentru **ж** pe *â* și *î*; pentru **w** pe *ó*; pentru **з** pe *ǫ*, când derivă din *d*, alt-fel pe *z*; pentru **ш** pe *ș*; pentru **ш** pe *șce*, când derivă din *sc*, alt-fel pe *șt*; pentru **ц** pe *ç* în toate substantivetele feminine, ce se sfirșesc în *ța*: *provedința*, *sciința*, *fața*, etc., de asemenea și în vorbele *soțiu*, *soți*, *oțet*, *prințiu*, *prințipu*, alt-fel pe *ț*; pentru **к** pe *c*, afară de cuvintele: *quând*, *quare*, *qualitate*, *qua*, *quê*, *quêci*, *quât*, *quine*, *aquela*, *quela*, *aquesta*, *que*.

Ca exemple pentru această sistemă găsim următoarele versuri:

Din Eneida lui Virgil.

Arme cantu și barabatu que alungat de sôrtă
 Din câmpurile Troiei el mai ântéiu venit'a
 Ș'a tras în Italia, p'al Laviniei țermu.
 Mult el preste têrrimuri pre meri fu aruncat
 D'o mânâ mai inaltă, din ura quea nestinsă
 Iunonei nempăcate. Multe nevoi și lupte
 A sufferit eroul pe quând își temeia
 Cetatea, ș'addusese ai Lațiuului ței,
 Dè unde se și trase și nația latină
 Parinții de Albani, s'impereteasca Romă.

Din Ierusalimul eliberat a lui Taso.

Chimă pe lăcuiorii veciniceî umbre
Raucul sunet al tartarei trombe
Tremură spațioșele grōznice pesceri
Și aerul negru l'aquel uet resbumbă.

Depărtarea.

(tradusă din italiană de Eliade)

Singurică și umbrōsă
Dumbrăviōră, 'n tine viu,
Trista'mî inimă noptōsă
În repaos sâ'mî o țiu.

Quâte-orî, frunđe iubite,
Umbra vōstr'o caperi!
Curs de ciasuri fericite,
Quât de repede fugî!

Orî-que objet que altui place
Eu îl vĕdu posomorît;
Am perdut dulcea mea pace
Și eu fusu'mî m-am urit.

Spuneți, spuneți, drage unde,
Voiu vedea o eu sau nu?
Vai! dar Eco îmî respunde
Și îmî par' que ȕice: nu!

Nina mea, frumosu'mî fōcul
E aci!—Dorul 'mî a spus—
Vai! o caut în tot locul.
Și știu singur quē s'a dus!

Simțu o dulce murmurare;
Un suspin pōte va fi,
Pōte a ȕine mî e ohtare
Que îmî ȕice: va veni

Vai! e riul que se frânge
Pintre stâncî lăcrâmător
Și nu murmură ci plânge
Quē î e milă d'al meu dor.

Rugăciunea Pruncului.

Imitație din Lamartine

Părinte quârui tata se'nchină
Și toți te chiamă genunchî plecând
D'al quârui nume grozav și blînd
A mamii frunte smerit se'nclină.

ȕicu quē ast soare strelucitor
E jucăria puterîi tale,
Quē sub picioare'ți e p'a lui cale
Candelă d'aur luminător.

Țicu quē Tu singur faci a se nasce
Mici păserele quē cânta sboru
Lași copilași cu mama loru
Le dai un suff'et a te cunôsce.

Țicu quā Tu singur semenî cu flori
Livede, vale, câmpuri, grădine
Tu faci verdeața, și fără tine
Ar fi toți pomii neroditori.

La daruri multe l'ata 'ndurare
Tot universul este chiebat :
Nici micul verme este uitat
La al naturei ospētu prea mare.

Livedea pasce melul plâpînd ;
La mugur iedul vesel s'a cață
Puii la cloșcă a ciupi 'nvață ;
Fugu gândecei hrana cătînd.

Vrabia sbôră și ciuguleșce ;
Preste ogôre paseri se pun
Columbiî hrana lor își adun ;
Pruncul la mâsa strîns se lipesc.

Al teu sânt nume să proslăvim
În dimineața, la prânz și seară ;
Să faci pămîntul să ne resară
A lumii hrană, toți să trăim.

Dômnel! dar gura'mi slab gungune
Numede ingerî prea înălțat!— [sce
Ș'un copil pôte fi ascultat
În chorul slavei que Te măresce.

Țicu quē îți place a priimi
Urări adduse dela pruncie
Pentru aquea nevinovăție
Que are pruncul fără a sci.

D'acolo daca Tu priimesci
Nevinovata nôstră chiebat,
Eu îți voiu cere fără 'nctare
Lipsa la tôte Tu sē 'mplinesci.

Dômne! Tu apa dă la isvôre
La paseri pene spre a sbura,
La miel dă lapte și lina sa,
Și la câmpie roă recôre ;

Dă Dômne, pâinea la cerșetor
La bolnavi dăle 'nsânătoșire,
La quei în temniți dă slobođire
L'al fără mama dă ajutor.

La bunul tată casă ticnită,
Copii cu minte ș'ascultători,
Ș'in mine, sfinte să te cobori,
Să fie mama prea-fericită.

Mitul astfel să fiu bun eu
Ca copilașul dela icônă
Que rîde măsî și cere hrană
Și tata 'l are de Dumneđeu.

În mine pune sfinta dreptate,
Și Adevêrul pe buza mea
Și quând în suffletu'mî veî vedea
Sē veđi, părinte tot bunătate.

Precum se urcă tămîea 'n sus
'Nalțese ruga'mî până la tine;
Dă lumii pace la vrejmași bine
Și tôte meargă precum le ai pus.

Tot cu această sistemă își scrie și „*Prescurtarea de gramatic limbei române*“ din 1841 (unde tractează mai pe larg sistema sa de la pag. 60—113), de asemenea și „*Paralelismul între limba română și italiană*“ (tractând și aci de ortografie de la pag. 152—155). În aceste două cărți din urmă tendința spre italianism este mai pronunțată de cât în versurile citate.

În periodul al V-lea al Curierului de ambe sexe din 1844, Eliade își publică ultima sa sistemă (pag. VI—XII), cu care și-a scris toate publicațiunile de la 1844. Influența limbii italiene ajunge la culme în această sistemă. Această sistemă grafică nu este de cât cea a lui Petru Maior, afară de unele modificări, în cât cu drept cuvînt se pôte dice, că Eliade nu a făcut alt-ceva de cât că a popularisat în Muntenia sistema lui Maior. Iată în scurt sistema această:

Pe **z** îl scrie cu *ă, ă, ă*; însă cu *ò* la persóna a treia de la perfectul conjug. I, pr. *bună, mēru, écò, cānto*.

Pe **ж** din corpul cuvintelor îl scrie cu *á, é, í, ó, ù*, pr. *român, cuvēnt, pină, fōntână, lūngă*; însă pe **ж** cu *î*, pr. *întru*. Pe *ea* și *oa* cu *é* și *ó* numai în corpul cuvintelor, iar finalele cuvintelor articulate și finalele imperfectului verbelor de conjug. a II-a, III-a și a IV-a le scrie cu grupă *ea* și *ia*, pr. *vedeă, culegeă, fugiă, femeea, témă, tôte*; însă cu acutul infinitivele conjugării a II-a spre deosebire de imperf., pr. *impleă* și *implé*. Accentul grav îl pune pe finalele intonate, pr. *cāntà, dormì*; iar pe monosilabe numai pentru distingerea omonimelor, pr. *đi* (diă) și *đi* (dice); și adverbul de timp (dejă) și conj. *si*; *măi* (presque; și *măi* (seulement).

Scrie conșunantele *з, и, ш* cu *д, т, ц, ș*, căutând și aci originalul. Dice, că *c* înainte de *a, o, u, é, î* sună ca *k*, pr. *carru, coprinde, cuvenire, tacéndu, scînteie, croire, clipă*. Tot aci amintește în o notiță, că latiniștii voesc să scrie cu *ú* finalele gerundiilor de conjug. a III, pr. *allegîndu, tăcîndu*. *Ch* urmând *e, i* se cetește ca *k*, pr. *chiemare, Tache*. *G* înainte de *a, o, u, é, î* și de conșunante se pronunță ca *r*; înainte de *e, i* ca *у*, însă păstrându-și sunetul de *r* se scrie cu *gh*. *Sc* înainte de *a, o, u, é, î* și conșunante se pronunță ca *sk*, însă înainte de *i, e* ca *ш* la noi, iar în Bănat ca *șc*. *Qu* înainte de *a, o, u, é, i* sună ca *k* în următoarele vorbe: *quare, calitate, quātu, quand, quam, înquă, qua, quă, daqua, quintar', consequință, eloquință, Equator, equilibru, equivocu, equinopțiu* și câte vin din *equi*; în altele înainte de *e, i* se pronunță ca *у*, pr. *questa, quella, quine, que, querere, aqui*. După acésta arată în puține cuvinte principul ortografic al sistemii sale, di-cînd:

„Tótă ortografia nóstră se intemeiază mai virtos pe cuvintul, că vorbele românești să păstreze fisionomia lor română, să nu-și schimbe adecă nici o dată literile cu cari sunt scrise, afară de finale. Esemplele următoare determină mai tótă ortografia română:

cas-ă, cas-e — pén-ă, pen-e — măr-u, mer-i — goll-u, goll-i saũ goi—vall-e, väll-i saũ văi — ellu, elli saũ ei — ea, elle — drept-u, drept-ă — virtous-u, virtuous-ă.

dorm-u, dorm-i, dörme-e — tac-u, tac-i, tac-e — fug-u, fug-i, fug-e — nasc-u, nasc-i, nasc-e — vęd-u, veđ-i, ved-e — las-u laș-i, las-ă — pat-u, paț-i, pat-e.

Conșunantele se cunosc de sine, ca trēbue să rămână tot acelea; ele se modifică după vocalele ce

urmăză. Cât pentru vocalele *ă, ê, ă* sau *â, ê, î, ó, ũ* sau *é* și *ó* avem de normă la substantive și adective pluralul, iar la verbe a două persoană a prezentului indicativ, cum și un auș curat român, pr.

— dréptă, drepte — pénă, pene — ea, elle, — cuvintu, cuvinte — mēru, meri.

vēdu, veđi — învățare, înveți — appēsare, appeși — lăudare, laudi — vindutu, vinđi.

Acestea sunt cu miile; pentru celelalte ce sunt cu dēcile este destul aușul Românului, pentru că fie-care va preferi a scrie *rotundu* și nu *ratundu*; *locuire* nu *lacuire*; *fontana* nu *fintina*; *romanu* nu *ruminu*; *mana* nu *mina*; *lana* nu *lina*.

Iată ce dīce Eliade în privința reduplicațiunii consunantelor:

„La o ortografie a erudiților, după trecerea gramaticēi, se cere și îndoirea consunantelor, unde o cere sau compunerea vorbelor sau etimologia vorbelor străine, adoptate în toate dicționarele limbilor culte. Decī întrēbuintază reduplicarea:

1. In vorbele compuse, spre a arăta elementele din cari s'a compus vorba, pr. *innegrire, innodare, immulțire, correspondere, surridere, suppunere, oppunere, adducere, etc.*

2. Din considerațiuni de cantitate sau de desingerea cuvintelor, pr. *accele* și *aquelle*; *copilu* și *copillu. littera, famillia.*

3. La perfectele conjug. a III, pr. *palesse, stette, lette, pusse, adduse, trimise.*

4. L se reduplică, când la pluralul substantivelor se înmōie, dacă la singular este îndoit; sau la singular se înmōie, dacă la plural este îndoit, pr.

calle, căi, călli; valle, văi, välli; calhu, cai, calli; mnellu, mnei, mnelli; mólle, moi, molli; aquellu, aquei, aquelli; ea, elle, din ella; stea, stelle, din stella; sea, selle, din sella; aquea, aquelle. Tot ast fel se reduplică *l* și în următoarele: *inellu, inelle; castellu, castelle; mantella, capella.*

5. In vorbele elenice, ce se scriu cu două con-sunante gemene, pr. *syllba, syllogismu, symetrie, parallele, synallagmaticu, gramatică*¹⁾.

Iată o probă de ortografia sa.

Românii chrestiniğă pe Bulgari. — Methodiu și Cyrillu sunt frați și Români²⁾; aquestia propagă Christianismul între toate gințile slave, le dă litterile greco-romane sau byzantine cu quari scriău dejă Români.

„Spre chreștinarea Bulgarilor contribuiră mult doi frați romani despre Severin que devenisseră călugeri și quari își făcusseră educația la Roma. Aquestia fură Methodiu și Cyrillu. Bulgarii urră mult pe Byzantini cu quari eră în ne-contentit resbel, nu putea să ia nici un misionar de la dênșii. Methodiu și Cyrillu, bărbați foarte instruiți și cuvioși, că Români se decisseră a trece la Români de peste Dunere que făcea causă comună cu Bulgarii, se îndodusseră la curtea lui Bogore despotul Bulgarilor. După multe încercări de a' converti la Christianismu, veni și surora lui Bogore din Constantinopole unde fuisse îndelung prisioneră de resbel și unde la curtea Theoderei se și chrestinasse. Cu aqueasta înțellegênduse monachii români își îndoiescu puterile spre a evangelisă pe Barbari. Bogore eră foarte tenace. Adveni pe

---

¹⁾ Veđi Eliade „Principie de ortografia română“ Analele Acad. rom. vol. I. p. 189 sqq.

²⁾ Tot de acéstă părere greșită era și regretatul Dr. I. M. Lazar, fost director și profesor la gimnasul superior român din Năsăud. Veđi „Tabele istorice sincronistice ale coloniilor romane“ de Dr. I. M. Lazar. Bistrița. 1872, pag. 24.

attunci și o epidemie mare peste toți Bulgarii, pestilența se încinssese. Românii începură a face propagandă mare quod rēul nu va încetă pînă quānd Bulgarii nu vor chiemă pe Dumneșeul Chrestinilor în ajutor. Bulgarii ascultă, și pestilența încetădă.—Pe lūngă aquestea Methodiu fiind zugraf, fu invitat de Bogor a'i zugrăvi o casă și pentru quod eră amator de vēnat îi dīsse a'i face quāte fēre sciē mai terribili. Cuviosul Methodiu, între altele îi zugrăvi și ultima judicată, representānd pe pēcătoși, pe tyranni, pe pāgāni; pe diavoli cā quelle mai terribili fēre, Bogore se impresionō fōrte, și atunci querrū în adevēr a se chrestinā din preună cu toți ai sēi. La baptesemă, din Bogore îi pusserō numele Michael, sau qua să 'l assemene cu imperatorul Byzantiului de atunci que se numiā Michael, sau qua să 'l assemene cu primul ministru al cerului que a resturnat spiritele necurate, dānd adicō lui Bogor missia de a chrestinā pe toți Bulgarii.

Aqueastă din urmă părere se pōte afirmă și după revolta que s'a iutāmplat din partea unor Bulgari que au sculat mulțime de popul în contra lui Bogor după chrestinarea lui. Aquesta cu 48 ómeni ai sēi și cu crucea înainte, ajutat și de șēpte clerici cu făclii aprinse, învinse pe rebeli și făcū multitudinea a cādē la pamēt și a quere baptesma. Michael dar deveni numele lui Bogore.—Annul 850.

Methodiu și Cyrillu apoi devenind archierei trecerō în Moravia Pannoniei adicō în părțile Slavoniei și Croației și chrestinarō pe Slavoni. Voind apoi a punne pe callea lumihării și a civilisațiunii popoli aquestia, învățarō dintr'ēnsii a citi și a'și scrie limba cu litterele grēcoromane sau byzantine cu quari se serviā dejā de mult Românii din ambele Dacie, cum și Grecii que devenisserō *Romei*. Aqueste littere ră parte romāne (α, β, γ.—a, b, q.) parte hellenice (κ, ρ, Δ, φ, ε.—β, Γ, Δ, ε, K.) Românii spre a representā limba lor mai luaserā dela Hebrei pe ω, și mai inventasserō litterele phonetice cā ж, que eră un A scurtat prin mijlocu i pe z, que representā prin ochiul sēu și pe a, și pe e, și e o. Românii pe atunci făcea servițiul divin în limba latină, Grecii în quea hellenă, Slavonilor, după que învățarō

a'și scrie limba cu litterele byzantine sau române, pentru quô furô date de Cyrillu Românul, li se tradusserô și cărțile Bisericei pe limba slavonă spre a face servitiul divin pe limba lor cunoscută.

Bulgarii și toți Slavonii, fiind în urră cu Grecii sau Byzantinii, nu puturô sufferi nici un episcop sau preot de acolo; Querurô dar dela Roma, pentru quô schisma neexistând Bisericele eră una, și a le numi Episcopi și a le trimiitte primii preoți.—Annul 866¹⁾.

Sistema lui Asachi.

1844.

Sistema lui Asachi se asamănă fôrte mult cu cele dóue sisteme dintăiū ale lui Eliade.

Pe **z** îl scrie cu *á, ê*, pr. *târie, âncê*; pe **ж** cu *á, î*, pr. *mântuid, sint*; pe **к** cu *ea și ia*, pr. *geamân, chiamă*; pe **w** cu *oa*, pr. *moarte*; pe **ч** cu italianescul *cie, cia*, pr. *cielhî (celuî), cia (cea)*. Intrebuințază pe *qu* în *quare, quând*. Pe **ш** îl însamnă cu italianescul *sc*, pr. *scese (șese)*; pe **ц** cu italianescul *z*, pr. *schinteazi*; pe **з** cu *z se'nfreneze*. Admite duplicarea conșunantelor ca în *stelle, della, consfinzzite, purtazzi, patriozzi, envezze, innoi, ressună*. După cum se vede, ortografia lui Asachi este italiană.

Iată o probă ortografică :

P L E I A D A .

Oda către Poezzi Români.

In a cîerului târie scese stelle schinteazi
Sci'ntre cete fâr de numer respandesc mai viu lucr,
Precum soarele pămêntul elle mintea lumineazi
Cu cia rază cie purcede dell'al lumei Urzitor.

¹⁾ Veđi I. Eliade „Elemente de Istoria Românilor saū Dacia și România“, București 1869, pag. 71—73.

Acoló petrecu in faimă geniile fericite,
Quare sunt de a lor Musă nemurirei consfinzite.

Nu averea, nu fortuua, nu drit mosctenit au nume,
Dupe moarte deschid poarta la mausoleul stellit,
Nice poate se 'nfreneze pismătarea orba lume
Sborul cielui cie'n virtute, fiind in ea, au trăit,
Pe Poeta la luceferi duce a geniej faclia,
Entusiasmul l'aripeazi, calea-i face armonia.

Acoló d'intei Profita, cântător de imne sînte,
Au depus antica arfă, mântuind pe Israil,
De'acoló resună anché înfocatele cuvinte
A lui Omir, Pindar, Orazz, 'lui Ovid, Corneil, Virgil,
Milton, Sciler sci Petrarca d'acoló pe omeni chiamă
La virtute, l'Amor nobil sci's a tiranilor teamă.

Voi cie'n sin purtazzî p'Appollon, patriozzi din Românie,
De sci Ursita vî disparte, armonia va uni.
Patria, quare vi ascultă, tema Musei vostre fie,
Cha sci ea intru lumină si se poată innoi,
Sci prin fapte virtuoaase, de o mai dorită soartă
Vrednică si se arete sci de numele cie poartă.

Accordazzi române versuri p'armonioase aleute
Intr'un rost, ca sci poporul, geamân cu ciel Italian,
Se enveze: amor de Patrie, dor de glorie, de virtute,
Sci Românul de pe Istrul sci a Carpatului Muntean,
Ciel ce be'n Siret, in Nistrul in a Morisciului unde,
Ciel l'a cărui triste Doine plăiul Pindului respuude.

Quând Românul va cuuoascte, prin a cântului putere,
A sa gintă, a ei soartă, cie-i ascunse 'n viitor.
Versul quând din ochi ia stoarce, lacrima cia de plăcere,
Pe Română tinerică quând va 'ncindi'o d'Amor,
A Românului Poeta, atunci lumea va se vadă,
Lumele 'ncins de cunună strălucind chiar in Pleiada ¹⁾.

G. Asaky.

¹⁾ „Curierul de ambesexe“ a. 1844, pag. 193.

Sistema lui Andreiș Liviu de Pop.

1845.

În „Gazeta Transilvaniei“ din 1845 Nr. 45, Andreiș Liviu de Pop face cunoscut publicului, că a tipărit o gramatică *germană-română*, cu litere latine. Lăsăm să urmeze acest anunț, care este scris cu ortografia etimologică a autorului.

Provocare.

Subscrisu'lu á lucratu pentru Onoratu'lu Publicu una Gramatica germano-romana cu litere latine, dupo metodu'lu quellu mai nouu. Gramatic'a consta d'in doua parti, et co-prinde in sene urmatoare'le obiecte.

Partea I.

- 1) *Ortografi'a limbei romane cu littere lattine.*
- 2) Articul, Substantive'le, Adiective-le, etc.

Partea II

- 1) Coustructioni aplecate la Regule'le Gramatic'e'i pe uná columna romanesce, pe alta columna germanesce.
- 2) Vorbiri commune que venu in usu'lu practicu pe uná columna romanesce, pe alta germanesce.
- 3) Vorbiri militare pe uná columna romanesce, pre alta germanesce.
- 4) Uná cárte de lesu, pe uná facia romanesce.
- 5) Unu vocabulariu bene marisioru in trei limbi: germanesce, romanesce et latinesce.

Subscrisu'lu asecura pe onoratu'lu Publicu, qua va fire-deplinu indestulatu cu Gramatica éstá¹⁾.

Andreiș Liviu de Popp

Capellanu Regimentu'lui Baronelui
Iellacic Nr. 46 in Teschen Silesia.

¹⁾ „Veđi „Gazeta Transilvaniei“, 1845. Nr. 51.

Sistema lui I. Genilie.

1845.

Profesorul I. Genilie, redactorul ziarului „*Universul*” propune în 1845 următoarea sistemă fonetică:

Pentru **x** și **ʌ** propune pe *i* și *î*. Pentru **ʋ** propune pe *ge*, *gi*, iar pentru *re*, *ri*, pe *ge*, *gi*, cu circumflexul de asupra consonantei *g*. Pentru **ʋe**, **ʋi** pe *ce*, *ci*, iar pentru *ke*, *ki*, pe *qe*, *qi*. Pentru **z** propune pe *f* lung, iar pentru **ʍ** și **ʎ** pe *s* și *t* cu un punct de asupra.

Propune întrebuițarea accentului circumflex pe vocalele lungi, pr. *ô* (di fericite) = artichu; *o* interjecțiune. Propune întrebuițarea accentului greū în cuvintele echivoce, pr. *măi* = cel puțin, *mai* = mai mult; *măi bun*, *mai bun*. Propune întrebuițarea accentului acut la vocalele vorbelor emfaticе, adecă la vorbele cu un înțeles particular din un cuvînt, pr. *éu* cetesc astădi, eu *cețesc* astădi, *ăstădi* eu cetesc.

Propune reduplicarea consonantelor numai în trei casuri, ca și în limba latină :

1. In vorbele compuse, pr. *suppun* (suppono).
2. In cuvintele imitative, pr. *hîrrîe* (hirrio).
3. In cuvintele echivoce, unde Latinul reduplica consonanta (catulus — catullus), noi vom întrebuițu accentul greū, pr. *domnîi* (domnie) pentru a se deosebi de *domnii* (domn), *copîi* (copil) pentru a se deosebi de *copii* (copie) ¹⁾.

¹⁾ Veđi „Universul” București, 1845, N-rii 45 și 51.

Sistema lui Atanasiu Șandor.

1850.

Atanasiu Șandor, doctor în medicină, a terminat de lucrat în luna lui Aprilie 1850 un „*Abecedar*“ scris pe o parte cu litere cirilice, iar pe altă parte cu litere latine; de asemenea și un „*Tractat de ortografia română cu litere latine*“. Amindouă aceste manuscrise au fost trimise ministerului de culte din Viena spre aprobare.

Iată sistema sa etimologică:

Pe **z** îl scrie cu *á, é*, iar pe **ж** și **ш** cu *á, ê, î*, mai rar cu *ú, ô*.

Este în contra însemnării sedilelor de desuptul consunantelor derivate.

Combate propunerea lui Pumnul de a scrie pe *y* după consunantele *c, g, d, t, s*, când acestea își păstrează sunetul tare înaintea de *i*; de asemenea combate scrierea prepozițiunii *în* cu *en*, propusă tot de Pumnul ¹⁾.

Sistema Eforiei.

1857 ²⁾

Acastă sistemă este etimologică. Sunetul **z** se scrie cu *ă*, când nu este apăsat (tonic), pr. *cărătură, vătămătură*; cu *â* când este tonic, pr. *laudă, cum-pără, luă*, etc.

Vocala **z** derivată din *e* se scrie cu *ě* sau *ê*, după regula dată pentru *ă, â*, pr. *mergere, mergătoru; fa-*

¹⁾ Veđi „Fóia pentru minte, inimă și literatură“ din 1851 Nr. 4.

²⁾ Adoptată de „Eforie“ prin jurnalul din 14 Iunie 1867. Nr. 1039.

cere, făcătorii; adevărire, adevărul; vedere, vedu, etc.
 Vocala **z**, fie scrisă cu *ă*, *â* sau cu *ě*, *ê*, când este urmată de *mp*, *nd*, *ng*, *nt* și uneori numai de *n*, devine nasală și se pronunță ca *î*, pr. *câmpu, blându, plângu, plângându, cântându, bătându, frecându, făcându, fremântându, jurământu, mână, lână, etc.* Forțe rareori sunetul **z** se înșamnă cu *ș* sau *ș*, pr. *dupș, fôră, cōtră, etc.* Sunetele *ea* și *oa* se scriu cu *é* și *ó*, pr. *negru, négră; legu, légă; mergu, mérgă; frumosu, frumósă; golu, gólă; omu, ómeni; totu, tótă; osu, óse, etc.* Când *a*, care se aude, este artichu se scrie cu *ea*, *oa*, pr. *carte, cartea; vioré, vioréoa.* **C** numai urmat de *e* sau *i* sună ca **ч**, iar cu tóte celelalte vocale și consunante sună cu **к**, pr. *cercare, cicoare, cruce, clima, etc.* **G** urmat de *e* sau *i* sună ca **г**, pr. *gene, gingii, etc.*, iar în cas când își păstréză sunetul tare, se scrie cu *gh*, pr. *ghemú, ghimpe, etc.* **K** se întrebuintăză numai când este urmat de *e* sau *i*, pr. *keltuială, kirie, etc.*, însă înaintea celorlalte vocale și consunante se pune *c*, iar nu *k*, pr. *callu, corbú, cracă, clopotu, etc.* Consunanta **u** derivată din *t* se scrie cu *ț*, pr. *dinte, dinți; carte, cârți; ținere, ție, despărțire, askuțire, simțire, etc.*, afară de câte-va vorbe unde se scrie ce *ç*, pr. *açă, façă, ghaçă, soçú, braçu, oçelú, puçinú, etc.* Sunetul **z** se scrie cu *đ*, când este derivat din *d*, pr. *bradú, brađi; verde, verđi; vedere, vedú, vedéndu; deçe, đicere, etc.*; la din contra cu *z*, pr. *zémă etc.* **III** se scrie cu *sc*, urmat fiind de *e* sau *i*; iar urmat de alte vocale și consunante se ceteșce ca *sk*, pr. *gîscă, gîsce; pescarú, pesce; crescú, cresci, cresce; nascú, nasci, nasce; scobire, scutire, schintee, scrobire, scrumú, sclavú, etc.* **Qu**, urmat de *e* sau *i* sună ca *ce, ci*, pr. *quelle, que, aquestú, que-*

rere, quine, niqui, quingui, qui; iar urmat de celelalte vocale sună ca *k*, pr. *quare, quadra, quând, quâtû, înquotro, quum, qualitate, orequum*.

Iată câte-va probe ortografice :

1). „Lucru vrednikû de gândire este iutzeala cu care timpulû se strecoara, nepăsarea cu care oamenii-lû perd și modulû cu care ei arû putea saû arû trebui să-lû întrebuin-tzeze. — Timpulû fuge și nu se mai întoarce, trebuie dară să veghiâmû in callea sa, și să nu lăsămû a se perde in deșertû“.

2). „Ni s'a zisû in multe rîndurî: acella care face un bine e datoriû să-lû uîte, acella care-lû priimește să-lû tziâ minte; și eû zicû că cellû d'allû douîlea-lû va tzine minte, dacâ cellû d'antîiu-lû va uîta. Și ce ne arû pâsa dacâ amû fi încetatzî la aciasta? Oare pentru interesû avemû a face binele?“

3). „Spiniî plantelorû înghimpâ pellea, earâ vorbele celle relle înghimpâ sufletulû omulû“.

Descriptiuni.

„Serafimiî și Cheruvimiî cu quâte șese aripé și cu ochî mulți sunt sciințele și arțile. În limbagiulû popularû, se dice de omulû que scie carte que are patru ochî. Quâtî urmézâ să aîbâ aquella quare, prin calcule, analogiî și proporțiunî, scie a citi în Natură și a contempla într'insa armoniile ce-rescî? Sciințele pêtund misterele Universulû și legile dupô quare se guvernă miliónele de lumî; elle vèdû pretutindenî unde ochiî ordinariî nû potû să vèdâ și sunt presente în totû loculû. Eatâ Cheruvimiî cu ochî mulți que se aflâ dioa și nóaptea in presința lui Dumneđeû. Arțile punû aerostate in aerû quare asseminea unei aquile sborû pe aripile vënturî-lorû, și vasele, in oceanû quele strâbatû cu iuțela unui del-finû. Êtâ Serafimiî queî cu aripe multe que sbórâ in giurulû scaunulû mărirîi lui Dumneđeû, quare e natura întrégâ. Sciințele aû ochî mai pêtundători de quât aî aquileî și

linxului, și arțile aripe mai agere de quătü alle paserilorü și mai multe dequătü alle pescilorü ¹⁾“.

Sistema Eforiei.

1858.

În 1858 guvernul din Bucureșci conchemă o comisiune profesorală, ca să stabilescă o sistemă ortografică română cu litere latine. Espunem aci pe scurt sistema stabilită de comisiune și aprobată de Eforia școlelor prin jurnalul din 23 Octomvre 1858.

Vocala **a** se scrie cu *a*, *à*, pr. *erá*, *umbra*. Vocala **z** se scrie cu originalul latin, din care se derivă, adecă cu *a* sau *e* cu semnul scurtării, dacă nu sunt intonate; la din contră cu circumflesul, pr. *ară*, *numëru*, *lăudă*, *vërsu*. Vocala **x** se scrie de ordinar cu *î*, însă și cu *a*, *e* urmate de *n*, *m*, însemnate cu semnul scurtării sau cu circumflesul, după cum sunt tonice sau netonice, pr. *începutü*, *rîpă*, *cântândü*, *cerëndü*. Grupele *ea*, *oa* se scriü cu *é*, *ó*, escepționându-se numele feminine în *e*, primind articolul *a*, și verbele de conjug. a 2, 3 la imperfectul indicativului, pr. *cëra*, *mörte*, *cartea*, *tăceá*. *I* și *u* jumătățite se însămnă cu semnul scurtării, pr. *domnü*, *faci*. *C* și *g* innainte de *e*, *i* se cetesc ca italieneșcile *ce*, *ge*, însă neînmoindu-se ca *ch*, *gh*, pr. *cine*, *cerere*, *gimnasü*, *gerü*, *ochiü*, *unghiä*, *capü*, *coptü*, *curte*, *credü*, *gurä*, *globü*. Consonantele *d*, *s*, *t* ca derivate se însămnă cu sedilă, pr. *dicere*, *șepte*, *ștergü*, *țestü*; însă derivatul *ș* se scrie fără sedilă în grupa *sc*, pr. *musce*, *casci*. *Z* și

¹⁾ Atât regulele, cât și esemplele sunt luate din „Culegere de tot felul de scrisori obicinuite până acuma în școle și cancelarii“ Bucureșci, 1863.

h se scriu în puține vorbe de origine latino-élină, pr. zonă, hamă, chartă. In fine literile *k, q, x, y* se întrăbuințază la scrierea numelor proprie străine și în termenii tehnici neromanisați, pr.: *Kepler, Quinet, Newton, Xerses, Yung*¹⁾.

Dăm aci o probă despre această sistemă:

Precuventare.

Limbile romanice se împartă în romanice de vestă și în româna de ostă. Acestă se desparte prin Dunăre în dialectulă nordicū și sudicū. Literații noștri n'aū datū tōtă atențiunea la dialectulă de sudū câtă merita elū din punctū de vedere alū culturei limbei nōstre. Sperū că pe fiitorū va fi mai bine, și limba română macedonică se va-introduce în gimnasiale superiōre românesci ca studiu oblegatū, cum p. e. se face cu „Mittelhochdeutsch“ prin gimnasiale nemțesci. Dialectulă de nordū, cunoscutū sub numele de limbă română, se vorbesce de mai multū de optū miliōne de români.

Obiectulă gramaticēi române nu este și nu pōte fi decâtū materia și formele limbei ce o vorbesc toți isti români foră căutare la țēră. Oricāre s'a ocupatū cu limba nōstră s'a putut convinge: că pentru unele idei avemū cate doue și trei vorbe sinonime deopotrivă romanice, pentru altele o vorbă română și alta străină; că vorbele și formele s'aū conservatū unele de unii altele de alții mai corectū. Acestă disă s'ar putē întări cu multe esemple, ci ajungă a aduce vreo două. Toți româniū numescū pe mascululū ouei cu vorba *berbecē*; româniū olteniū din Valachia ānse aū și vorba *ariete*; pentru ideea, ce de comune se esprimă cu vorba *otravă* avemū *veninū* cunoscută de toți; ci româniū marmurāseaniū aū și *tossicu*; toți pronuucămū pe *sc* slavonescu ca *ш*; numai româniū bānățeaniū lū pronuucă corectū ca *sc*. — Celūce, in

---

¹⁾ Veđi Dr. G. Silași „Renașcerea limbei române în vorbire și scriere“ Cluj 1879, pag. 387; d-sa a estras-o din „Fōia p. minte“ 1859, pag. 33.

gramatica sa, ar voi să pună de modelū și de regulă vorbe și formele ce s'audū, numai pentru că s'audū, prin teritoriulū dimprejurulū seū, ar înălța escepțiunea la regulă și ar substitua provincialismul în loculū limbei generalī cu dauna unități ei. Decī nu numai în gramatică, ci și în verce scriptură română mai seriósă, să ne conducemū de principiulū: „că acele vorbe și forme suntū mai romānescī, mai clasice așa dicēndū, în limbă, care sunt mai aprópe și cu materia și cu forma de originea latină seū romanică, orī în ce gură de romanī s'ar afla ele și orī câtū de străine s'ar păré deocamdată urechei nededate“. Recunoscința nóstră cotră primīi scriitori romāni, adeverații emāncipatori ai limbei din cătușile slavónei, ar-fi foră asemenare mai mare, când acestū principiu ar-fi fostū posibilē în véculū lorū; căci atunci n'amū avé în scriptură atatea slavonisme, pentru care aū fostū și sunt în limbă vorbe fórte romāne, și străiniī, cei de bună credință, cari au judecatū limba română numai după materia coprinsă în cărțile bisericescī, n'ar fi scālciatū opinia publică, pentru a căreia îndreptare apoi s'aū cerutū marī osteneți ¹⁾.

Sistema comisiunii din Iași.

1859.

În 28 Martie 1859 se întruni o comisiune profesorală la Iași, pentru stabilirea unei sisteme ortografice romāne cu litere latine. După acéstă comisiune, forma intrégă primitivă a sunetelor limbei nóstre se represintă prin caracterele pure ale alfabetulū latin; iar forma alterată (derivată) prin aceleași caractere, cari se determină cu semnele scurtării, lungirii, cu acutul saū greul, cari semne vor disparé cu timpul, când se va generalisa scrierea limbīi cu caractere latine.

¹⁾ Veđi G. I. Munteanu „Gramatica limbīi romāne“ Brașov 1860, pag. III și IV.

Vocalele, ce represintă sunetul alterat în vre-un cuvânt, sunt acele, ce se găsesc în o formă óre-care a lui în puritatea lor; deci sunetul vocalic alterat se scrie cu litera corespundătoare sunetului primitiv, punendu-se de asupra ei circumflecsul, dacá vocala e intonată; la din contrá sémnul scurtării, pr. *lăudând*, *lőcuintia*. Diftongii *ea*, *oa* se scriu cu *é*, *ó*, pr. *acésta*, *mórtá*. Se scrie *sce*, *sci*, dacá derivă din *scu*; la din contrá *ste*, *sti*, pr. *cunósce*, *cunosci*, *scientia*, *stergü*, *stréngu*. *C*, *g* ca în sistema bucuresceană. Consunantele *d*, *s*, *t* înainte de un *i* scurt se alteréză, iar când se alteréză și înainte de un *i* plin, atunci acest *i* se însamnă cu accentul greü, pr. *fragedi*, *diece*, *alesi*, *siedere*, *cruntü*, *sügubetiü*; *di*, *si*, *tie*. *Z* se scrie în casurile, unde acest sunet nu derivă din *d*, pr. *zamă*, *zodie*. *M* și *n* eserciteză asupra vocalelor precedente o putere alterătoare, așa în cât, dacá vocala alterată nu este *i*, apoi mai totdeauna este *e*, rareori *a* și mai rar *u*. Aceste se vor scrie după cum ne va învăța pronunțarea mai generală, pr. *pêne*, *pânsă*, *mândru*. Ca un pas spre lepédarea semnelor, pronumele monosilabe pot să se scrie de pe acum fără ele, pr. *me*, *teu*, *nóe*¹⁾.

Sistema comisiunii din Sibiu.

1860

În anul 1860 guvernul austriac convocă trei comisiuni filologice: una în Sibiu pentru Transilvania, a dóia în Temišóra pentru Banat și a treia în Cernăuți pentru Bucovina. Scopul acestor comisiuni con-

¹⁾ Veđi Dr. G. Silași „Op. cit.” pag. 388, d-sa a extras-o din „Fóla p. minte, etc.” 1860 N-rii 41—42.

vocate era de a-și da fie-care părerea sa în privința stabilirii ortografiei române cu litere latine, ca așa guvernul, consultând lucrările comisiunilor, se impună școlilor și judecătorilor o singură sistemă ortografică, prin care să pôtă ajunge toți Românii din Austria la unificarea ortografiei. Tot o dată guvernul tremise comisiunii din Sibiù un proiect de ortografie română cu litere latine, însărcinându-o ca să-și facă reflecșiunile sale în privința aceluia său să-l schimbe după cum va crede de trebuință; la tot casul însă în un mod determinat. Acest proiect (al cărui autor se pare a fi fost Pumnul din Bucovina) intitulat: „*Begründung zum Entwurfe einer erneuerten romanischen Orthographie*“ a fost combătut de Cipariù atât oral, cât și prin o disertațiune tipărită în limba germană și cetită în fața comisiunii, a cărei titlu este cel mai de asupra cu adausul „*nebst Anmerkungen von einem Romanen*“. La acest proiect se afla alăturată și o probă ortografică.

Iată ce ȳice Cipariù (în observațiunile sale asupra proiectului tremis de guvern) în § 6 față de acest adus ortografic: „*Ein Blick auf die Beilage dieses Entwurfes wird genügen, um wie beim Anblick des Medusenkopfes, einem jedem Romanen das Blut in den Adern erstarren zu machen.*“¹⁾.

Iată conclusiunea comisiunii (chiar cu ortografia stabilită de dînsa) asupra acestui proiect:

Citinduse acelu proiectu cu tota luarea amente si studiandu-se in adensu, Comisiunea se vediù indemnata a dechiară cu votu unanimu, cum că acel'asi, de si destinat u a regulă ortografi'a romana cu litere latine, nece de cumu nu

---

¹⁾ Veđi „Principie de limbă și scriptură“ de Cipariù, pag. 296.

póte corespunde scopului propusu, nece a indestulá intru némica asteptarile literatiloru natiunei romane, er' acést'a dein urmatoria-le temeliuri, pentru cá —

1. Disulu proiectu nu respecta de locu progresele limbei, pre cari le a facutu acést'a de ani 300, de candu aceea se scrie si citește.

2. Acel'asi nesocotesce tote acele studia filologice serioasa, indelunge, cari de ani 80 in coce, decandu limb'a romana se scrie și cu litere latine, s'au facutu asupr'a ortografiei aceleasi de catrà mai multi barbati romani, renumiti nu numai in campulu literaturii natiunali, ci si preste tot in lumea erudita, cu cele mai frumoasa rezultate.

3. Proiectulu propusu Comisiunei spre desbatere, este de una natura, cá, in locu de a inaintá, se arunce mai vertosu piecede in drumulu desvoltarei limbei romanesci. Er' acést'a cu atátu mai vertosu, cá dupa acelu principiu fonetic'a limbei romane, cu tote finele modulatiuni si nuantie, ar' fi se se fipseze, si ori si cumu se se lege una data pentru totu de un'a intru unu modu, precumu natiunea romana nu va voli nece odinora.

4. Desu numitulu proiectu de ortografia lovesce de adreptulu in principiulu etimologicu alu limbei, si se infrunta cu geniulu ei in modulu celu mai batutoriu la ochi¹⁾.

Dupá acésta comisiunea a început a discuta asupra principiuluí, care ar puté servi de basá la stabilirea unei sisteme ortografice. Iată conclusiunea in acéstă privință (tot cu ortografia comisiunei):

Comisiunea priviudu si cercetandu acesta cestiune de una importantia suprema pentru viati'a si inaintarea limbei romane, dein acelu puntu de vedere, pre care-lu arata scienti'a, si cunoscundu, cá literatii natiunii au sesi alega aici numai intre principiulu etimologicu si intre celu foneticu,— dens'a dein partea sa dechiara si recunoste principiulu etimologicu de singuru principiu alu unei ortografiei si gramatice regulate; si acést'a dein urmatoria-le temeliuri:

¹⁾ Veđi Arhivul luí Cipariú pag. 523.

Principiulu etimologicu este conservativu pentru ori ce limba, si cu atâtu mai vertosu pentru limb'a nostra romana. Elu adeca este conservatoriulu formeloru celoru bune, regulatoriu de anomalia, aducatoriu la unitate a' diferentieloru fonetice. Cu unû caventu, e unu pincipiu de perfectiunarea limbei.

Dein contra, principiulu foneticu, e un pincipiu destructiv, cu carele, deca l'amu adoptá, ar' urmá, ca se se sanctiuneze tote anomalie-le limbei, si ne amu abate dela unitatea limbei, autorisandu formele stricate si provincialismii.

Mai departe, istori'a literaturei nostre natiunali este martura, cumu cà limb'a romana in cursu de ani 300, de si cu ajutoriulu litereloru Ciriliane, a inaintatu cultivanduse, mai preste totu dupa principiulu etimologicu, er' in catu a suferitu pedece in acestu respectu, acelesi is'au aruncatu in drumu tot numai prein ortografi'a cu litere ciriliane. Er' dupa ce de ani 80 in coce mai multi barbati de litere au intreprinsu a restaurá literele latine in dreptulu lor, cu acelesi au adoptatu totu una data si principiulu etimologicu, in partea cea mai mare cu rezultate forte imbucuratoria, ceea ce se pote cunosce, nu numai dein tractulu ortograficu alu lui P. Majoru protopopu si revisoriu de carti, publicatu in anulu 1819, dein dictionariulu de patru limbe elaboratu de mai multi barbati si tiparitu in Bud'a, in a. 1825, dein celu de trei limbe alu lui I. Bobu tiparitu in Clusiu, precumu si dein alte mai multe opuri romanesci publicate cu litere latine, mai vertosu in Blasiu, Brasiovu, Sabiniu, precumu si in principatele vecine, unde chiaru si Monitoriulu oficiale, cá organu alu guberniului, cumu si mai multe carti scolastece, se publica totu cu litere latine, — ci si dein acea impregiurare, cà scrierea limbei romane cu litere latine s'a introdusu in câte-va diecesi ale cleruri-loru romanesci incependu mai vertosu de la 1835, si se continua panà in dilele nostre, ceea ce se potea templá totu cu asemenea rezultatu imbucuratoriu inca si in afacerile publice ale tierei, deca natiunei nostre panà in a-ante cu ani 12, in tiere-le austriace is'ar' fí recunoscutu viati'a politica.

Cu toate acestea, Comisiunea considerandu impregiurările, in cari astadi se afla limb'a romana, precumu parentii nostri au fostu aplecati a face oresi-cari concesțiuni principiului foneticu, asia si dens'a se vede indemnata a cede foneticei in casuri mai grele;—er' acést'a numai panà candu cunoscenti'a gramaticii limbei romane, lucrata pre temeliuri solide, va castigá prein ajutoriulu scoleloru una intendere mai mare in natiunea romana, a carei infientiare se doresce in generale, va elaborá, si publicá unu dictiunariu romanu etimologicu dupa cerintiele scientieloru filologice dein tempulu, in carele se va scrie acel'asi ¹⁾.

De aci in colo urméză regulele ortografice, cari sunt in tóte asemenea cu regulele sistemei lui Cipariú ²⁾. De aceea nu credem nezesar a mai repeta încă odată teoria sistemei lui.

Iată și conclusiunea comisiunii (tot cu ortografia ei), prin care își exprimă necompetința de a decide in un mod definitiv, in ceea ce privește stabilirea ortografiei române cu litere latine:

Comisiunea nu se sente competente a decide in modu obligatoriu, seau cu respectu la defigerea definitiva a' unei ortografie cu litere, seau la a ori cari alte parti de gramatica a' ei, dein cauza mai vertosu, că membrii conchiamati suntu numai una fractiune a' barbatiloru de litere ai natiunei nostre. Totu si membrii Comisiunei, unulu câte unulu, că romani, si cá omeni de litere, pretendu si pentru sene acelu dereptu, pre care-lu are totu romanulu si tot omulu, de a studiá limb'a romana, precumu si de asi manifestá opiniunile sale in respectulu culturei si inavutirei aceleasi, atátu in faci'a natiunei, câtu și a guberniului, si ale substerne, candu acel'asi le cere dela densii.

---

¹⁾ Veđi Arhivul lui Cipariú pag. 523—534.

²⁾ Boțu critică sistema lui Cipariú in „Telegraful“ din 1860, Nr. 9. Cipariú ii raspunde in Nr-ii 18 și 19 ai „Foi pentru minte“ din 1860.

Mai departe, insasi natura lucrului spune destulu de lamuritu, cumu că dein measure-le luate de catrà In. Ministeriu de cultu, spre a se introduce ortografi'a cu litere latine, inca nu se pote nece decumu presupune, că si cumu ace-lasi ar' avé de scopu, că dupa ce va culege opiniunile mai multoru comisiuni filologice, apoi sesi aroge siesi dreptulu, de a decretá si a impune romaniloru oresi care ortografia cu forti'a, ci Comisiunea intielege susu citatulu emisu ministeriale numai asia, că dupa ce romanii dein mai multe parti si-descoperisera de repetite ori dorenti'a loru, de a se intruduce la densii scrierea cu litere latine, apoi ministeriulu, carele sciea prea bene, cumu că pre la inceputulu traducerei buletinului imperetescu in limb'a romana, adeca in a-ante cu 9—10 ani, inca totu se mai pastrau literele asia numite cirilice, in aceste tempuri se induplica a dá romaniloru oca-siune, de a se consultá, atátu asupr'a principiului de a se introduce seau nu literele latine, câtu si asupr'a ortogra-fiei, er' apoi a face se se publice una asemenea opinie, chiaru cumu se publica si se recomanda, de exemplu, multe carti scolastice de tote limbele, forà că acést'a se se faca in forma obligatoria. Prein urmare panà aici, dein cuprensulu acelui emisu nu pote culege nemica altu ceva, de câtu una generosa buna violentia a' gubernului Maiestatei Sale catrà natiunea romana supusa scepstrului seu.

Deca totusi in desbaterea cestiunei de facia Comisiunea mai afla ceva de doritu, apoi aceea este, că dupe ce In. Mi-nisteriu aflà cù cale, pentru deslegarea aceleasi cestiuni, de conchiame in diverse parti ale monarchiei comisiuni filologice, operatele acelor'a se se concreda certetarei unei societati literarie, care ar' fi a se formá in adensu pentru cultivarea limbei romane. Natiunea nostra este un'a, limb'a ei inca este un'a si aceeasi, de si natiunea se afla in câte-va provincie tienutorie de un'a si aceeasi corona a' Austriei. Mesur'a gu-bernamentale, prein carea, dupa cumu se aude, că s'au de-cretatu mai multe comisiuni, pentru stabilirea unei ortografie, er' preste acest'a s'au mai intrebatu si respectivele ordina-riate, ingreunà deslegarea problemei, er' nu o inaintà ¹⁾.

¹⁾ Veđi Arhivul lui Cipariu 522.

Pe cum se p^ote ved^e, comisiunea din Sibi^u a primit *in* totul sistema Ciparian^a, basat^a pe principiul etimologic Comisiunea din Temi^șora a luat de bas^a tot principiul etimologic, form^{and} o sistem^a apr^op^e de a lui Cipari^u ¹⁾. Comisiunea din Cern^{au}ti a luat de bas^a principiul fonetic *și* a primit sistema lui Pumnul, pe care guvernul o tremisese comisiunei din Sibi^u spre censurare.

In anul 1862 r^epausatul Gavril^a I. Munteanu, profesor *și* director la gimnasul rom^{an}esc din Bra^șov, a propus „Asocia^{ti}unii transilvanene pentru literatura rom^{an}^a *și* cultura poporului rom^{an}“, ca s^a primesc^a *și* s^a urmeze *in* scrierile sale sistema lui Cipari^u; dic^{end} ca s^a se oblige moralmente t^ote jurnalele rom^{an}esci a scrie *in* viitor cu ac^est^a sistem^a; de asemenea *și* c^{ar}tile scolastice, anume cele gimnasiale, s^a fie tip^{ar}ite cu ac^est^a sistem^a; ca t^oti membrii Asocia^{ti}unii s^a-*și* dea cuv^{int}ul de on^ore, c^a *in* viitor nu vor mai scrie dup^a alte sisteme. *In* urma acestei propunerⁱ, Asocia^{ti}unea primi pentru sine sistema comisiunii ortografice din Sibi^u de la 1860, *și*, pentru a put^e ajunge odat^a la unificarea ortografiei rom^{an}e cu litere latine, invit^a pe t^oti Rom^{an}ii *in* ac^est^a chestiune la conformitate *și* unire ²⁾.

¹⁾ Ved^e *„F^oia pentru minte“*, 1860 Nr. 37. Aci M^{ang}liuca *in* apelul ce-l face c^{ar}tr^a inv^etiatorii rom^{an}i *in* cauza unific^{ar}ii ortografiei, propune ca s^a scriem pe *x* *și* *κ*, cu *a* *și* *ε*, c^{ar}ut^{and} vocala original^a numai *in* limba rom^{an}^a.

²⁾ Ved^e actele „Asocia^{ti}unii transilv. p. lit. *și* cult. pop. rom.“ *in* a II-a adunare gen. ordin^{ar}^a, ținut^a la Bra^șov *in* 1862; de asemenea *și* *„F^oia pentru minte“* 1862 Nr-ii 10, 11, 31, 32, 33, 44 *și* 45. *In* ac^esti doi num^{er}i *in* urm^a combat^e pe Papiu Ilarian, care *in* 1851 (Istoria Rom^{an}ilor tom. I p. 232) era pentru sistema lui Cipari^u, iar *in* anul acesta contra ei, sus^{tin}end^u principiul fonetic (Tesaur de monumente tom. I pag. 94 - 95).

Sistema lui V. Pop.

1860.

Sistema acésta este etimologică. Autorul ȃice :
*Rădăcina cuvintelor să se scrie cu acele litere (vocale
și cōnsunante), cu cari sunt scrise în limba latină“.*

Conform acestei reguli scrie pe **x** cu *a, e, o*, pr.
facutu, teneru, pēno, éro, dupo, inco, so; pe **æ** cu *a,*
e, î, pr. *lana, fenu, parassitu*, cu **â** în *mâtia, atâta,*
cât, etc.; iar pe **ı** cu *i*, pr. *incepu*. Pe **ƚ** și **w** cu *é*
și *ó*, pr. *léga, mórta*. Pe **z** îl scrie cu *dî*, pr. *diu*;
pe **ı** cu *tî*, pr. *tiéra*; pe **ıı** cu *sî*, pr. *sierpe*. Redu-
plică pe **s**, când înainte de *i* își păstrează sunetul
tare, pr. *folossi*. Intrebuințază accentul greū la îm-
perfectul indicativului al verbelor de conj. I, pr. *el*
mancà, de asemenea și la a treia persónă a perfec-
tului simplu de la verbele conj. III și IV, pr. *facù*, în
adiective ca *dulciu*, pe care îl scrie și *dulciuu*. Tot
accentul greū îl întrebuințază pentru a arăta, ca *t*
nu se mōie înainte de *ı*, pr. a *gati*. Intrebuințază
apostroful pentru despărțirea articlului de substantiv
său adiectiv, ca să nu se confunde cu alte substan-
tive său adiective nearticulate, pr. *magari'i* pluralul
dela *magar*, pentru a nu se confunda cu *magarii* plu-
ralul nearticulat de la *măgărie*.

Iată o probă de acésta ortografie :

Sciu co se voru afla multi car'i voru dice : no éro mai
scrie cineva despre litere, mai bine ar scrie ceva mai folos-
sitoriu ! Adevratu co multi au scrissu inca neci o data, si
asie credu co mi se va ierta si mie so mi dau parere'a in-
tr'unu obieptu asie momentosu si la unu tempu candu totu
romanu'lu bine sentiitoriu trebue so conlucre spre a regula
odata scriere'a limbei romane cu litere'le strabune.

Mai multi voru fi inse la car'i nu le voru placea regule'le propuse de mine. Eu nu vreau so affirmu co nu se ar potea dóra pune si mai bune, si mai corespundiátorie regule pentru scriere'a cu litere, eu inse mai bune nu am aflatu, si asie nu am pututu propune mai bune! Cine va avea, séu cine va afla mai bune, so le dee publicitatei si eu sum gat'a a me lassá de ale mele déca me voiu convinge co sunt altele mai bune; numai cu coditie si cu cobile la u nu me voiu invoi neci o data! ¹⁾

Sistema lui Munteanu.

1861.

Gravrilă I. Munteanu a întrébuiñtat sistema Efo-riei din 1858 în etimologia sa din 1860, iar în sintacsa din 1861 și în edițiunea a dóua a etimologiei sale din 1863 a primit sistema comisiunii *Sibiene* din 1860. După acéstă din urmă sistemă, care nu este alta de cât a lui Cipariu, și-a scris tóte publicațiunile sale până la 1867, când își forméză altă sistemă pe care o presentă Academiei ²⁾.

Iată ce dice repausatul Cipariu despre acéstă sistemă în Arhivul séu, pag. 225 :

„Acéstă sistemă e cunoscută din operile, cu carea D-lui le-a publicat. Noú este numai, că acuma și D-lui află de lipsă a se pune codițe sub consunantele d, s, t, când trec în șuerutóre. Noú este și principiul de a scrie riguros după pronunție, și a nu se abate de la ea cât negru sub unghie. De aceea d-nul G. Munteanu astădi nu mai scrie românú ci rumanu cu u nu cu o; deși scrie Romă cu o nu cu u și altele ca acestea. De alt-fel d-lui păstréză pe u final, este în contra redu-

¹⁾ „Fóia pentru minte, inimă și literatură“ Nr. 36 și 38 din 1860.

²⁾ Veđi „Analele Academiei“, vol. I, pag. 38-44.

plicațiunii consunantelor, și scrie pe *i* jumătățit și după consunantele șuerătbre. Așa, în cât sistema d-sale deși o numesc fonetică, dar de aceea, afară de codițe și de accente, foarte aprôpe este și acuma de a noastră cea etimologică. Terminăm aceste puține observațiuni cu acea dorință, că d. G. M. să nu se abată de aci înnainte și mai tare și în alte puncte de la sistema noastră, care ne-a apêrat-o de altă dată cu atâta căldură ¹⁾,

Noi vom tracta aici în scurt sistema din 1863, căci despre cea din 1860 nu cred că este trebuință, de ôre-ce s'a tractat la aceea a Eforiei din 1858.

Iată pe scurt acéstă sistemă, după gramatica sa din 1863, Sibiü. pag. 2—12:

Pe *x* il scrie cu *a*, *e*, *o*. Cu *a* când variéză cu *a*, și spre distincțiune accentuat cu *à*: *laudà*, ca să nu se cetéscă *laudă*. Cu *e* când e derivat din *e*: *vedu*, *fetu*. Mai puțin cu *o* în *locusta*, *rotundu*, *fora*. Pe *x* il scrie cu *a*, *e*, *i*, *u*. Cu *a* când urmat de *n* se derivă din *a*: *angeru*, *cantu* (la Cipariü *cântu*), *ambi*, *amblu*; de asemenea și când *n* s'a perdut: *gra(n)u* (în care cas, Cipariü pune circumflecsul de asupra lui *a*), saü s'a muțat: *anta(n)iu* (la Cipariü *antaniu*). Vorba *anu* remase neschimbată. Cu *e* când este derivat din *e*: *ventu*, *fenu*, *vedu*. Și atunci chiar când *n* s'a perdut: *fre(n)u* (la Cipariü *frenu*). Cu *e* scrie și gerundiele de la conjug. II și III: *facendu*, *vedindu* (contra lui Cipariü, care le scrie cu *u*). Cu *i* urmat de *n* și substitutul său *m*, anume în pre-

¹⁾ Mai ales în anii 1862 și 1863 în adunarea generală a „Asociațiunii Transilvaniei” și în jurnale. Veđi discursul său din 1852 în actele Asoc. tom. II, pag. 60. seqq.

pozițiunea *in*, deși de origine e *en*, și în compusele cu *in*: *intindere*, *implere*, *incepu*; sau precedat *i* de *r*, dar numai în silaba de la început: *riu*, *ripa*, *rîma*. Cu *u* în *funtana*.

Pe **κ** cu *e*: *céra*, *cépa*, *véra*, *tiéra*. Pe **w** cu *ó*: *móra*, *cópta*, *mórta*, *róta*. Iar despre consunante **ç** dice, că **ç** se scrie cu *c*, când derivă din **κ**, urmat de *e* sau *i*: *cercu*, *facere*, *faci*. Cu *i* grafic urmat de vocale virtuose: *cióra*, *ciuru*. Se scrie cu *t*, când se derivă din *t*: *intieptiune*, *rogatiune*. Terminațiunea *-tiune* se pronunță adevărat *-ciune*; acesta însă nu este rațiune gramaticală a se scrie cu *-ciune*. **II** cu *g*, când se derivă din *r*, tot după regula lui **ç** din **κ**: *geru*, *frigi*. Să se scrie cu *d*, când se derivă din *d*: *umediune*, *putrediune*. **III**, **II**, **III** (acesta în cât e derivat) se scriu cu *sî*, *tî*, *dî*: *felosî*, *muntî*, *verdî*. **II**, când se află în pronunție în locul lui **ç**, atunci să se scrie cu *c*; *facie*, *ocetu*, *ghiacia*, *pucinu*. **III** derivat din **κ** se poate scrie cu *j* în vorba *jacu*. **III**, cum se scrie, este o literă pentru două sunete: *st* sau *sk*. Acesta, când se derivă din *st*, să se scrie cu *st* și să se cetască **II**: *acesti*; iar când se derivă din *sk* se scrie cu *sc* și să se cetască după teoria lui *c*: *sciu*, *sciintia*.

Despre semne **ç** dice: Conform teoriei, unde ajunge regula, sunt de prisos semnele. În scrierea cu litere după sistema adoptată se primiră următoarele trei semne: Accentul acut, o linióră de la drepta spre stanga (**^**), accentul greú, o linióră de la stanga spre drepta (**˘**) și circumflecsul (**ˆ**), compus din precedentele.

1. Acutul se întrebuințară spre a însemna *a*) vocala întregă din finea polisilabelor: *a laudá*, *a vedé*; *laudà* (imperf.), ca să nu se cetască *láudá*, *b*) spre

a destinge pe unele monosilabe de altele: *că, stă, dă* de *cà, stà, dà*.

2. Greul se usită a) spre a destinge pe *z* derivat din *a* sub accent: *laudàmu*, ca să nu se cetască *lăudàmu*, b) spre a destinge per. 3 sing. a perf. istor. sau simplu: *laudà, facù* de pers. I sing. sau a 3 pl, a pres. ind.: eu *facu*, ei *facu* și în vorbele: *stràcoru, împàturu, infàsioru*, c) ca să însemnăm monosilabele: *dà, stà, cà*.

3. Circumflecșul îl întrăbuințăm, ca să însemnăm pe *i* contras din doi *i*, anume în *dî, tî, sî=zi, uî, ui* derivate din *d, t, s* și *i*. Se mai pôte pune și de asupra lui *a=x* schimbat prin *n* ce s'a perdut sau s'a muțat, pr. *cātu — cantu; antăiu*, dacă nu vom scrie *antaniu*; sau *côt=quot*. Despre *u* final Țice, ca să-l păstrăm în declinațune și conjugare, căci *u* scurt este o necesitate gramaticală; fără *u* nu se pôte determina, după terminațune, genul numelor, nu se pot destinge formele de conjugare. Apoi cine omite pe *u* scurt ar trăbui, ca să fie consecvent, să lepede și pe *i*, ceea ce dacă s'ar întâmpla, am face imposibilă atât declinarea numelui, cât și conjugarea verbului. Cu tôte acestea în sistema prezentată Academia în 1867 Țice, că *u* scurt se pôte lepeda la finea genetivelor plurale, la adverbe, la numele ce se termină în *or* și la articolul *lu*. *U* și *i* scurt nu se înșamnă cu semnul scurtării.

Iată o probă din ortografia sa de la 1861:

Prefacia.

Acésta Gramatica în Partea formaria în editiunea prima grea de 800 de esemplaria essise în 1860 cu ortografia Comisiunei profesorală, autorisată în 1858 de On. Eforia de peatunci a scóleloru din Tiér'a romanésca.

În doi ani s'a petrecutu încâtu s'a vediutu necesitatea a se face o adó'a editiune.— Vade acést'a cà ea a intimpianatu o trebuintia simtita.

Intr'acésta adó'a editiune se-înfaciesiéză în ortograf'ia adoptata de Associatiunea literaria romana din Ardealu. Obiectulu gramaticelii romane, cata sa fia materi'a si acele forme ale limbei romane, vorbita de toti romanii fora distinctiune de Tiéra si provincia, ce su mai aprópe de tipulu primitivu (Numiasca cine-va altu *criteriu*, dupre care; putendu apretiuu formele, sa te aduca la ordine, regula, lege din varietatea lor, si lu acceptâamu) alu limbei latine.

Este unu adevéru netrasu la indoire, cà cu câtu purcede cineva mai afundu intru compararea formeloru limbei romane cu cele a le latinitatii anteclasice, cu atât'a descopere o aseminare mai evidente între amendóe.

Acésta disa s'ar poté probá deajunsu numai cu unu dictionariu romanu etimologicu amana; ci fia destulu a aduce spre acestu scopu numai dóa essemple. Mai antâiu din inscriptiunile ce se-culegu din timpulu republicelii romane pana la Augustu, sub care numai ajunsese si ortografia latina la soliditate, se-constatéza: cà romanii, celu pucinu republicanii, nu pronuntiau consonantile din finea vorbeloru, ba nice le scriau pe tóte totudeaun'a. Asia p. e. ei pronuntiau *soro* nu *soror*, *dominu*, *templu* nu *dominus*, *templum*; se-afla în inscriptiuni *dede* în locu de *dedit*. Apoi in autori, mai alesu la poeti — caci acesti'a *per licentiam* se — credeau mai dispensati de usulu urbanitatii — vinu forme, numite archaice, cà *laudai*, *audii*, *petii*, *salii* etc. în locu de *laudavi*, *audivi*, *petivi*, *salui*.

Din essemplulu antâiu se-póte deduce, cà e justa regul'a gramaticale a acelor'a ce sustenu: cà *vorbele romanesci*, *afóra de vreo cinci*, tóte *se-termina în vocali*; si cà prin urmare se-lepada fora ratiune gramaticale (u) finele semisunu usitatu si in cartile bisericesci. Era din al doilea: cà form'a pers, 1 a perf. simpl. în limb'a romanésca cata sa fia (i) era nu (iu), p. e. *laudai*, *avui*, *facni*, *audii*, nu *laudaiu*, *avuiu*, *facuiu*, *audiuu*.— A scúsá scrierea pers. 1 perfect. simpl. în (iu) cu aceea, cà sa nu se-cufunde cu pers. 2 a imperf. Con. I, va sa dica a nu sci cà în tóte limbele sunt *omonime*. —

Asupr'a acestei nisuri de a aduce formele limbei romane la certe regule, asiedindule pre base solide, spre a le asecurá contr'a provincialismiloru, se redicara voci de unde n'ai fi asceptatu, dicendu, cà atare cale duce la *aristocratismu* etc.

Acésta scurta prefacia nu pôte avé de scopu cá sa demustre prelargu cà acele voci sunt nisce declamàri vage, facute cá si cum ar vré sa capete binevoienti'a celorace pretindu a scrie romanesce corectu si fora a mai studiá gramatic'a romana. Ajunga a insemná in termini generali: cà limb'a *scrisa* si la romani, cá la tóta lumea cultivata, cata sa fia mai ingrigita, mai regulata, mai cultivata decâtu limb'a poporului cea *vorbita*, fora cá pentru acést'a sa se póta numi aristocratica in acelu sensu reu celu dau Dloru vorbeii cu afectare numai cá sa faca odiosi pe unii altii. Caci aristocratica, luata in sensu bunu, limb'a acelei parti din poporu ce se-dice *inteligintia*, va trebui pururé sa fia cu atátu mai aristocratica, adeca mai *destinsa*, cu câtu, inteligintii voru fi mai cultivati. Acést'a mi se-pare atátu de chiaru, cà o vede totu natulu care are ochi de vediutu. Pentru cà cine nu scie cà speciile de stilu sunt varie; cà limb'a scriitoriului este conditionata de natur'a obiectului ce tractéza; ca limb'a lui Tacitu nu e a lui Svetoniu; cà limb'a poetului tragicu nu pôte fi a poetului celui comicu seu burlescu chiaru; cà prin urmare intielegea si priceperea celoru scrise presupune certe cunoscintie preliminarie dupre varietatea materiei.

Infine mai adaugu: cà vercare scriitoriu romanu seriosu in cultivarea limbei sale va tinde pururé spre a inaltia câtu pôte pe poporu la sine, éra nu vice versa, fiindu numai in modulu antáiu posibilu progresulu. --

Dreptu aceea celu ce intr'o gramatica romanésca, scrisa intr'o Tiéra séu alt'a locuita de romani, ar voii sa puna de norma si de regula gramaticale materi'a si formele, nu pentru cà aceleasi su mai aprópe de tipulu primitivu, ci numai pentru cà su in usu in satutu, cetatea, provinci'a s'a, acél'a ar inaltia esceptiunea la regula si ar substitui provincialismulu la limb'a generale cu daun'a unitatii si a culturai ei¹⁾.

¹⁾ Vedí G. I. Munteanu „Gramatica româna“ partea I Sibiu 1863. pag. II-V.

Sistemele lui Pumnul.

1845, 1850, 1855 și 1864.

Cea dintâi sistemă a lui Pumnul datéză din anul 1845, când era teolog. Acéstă sistemă este etimologică. Iată ce dice Pumnul în privința acestei sisteme: „Acesta e estrasul cel esențial din ortografia teologilor rumâni din convict, care eu (fără de a ști soții mei ce-va despre aceea) am grăbit a-l infățișa publicului român spre judecare.... Cu litere latine s'aũ propus mai multe ortografii cu semne și (precum știm) numai una fără semne; noi le-am combinat tóte și am pornit pre mijloc, adecă am pus regule pentru sonul literilor, unde ne-aũ ajutat, ba ne-aũ povățuit (mai bine dicend) „Tentamen criticum“ de d. Laurian, pe care încă și în gramatică l'am urmat, în cât am aflat cu cale; — iar unde n'aũ ajuns regulele universale am întrăbuințat semne, însă așa de puține, cât n'are ce se infricoșa nimene de dinsele; — nu se mire totuși cine-va că noi urmând pe d-nul Laurian așa de tare ne-am depărtat de sistema dînsului, căci batăr că suntem convinși, că o carte, care să lumineze așa limba mai cu sama în privința judecării cuvintelor óre' rumânești sunt saũ străine, și să aibă atâta preț în privința criticei, ca *Tentamen criticum*, nu se află, ba nici noi încă n'am fi putut ajunge la nemica fără dînsul, și pentru aceea il și estimăm ca pre un îndreptariũ în năsuințele nóstre cele literarie; totuși parte cugetarea limbii mai de-a-prope, care ne arată că nu putem fi în tot locul fără semne, parte principiul (care noi cugetăm că e bun); că ce nu se cetește să nu se scrie, ci să se scrie ce

se cetește, nu ne suferiră a-l urma din fir în pěr;— apoi analogia încă nu pôte pofti ca noi din limba noastră să facem limbă latină, precum latinește e „*multitudo*“ românește „*mulțime*“, așa dar nu vom scrie „*multitudine*“, căci ar fi latinește, ci „*mulțime*“, ca așa se vorbește rumânește de toți de la cel mai literat până la cel care nu cunoște a, b, c.¹⁾“

Iată sistema din 1845:

Pe *α* il scrie cu *a*, dând reguli pentru cetirea lui, iar unde nu se pôte cunoște după regulă, il însamnă cu *á*, pr. *parte, camara, a lasá a sborá*. Pe *κ* il scrie cu *a, e*, dând reguli pentru cetirea lui, iar unde nu se pôte cunoște după reguli, il însamnă cu *â*, pr. *barbatu, pastramu, pecatu, cumperu, lucrâ, a amarâ*; afară de următoarele cuvinte, unde il însamnă cu *o*: *dequo, dupo, eco, inquo, quo, so, lucraro, fora, cotra*. Pe *π* il scrie cu *a, e*, dând reguli pentru cetirea lui, iar unde nu se pôte cunoște după reguli, il însamnă cu *â*, pr. *cantandu, campu, vendu, momentu, antâiu*; afară de cuvintele următoare, unde il însamnă cu *o*: *fontana, smontana, longa, mondru*. Pe *τ* il scrie cu *e*, dând reguli pentru cetirea lui, iar unde nu se pôte cunoște după reguli, il însamnă cu *é*, pr. *ardelenu, sprencena, lucéferu, pré, vedé*. Pe *οα* il însamnă cu *o*, dând reguli pentru cetirea lui, pr. *mora, porta*. Pe *κ* il însamnă cu *c, ch*, pr. *calle, credintia, facendu, inchinare*; afară de următoarele cuvinte, în cari il scrie cu *q*: *quare, quoqui, torquendu, coquu, quo, inquo, dequo, etc*. Pe *ϕ* cu *ce, ci, que, qui*, pr. *cera, aici, torque, qui, quine*, afară de următoarele

¹⁾ Veđi „Fóia pentru minte, inimă și literatură, Brașov 1845, Nr. 48, pag. 384-385.

cuvinte, unde îl scrie cu *ti*: *rogatiune, putintiosa, pitiioru, fetioru, fetiora, tioreci*. Pe *r* cu *g* și *gh*, pr. *gura, greu, culegendu, ghiacia*. Pe *u*, îl scrie cu *ti, te*, pr. *tine, catellu, terra*; afară de următoarele, în cari se insamnă cu *ci*: *calcium, carnaciu, cică, ghiacia, grecia, maciu, mică, faciă, scorciă, pucin, a insoci, greciosu, scorciosu*, etc.; iar cu *quiu* în cuvintul *laquiu* (laț). Pe *z* cu *di*, pr. *dicu, perdi*; pe *u* cu *si, se*, pr. *esindu, misellu*.

Admite duplicația consunantelor, unde poșteșce firea limbei românesce, pr. *innodu, innecu, innotu*. Mai admite duplicația și unde cere vre-o regulă ortografică sau gramaticală. Așa în ortografie ȕice, că *s* înainte de *e* se pronunță ca *u*, dacă după *e* urmază *ll, ss*, tot așa și *t*, dacă după *e* urmază *ll, rr, ss*, pr. *selle, misselu, sesse, sessu, terra, catellu, tessu*; de asemenea și la substantivele, cari perd în plural, înainte de *i*, pe *ll* din singular, tot ast-fel în terminația *ella*, pr. *calle, curella*; mai departe pentru a arăta că *a* și *e* înainte de *nn* nu se pronunță ca *κ*, pr. *canna, manna, mannosu, penna, pennosu*.¹⁾

În 1850 Pumnul face un proiect de ortografie etimologică, pe care îl publică în ȕiarul „Bucovina“ din Cernăuți, invitând pe filologi să-și dea părerile lor în privința acestuia, spre a se pute ajunge la stabilirea unei sisteme pentru tipărirea cărților didactice²⁾.

¹⁾ Veȕi „Literile corespunȕătoare firii limbei românesce și încă ceva“ în Folia pentru minte, inimă și literatură, 1845, N-rii 42, 43, 44, 46 și 47.

²⁾ Veȕi „Bucovina“ Cernăuți 1850, N-rii 8, 9, 10, 14, 15, 17, 19, 21, 22 și 28, de unde îl reproduse și d-nul Sbiera în „Voci asupra vieții și însemnătății lui A. Pumnul. Cernăuți 1889, pag. 192—233.

Iată în scurt acest proiect :

Â (â) se cetește ca *ж*, iar *à* ca *ъ*, pr. *cât, atât, ânger, pântece, găscă, calcâiu, gât, brâu, grâu, cătra, fâra, cărti, alergări, tău, său, tăi, săi, că, dà, fă, stà, aratà, lucrà, taià, etc.*

A simplu fără semn la începutul cuvintelor se cetește ca *á*, iar de va urma după el *n* plus altă consunantă saú *mb*, atunci sună ca *ж*, pr. *ar, adaug, aduc, arama, arsura, antâiu, angust, amblu*. La mijlocul cuvintelor când are ton sună ca *á*, când n'are ton ca *ъ*, iar înainte de *n, mb, mp* ca *ж*, pr. *bu-netate, jumetate, manna, canna, casa, carte—, caramida, trecatoriu, culegatoriu, farina—, lana, mana cane, alergând, taiând, facând, tacând, culegând, câmp, Sâmbata*. *A* neintonat la finea cuvintelor sună ca *ж*, iar intonat (*á*) si cu semnul elisiunii ('*a*) ca *á*, pr. *lucra, measa, versatura, batetura, lucratoria, domineca—, a lasá, a pastrá—, man'a, pean'a*. În *ea* si *oa* se aude *á* totdeauna curat, pr. *faceam, toaca*.

E sună ca *ж* înainte de *n* plus altă consunantă, înainte de *mb, mp, rt, rg*, pr. *en, entrec, enfipt, entorn, cuvânt, morment, vânt, batend, scotiend, perdiend, fen, frâu, embrac, strembetate, emplend, temp, temple, envertesc, virtute, terg*. Unde este închis între sunete aspre sună ca *ж*, pr. *per* (peri), *envetiu* (enveti), *áper* (aperi), *resar, restorn, respund*; pe alte locuri sună ca *e*, pr. *cérere, făcere*.

În următoarele cuvinte nu se pôte arăta după regulă litera cu care se scrie sunetul *ж* si *ж*, și pentru aceea le înșirăm aci cum urmază: *armesariu, betrana, fen, frâu, enderept, merunt, medua, mesura, nesuesc, pecat, pecurariu* (care păzește oi), *pacurariu* (care vinde păcură), *radecina, rapesc, ratecit, sant*

(sânt e Domnul), *sent* (eū sunt), *sećure*, *septemana*, *Sâmbata*, *vena*, *venat*, *vênet*, *a vâri*, *me*, *ve*, *se*, în cuvintele derivate se păstéază literile. ce se află în rădăcina cuvintului, pr. *barba*, *barbat*, *barbatesc*, *versi*, *versat*, *versatura*, etc.

Diftongii *k* și *w* se vor scrie cu *ea* și *oa*, afară de infinitivele conj. II, unde se va scrie cu *é*, pr. *a*, *umplé*, *puté*, etc.

C înaintea de *e* și *i* sună ca *ç*, iar într'alte locuri suna ca un *κ*, pr. *cerc*, *ciur*, *cine*, *car*, *cort*, *creasta*, *urecya*. *G* înaintea de *e* și *i* suna ca *ç*, iar într'alte locuri ca *г*, pr. *geana*, *ger*, *lungime*, *ginere*, *greu*, *alergare*, *guyande*. Înaintea de *i*, *d* sună ca *z*, — *s* ca *ш*, — *t* ca *т*; într'alte locuri își țin sunetul aspru de *s*, *d*, *t*, pr. *di*, *si*, *tie*; *dau*, *stau*, *temere*, *dynte*, *syngur*, *întynd*.

Sistema acésta este mai puțin etimologică de cât cea din 1845. Pentru prima dată întrebunțară aci pe *y* după *c*, *g*, *d*, *s*, *t*, când acestea își păstréază sunetul tare înaintea de *i* și *e*.

Iată o probă din acésta sistemă.

Convorbirea între un tată și fiul lui asupra limbei și literelor românești

Ce a apărut în 1850, între altele conține și proiectul ortografic amintit ¹⁾.

Fiii mei eu mam'a voastra Natiune Romana vorbesc cătra voi, ascultati cuvintele mele! eu ve amediu (iubesc) pe voi, si cunosc, că, en cât ve earta empregiurările, voi anca me amati. Eu ve doresc fericirea voastra, si pentru aceea ve dic: făceti-ve scoale si envetiati sciintiele en limba

¹⁾ Veđi G. Sbiera „Op. cit.“ unde la pag. 327—357 reproduce convorbirea.

romaneasca carea v'am dat'o eu, pentru că numai prin sciintia poteti ajunge la fericire. Vindecati limba de sfasiaturel'e si ranele enfipte en trens'a prin strainism, l'uati de pe ea catusiele de bucy cirilice, si o ambracati en vesminte (litere) proprie romane, mesurate pe corpul ei; ca asiá sà se poata enfatisiá en vésment de nunta la maretitul ospetiu al sciintielor si al civilisatiunei, la care subt presiedyti'a dreptului firei, vor fi adunate: filosofi'a, teologi'a, istóri'a universalá, istóri'a mea a Natiunei Romane, istori'a besericeasca universalá si a beséricei romane, médy'ca, fisyc'a matematyc'a, economi'a, artea militaria, endustria, comertul, limbistyc'a, poesy'a, retoric'a, musyc'a, s. a.!

Cu aceea nu ve poteti mantui naintea mea, că doara fii mei cei teneri n'ar cunoasce c'u totii literele romane, pentru că cei ce nu le cunosc, aceia sent cu totii ne'nvetiati si nefericiti, si aceast'a nice poate fi altminte, pe'ntru că nu cunosc cu totii literele romane, pentru că pan'acum i-ați envetiat numai cu trentiele de bucy, că ci spúneti-mi: en care dyn toate tierele, locuite de fiii mei, s'au propus literele romane, si ei sà nu le fia putut envetiá? spuneti! eata voi nu respúndeti nemic'a fiii mei Romani! nu dio, că pan'acum necairi nu le-ati entrodus; dar' se si cunoasce, că ci pan'acum ati fost si en nesciintia si nefericiti; pentru că spúneti voi ensi-ve: ce ati facut pan'acum cu mintea cea ágera, ce v'am dat'o eu? Ce sciintie originarie ati propus voi cu aceea pan'acum cu dulcea limba romaneasca? spúneti acum din adancul inimei de prin toate pàrtile pentru recastigarea acélora? eata binecuventarea, ce v'au adus'o paganele pe bucy cirilice! Eu-s mama buna, ve a-mediu, si pentru aceea ve ert acest pecat, ense numai subt aceea endorintia ca de aci nainte sà ve fáceti scoale romanesi en toate provinciile locuite de voi, entr'a cea sà envetiati toate sciintiele, si sà entrudúcteti, en toate propriile litere romane, ear trentiele de bucy círilice sà le lasati altor semintie straine, pentru care sent faurite. Voi senteti buni cu totii fiii mei Romani! si pe'ntru aceea sciú că me ascultati, pentru că toate, câte vi le spui, sent spre fericetatea voastra; deci defigeti una di, en care

sà decyarati cà buycle cirilice se scot din limb'a romaneasca si se entreduc cel'e romane: aceea sà se numeasca: „dio'a mantuirei limbei romanesci dyn robi'a cirilica bucyasca“, acestea le faceti, si atunci binecuventarea ceriului si a mea a Natiunei Romane mamei voastre se va reversá preste voi, sciintiele ve vor luminá mintea, ca sà ve cunosceti drépturile si sà vi le aperati, ca sà nu vi le mai usurpedie strainii, atunci fericirea va locui en etern en casele si ini-mele voastre „asia sà fie“!

Aruna Pumnul

Profésoriu cesariu regiu de limb'a si literatur'a româneasca

Asupra acestui proiect de ortografie Sandu R. din Biharia face urmátorele observatiuni:

a) Este contra însemnării lui *ѣ* si *ѡ* cu *ea* și *oa*, propunënd pe *é* și *ó*.

b) Pentru *ѣ* si *ѡ* ðice sà le scriem cu originalele fãrã semne, afarã de casul, când sunt accentuate și atunci le vom scrie pe amîndoué cu *â* pr. *pântece, cà, dà, aflâ*.

c) Este contra lui *e* din *en, endemn, emperat*, propunënd pe *i*.

d) In locul lui *y* propune pe *ï*, pr. *ciar, dînte, gïob, sin, tip* ¹⁾.

Tractatul ortografic intitulat: „*Binescriința limbei românești cu litere romane*“ de *A. Pumnul*, ce s'a tipãrit ca adaus la „*Gramatica limbei românești pentru clasa a treia primarã*“ a lui *V. Ianoviciu* (Viena 1841, pag. 212—236) nu cuprinde alt-ceva de cât proiectul publicat în ðiarul „*Bucovina*“ ²⁾

¹⁾ Veði „*Bucovina*“ 1850, N-rii 37, 38, 39 și 40.

²⁾ Veði în privința acésta și *G. Sbiera* „*Op. cit.*“, unde la pag. 245—253 reproduce tractatul ortografic.

In 1855 *V. Ianoviciu* publică „*Gramatica limbii române pentru Germani*. Aci găsim un tractat ortografic de A. Pumnul, care este mai puțin etimologic de cât cel din 1851 ¹⁾. Iată acest tractat :

Pe **x** îl scrie cu *â*, *ê* și cu *à*, *è*, când este accentuat, pr. *umbrâ*, *cârâmidâ*, *pecurariu*, *râtêcire*, *rêpun*, *bêtrân*, *pêcat*, *pêsat*, *rêstorn*, *bunêtare*, *jumêtare*, *adevêr*, *cumpêr*, *bêț*, *vêd*, *numêr*, *rêu*, *însê*, *mê*, *sê* (pron.), *vê*, *sêcure*, *mêrunt*, *mêtase*; *câtrâ*, *fârâ*, *tâu*, *sâu*, *sâi*, *stâi*, *cârnuri*, *câ*, *sâ*, (conj.) *fâ*, *dâ*, *stâ*, *pêcura*, *vêduv*.

Pe **κ** îl scrie cu *â*, *ê*, *î*, pr. *scândurâ*, *câlcâiu*, *cât*, *atât*, *fâcând*, *cuvênt*, *întêmplare*, *frêu*, *fên*, *mên*, *sênt* (verb.) *stêmpêr*, *strêmb*, *têmp*, *têner*, *vêneșu*, *vênâ*, *vênêt*, *vênt*, *vêr*, *juramênt*, *caperemêt*, *batênd*, *împlênd*.

Pe **⤵** îl însamnă cu *î* și *â* pr. *în*, *întru*, *întornu*, *întârîre*, *ânger*, *ântâiu*, *ângust*, *ângiu*, *âncâ*. Pe **⤴** îl scrie cu *ea*, iar pe **ω** cu *oa*, pr. *earbâ*, *fearâ*, *toatâ*, *moartâ*.

Pune accentul acut pe vocalele *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, când sunt intonate, pr. *fâcere*, *cêrere*, *prîndere*, *scôrbura*, *respîndere*, *a avé*, *a voi*, *lucrá-veî*.

Pe **ч** îl scrie cu *ce*, *ci*, pr. *cine*, *ceriu*. Pe **κ** cu *c* și *k*, pr. *care*, *cu*, *keltuealâ*, *skimbat*. Pe **ψ** cu *ge*, *gi* și *sedilâ* de desupt, iar pe **г** cu *g*, pr. *ger*, *ginere*, *ungiu* (unghiū), *gurâ*. Pe **z**, **ш**, **ц** *đi*, *și*, *ți* cu *sedilâ* dedesupt, pr. *đile*, *șir*, *cuțit*. Pe **ψ** cu *ști*, pr. *știre*.

Sistema acêsta e mai puțin etimologică de cât cea din 1850. Vocalele **x** și **κ** sunt scrise cu originalele sistemei din 1850, aplicând de asupra lor

¹⁾ Basil Ianovicz „Gramatik de rumänischen Sprache für Deutsche, Wien 1855, pag. 257—256.

accentul circumflec, nedeosibind ast-fel în scris pe *ă* de *î*; afară de cuvintele, cari încep cu prep. *în*, cari în sistema din 1850 sunt scrise cu *e*, iar în acésta cu *î*. În sistema acésta vedem aplicate sedilele de desuptul consunantelor *g, d, s, t*, când acestea se móie înainte de *e* și *i*. Aci este lăsat afară *y*, care îl pune după consunantele *c, g, d, s, t*, când acestea își păstrează sunetul tare înainte de *i*.

Iată o probă din acéastă sistemă :

Vúlturul și Vulpea.

Vúlturul și Vulpea, făcând soțietate între sine, stătoriră să șeadă aproape unul de altul, ca așa să-și întarească soțietatea pre'n dătină. Drept-aceea vúlturul și-a pus cuibul într'un copaciu înalt, și aș scos puî; ear' vulpea aproape de acel copaciu în niște tufe a fêtat căței. Însé, ducându-se vulpea adineoră de la puî ei după nutrețiu pe'ntru ei, vúlturul, avênd trebuinția de nutrețiu, sboară în tufe, răpește puî vulpii, îi-aduce în cuibul său și-î mănca împreună cu puî săi. Întorcându-se vulpea, și vedênd ce s'a întemplat și petrecut la cuibul său, s'a întristat foarte, nu atât'a pe'ntru moartea căteilor săi, cât mai vêrtos pe'tru că, fiind ea feară de pământ nu-și putea resbună asupra vúlturului, ca asupra unei vietăți de aer. Dar' nu după mult tēmp o pāti și vúlturul; că-cî răpind el de la un om carnea de capră, ce și-o frigea acest'a pe cărbuni, se întemplă că luă de împreună cu carnea și cărbuni aprinși, cari ducându-i de împreună cu carnea în cuibul său la puî, se aprinse cuibul și ardênd puî corbulei cădură jos fripti, ear' vulpea, carea tot căută de departe, îi mănca pre toți.

Învêțiatură.

De-și cei ce strică legătur'a și amiceaț'a (prietenia) inkeiata cu alții, scapă de pedeapsă de'n partea acelor'a, pe cari i-a vătēmat: tótuși de pedeaps'a lui Dumneđu nu vor scăpă.

Se p^ote $\dot{d}$ ice cu drept cuv^înt, c^ă sistema ac^ăsta form^eza punctul de trecere de la principiul etimologic la cel fonetic. Sistema din 1855 este un compromis din ambele principie, c^ăc^î $\dot{i}$ n ce prive^șce scrierea lui $\dot{a}$ si $\dot{e}$ este etimologic^ă, iar $\dot{i}$ n privin^{ța} scrierii con-sunantelor este fonetic^ă.

La 1864 Pumnul public^ă „Gramatik de rum^ănischen Sprache f^{ür} Mittelschulen von Aron Pumnul K. K. Profesor der rum^ănischen Sprache un Lite-ratur am Czernowitzer Obergymnasium. Wien 1864.

Dup^ă tractatul ortografic, ce se afl^ă $\dot{i}$ n ac^ăst^ă gramatic^ă, Pumnul p^ote fi considerat ca adev^eratul intemeietor al principiului fonetic $\dot{i}$ n scrierea limbei rom^ăne, c^ăc^î d^însul pentru prima $\acute{o}$ r^ă form^ez^ă o sistem^ă fonetic^ă, basat^ă, p^ăn^ă la un punct, pe firea limbei rom^ăne; iar nu $\dot{i}$ mprumutat^ă de la str^ăini, cum a f^ăc^ut Morariu, adopt^ănd sistema fonetic^ă german^ă $\dot{i}$ n scrierea limbei rom^ăne.

$\dot{i}$ n privin^{ța} modului de scriere iat^ă ce $\dot{d}$ ice Pumnul la pag. 21 si 28: „*Die Regeln der rum^ănischen Rechtschreibung sind ganz einfach nat^ürlich und leicht; jedes Wort wird n^ämlich so geschrieben, wie es nach dem allgemeinen Sprachgebrauche ausgesprochen wird; denn die Schrift ist ja nichts anderes, als ein treues sichtbares Bild der auszusprechenden Laute der W^örter“¹⁾.*

Pe basa acestuⁱ principiu fonetic enun^țat, $\dot{i}$ șⁱ croie^șce sistema sa grafic^ă, stabilind pentru fie-care sunet, care nu are reprezentant $\dot{i}$ n literetul latin, un semn grafic deosebit.

¹⁾ Tot principiul fonetic este sus $\dot{t}$ inut $\dot{i}$ n acest timp $\dot{s}$ i de c^ătr^ă G. B^ărsan (Ve $\dot{d}$ i „F $\acute{o}$ la pentru minte“ din 1863, N-ril 4, 5, 6 $\dot{s}$ i 7, de asemin^ea $\dot{s}$ i Vi $\acute{s}$ oreanu (F $\acute{o}$ la p. m. din 1846 N-ril 40 si 41).

Pe *x* îl scrie cu *æ*; pe *ж*, *ш* cu *î*; pe *é*, *ó* cu *ea*, *oa*; pe *i* și *u* scurt cu *î*, *ă*, iar *u* final cu *ă* când se aude, la din contră il lăpădă, pe *г* cu *g*; pe *к* cu *c*; pe *ч* cu *g*, *c*, cu câte o liniuță de asupra; pe *з*, *ц*, *ш* cu *d*, *t*, *s*, cu câte o liniuță de asupra.

Duplică contra principiului fonetic pe *l*, când cade în familia cuvîntului, pr. *stelle*, fiindcă din sing. *stella* a cădūt *ll*, rămânend *stea*; *ell*, *elle*, pentrucă a cădūt *ll* din *ella* și a rămas *ea*; în *valle*, *calle*, *foalle*, *destull*, fiindcă la plur. a cădūt *ll*, pronunțându-se *văi*, *căi*, *foi*, *destui*. Duplică pe *n* în compozițiunii, pr. *innod* (de la *în* și *nod*), *innegresc* (de la *în* și *negru*). În următoarele însă reduplicațiunea lui *n* este contra fonetismului, pr. *bann*, *ann*, *bostann*, *cocann*, *capitann*, *gălbenn*, *rîmenn*, *munteann*, *muntenni*, *poporenni*, *tăranni*.

Ca probă ortografică reproducem aci o parte din tractatul intitulat :

Părerî false despre articiul limbelor romane și despre cadurî.

Nu este nîmene, neî între rumîni, neî între străini, carele, cercetînd originen, firea și proprietățile limbei rumine, să nu se fiă împiedecat numai decît de articiul ei. Toate limbele romane apusenne, ităliana, provincială, portugala, ispănnica, reto-romanna, frînceasca, aū articiul înainte de nume: numai limbele romane răsăritene, dacă-rumînă, și macedoană-romînă, pun articiul în urma numelor. În această se învoesc cu totîi, că articiul în limbele romane, ce este astă-dî un elemînt necesariū *un ce*, de care elle nu se pot lipsî, în cuntra limbei lătine, despre carea este ūă credințā cu rădăcinî profunde, că neî are neî a avut vre ūă dinioară articiū. Peste tot se formă ūă idee unelaturală des-

pre articfū, dupæ care ell se ȳa *numai ca uæ parte de vorbæ*, prin carele s'ar determiná maĩ bine, si mæcar cæ articfūl desaemnæ și schimbæcunea numelor dupæ cadurĩ—impreguræri—intimplæri, unĩ limbistĩ dic, cæ ell nu s'a adoptat pe'ntru ca sæ arete cadurile, ci numai de'n cåusæ asemĩntalæ (sintåcticæ), spre a alegæ maĩ bine spetialetatea de'n generæletate. Apriat o dice aceasta, între altiĩ, Diez, în *græmåteca limbelor romane*, si cuvĩnt ne dæ, cæ însu-sĩ articfū pe'ntru decinæcunea sa are lipsæ de alt ajutoriũ. Sciut este cæ articfūl limbelor romanne apusenne nu se poate decinå færæ prefiptele: *a, de da*, si vorbind adeværul, ell nu se decinæ necĩ decum, ca *articfū*, ci primesce numai æcelle pærticelle de vorbe inæintea sa, carile în limba frinçeesæ s'aũ încærnat pe'ntru tot de-a-una cu articfūl, în multariũ pe'ntru toate numele, în singularul pe'ntru cite nu se încep cu vocale. Unde se diceå ũæ-de-unæ-oaræ la frinçi: *de le, á le, de les, á les*, astæ-dĩ se dice: *du, au, des, aux*. Alt cuvĩnt ne dæ Diez de acoló, cæ si limbele, carile aũ în tærmuriciunile lor forme spetiale pe'ntru cadurĩ, maĩ pun si articfūl inæinte.

Færæ indoelæ va fi cugetat la limba *elënnicæ*; dar' în decursul acestor stũdie, noi vom apriå lucrul de'n altæ cåusæ. Articfūl rumĩn, în schimbæcunea sa la cadurĩ, n'are lipsæ de ajutoriũ, ci, avĩnd tærmuricunile sale próprie, se decinæ singur. Necĩ nu este ell *numai pe'ntru de a determinå numele maĩ bine*; cæci pe'ntru æcest scop necĩ nu ajunge. Noi cĩnd voim a determinå lucrurile maĩ bine si a da æcestei terminæcuni oaræ-caré apæsĩntæ, adåugem un pronume. Spre esĩmplu: ruminulũ nu-ĩ ajunge a dice tot de-a-una: *omul bun*, ci de multe ori dice: *omul cell bun*. Atuncĩ implinim æceea ce dice Diez ce-va maĩ bine, cĩar decit grecul, cĩnd prepune articfūl sæũ; ear' lætinul în punctul æcesta, este de tot pre jos. Ell nu poate esi de'n; *homo bonus*

orî : *bonus homo*, cînd ruminul se răs-pică în trei moduri : *om bun, omul bun, omul cell bun*. În această Rumînul e mai fericit ; în această limba noastră întrec_e sî pe cele două ve_cie sî pe cele moderne etc. ¹⁾.

Sistema Convorbirilor literare.

1866.

Formându-se în Iași o societate literară „*Juni-me-a*“ cu scop de a da ó nouă direcțiune literatur_ei române, membrii ei la început înființând revista „*Convorbiri literare*“ și-au creat o sistemă ortogra_fică, cu care să-și scrie lucrările lor. Acéstă sistemă este un compromis între etimologism și fonetism, după cum este și nouă ortografie a Academiei române.

Iată pe scurtă acéstă sistemă după „*Scrierea lim-bei române de Tit Maiorescu, Iași 1866*“ ²⁾. Contra fonetismului limbei române, nu face nici o deosebire grafică între vocala *z* și *ж*, dîcînd : *Nu vedem în acéstă vocală î de cât o umbrire fonetică provenită din influința lui n și r, iar nici de cum o vocală de im-*

---

¹⁾ Veđi Arune Pumnul „Lepturar rumânesc,“ tom. IV. partea I pag. 304, Viena 1865.

Sistema societății literare din Bucovina, se deosibește de a lui Pumnul prin aplicarea sedilelor la *d, s, t*, și prin însemnarea lui *k* înaintea de *e, i* cu *ch*; încolo este întocmai ca a lui Pumnul. În privința acésta veđi „Fóla societății pentru literatura și cultura română în Bucovina“. 1865, pag. 288.

²⁾ D-nul I. M. Moldoyan a făcut o critică asupra acestei scrieri publicată în Arhivul lui Cipariú, pag. 456, 495, 602, 620; asemenea și d-nul D. F. Calanú în broșura „Regulí pentru scrierea limbei române“ Focșani 1877.

portanță logică în gramatica română, și de aceea nu putem admite un semn deosibit pentru *i*¹⁾.

Pentru sprijinirea acestei păreri, citéză următoarele aserțiuni ale lui Petru Maïor din § 6 al tractatului ortografic :

„*Ammadvertendum venit, Valachos Aurelianae Daciae nunquam uti sono i, sed solum x e. g. illi non dicunt mini, (manus), uti Valachi veteris Daciae, sed mxi. Facile dediscere possent etiam Valachi veteris Daciae sonum i. Certo multi, etiamsi in ore habeant illum sonum, nunquam tamen scribunt i, sed etiam pro eo utuntur litera x. Ac in manuscriptis nusquam est videre i, sed solum x. Quin memini, me adolescentem in mea patria audivisse senes loquentes, in quorum ore nunquam resonabat i, sed pro eo quoque sonum x edebant*“²⁾.

Tot odată, cu acéstă ocasiune, d-nul Maïorescu critică pe Pumnul, care a însemnat pe *x* cu semn grafic deosibit de *x*, adecă cu *i*. Cum am dis „*Funimiștii*“ nu deosibesc pe *x* de *x*, însă caută vocala originală nu numai în limba română, ci chïar și în latină, pr. *vêdënd, bêtrăni, pecat, cuvënt, desvêlirăm, măru*, etc; pe *i* inițial îl scriu cu *i* fără nice un semn, dacă în latina este scris cu *i*, pr. *impêrat, in, riu*, etc, însă și cu *ă* dacă în latină se află scris cu *a*, pr. *ântei, ânger, ângust*. Diftongii *é, ó* cu *ea* și *oa*. *I* și *u* final scurt nu se însamnă cu *ı*, *u* final mut nu-l scriu, de cât numai când se aude. Pe *z*

¹⁾ Tot asemenea nu deosebeșce aceste două vocale nici d-nul G. P. Pârvulescu în scrierea sa: „Ortografia limbii române“ Târgul-Jiului 1892; de alt-fel în celealalte urmăză noua sistemă a Academiei

²⁾ Veđi „Lex. Bud.“ 1826 ortogr. rom. pag. 3. și Maïorescu „Scrierea limbii române“ pag. 108.

il scriu cu *z* în cuvintele străine, însă cu *d* în cuvintele unde provine din *d*, adică mai ales în declinări și conjugări, fiindcă aci logica scrierii cere arătarea consunantei radicale odată cu schimbarea ei, ¹⁾ pr. *zel*, *zimbru*, *zăbavă*; *arđi*, *auđi*, *đic* etc; însă în neologisme între două vocale se scrie cu *s* pr. *musă*, *rosă*, *poesie*. În scrierea lui *șt* nu urmăzează acestui principiu logic de a păstra consunanta radicală, pr. *numescu*, *numești*, etc. Pe *u* și *u* cu *ț* și *ș*. Pe *u*, *u*, cu *ge*, *ce*; iar pe *r*, *κ* înainte de *e* și *i* cu *gh*, *ch*. Dămă aci neșce probe din această sistemă.

Fonetismul nu este un principiu fundamental al scrierii ci este o regulă secundară, supusă adevăratului principiu, care este intelectual. Este dar falsă or ce formulare a regulii fonetice exprimată în mod absolut, precum se află la Pumnul [Gram. pag. 28]: „scrierea nu este nimica alta decât o icoană fidelă și văduță a sonurilor“, și sunt false și consecințele ortografice trase din această formulare. Din contră scrierea este mai ăntăi de toate comunicarea ideilor noastre cu relațiunile lor, pe când pentru fixarea numai a sonurilor se descoperiseră hieroglifile fonetice, părăsite de omenire, și se întrebunțează ăncă astăđi notele musicale. Fără indoială scrierea va fi în cea mai mare parte a ei fonetică, dar nu pentru a exprima sonul în sine, ci numai intrucăt și sonul exprimă idea și este cea d'intăi incorporare a ei. Aceasta este dependența rațională a regulii fonetice de la principiul logic în scrierea unei limbi.

Esința etimologismului în ortografie este alta. Elu cere ca, după ce literele alfabetului s'a stabilitu, fie cu semne fie fără semne, scrierea ortografică însăși să nu se indrepteze după vorbirea actuală, foarte influențată prin legi eufonice, ci după legile derivațiunei cuvintelor de la originea lor, intrucăt aceasta se poate urmări în întreaga tradițiune a limbei. De aceea d-nul Cipariu scrie cuvăntul bine nu cu *i* cum

¹⁾ Veđi Maforescu „Scrierea limbei rom.“ pag. 86. Iași 1866.

il pronunțăm noi, ci cu *e*, adică *bene*, *e* fiind vocala originară.

După cum se vede cestiunea etimologismului nu este o cestiune alfabetică, ci ortografică și limbistică. etc. etc.¹⁾.

Epoca V. (1867 până în present).

Vechea sistemă a Academiei române.

1867.

În anul 1856 se înființase în București o societate literară, la stăruințele d-nului Crețulescu și a altor bărbați iubitori de cultură. Scopul acestei societăți era respindirea culturei, cultivarea limbei române și stabilirea unei sisteme ortografice. Acastă societate după un an, adică la 1867, fu schimbată în „*Academie*“. Membrii Academiei, îndată ce s'au întrunit în 1867, au hotărit, că *pentru a da limbei române o unitate și mai mare, de cum are de present din cauza variațiunii provincialismelor, și pentru a-i conserva acastă unitate, este neapărat de lipsă, că după natura limbei românești și afiliațiunea ei cu limbile neolatine, să se ia ca basă a scrierii principiul etimologic moderat și combinat cu fonetismul, pentru ca etimologismul să nu trecă preste terminii actuali ai limbei, ca limbă specifică românescă²⁾.*

¹⁾ Veđi Maiorescu „Despre scrierea limbei române“ pag. 116, 122 și 126.

D-nul Hugo Schuhardt, renumitul filolog, face câte-va observări relative la vechea sistemă a Academiei și la sistema d-lui Maiorescu. Aceste observări s'au publicat în revista „*Romania*“ No. 5. Paris 1873. D-nul Maiorescu îi răspunde în *Convorbirile literare* din 1873 N-rii 8 și 9. De aci s'a reprodus și în „*Critice*“, ce-au apărut în 1874.

²⁾ Veđi Cipariu „*Arhiv*“, pag. 166; asemenea și „*Anal. Acad.*“ tòm. 1, pag. 28.

În urma acestei hotăriri, s'a ales o comisiune specială, însărcinată cu facerea unui proiect de ortografie, care mai pe urmă să se discute în ședințe plenare. Acestei comisiuni i s'a dat spre esaminare câte-va tractate ortografice și anume:

1. *Tractatul d-nului G. I. Lahovari intitulat: „Despre alfabet și ortografia română”, București 1867.*

Punctele esențiale ale acestui tractat sunt:

a) Scrierea vocalelor *ă* și *î*, despre cari dice, că ar trebui să se scrie după etimologie când cu *a*, când cu *e*, când cu *i*, când cu *u* (pag. 58—62).

b) Șuerarea consunantelor *d*, *t*, *s* (pag. 32—49), urmând după dinsele un *i*; iar pentru casurile unde nu se face acéastă șuerare cu *i*, propune să se duplicate consunantele *d*, *t*, *s*. Ast-fel s'ar destinge în pronunțare *prapaddire* de *audire*; *parassire* de *pasire*, *cottire* de *putire*. Când însă duplicarea nu s'ar pute face înaintea lui *i*, atunci să se facă după *i*, și așa s'ar deosebi *sine* de *sinne*, *tine* de *tinne*, etc. În fine, unde duplicarea nu se pôte face nici înaintea de *i* nici după, în atare cas punem semnul diaresei de asupra lui *i*, pr. *pandire* și *prandire*, *didire*, etc. Pe *ch*, *gh* le scrie cu *cu*, *gu*, pr. *incuinare*, *guiacia* (pag. 39—32).

2. *Tractatul d-nului I. Marcu*. Iată punctele esențiali. Scrie consunantele *z*, *ț*, *ș* când cu *di*, *ti*, *si*, când cu *de*, *te*, *se*, pr. *dicu*, *lasi*, *munti*; *catelu*, *in-verdescu*, *miselu*.

Păstréază în scriere pe *l* și *n* muțat, pr. *porcela*, *linu*, *calcaniu*, *cuniu*.

Admite sunete spurie și cere a se scrie cu originalele lor, pr. *e* în loc de *i*, ca în *tende* ș. a.; *o*

în loc de *u*, pr. *potere, temporî, cuvente, plecatione*, etc.; *ti* în loc de *ci*, pr. *potentiosu*, etc.

Ca semn tonic și eufonic admite accentul greu, pr. *laudâmu, trecù, audî, audîramu, casatoria, manià*, etc.

3. *Tractatul d-nului Munteanu* ¹⁾, care singur caută a face un compromis între etimologism și fonetism. Vocalele **x**, **κ** le scrie după derivațiune, notându-le cu *˘* și *ˆ*. Pentru muierea consunantelor *d*, *t*, *s* întrebuințază sedila. Admite duplicarea numai în omonime și în vorbele latine sau grecești, cari în original se scriu cu *x* sau *ζ*, pr. *massa* (cantitate de o materie óre-care), *essire* = *exire*, *Alessandru* = *Alé-ζandros*.

Comisiunea, după cercetarea acestor tractate și după compunerea proiectului ortografic, a însărcinat pe d-nul Macsim ca raportor. Iată aci punctele principale ale acestui proiect: Vocalele **x** și **κ** se scriu cu *a*, *e*, *i*, *u*, după cum derivă din unele sau altele. Scrierea consunantelor *z*, *t*, *ș* cu *dî* sau *dî*. Păstrarea lui *n* și *l* muiat și a grupei *ct*, pr. *muliere, voliu, antamiu, nocte, lacte*. Scrierea sunetelor spurie cu originalele lor, pr. în loc de *tinde* vom scrie *tende*, în loc de *putere* scriem *potere*, etc. Acest elaborat de ortografie a fost făcut după părerea majorității comisiunii ortografice ²⁾.

Părerea minorității comisiunii a fost *regularea scrierii după principiul fonetic combinat cu cel etimologic*.

După minoritate vocala **x** se scrie cu *æ*; **κ**, **ϕ** cu *ê*; consunantele **z**, **u**, **ш** cu *z*, *t*, *ș*. Grupa *șt* cu

¹⁾ Veđi *Analele Acad.* tom. I, pag. 37—44.

²⁾ Idem tom. I, pag. 66—83.

sc înainte de *e* și *i*; la din contră cu *șt*. D-nul Sbiera fu raportorul proiectului minorității¹⁾. În fine elaboratul majorității comisiunii fu prezentat Academiei și discutat în mai multe ședințe plenare; tot atunci și-a prezentat sistemele lor d-nii Cipariu (vol. I, pag. 88) și I. Eliade Rădulescu (vol. I, pag. 189).

Însă născându-se discuțiuni înfocate asupra regulilor speciale și apropiindu-se finea sesiunii, proiectul n'a putut fi discutat în întregimea lui. Din această cauză în ședința de la 11 Sept., societatea academică a adoptat mai cu unanimitate următoarea propunere ortografică, făcută și motivată de v. președ. societății, scurtă numai din 5 ș.

Iată această propunere :

§ 1. Alfabetul român cuprinde toate literile alfabetului latin, câte sunt usitate în limbele Europei de astăzi, adică aceste 25: *a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, x, y, z*.

§ 2. Pentru limba românească de acuma, alfabetul acesta cuprinde pe de o parte mai multe litere de cât ne sunt de lipsă, și anume *K, Q, Y*; și pe de altă parte însă mai puține, pr.:

a) Dintre vocale pentru *z, ж* încă și pentru *é* și *ó*, când nu se pronunță ca vocale simple.

b) Dintre consunante pentru *ч, ы, з, ы* și *ш*.

§ 3. Sunetele vocale și consunante pentru cari ne lipsesc litere în alfabetul latin, toate sunt derivate prin fonetismul limbei din acelea, pentru cari se află litere în alfabetul latin.

§ 4. Decî regula ortografică generală:

a) Toate sunetele primitive, etimologice, sunt a se scrie cu literile corespundătoare din alfabetul latin. I face *ж*.

---

¹⁾ „Anal. Acad.” tom. I, s. I, pag. 79—83.

b) Tóte sunetele derivate, sunt a se scrie cu literile sunetelor primitive, din cari se derivă.

§ 5. Regulele ortografice specială și în detaíl se vor determina cu precisiune în partea analitică a gramaticei româneșci, la locul unde se va pertracta fonetica limbei române.

Subscriși : T. Cipariü, A. Tr. Laurian, G. Bariț, I. Străjescu, Tit Maiorescu, I. C. Macsim, Ios. Hodoș, Alex. Roman, N. Ionescu I. Caragiãni ¹⁾.

Sistema provisoră.

1869.

În acest an Academia votéză o sistemă provisoră pentru publicarea lucrărilor sale. În acéstă sistemă este nouă duplicarea consunantelor și unde nu cere natura limbei române.

Iată acéstă sistemă :

§ 1. Literile *d*, *t*, *s* înainte de *i* perd sunetul propriu, schimbându-se în sunet accidental.

Ele și în acest cas se scriü fără sedilă.

Unde aceste trei litere înainte de *i* își conservă sunetul propriu, cauza fiind că *i* nu este original, se substitue cu *e*.

Puținele escepțiuni se consideră ca sporadice, și vorbele străine, ca unele ce nu se supun regulei luate din firea limbei române.

§ 2. Pentru însemnarea sunetului propriu al literilor *c* și *g* înainte de *e* și *i* se intercaléză *h*.

§ 3. Duplicațiune în cuvintele compuse prin prepozițiuni se admite pretutindenea, unde duplică limba latină.

---

¹⁾ „Anal. Acad.“ tom. I, pag. 113—114.

Rămân neduplicate cuvintele ca: *sumittere, aventare, ajutare, amenare, omorire*, etc.

Asemenea rămân neduplicate vorbe ca: *atunci, afara, acestu*, etc.

Duplicațiunea lui *l* și a altor consunante la mijlocul cuvintelor se admite acolo, unde se duplică și în limba latină.

S născut din *X* între două vocale încă se duplică; dar *x* înaintea sau după consunante se scrie cu un simplu *s*, d. e. *desteritate*, etc.; iar în cuvinte străine sau de origine greacă și încă nevulgarisate la noi, *x* se conservă.

Duplicațiunea la intonarea cuvintelor nu se admite.

§ 4. Cuvinte ca *ghiacia, facia*, etc. se scriu cu *c*, iar nu cu *t*.

În cuvinte ca *putentiosu, cuviintiosu* și altele *t* sună ca *c* înaintea de *e* sau *i*.

Litera *Z* se admite în cuvinte străine, pr. *zodiacu, zoologia, zelu*, etc.

În terminațiuni ca *lucrediu, incredintiediu*, etc. se admite *di*.

Literile *y, ph, th* și *ch* se admit numai în cuvinte străine și nevulgarisate încă.

§ 5. Se admite întrăbuințarea accentelor, pr. acut (´), greu (˘) și circumflec (ˆ), și anume:

1. Accentul acut se pune la verbe în infinitiv, pr. *a laudá, a vedé, a audí*, etc. și la imperfecte, pr. *laudá, vedeá, audidá*, etc. La substantive prelungite, pr. *domnia, socia*, etc. În fine în cuvinte ca *léganu, móra*, etc.

2. Accentul grav se pune la perfectul verbelor,

pr. *laudà, tacù, audi*, etc. Aseminea și în cuvinte ca *pàrti, càrti, bunetàti*, etc.

3. Accentul circumflects se pune la sunetele nasali, pr. *atàtu, càtu, àntàiu, calcàiu, capàtàiù*, etc.

4. Apostroful se pune la *a* ca artichu, pr. *man'a, man'a*, etc.

Subscriși sunt I. Eliade R., A. Tr. Laurian și Jos. Hodoș¹⁾.

Dăm aci o probă ortografică din acéstă sistemă:

D-lu Laurianu dize: Este adevèratu ca societatea inca în àntàia sa sessiune de la 1867 a adoptatu pentru scrierea romàna principiulu etimologicu, combinatu, se intellege, cu cellu foneticu. Assemenea este adevèratu ca dupo desbaterea care a avutu locu atunci asupr'a cestiunei, dèca se se mai pastredie semnele (cedillele si accentele, precumu este scur. tulu in à, ù, î,) sau se se omitta cu totulu, la votarea ce s'a facut, maiortitatea societatei s'a declaratu pentru omiterea semneloru. Dèra este assemenea adevèratu, ca defigerea unei ortografii definitive s'a amenatu pino la substernerea unui tractatu de gramatica, pentru care s'a publicatu concursu, in urm'a carui-a se se pòta continuà discussiunea cá pre una base bine formulata. Inse fiendu-ca in sessiunea trecuta operatele, venite in urmarea concursulu, erau sub cercetare și noi aveamu necessitate de unu modu de scriere pentru tiparirea annaliloru, s'a amànatu èrasi ortografi'a definitiva, si a revenitu cestiunea despre una scriere interimarìa sau provisorìa. In sessiunea actuale inca nu ne a venitu tractatulu D-lui Cipariu tiparitu, si necessitate despre unu espèdiente ortograficu, mai virtosu dupo proiectele de lucràri adoptate de societate, a devenitu si mai imperiòsa, de ace'a s'a numitu una noua comissiune care fòra a prejudecà sistem'a de ortografia definitiva, cestiune care remàne inca totu deschissa, se ne presente unu atare espèdiente, si la aceasta-a me unescu cu celle ce a dissu D-lu Sbiera, a-

¹⁾ Anal. Acad. tom. I. p. 280—281.

déca ca acumu nu este vorb'a despre una ortografia definitiva, ci numai despre unu modu de scriere provisoriu. Si in respectulu acestu-a credu ca amu face mai bine, déca amu reduce tóta cestiunea la trei, patru puncte, cum a propusu D-lu Heliade, puncte cari facu tóta divergenti'a de pareri intre membrii societãtii. Intre aceste puncte cellu d'ântãiu, dupo propunerea D-lui Heliade, ar fi: déca se se mai pastredie semnele (cedilele si accentele) sau nu. Si aci o se rogu pre onorabili membrii se nu me intempine cu obiectiunea ca acésta cestiune s'a decisu, pentru ca nu e vorb'a de ortografi'a definitiva pentru viitoriu, ci numai de una ortografia transitoria, déca nu voim a o numí provisoria. In respectulu acestu-a, eu credu ca neapperatu trebue se ne uitãm si impregiurulu nostru, sau cu alte vorbe se nu perdemu d'in vedere publiculu cititoriu d'in Romãni'a libera, care publicu trebue se marturisimu, ca simte inca greutate de a cetí fõra semne

Eu amu buna sperantia ca progressulu natiunei romãne in cultura in genere, si in literatura in specie, are se mérga rapede de acumu inainte, la acésta-a me autorisa cellu facutu deja in cursulu celoru diece anni d'in urma, si credu ca in scurtu timpu romãni nu voru mai avé trebuintia de semne (cedille, accente, etc.), déra pino atunci se nu precipitãmu lucrulu, ci pentru usiurarea publicului se mai punemu acelle semne, si cându esperienti'a ne va probá ca sunt de prisosu, atunci se le lassãmu.

Acésta-a nu ne ar impedita de a adoptá una ortografia totu de una data etimologica, rationale si practica. Cei ce ne amu ocupatu cu assemeni cestiuni, scimu ca in respectulu modulu de scriere sunt mai multe grade de perfectiune etimologica rationata. Eu me multiamescu pentru acumu cu unu gradu intermediariu, care se nu prejudece intru nimica perfectibilitatea viitória; apoi ne remãne tempulu cá cu incetulu, incetulu, se ne corregemu si se ne perfectionãmu sistem'a de scriere, in mesura in care vomu castigá bun'a vointia de spriginulu publicului pentru care scriemu. Si apoi viitoriulu cellu mare este allu generatiuniloru urmatórie. Credemu ca elle inca nu voru incetá a se ocupá cu perfec-

tionarea limbei si cu inavutirea litteraturei, ba d'in contra avemu firm'a convictiune, ca elle aflându-se pre unu terrenu preparatu, si dispunându de mai multe medie de câtu noi, voru passî cu mai rapede passî spre cultura, éra in critica-rea lucrâriloru nóstre voru fi cu indulgentia, reflectându la impregiurările in care ne aflam noi.

Terminu, D-loru, declarându ca eu sunt, precumu amu fostu totu de a una pentru principiulu etimologicu, déra totu de una data si pentru oportunitate, adeca pentru luarea in consideratiune a stărei de cultura a publicului romănu, si mai alessu a publicului d'in principatele române libere, care este si mai numerosu si mai cititoriu, inse care nu este deprinsu cu dificultătile teoretice, fôra cá se pretindu prin acesta-a, ca fratii romăni de dincolo de Carpati, in lucrările loru litterarie, se renuntie la progressulu, care lu au facutu deja si se descinda la nivelulu nostru, ca-ci sciu ca romăni de preste Carpati sunt mai deprinsi cu dificultătile, sunt mai docili si mai laboriosi, déra se aiba indulgentia cōtra mass'a cēa mare a romăniloru de d'incōce caroru-a le place a cetî, déra nu primescu bucurosi a fi ingruaiati prin dificultati, dupo parerea loru, superflue ¹⁾.

Sistema ministerială ²⁾.

1873.

La 1873 ministerul instructiunii publice împreună cu consiliul permanent de instructiune a format o sistemă ortografică pe care a introdus-o în tōte șcōlele din țară, publicându-o sub titlul: „Regulî ortografice ale limbei române adoptate de ministerul instructiunii publice și al cultelor și introduse în tōte șcōlele de ori care grad de învățămînt”. Bucureșci 1873. Sistema a-cēsta este etimologică.

¹⁾ Anal. Acad. tom. I. pag. 243–245.

²⁾ Veđi o critică de d-nul Burlă asupra acestei sisteme in „Convorbiri literare“, an. VI. 1873. pag. 41.

Vocala *ɣ* e scrisă cu *ă, ɛ, ɔ*, după cum derivă din una din acestea, pr. *barbă, bărbat, casă, ladă, masă, laudat, făcut*, etc. *mă, vă, doă, noă, rău, răspund*, etc.; *rötund, quö, cötre*.

Vocala *ɣ* cu *â, ê, î, ô, û*, după cum derivă din una din acestea, pr. *pâne, câne, mână, sănt, cânt, îngân, bêtrân* etc.; *têner, fên, vânt, vedënd, crescënd, etc.*; *rîd, rîpă, rîu, în, înnod, etc.*; *fântână, rîndunică, pînă, îngônfat, etc.*; *sânt, güt, lîngă, etc.*

Diftongul *ea* se scrie cu *é* la începutul și mijlocul cuvintelor, de asemenea în finalele infinitivelor verbelor de conjugarea a II-a, pr. *cépă, cêră, épă, éccă, a vedé, a cădé, a rămâné*, etc.; însă în *ea* în posesivele *mea, sea*, de asemenea în imperfectul verbelor de conjugarea a II-a și a III-a, precum și în articulațiunea substantivelor și adiectivelor terminate în *e*, pr. *vedea, cădea, făcea*, etc.; *carte, cartea, fîbre, fîbrea, aquelle, aquelea*, etc.

Diftongul *oa* cu *ó* la începutul și mijlocul cuvintelor, pr. *mórá, pórtă, mórté, ómenî*, etc.; însă în articulațiune cu *oa*, pr. *đioa, pioa, séoa, curéoa*.

I și *u* scrt și *u* final mut se scriu cu semn scurtării, pr. *nîcî, aî, omulî*. Prepozițiunile, adverbele, conjunțiunile și interjecțiunile nu primesc *u* mut, pr. *în, prin, din, cum, cam, quând, ah, oh, uf*; de asemenea nici numele proprie, pr. *Ioan, Anton, Pavel*, etc.

C, g înainte de *a, o, u, z, ɣ* și de consunante se ceteșce ca *к, г*; însă înainte de *e, i* ca *ч, у*. *Ке, ге*, se scriu cu *che, ghe*.

Consunanta *z* cu *đ*, când se derivă din *d* și mai cu samă în vorbele derivate din latină; însă cu *z* în vorbele derivate din grécă, precum și în ter-

minațiunile prezentului indicativ și conjunctiv ale unor verbe.

S între două vocale în neologisme se pronunță ca *z*, asemenea și în *săchar*.

III se scrie cu *ș*; *ψ* cu *sc* înaintea de *e* și *i*, altfel cu *st*, pr. *sciū*, *sciintă*, *crescere*, *pesce*, *doresce*, *feresce*, însă *stergă*, *asternă*, *desteptă*, etc. Consunanta *ϕ* cu *ț*.

Cs, *gs* se scriu cu *x*, pr. *examenū*, *taxă*, *exemplu*, *luxū*, *fluxū*, *expedițiune*, *experiență*, *Alexandru*, *Mexico* etc.

Ch se întrebuintază pentru a scrie și ȕicerile derivate din grăcă în loc de *h* sau *k*, pr. *Christos*, *Christianū*, *Chrestinū*, *Chrysostomū*, *Chrysolithū*, etc.

K, *w* pentru scrierea numelor proprie din nouăle limbă străine; asemenea și *q*, care în atare cas sună ca *cu*. *Ph*, *th*, *y* pentru scrierea terminilor tehnici derivați din limba grăcă.

Qu se mai întrebuintază în toate ȕicerile introduse în limba română din latină sau din alte limbă române, în cari acele ȕiceră se scriu tot cu *qu*, pr. *equatorū*, *equitate equitațiune*, *equilibru*, *frequentare*, *equivalinte*, *quartirū*, *quitanță*, *pasquilū*, *quotidianū*, *liquidare*, etc. cu derivatele lor, și atunci *qu* se pronunță ca *kv*.

Se mai scriu cu *qu* adiectivele *que*, *quine* cu compusele lor: *fie-que*, *fie-quine*, *aquelū*, *aquea*, *aquestū*, *aquestă*, *eloquinte*, *consequinte* cu substantivele lor *eloquintă*, *consequintă*, precum și substantivele *querere*, *questiune* cu derivatele lor, și atunci *qu* se pronunță ca *ce*, *ci*.

Se mai întrebuintază *qu* spre a scrie relativul *quare* cu compusele sale *fie-quare*, *or-quare*; sub-

stantivele *qualitate, quantitate, quartu, paquetu, piquetu*, cu derivatele lor; adverbele *quând, quât* și conjuncțiunea *quô*, precum și numele proprie franceze: *Quinet, Quinault, Pasquier*, și în atare cas *qu* se pronunță ca *k*.

La finea broșurei suntu subscriși: „Președinte ministru Chr. Tell. Membrii: A. Orescu, Aron Florian, G. Zalomit, Al. Marin, Dim. Petrescu.“

Iată și o probă din acéstă sistemă.

PRESCRIPTU-VERBALU

Sedința din 28 Octombre, 1871.

Avëndu în vedere diversitatea orthographielorū que se observă în limba scrisă și typărită, inquat nu numai fie-quare carte, ci și fie-quare individū își are orthographia sea particulară;

Considerândū greutatea que intimpină din aquéstă confusiune, atâtū școlarii quând invétă a citi și a scrie, quât și chiar publiculū maturū, neavëndū o regulă, de quare să se țină.;

Considerândū quô systema de orthographie introdusă în școle de fosta ephorie a școlelorū la anul 1858, după desvoltarea que a luatū limba de atuncī incócī, a degeneratū și numai correspunde necessității que se simte astă-đi;

Considerândū quô, pōnē quând societatea academică, a quăria problemă principală este cultura limbei, va reeși a dota limba cu o gramatică și o orthographie, școlele nu mai potū rămānea în chaosulū que domnesce și quare impedică progressulū ;

Consiliulū permaninte, sub preșidenția D-lui Ministru alū cultelorū și instrucțiunii publice, in dorința de a face să dispară aquéstă anarchie orthographică și a ajunge la o uniformitate in modulū de a scrie și a citi, a stabilitū pentru școle următorele regule, quare să serve de normă, pōnē quândū timpulū va adduce o orthographie mai rațională, mai

conformă cu geniul limbii, și mai cu seamă cu uzul, care este suveranul limbii ¹⁾).

Noua sistemă a Academiei.

1880.

În sesiunea anului 1879—80, Academia părăsește vechea ortografie adoptată la începutul funcționării sale din motiv, că o atare sistemă basată pe principiul curat etimologic poate fi accesibilă numai oamenilor învățați, iar nici de cum mării majorități a națiunii, și prin urmare este un mijloc greu pentru răspândirea culturii.

Din acesta cauză, vedând că sistema ei nu s'a generalizat, s'a hotărît a-și lua de basă *principiul fonetic temperat de cerințele etimologice române*.

Pentru formarea noului proiect de ortografie s'a ales o comisiune specială, care își presentă noua sistemă prin d-nul T. Maiorescu, raportorul ei. Punctele principale ale acestui proiect sunt:

a) Nedeosibirea în scris a lui **z** și **κ**, scriindu-le pe ambele cu semnul scurtării pus de asupra vocalelor, din cari se vede că au provenit în lăuntrul formelor flecionare ale limbii române și chiar ale neologismelor introduse.

b) Scrierea diftongilor *é* și *ó* cu *ea* și *oa*, a lui *z* cu *i*; scrierea consunantelor *d*, *t*, *s* cu sedilă, când își schimbă sunetul original, adică *d*, *t*, *s*; lepădarea lui *u* final mut.

Proiectul comisiunii s'a desbătut în punctele sale speciale, și anume în sesiunea anului 1879—1880 în

¹⁾ Vezi broșura amintită, pag. 3—4.

ședințele plenare din 12, 13, 14 Aprilie (în cari s'au discutat articlii din capitolul I și al doilea până la § 5 inclusiv ¹⁾ și în sesiunea 1880—81 în ședințele de 30 și 31 Martie (când s'a discutat restul proiectului, adică cei cinci paragrafi restanți din capitolul al doilea ²⁾). Unele părți ale proiectului au fost primite cum s'au redactat, iar altele au fost modificate; așa în cât chiar în anul 1881 apăru o broșură, în care se cuprindeau regulele ortografice votate de Academie. Ministerul cultelor prescrise tuturor școlilor a se conforma noului ortografii academice. Însă fiindcă în ședința plenară din 14 Aprilie 1879—80, nu se stabilise scrierea sunetelor *ă* și *î* (în care s'a votat o propunere scrisă de d-nii *Laurian, Sion, Bariș*, prin care se cerea înțrăbuințarea celor 5 semne cunoscută, fără a arăta, cari să ne servescă pentru indicarea lui *ă* și *î*), se născură interpelări și discuțiuni nouă în sesiunea din 1880—81, și anume în ședința din 3 Aprilie (ser. II tom. III, pag. 216) fără nici un rezultat, iar în ședința din 5 Aprilie (pag. 228) se votăză cu mare majoritate propunerea (subsemnată de d-nii *Odobescu, Caragiani, Poni, Brânză, Sion, Ureche* și *Roman*) de a însemna sunetele *ă, î*, cu vocalele originale de asupra cărora se va pune semnul *v* pentru *z*; iar pentru *x* și *ș*, semnul *^*. Când membrii Academiei se adunară în 1881—82, d-nul Chintescu interpelăză Academia despre modul cum a înțeles scrierea sunetelor *ă, î* cu vocalele originale, cu vocalele originale din limba română sau latină? Tot odată cere, ca să se dea un vot interpretativ în a-

¹⁾ Veđi „Anal. Acad.” tom. II, seria II, pag. 425 sqq.

²⁾ Idem tom. III, seria II, pag. 185, sqq.

céstă chestiune. Academia însă a lăsat obscură până astăzi chestiunea scrierii lui *ă* și *î*, în cât unii caută vocala originală numai în limba română și în neologisme, iar alții și în latină. În sesiunea anului 1883—84, în ședințele din 19 (pag. 62), 22 (pag. 65), 23 (pag. 10) Martie s'a încins o discuțiune infocată în privința eliminării lui *u* final mut, despre care se luase o decisiune în ședința din 14 Aprilie 1880, ca să se scrie la finea vorbelor flecsionare. Acéstă discuțiune s'a continuat și în sesiunea anului 1884—85, fără a se lua vre-o hotărîre ¹⁾.

Cei mai mari dușmani ai lui *u* mut sunt d-nii *Maiorescu*, *Hâjdëu*, *Alexandri*; iar susținătorii lui sunt d-nii *Chintescu*, *Ionescu*, *Roman*, *Sion* ²⁾. În ședința din 23 Martie 1884, d-nul Chintescu a arătat prin un discurs fôrte erudit, basat pe rațiuni istorice și gramaticali, necesitatea păstrării lui *u* mut. De atunci și până astăzi Academia nu s'a mai ocupat cu discuțiuni ortografice. Ar fi de dorit, ca să ni se lămurască chestiunea scrierii vocalelor derivate, ca să știm cu originalele cărei limbi să scriem vocalele *ă* și *î*. De asemenea dacă scriem saŭ nu pe *u* final mut la finea vorbelor flecsionare. D-nul Maiorescu, ca ministru de culte și instrucțiune, a tremis în 1889 o circulară școlelor, prin care le face cunoscut, că

¹⁾ În ședința din 24 Februar 1893 se recomandă secțiunii literare ca să aducă o propunere în privința lui *u* mut. În sesiunea din anul acesta (1894) d-nul Hâjdëu, președintele secțiunii literare, propune lepêderea lui *u* mut, conform părerii celor mai mulți membri din secțiunea literară. În ședința din 11 Aprilie, Academia la propunerea d-nului Sturza amână chestiunea lui *u* mut pentru sesiunea viitoare, însărcinând secțiunea literară, ca să pregătască până atunci o lucrare asupra întregii ortografii. (Veđi „Anal. Acad.” 1894. pag. 246—254).

²⁾ Veđi ședința din 8 Martie în „Anal. Acad.” ser. II, tom. VII. 1884, pag. 87.

lasă libertate în privința scrierii saŭ eliminării lui *u* mut ¹⁾.

Iată nouă sistemă votată de către Academie în 1879—80 și 1880—81 ²⁾:

După această sistemă ne trebuie următorul alfabet:
a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, l, m, n, o, p, r, s, t, u,
v, z, d, ș, ț, ă, ȅ, â, ê, î, é, ó.

Sunetul *x* se va scrie cu semnul (◡) pus de asupra vocalei originale, din care se vede a proveni în vre-o formă flecsionară română, în derivațiunii saŭ în neologisme; în casurile în cari nu se arată această proveniență se va însemna cu *ă*, pr. *mări* (mare), *bărbat* (barbă), *rădăcină* (radical), *supăr* (superi), *păr* (peri), *împărat* (imperiu), *călugăr*, *să* (conj.), *dacă*, etc.

Eseemple pentru *x* scris cu *ă*: *lăudăm* (laud, lăudare), *părți-părtaș-părtinire* (parte), *călăreț* (cal, călare), *țaran* (țară), *bărbat* (barbă), *ruinătură* (a ruina), etc.

Eseemple pentru *x* scris cu *ȅ*: *adevăr-adeveruri* (adeverință-adeveresc), *apărare* (aperi), *apăsat* (apeși-apasă?), *bătură-beut* (bei-bem-bețiv a be), *băț* (bețe), *capet-căpētăm a căpēta* (capeti), *capet-căpētēiū-căpētēnă* (cap-capete), *cumētru* (cumetri), *camētă-camētar* (camente), *cumpēnă-cumpēnire* (cumpene), *călētor-călētorie* (cale), *crivēț* (crivețe), *cumpăr-cumpărare-cumpărător-cumpărat* (cumperi), *desvêlesc-desvêlire-desvêluire* (vêlvelință), *depēn-depēnat-depēnătură-depēnare* (depeni), *fēt-fētare-fētat* (feți-fete), *frēmēt* (fremete), *gēmēn-gēmēnă* (gemeni), *învēț-învēțare-învēțătură-învēțător* (înveți-învață?), *împēnare-împēnezī* (in pene), *îndēmână-*

¹⁾ La anul după acesta d-nul G. Predescu caută a combate lepădarea lui *u* în broșura sa: „Critică asupra disparițiunii lui *u* final din ortografia română“. Rimnicul-Vâlcei 1890.

²⁾ Veđi aceste reguli în procesul verbal Nr. 23 ședința din 3 Aprilie „Anal. Acad.“ s. II, t. III, 1882, pag. 216. D-nul G. Ioanid critică această sistemă în o „Disertațiune“. București 1882.

îndemânare (în-de-mână), *lebedă* (lebede), *lepădare-lépéd-lepădat* (lepești), *lucéfěr* (luceferi), *legênare-légên* (legeni), *mergător* (mergere), *měr* (meri și mere), *numărare-număr* (numeri), *nepăsare* (să-î pese, nu-î pasă?), *neapărat* (aperi), *ospătare-ospătez-ospătat-ospăt* (óspe-ós-pete-ospete), *omăt* (omețire), *pavěză* (paveze), *prevăd-prevădut* (prevedere), *próspăt-împróspătare* (próspești), *pěrdalnic* (perd), *récóre* (rece), *rěũ-rěutate-înrěutătire-rěutătios* (rele), *spěl-spělare-spělătură-spělător-spělăt* (speli), *supěr-supěrare-supěrăt-supěrătios* (superi), *scăpăt-scăpătare-scăpătăt* (scapești), *sămên-sămênare-sămênătură-sămênăt* (semeni), *sămên* (semeni subst.) *săptemână* (șapte), *sěcure* și *secure*, *sămînță* (semințe), *taběr-taběrare*—*a tăbărî-tăbărît* (taberi), *țapěn* (înțepenire țepeni), *țipăt* (țipete), *trecător* (trecere), *uměr* (umeri), *văd-vădătură* (vedeți-vedere), *věrs-věrsare-věrsătură-věrsăt* (versă), *vînat-vînetare* (vineți), *věl-învělire-învělit* (velința), *věr* (veri), *ștergător* (ștergere), etc.

Tot cu *ě* se scriu și cuvintele: *měrunt* sau *mě-nunt*, *cu deaměnuntul*, *měduvă*, *douě*, *nouě* (num.), *nouě* (fem. plur. de la nou), *teũ-sěũ* (meu), *nouě-vouě* (dat. plur. al pron.), *ouě*, *carě* (pl. de la car) și prefixele *rěs*, *rě*, *dě*, pr. *rěstorn*, *rěmân*, *děrâm*.

Tot cu *ě* (derivat din *e* ca ajutorul neologismelor) scriem și cuvintele: *împěrăt-împěrătie* (imperiu), *bětrân* (veteran) *rěmân* (rest) *antěrt* (an și terțiar), *měsură* (mensurabil), etc. ¹⁾

Sunetul *ж* se va scrie cu semnul (^) tot după regula dată la *ж*, pr. *lăudând* (lăudare), *tăcěnd* (tăcere), *văvînt* (cuvinte), *věnt* (ventilator-ventilație). Când nu

¹⁾ Exemplele pentru scrierea lui *ж* cu *ě* sunt reproduse cea mai mare parte din „Esercțiile ortografice“ lucrate conform principiilor stabilite de Academia română în sesiunile din 1880 și 1881 de At. Popescu, Braila 1880. Veđi pag. 21—24.

găsim vocala originală nici în formele flecsionare, nici în derivațiuni, nici în neologisme, atunci pe *ɹ* inițial îl scriem cu *î*, iar pe *ɹ* din lăuntru cu *â*. pr. *încep, bătrân* (veteran), *descântec, atât, până, când, mână, hârtie*, etc.¹⁾; afară de *sunt* (verb) unde se scrie cu *u*.

Esemples de *ɹ* scris cu *â*, când flecsiunea saŭ derivațiunea ne arată, că a provenit din *a*: *cântând* (cântare), *arând* (arare), *stând* (stare), *lucrând* (lucrare).

Esemples de *ɹ* scris cu *ê*, când flecsiunea saŭ derivațiunea ne arată, că a provenit din *e*: *avênd* (avere), *aducênd* (aducere), *ardênd* (ardere), *căpêtêiŭ-căpêtêniă* (capete), *culegênd* (culegere), *ducênd* (ducere), *făcênd* (facere), *dicênd* (dicere), *gemênd* (gemere), *întorcênd* (întorcere), *mergênd* (mergere), *plăcênd* (plăcere), *rumpênd* (rumpere), *ședênd* (ședere), *tăcênd* (tăcere), *umplênd* (umplere), *vîndênd* (vindere), *vedênd* (vedere).

Esemples de scrierea lui *ɹ* cu *i*: *acopremînt* (aco-

¹⁾ D-nul Nicolău Pilța în „Gramatica limbii române,” Brașov 1881, adoptând ortografia Academiei, tracteză la început în câte-va file această sistemă. În ce privește vocalele obscure le scrie după derivațiunea lui Cipariŭ, aplicând semnele *˘*, *ˆ*; asemenea face și d-nul Bumbac în „Nouă ortografiă română croită pe basa principiilor stabilite și adoptate de Academia română,” Cernăuți 1882.

Regula scrierii lui *ă* și *î* nu s'a precizat de Academie, și aci s'a pus, numai ca să se umple acest gol, după broșura intitulată „Ortografia limbii române,” București 1885, tipografia Academiei. O altă broșură care cuprinde regulile votate de Academie este a d-nului Cerchez, Iași 1884, și alta de un anonim, tipărită la Craiova în 1886. O altă carte de V. Ionescu „Explicări amănunte pentru ortografia română pe basa deciziunilor Academiei,” Iași 1881. Cea mai bună din câte au apărut până acuma și care tracteză mai pe larg nouă sistemă a Academiei este cartea d-lui At. Popescu intitulată: „Esercitiile ortografice lucrate conform principiilor stabilite de Academia română în sesiunile ei generale din 1880 și 1881,” Brăila 1889 ediția I, iar a II ediție din 1894. Altă broșură este: „Ortografia limbii române după regulile primite de Academia română, completate și adăuse de Ion I. Romanescu, Ploesți 1891. Alt tractat mai recent este: „Indreptări pentru ortografia română” de D. Onciul, Cernăuți 1894.

pereminte), *cređemînt* (cređeminte), *desnodămînt* (desnodăminte), *dînsul-dînsa* (ins, inși), *învățămînt* (învățăminte), *întăritare* (întări), *lumînare* (lumină), *mormînt* (morminte), *rěspîndire* (rěspintie), *pămînt* (păminte), *sămînță* (semințe), *vînă* (vine), *vînět* (vineți), *vînd-vîndare-vîndut* (vîndere), *vesmînt* (vesminte), *rîu*, *rîușor-rîuleț-înrîurire*, *rîpă-rîpos*, *amărit-amărîre*, *coborît-coborîre-coborîtor*, *doborît-doborîre*, *hotărît-hotărîre-hotărîtor*—*a hotărî*, *mohorît-mohorîre*, *omorît-omorîtor-omorîre*—*a omorî*, *părît-părîtor*, *părîre-a părî*, *posomorît-posomorîre*—*a se posomorî*, *ocărît-ocărîre*—*a ocărî*, *tărît-tărîtor-tărîre*—*a tărî-tărîș*, *urît-urîre*—*a urî*, etc.

Esemples de scrierea lui *ж* cu *ê* și *î* prin ajutorul neologismelor: *astěmpărare* (temperare-temperament), *rîd-rîs* (derisiune), *věnt-věnturi-věnturare-věnturătore-věntură-țară* (ventilare), *věrtej-věrtelniță-învěrtesc-věltore* (convertire), *vîrtos-învîrtoșare-vîrtute* (tarie trupească) (*virtute-tarie morală*), *hîd* (hidos), *sîn-sînuri* (însinuare) etc. ¹⁾

U jumătățit și scurt se scrie cu *u*, pr. *meu*, *ochiū*; iar *u* mut se scrie cu *u* la finea tuturor vorbelor flexibile, pr. *domnū*, *bunū*, *atătū*, *cătū*, *mergěndū*; însă fără *u* în *când*, *dar*, *iar*, *macar*, *cum*, *din*, etc.

I jumătățit și scurt se va scrie cu *i*, pr. *haină*, *pomi*, *iad*, *omeni*, etc.

Diftongi *ea* și *oa* cu *é* și *ó*, când se vede că provin din *e* și *o*, pr. *pětră* (petri), *iěrnă* (ierni), *piěță* (piețe), *véc* (vecie), *ghěță* (ghețar-ghețarie-ghețuri), *negrělă* (negreli), *cheltuělă* (cheltueli), *ostenela* (osteneli), *îndoela* (indoeli), *întelěptă* (întelepte), *chémă*

¹⁾ Esemples pentru scrierea lui *ж* cu *ê* și *î* sunt reproduse din At. Popescu, Op. cit. pag. 29—33.

(chem), să înțelegă (înțelege), mōra (morii subst.) să mōră (mor verb.), dōmnă (domn), dōrme (dorm), sōre (sori), sōrbe (sorbi), etc. Însă în imperfectele verbelor de a II-a și a III-a conj. se va scrie cu *ea*, iar în cele de a IV cu *ia*, pr. *tăceam, vedeai, făceați, durmiam*, etc.; tot asemenea cu *ea* în substantivele, adiectivele și pronumele terminate la singular în *ea* cu pluralul în *ele* de decl. I, precum și în substantivele și adiectivele de decl. III terminate în *e*, primind articolul *a*, pr. *vișea, nuea, măsea, grea, mea, cartea* (carte), *marea* (mare) *recea mână*; de asemenea și în pronumele: *acelea, aceleași, ceea-ce*; în *muntean, sătean, vălean*, etc. În toate aceste cazuri *a* are o valoare gramaticală.

Consunanta *ж* se va scrie cu *j*, pr. *joc, judecată*.

Consunantele *c, g* se mōie înnainte de *i* și *e* prefăcându-se în *ce, ci, ge, gi*, la cas contrar se scriu cu *ch* și *gh*, ca și în ortografia italiană; însă înnainte de *a, o, u, ă, ẽ, â, ê, î* rămân tari, pr. *cine, ceva, ginere, gêna, ureche, ghem, culegênd*.

Sunetul *z* se scrie în două feluri: Acolo, unde declinațiunea, conjugățiunea sau derivațiunea îl arată că provine din un *d*, se scrie cu *d*; de asemenea se scrie cu *d* și acolo, unde se arată *d* fie și în cuvintele primite în limba română ca neologisme; diu contră, când prin aceste două procedări nu găsim pe *d*, atunci se va scrie *z*, pr. *cređi* (crede), *aședemînt* (șede), *verđi* (verde), *brađi* (brad), *verđiũ* (verde), *deũ* (divinũ), *điuă-đori* (diurnă), *rađă* (radiare), *đicũ* (dicțiune); la din contră în: *zimbescu, zid, zaraf, zarzavat, zahăr, zare, zălog, zodie, botezatũ*. Asemenea vom scrie cu *z* terminațiunile verbelor în *a*, cari fac prezentul cu *ez, ezi, ẽză*, pr. *lucrez* (lucra), *visezi*

(visa), *desfătează*; însă între două vocale în neologisme cu *s*, pr. *musică*, *poesie*, *esact*, *divisiune*, *present*, *rosă*, *causă*, *ocasiu*, *sintesă*, etc.; de asemenea și înaintea consunantelor *b*, *d*, *g*, *l*, *m*, *n*, *r*, *v*, pr. *sberare*, *sdrobire*, *sgomot*, *deslegare*, *smerit*, *glesnă*, *desrădăcinare*, *desvătăre*.

Grupa *șt* cu *șc*, unde o formă flecsionară sau derivațiunea ne arată că e provenită din *sc* pr. *brôșce* (*brôscă*), *domnești*, *domnește* (*domnesc*); *dorești* *dorește* (*doresc*); *părintești*, *părintește* (*părintesc*); tot ast-fel și *București*, *Negrești*, a *sci* (*cunosc*) cu derivatele: *știință*, *conștiință*, *neștiință*, etc. Se va scrie însă totdeauna *Ștefanu*, *ștergaru*, *deșteptu*, *Târgoviște*, *braniște*, *miriște*, etc.

Literile *y*, *ph*, *th*, *qu* și *k*, ne mai având în limba noastră de astăzi sunurile corăspundătoare, nu se vor întrebuința în scrierea română. Vom scrie dar: *tipografie*, *litografie*, *filosofie*, *teologie*, *ipotesă*, *cătă*, *calitate*. Excepțiune de la această regulă fac cuvintele străine neasimilate, pr. *aquarium*, *aquarella*, *kalium*, *kilometru*, precum și numele proprie străine ca: *Quintilian*, *Quint*, *Kant*, etc. Consunanta compusă *x* se întrebuințază pentru grupa *cs* în neologisme și în numele proprie. Vom scrie deci: *Xilografie*, *lexicon*, *exametru*, *Xerxe*, *Xantip*, *Xenocrat*, *Alexandru*. Fudem scrie cu *x* sau *s* cuvintele: *expedițiune*, *exemplu*, *exposițiune*.

Duplicarea se admite numai în compozițiuni cu prepozițiunea *în*, pr. *înnotare*, *innodare*, *innăscută*, *innoire*, etc. *N* înaintea de *m* se pôte asimila sau nu, pr. *înmulțire* și *immulțire*, *înmormintare* și *immormintare*; însă înaintea de *b*, *p* totdeauna se preface în *m*, pr. *împreună*, *împilare*, *împăcare*, *îmbui-*

bare, îmbulzală, etc. S se duplică numai în omonime, pr. *cassă* (de bani), spre deosebire de *casă* (de locuit), *massă* (o cantitate oare-care de o materie) și *masă* (de scris).

De aci se vede, că năua ortografie academică este un compromis între etimologism și fonetism.

Iată aci o probă din această ortografie.

De două sute de ani, din țilele lui Mircea-Vodă celă bătrână, Târgoviștea era mereu scaunul țării. De puțină vreme numai creșcerea Bucureștilor și importanța lui comercială făcuse pe domni a lua obiceiul de a petrece o parte din iernă în acest oraș. Era atunci Târgoviștea orașu forte mare, împodobit și populat și se întindea frumos pe malul drept al Ialomiței, ocolit de mulțime de grădini, vii și livezi de pomi roditori.

Scriitorii contimporani de diferite nații se minună de frumusețea acestui oraș, declarându-l că e vrednic de a fi capitala unei țări și locuința unui domn mare. Acelu orașu populat, astăzi d'abia e unu orașel. Zidurile lui mărețe, vremea le-a ruinat și le-a asemănat cu pământul. Unu singuru turnu, rămășiță din vestita *Curte Domnăscă*, se înalță trist și singuratic pe d'asupra acelor grămezi de ruine, întocmai ca acele mari cruci de petra înfipte în vârful unor pleșuve movile, morminte ale vitejilor căduți în bătae. Acestu turnu, ce mușchilul numai cu verdeta sa împodobește, e scumpu Românilor ca un monumentu care le vorbeste de timpilor de glorie și de mărire. Elu a fostu martoru la atatea triumfuri! Elu a vedutu, unul după altul, pe Mircea celu bătrân, Draculu-Vodă, Vladu-Tepeșu, Raducelu-mare, Radu-dela-Afumați, Mihaïu-Vitezulu și Mateïu-Basarabu, toti voievozii noștri cei mari și vestiți în pace și în răsboï. Umbrele acestoru eroici luptatori pare că le vedi înălțându-se singuratic și tăcute împrejurulu acestei ruine; adierea vântulu ce suflă din Carpați, șuerându în turnulu pustiï, ne pomenește numele lor și undele mărețe ale Ialomiței par a cânta neconținut unu cântecu de mărire întru

gloria lor. Ast-fel i se nălucește orî-cărui român cu inima simțitoare când cată la această multă elocventă ruină și el i nu se pôte opri d'a simți durere amară și d'a suspina după vremea trecută ¹⁾.

Sistema fonetică a lui Lambrior.

1882

A. Lambrior s'a folosit de următorea sistemă grafică :

Pe *x* il scrie cu *ă*; pe *Ɑ*, *Ɱ* cu *î*; pe *é*, *ó* cu *ea*, *oa*; pe *ψ*, *ϕ* cu *ge*, *gi*, *ce*, *ci*. Pe *re*, *ke* cu *gh*, *ch*, pe *κ* cu *c*; pe *з*, *ψ*, *ш*, *ш* cu *z*, *t*, *ș*, *șt*. Pe *u* final il scrie numai când se aude. Pe *î* și *ă* le însamnă cu *i* și *u*.

Principiul fonetic a fost apërat în ȃdilele n6stre cu mult foc de regretatul filolog *Lambrior*, care încercase a da acestui principiu o formă știentișică, basată pe tradițiunea literară și pe formele dialectelor vii ²⁾. Aseminea și d-nul *G. L. Frollo* a apërat mult principiul fonetic (formându-și o sistemă grafică cu totul deosebită de a actualilor fonetiști) în studiul s6u: „*O n6uă încercare de soluțiune a problemului ortografic*“. Bucureșci 1875.

R6pausatul *Lambrior* dicea, cã lucrul principal este de a alege formele literare și atunci dispare t6tă greutatea ortografică. Pentru acest scop și începuse a publica un studiū în „*Convorbiri literare*“ intitulat „*Indreptariū*“, care însă din nefericire a r6mas ne-terminat.

¹⁾ Veđi „*Ortografia limbii române*“. Bucureșci 1885 tip. Acad. rom. pag. 13.

²⁾ Veđi *Lambrior* „*Observări asupra raportului d-lui Maloescu*“ în „*Convorbiri literare*“ din 1881, pag. 65.

Dăm aci o probă din acéastă sistemă :

Și pînă astăzi se găsesc batrini puțin cărturari, fără indoială, cari nu pot scrie cu alfabetul latin. Ei întrebuințaze încă vechiul alfabet numit chirilic, de care s'au servit Romîinii, pentru a scrie limba lor, mai multe sute de ani. Acest alfabet se numește astfel de la inventatorul seu *Chiril*, ce a trăit prin veacul al IX-lea după Hristos și a propovedit creștinismul, în o limbă slavonă, mai întăiu la Moravi și apoi ucenicii lui l'au dus și la Bulgari etc. Se înțelege că alfabetul chirilic, fiind croit pentru trebuința limbelor slave, nu se potrivea peste tot la sunetele limbei romînești; de aceea Romîinii ori cînd îl vor fi adoptat, de la veacul al X-lea încoace, au trebuit să potrivească într'un chip convențional unele semne, pentru a esprima sunetele limbei lor. La întrebarea cum aū scris Romîinii înainte de a intra în comunitate religioasă cu slavii, respundem: probabil cu litere latine, întăiu pentru că pînă în veacul al VI-lea limba latină a fost limba oficială și în imperiul de răsărit; și apoi, pînă la primirea alfabetului chirilic se pare că au continuat a întrebuința alfabetul latin pentru a scrie în relațiile lor intime limba *romană* vorbită de ei; fiind că istoricul Cantemir aducînd o tradiție veche romînească (pe care el o fixează în timp la 1432 și aice este toată greșala lui) spune că Romîinii, cînd au adoptat alfabetul chirilic, au ars toate cărțile cu litere latine¹⁾.

Sistema fonetică a lui Gaster.

1885.

Sistema lui Gaster se deosibește de a lui Lambrior și în general de a tuturor fonetiștilor contemporani prin însemnarea lui *⤴* cu *î* și a lui *⤵* cu *â*; pe *é* cu *ea* și *ia*, pe *ó* cu *oa*; pe *ı* scurt final îl însemnă cu semnul scurtării, iar pe *u* jumătățit nu-l

¹⁾ Veđi A. Lambrior „Carte de cetire“, Iași 1882 pag. LXI.

insamnă. In celelalte prinvințe este asemenea cu a acestora. Iată o probă ortografică:

Din originea alfabetului.

In secolul al IX-lea se naște o mișcare cu totul analoagă între popoarele slavice, și apostolii Slavilor Cyrill și Methud apucă acelaș drum ca să ajungă la independența bisericeii și la eliminarea limbei din slujba bisericească.

Inainte de toate trebuie să dărămăm o greșală înrădăcinată, împărtășită până astăzi mai de toata lumea, care crede că alfabetul slavon numit *cirilic* ar fi acela inventat de Cyrill. Știința modernă a dovedit cu desăvârșire că nu acest alfabet a fost inventat de Cyrill, ci un altul numit *glagolitic*, cu care sânt scrise mai toate monumentele cele mai vechi ale literaturii slavone. Alfabetul numit cirilic s'a izvodit de ucenicul lui Cyrill, Clemens care a fost episcop in Bulgaria, pe când frații Cyrill și Methud erau in Panonia. Acela a luat de bază alfabetul grecesc, și l'a îmbogățit cu semne luate din alfabetul glagolitic: *ѣ, ѓ, ге, ѡ, ѣу*, etc.

Până astăzi s'aü încercat mulți învățați a da de izvorul de unde a scos Cyrill alfabetul său; dar toate încercările au rămas zadarnice sau cel puțin nesatisfăcătoare.

Eu din parte'mi voiu să încerc a da acestei probleme o soluțiune cu totul deosebită, mărginindu-mă la trăsuri generale, de oare ce voiu dedica acestei probleme un studiu cu totul special, ceea ce ar eși din cadrul restrâns al acestei conferințe.

Toți se întreabă cu drept cuvânt, de unde sunt

numerile ce poartă literile cirilice: *Az, buche, vede, glagol* și a. m. departe, dar n'au nici o formă consecventă gramaticală.

Un nume este substantiv, cum e: *glagol*, adică *cuvânt*, altul: *pronume*: *Az* eu, al treilea un verb imperativ *myslete*, gândiți-vă. Cum le-a scornit Cyrill? Apoi în ce ordine sânt orânduite literile? După *ce* vine *ș*, *ț*, etc. În sfârșit greutatea cea mai mare ce s'a prezentat învățaților era: după care model s'a luat Cyrill? Această greutate este cu atât mai mare, cu cât s'a recunoscut în unele litere analogii cu alfabetul greco-latin, în altele cu orientale, și mai apoi iar în altele precum în *ce*, *ș*, *ge*, o asemănare izbitoare cu literile corespunzătoare din alfabetul coptic?

Biografia lui Cyrill ne spune că a fost crescut la curtea din Țarigrad, că a învățat multe limbi mai ales orientale. Apoi ne mai spune că a fost la Chazarii, cari atuncea aveau o împărăție în sudul Rusiei. Scopul călătoriei sale a fost de a îi întoarce la creștinism, și spre acest scop ar fi avut dese și lungi voroave cu învățații păgâni, mahomedani și alții. Acolo, fără îndoială, a intrat în relațiuni cu Armenii și Georgienii vecini, și a aflat de alfabetul lor. Intors apoi în Europa, în mijlocul Slavilor din Panonia și Moravia, ce era pentru dânsul mai aproape de cât a aplica acel alfabet foarte bogat în semne, și a scrie cu dânsul noua literatură, schimbând mai mult sau mai puțin forma și numele literilor după analogia limbei slavice?

Dacă pornim de aci se desleagă cele mai multe probleme. Numiri de ale literilor slavice se aseamănă oare și cum cu unele din cele armenești, și sânt ca

un fel de corupțiune dintre aceste din urmă. Șirul de asemenea se potrivește în mai multe cazuri și ceea-ce e mai presus de toate, forma literilor are o analogie adesea frapantă cu forma literilor armenestî din sec. al VIII—IX-lea ¹⁾

Sistema fonetică a lui Tietin.

1889.

Pentru scrierea lui **x** propune *â*, punându-i de asupra un semicerc cu virfurile îndreptate în jos, iar pentru **x** și **↑** pe *î* tot cu acel semicerc de asupra; ²⁾ numai când sunt intonate, atunci pune circumflecsul (^) de asupra lor ³⁾ Pe *é* îl scrie cu *ia* și *ea*, pr. *leagă, negreală, teamă, iarbă, ghiată, chiamă*, etc.; iar pe *ó* cu *oa*, pr. *toată*. Insamnă numai semisonia lui *i* și *u* final, pr. *boi, boi*; din contră *piatră, maică*, etc.

Pe **z** îl scrie peste tot cu *z*, pr. *zbor, zvântat, dezdăunare, dezleg, roză, fantazie, caz, zic, crezi, rază, văzut*, etc.

Intrebuintază accentul circumflecs (^) pentru însemnarea lui *ă* intonat de la a III-a pers. s. a. perf. simplu al verbelor de conj. I, pr. *jură, cumpără, picură*; în toate celealalte casuri însamnă vocalele intonate cu accentul greu (´), pr. *închee, descue, veste, și veste, ureau și ură, umplu și umplu*, etc. Accentele le pune numai când e vorba de o transcriere științifică.

Intrebuințază liniuța de unire la scrierea următoarelor cuvinte: *mi-să spune, vi-le dăruiesc, apără-mă*,

¹⁾ Dr. M. Gaster „Originea alfabetului și ortografia română, Bucureșei 1885, pag. 31—34.

²⁾ Lipsindu I tipografiei acest semn, s'a înlocuit cu accentul circumflecs atât în text, cât și în proba ortografică.

³⁾ H. Tietin „Manual de ortografia română“. Iași 1889, pag. 31.

rogu-te, văzîndu-le, ai voit-o, purtat-am, veni-vei, da-i-ar; nu-î adevărat, ce-mî dai, cine-l vede, toate-s gata; v-ați adunat, s-au dus, n-am auzit, văz c-am greșit¹⁾

În partea ortoepică (pag. 43—68) între altele ni se recomandă a scrie pluralul de la *ghiară, fiară, amară*, cu *ă* în loc de *e*, care este forma corectă (pag. 48); de asemenea ni se recomandă formele muntenesci necorecte *câine, pâine* în loc de *câne, pâne* (pag. 52). De alt-fel d-nul Tictin face aci un studiu foarte erudit, paguba însă că greșește în multe privințe.

Iată o probă ortografică din această sistemă:

Bărăganul.

Bărăganul este un pustiū lat și lung ce să întinde în județul Ialomița. Lungile lui șesuri să par ochiului fără margini; iar pe deasupra lor, aerul răsfirat în unde străvăzătoare sub arșița soarelui de vară oglindește erburile și bălăriile din depărtare și le prefăce dinaintea vederii fermecate în cetății cu miș de turnuri și în palate cu miș de încintări. Cîmpia e netedă, și nu să văd copaci cu umbră, ci numai din cînd în cînd niște puțuri cu cumpănă ce să înalță în văzduh ca gîturile unor uriași cocostîrci. Trebuie să fii la Paicu în gura Bărăganului sau la Cornățel în mijlocul lui ca să găsești cîte o dumbravă de vechi tufari sub cari să adăpostesc turmele de oi la poale, iar miș de miș cuiburi de ciori printre crăcile copacilor. În orî ce alt loc al Bărăganului, călătorul nu are alt adăpost decît umbra căruței sale. Din cînd în cînd se văd cîrduri de dropii cutreerînd cu pas măsurat și cu capul atîntit la pază cîmpiile Bărăganului,

---

¹⁾ Cu drept cuvînt critică d-nul I. A. Rădulescu această formă de scriere dîcînd, că liniuța nici odată nu pôte înlocui apostroful. Este deci rațional și conform usului a scrie: *n'am auzit*, iar nu *n-am auđit* (veđi „Câte-va observări asupra ortografiei“, Convorbiri literare No. 1, din 1893).

iar în depărtare ocolindu-le a-lene niște căruțe coperite cu covergi de rogojină înlăuntrul cărora se află vinătorii de dropii.

A. I. Odobescu.

Același text cu caracterele cele nouă pentru vocalele guturale.

Bărăganul este un pustiū lat și lung ce să întinde în județul Ialomița. Lungile lui șesuri să par ochiului fără margini; iar pe deasupra lor aerul răsfirat în unde străvătătoare sub arșița soarelui de vară oglindeste erburile și bălările din depărtare și le prefăce dinaintea vederii fermecate în cetății cu miș de turnuri și în palate cu miș de încintări. Câmpia e netedă, și nu să vadă copaci cu umbră, ci numai din când în când niște puțuri cu cumpană ce să înalță în văzduh ca gîturile unor uriași cocostirci. Trebuie să fii la Paicu în gura Bărăganului sau la Cornățel în mijlocul lui ca să găsești cîte o dumbravă de vechi tufari sub cari să adăpostesc turmele de oi la poale, iar miș de miș cuiburi de ciorii printre crăcile copacilor. În ori ce alt loc al Bărăganului, călătorul nu are alt adăpost decit umbra căruței sale. Din când în când să vadă cărduri de dropii cutreerind cu pas măsurat și cu capul ațintit la pază cîmpiile Bărăganului, iar în depărtare ocolindu-le a-lene niște căruțe coperite cu covergi de rogojină înlăuntrul cărora să află vinătorii de dropii.

A. I. Odobescu.

Același text în transcriere științifică, adecă cu însemnare fără excepție a tonului și a semisoniei precum și a sunetelor lăsate neînsemnate în scrierea practică.

Bărăganul ieste un pustiū lăt și lūng cè să întinde în județul Ialomița. Lūngile lūi șesuri să păr ochiului fără margini; iar pe deasupra lōr āierul rāsfirāt în ūnde străvătătoāre sub ārșița sōarelui de varā oglindeste iērburile și bālārīile din depārtāre și le prefāce dinnaīntēa vedērīi ferme-

câte în cetăți cu mii de turnuri și în palăte cù mii de încintări. Cimpîia îe nêtedă, si nù sã vād copăcii cu umbră, ci nùmaî din cînd în cînd niște pùțuri cu cumpănă cè sã innălțã în vâzdùh ca gîturile unor uriași cocostirci. Trêbuie sã fii la Păicu în gura Barăganului sãu la Cornățel în mijlocul lui ca sã găsêști cite o dumbravă de vechi tufări sub cãri sã adăpostesc tîrmele de ôi la pōale, iar mii de mii de cûiburi de cîori printre crăcile copăcilor. În ôri ce alt loc al Barăganului cãlătòrul nù àre alt adăpòst decit umbra cãrùței sãle. Din cînd în cînd sã vād cirduri de dròpii cutreierînd cu pãs mäsurät și cu cãpul anțintit la pãza cimpîiile Barăganului, iar în depãrtare ocolîndu-le a-lène niște cãrùțe coperite cu covèrgi de rogejinî inlãuntru cãrora sã àflã vînatori de dròpii. ¹⁾

INCHIERE.

Am vèdùt decî tôte sistemele cele mai principale atât etimologice, cât și fonetice. Acuma dacã am voi sã facem o împãrțire, dupã gradul aplicãrii unuia sãu altuia din aceste dōuë principie, atunci am puté împãrți pe ortografistii noștrii în **etimologiști extremi**: *Laurian, Macsim, Crișanu, Budai Deleanu, Micul Șincăiù, Maior, Eliade*; în **etimologiști moderați**: *Cipariù și vechea sistemă a Academiei*; în **fonetiști extremi**: *Morariu, Pumnul, A. Dumitroviță, și pãnã la un punct și Sbiera*; în **fonetiști moderați**: *Lambrior, Nãdejde, Xenopol, Gaster și Tictin*. Sunt unii însã, cari àu amestecat aceste dōuë principie, formãnd neșce sisteme

¹⁾ Veđi Tictin „Op. cit.“ pag. 69-70.

micste, așa dîcînd un compromis între fonetism și etimologism: Junimea și noua sistemă a Academiei ¹⁾.

Latiniștii extremi, cari erau cei mai pușini la număr, greșiau, căci se basaū numai pe latina clasică, ca și cum limba română s'ar fi născut din dinsa, iar nu din graiul popular roman.

Latiniștii moderați greșiau, căci ei nu se mîrginaū în cercul etimologiei româneșci, ci mergeaū până la latina clasică, punînd în legătură limba română, în cea ce privește evoluțiunea istorică, de a dreptul cu latina clasică, iar nu cu idiomul vulgar roman.

Fonetiștii extremi greșiau, fiindcă dînșii nu voiaū să-și formeze nici o sistemă științifică.

Mulți aū acusat pe primii ortografiști ai noștri, făcîndu-i falșificatori ai limbei, latinisători, neluând în considerare, că pe atunci știința filologică nu era așa de înaintată ca astăzi și că acești apostoli ai romanismului aveaū lupte grele de susținut cu contrarii națiunii noastre, cari spre a ne combate se foloseaū de diferite mijloce cam nepotrivite pentru o

---

¹⁾ D-nul M. Câmpeanu, în gramatica sa din 1880 Iași, la pag. XVII, face o comparațiune între ortografiștii noștri și deputații unei camere, dîcînd: „Făcînd asămînare între fonetiștii și etimologiștii noștri în privința diferitelor principie, ce ei le aū în sfera ortografiei și între deputații unei camere legislative în privința principiilor, ce ei încă le aū în sfera legislațiunii, putem dîce că

a) Fonetiștii extremi se asamînă cu deputații din estrema dreptă, numiți conservativi-reacționari;

b) Etimologiștii extremi se asamînă cu deputații din estrema stînga, numiți liberali-radicali;

c) Fonetiștii moderați se asamînă cu deputații din centru drept, numiți conservativi-liberali;

d) Etimologiștii moderați se asamînă cu deputații din centrul stîng, numiți liberali-moderați.

luptă literară, numai și numai pentru a ne denega originea latină și prin acésta și dreptul istoric asupra Transilvaniei.

Deci cu drept cuvint ȃdice d-nul Ar. Densușanu : *Când este vorba de a deștepta și a salva un popor din gura peririi, ar fi stupid să stai cu mânele în sîn, fiindcă n'ai armele cele mai bune, sau să te lupți cu mânuși, ca să nu-ți strici mânele. Dacă străinii, pentru a ne combate și-au permis ȃdilnic nu numai erezii platonice, ca noi, dar violențe reale, n'am înțelege pentru ce să nu-ți ascuți sabia pe ce poți, dacă de o cam dată n'ai oțel tare la îndemână. Așa au făcut bētrânii noștri și vedem că de minune bine au făcut! Noi ne resfățăm aȃi cu ereziile lor! Iar dacă voim să le întunecăm gloria, pentru ca să putem brila noi, atunci să muncim ca ei în liniște și fără sgomot, și posteritatea, ai cărei ochi nu se pot unge, va vedé¹⁾.*

Iar d-nul Hăjdēu ȃdice : *Primele încercări asupra graiului poporan al Românilor, conduse într'un mod ceva mai sistematic se datoresc unei pleiade de ardeleni: Șincaiū, Samuel Micu, Petru Maior, a căroră mărime trebue mēsurată nu prin ceea ce ei au făcut, ci prin ceea ce voiaū să facă: a deștepta naționalitatea română, a o deștepta cu ori ce preț. «Sunteți fii ai Romei! au strigat ei; și Românul, sguduit din somn s'a pus pe gânduri. In acest chip s'a plăsmuit la noi și a crescut treptat până la un non-plus-ultra o direcțiune uni-laterală în sensul latin. Tote elementele limbii române sunt latine. Acéstă școlă a produs doi bărbați dinnaintea căroră caută să se închine toți Românii,*

¹⁾ Veȃi „Istoria limbii și literaturii române“, pag. 207.

Cipariu și Laurian. Cipariu a supus cel dintâru unui studiu critic vechile texturi române. Laurian pe de altă parte a presimțit înaintea de somități occidentale două dintre pîrghiile cele fundamentale ale Linguisticii contemporane: **neîntrerupta continuitate dialectală și reconstrucțiunea prototipurilor**¹⁾.

Förte bine au apreciat acești doi erudiți profesori meritul nemuritor al apostolilor redesteptării popoului român, a căror memorie sacră trebuie să o păstrăm în totdeauna, ca a unor salvatori, cari ne-au scos din ghiarele morții prin toate mijlocele posibile.

Acestea sunt sistemele cele mai principale, din cari unele au fost mai mult sau mai puțin îmbrătoșate de public. Unele au apus cu autorii lor cu tot, altele au avut răsunset cât-va timp și după morțea lor, iar altele mai există și astăzi cu unele schimbări făcute de aceia, cari le întrăbuințază; așa în cât fie-care individ le metamorfosază după părerea sa. Ast-fel putem dice, că câte capete, atâtea ortografii; ba de multe ori unul și același scriitor scrie același cuvint în diferite forme.

Causa acestui rău este împrejurarea, că mai tot câte la dece ani se succedază diferite sisteme; așa în cât când ai învățat una, vine alta la modă și tot ast-fel merge lucrul. Așa la 1858 Eforia școlelor impune tuturor institutelor statului o ortografie, la 1870 esta impusă vechea sistemă a Academiei, la 1873 alta ministerială, la 1882 nouă sistemă a Academiei, care în privința scrierii lui **z**, **x** e förte neesplită, așa în cât fie-care le scrie cu originalele, cari

¹⁾ Veđi „Cuvinte din bătrâni“, tom. III, pag. IX.

le găsește de cuviință. Mai deunăzi s'a pregătit pașaport pentru „mut, lăsându-se libertate în privința scrierii sa și suprimării lui. Mane, poimâne cine știe ce schimbări oficiale o să primim, așa în cât peste doi ani o să fie metamorfoasă și nouă sistemă academică. Nu mai amintim, ce rău urmează de aci pentru elevii școlilor noastre! Astăzi în unul și același loc este un profesor de limba română cu principiul și sistemă sa, mâine vine altul cu alt principiu și altă sistemă. În modul acesta nenorociții elevi în un an învață o ortografie, în alt an alta; și tot așa merge lucrul, până când termină școla primară sa și secundară, fără ca să-și știe scrie macar limba părintească.

Nu-i vorbă, ministerul, când a introdus în școlile sistemele sale ca obligătoare, a avut scopul de a combate răul, ce l-am amintit, însă sistemele impuse nefiind specificate pe larg și fiind nelămurite în multe puncte, profesorii le interpretă după părerile lor; astfel în cât am ajuns în o adevărată babilonie. Ce să mai amintim de ortografiile cărților didactice aprobate și neaprobată de minister? În fie-care veți o ortografie diferită. Acuma ne întrebăm, ce pôte elevul să înțeleagă, dacă în istorie vede scris *lângă*, în geografie *lîngă* sa și *lengă*, în gramatică *lângă*, etc.? Și apoi, afară de acestea, mai vine și profesorul și mai bate capul cu altă sistemă etimologică, ministerială, pe care o apreciază după vederile sale; ba alți profesori nu voesc să se țină de sistemă Academică și predau ortografia după sisteme fonetice proprii admitând numai formele provinciei lor, ca mai cunoscută, pe cari le consideră de cele mai corecte, r

luând în samă și formele celorlalte părți locuite de Români.

De aci vine, că vezi pe elevi scriind provincialisme ca: *ăa, acilea, pâine, câine, întâiu, pacate, până, perete*, ș. a. Afară de acestea mai sunt și alte diferențe în scriere, cari provin din învățarea gramaticii, precum se întâmplă la declinare, d. e. *judecăței și judicății, lumii și lumii, cartei și cărții, 'l și îl, 'i și îi, 'și și își* ș. a.; de asemenea și la conjugare.

Altă deosebire este în privința scrierii cuvintelor compuse, pr. *bine-cuvîntare, bine cuvîntare, binecuvîntare; în tot-de-a-una, în tot-d'a-una, în totdeauna; fie care, fie-care, fiecare; fiind-că, fiindcă; ast-fel, astfel*, etc.; de asemenea și în privința scrierii cuvintelor terminate în *ar, or*, pr. *ferar și ferariu, învățator și învățătorii*, etc.

Dacă noi Români, în incurcăturile în care ne aflăm, simțim greutatea modului de a scrie, cu atât mai mult va simți-o străinul, care ar voi a ne învăța limba.

Față cu această incurcătură ortografică, iată ce dice d-nul Fr. Neumann, profesor la Universitatea din Freiburg: „*Zahlreich sind die Arbeiten über heutige rumänische Orthographie. Wol in keinem andern Lande ist die orthographische Frage eine so brennende, wie in Rumänien; historisches und phonetisches Prinzip liegen im Kampfe, der von den Parteien mit bewunderungswürdigem Ernst und Eifer, freilich aber nicht immer mit rein wissenschaftlichen Waffen geführt wird; besonders die Anhänger des historischen Prinzips lassen sich oft mehr von patriotischen als von wissenschaftlichen Gesichtspunkten leiten und gehen infolge*

dessen in ihrem Anschluss ans Latein oft zu weit. Eine ganze Reihe orthographischer Systeme wurde bereits aufgestellt, von den einen behauptet, von den andern verworfen, so dass der nicht Einheimische lange Zeit braucht, um sich in diesem Wirrsal zurechtzufinden¹⁾.

---

¹⁾ Vgl. Fr. Neumann „Die romanische Philologie“. Leipzig, 1886, pag. 78—79.

A D A U S.

Din greșală am scăpat din vedere de a pune la pag. 8, alătura cu alfabetul cirilic cursiv, și alfabetul latin. Lăsăm deci să urmeze literele latine corespunzătoare celor cirilice :

a, b, v, g, d, e, j, dz, z, i, i, c, l, m,
 n, o, p, r, s, t, ũ, u, th, f, h, ă-â-ŭ, ă-
 â-ŭ, ă-â-ŭ, oa, o, ț, ce, ș, șt, ea, ia, â,
 ea, iu, x, ps, ge, î, y.

A, B, V, G, D, E, J, Dz, Z, I, I, C, L, M,
 N, O, P, R, S, T, Ū, U, Th, F, H, Ă, Oa,
 O, Ț, Ce, Ș, Șt, Ea, Ia, Â, Ea, Iu, X,
 Ps, Ge, Î, Y.

Alfabetul cursiv simplificat pag. 18 :

a, ă, b, ce, d, e, f, g, ge, x, i, i, j, c, l, m,
n, o, p, r, s, s, t, t, u, v, z.

A, Ă, B, Ce, D, E, F, G, Ge, X,
J, J, J, C, L, M, N, O, P, R, S,
S, T, T, U, V, Z.

Pag. 13. D-nul I. Bogdan a găsit în o evanghelie slavonă cu traducere română (din secolul al XVI-lea) neșce forme de trecere de la κ la $\uparrow$ prin prelungirea liniei din mijlocul lui κ . Prin urmare această dovadă confirmă părerea lui Miklosich și a lui Lambrior în privința nașcerii lui $\uparrow$.

Pag. 5. Veđi „Analisa critică a cător-va notițe despre introducerea limbei slavone în biserica română“ de I. Bogdan (Convorbiri literare“ 1889, pag. 297). Aci d-sa caută a combate părerea d-nului Xenopol în privința scóterii cu violență a creștinismului roman de cătră un împărat bulgar. Tot aci arată, că singura espicare ce s'ar puté da versiunii lui Cantemir este cea dată de Copitar înainte cu 60 de ani. Copitar a cređut, că alfabetul cirilic a inceput a fi in-trebuințat pentru scrierea limbei române, începând de la conciliul de Florența.

Indreptarea greșelilor de tipar.

Pag.	linia	In loc de	Scrie
1	22	acea	aceia
2	20	către	cătră
»	23	trebuiați	trebuiați
3	3	învîngînd	învîngînd
»	16	uitat.	uitat
»	19	vorbiați	vorbiați
»	26	aceștia	aceștia
4	1	chiar.	chiar
»	5	astfel	ast-fel
5	13	cețiați	cețiați
»	23	către.	cătră
6	6	întâii	întâii
»	26	întâii	întâii
8	20	fóia	fóia
9	12	trebuiați	trebuiați
»	29	întotdeauna	în totdeauna
»	32	chestiune.	chestiune
11	26	iar	iar
12	6	Dosoșteii	Dosoșteii
13	2	doué.	doué
»	14	Scheia	Scheia
»	22	înaintea	înaintea
»	26	servia	servia
14	27	folosiați	folosiați
15	8	verb.	verbelor
15	13	Dosoșteii	Dosoșteii
16	6		
»	7	Mahaciți	Măhacți
»	16	întrebuințezi	întrebuințază
61	23	dela	de la
62	24	există	esistă
»	26	fiind că	fiindcă
»	29	»	»
64	18	»	»
65	8	ave	avé
»	10	mai nainte	mai înainte
»	14	obiciinua	obiciinua
»	25	chiar	ciuar
67	12	No-	Nr.
69	3	înapoi	înapoi
70	2	de la	de la
»	14	»	»
71	16	a	ale
72	22	națunî	națunî
73	2	Teresia	Teresia
»	4	bieții	bieții

Pag. linia	In loc de	Scrie
73 8	Șincaii.	Șincaii
74 15	»	»
76 26	o dată	odată
78 4	însu-și.	însuși
80 21	asemănare	asămănarea
» 22	»	»
88 16	vede	vedé
98 18	rugaturî.	rugatsunî
110 11	câteva	câte-va
110 36	atît	atât
» 36	text	tectst
111 11	1700	1780
112 14	ultemei	ultimei
119 21	principiul.	principiul
122 12	quâto	quâto
136 5	oa,	ea
141 17	uședare	aședare
» 25	a l	a-l
» 29	samănă	samănă
142 17	scolasteicl	scolasteici
144 2	sclavi	slavi
» 3	epostroful	apostroful
» 25	Eespre	Despre
149 16	Nici o dată.	Nici odată
154 11	înse-și.	înseși
157 3	dela	de la
159 26	chestiunî.	cheștiunî
161 10	proposițiunî.	prepozițiunî
167 25	lepădat	lepădat
169 22	câte o dată.	câte odată
» 26	calca	calea
170 26	duoî.	doi
174 26	stără	stări
175 15	verde	verbe
179 15	sexe	secse
180 6	sexe	secse
183 2	gramatic	gramatica
» 9	sexe	secse
» 20	cânto	cânto
189 33	ambesexe,	ambe secso
190 15	coustructioni	constructioni
204 24	chestiune	cheștiune
206 23	D-luî	d-luî
212 28	literarie	literare
218 15	к	к
219 17	к	к
227 24	observâr	observări
241 35	dîn	din
243 34	1880	1889
246 31	botezatî	botezat
247 12	Zimbescu.	Zimbesc
» 13	Ștefanû	Ștefan
» »	ștergarû	ștergar
» »	deșteptû	deștept
» 18	câtî	cât

Inv. 76984

Dr. Radu I. Sbiiera

Die Physiologie der romänischen Vokale ă und î.

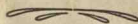

313375

Sonderabdruck aus der

„Zeitschrift für Romanische Philologie“,

herausgegeben von Dr. Gustav Gröber, Professor an der
Universität Straßburg i. E., XXVIII. Band.

HALLE.

MAX NIEMEYER.